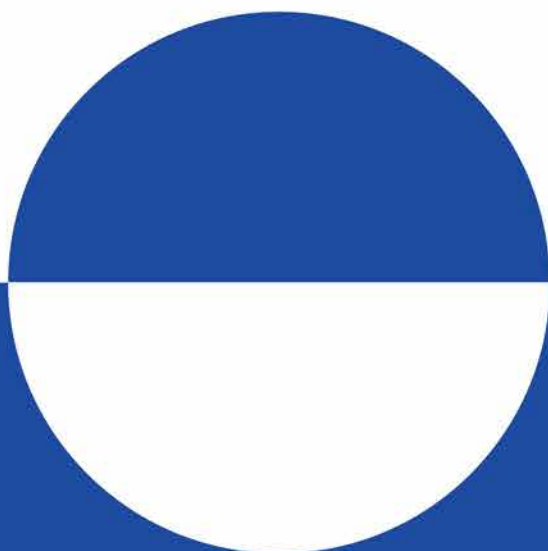

EDUKACJA
ZDROWIE
SPOŁECZEŃSTWO

ZESZYTY NAUKOWE
PWSZ W KOSZALINIE

NR 1/2019

10 LAT

PAŃSTWOWA WYŻSZA
SZKOŁA ZAWODOWA
W KOSZALINIE

ZESZYTY NAUKOWE

PAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ W KOSZALINIE

NR 1/2019

EDUKACJA – ZDROWIE – SPOŁECZEŃSTWO

ZESZYTY NAUKOWE
PAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ
W KOSZALINIE

NR 1/2019

EDUKACJA – ZDROWIE – SPOŁECZEŃSTWO

PAŃSTWOWA WYŻSZA
SZKOŁA ZAWODOWA
— W KOSZALINIE —
KOSZALIN 2019

Komitet Naukowy

dr Jan Kuriata (PWSZ w Koszalinie),
prof. dr. phil. Helene Ignatzi (Evangelische Hochschule, Nürnberg),
prof. PD dr. theol. Barbara Städtler-Mach (Evangelische Hochschule, Nürnberg),
dr hab. Małgorzata Mołęda-Zdziech, prof. nadzw. (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie),
prof. dr hab. Maria Laszczyńska (PWSZ w Koszalinie, Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie),
dr hab. prof. Piotr Godlewski, prof. nadzw. (Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im.
Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku, PWSZ w Koszalinie), dr hab. Renata Urban, prof. nadzw.
(Uniwersytet Szczeciński), dr hab. Jarosław Klejnocki, prof. nadzw. (Uniwersytet Warszawski),
prof. dr hab. Krystian Kaletha (PWSZ w Koszalinie).

Komitet Redakcyjny

dr Danuta Apanel (redaktor naczelny, pedagogika),
dr Monika Pawłowska (z-ca redaktora naczelnego, pedagogika, socjologia),
dr Małgorzata Guzińska (redaktor statystyczny, ekonomia), dr Urszula Sokal (psychologia),
dr Renata Kaczmarek (pedagogika), dr Agnieszka Połaniecka (nauki o kulturze fizycznej),
dr Joanna Krawczyk (nauki medyczne), dr Joanna Łoś (nauki medyczne),
dr Jolanta Kowalska-Bigulak (nauki o zdrowiu),
dr Magdalena Łuczowska (nauki o bezpieczeństwie),
dr hab. prof. nadzw. UŁ Julia Mazurkiewicz-Sułkowska (język rosyjski),
dr Agnieszka Kühnl-Kinel (język francuski), mgr Joanna Rudecka (język polski),
mgr Alicja Skoczypiec (język niemiecki), mgr Monika Lipiec-Karwowska (język angielski),
mgr Beata Żuber (opracowanie graficzne).

Recenzenci współpracujący

prof. dr hab. Tomasz Jurek (Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w
Poznaniu; Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wielkopolskim), prof. dr hab. inż.
Piotr Sienkiewicz (Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie),
Prof. zw. dr hab. inż. Marian Kopczeński – Akademia Wojsk Lądowych we Wrocławiu, dr hab.
prof. Piotr Gołdyn, prof. nadzw. (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), dr hab.
Barbara Duda-Biernacka, prof. nadzw. (Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja
Śniadeckiego w Gdańsku, dr Ewa Murawska (Akademia Pomorska w Słupsku).

ISSN 2657-795X

Przygotowanie do druku i druk

Wydawnictwo WITANET
tel. 601 35 66 75; www.witanet.net; wydawnictwo@witanet.net

Wydawca

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie
ul. Leśna 1
75-582 Koszalin
www.pwsz-koszalin.pl

SPIS TREŚCI

I. PEDAGOGICZNE INSPIRACJE – WYMIAR TEMPORALNY I WSPÓŁCZESNY

JURAND BARLIK

Sokratyczne aspekty pracy nauczyciela 9

DANUTA APANEL

*Rzeczywistość szkolna w pierwszym dziesięcioleciu po II wojnie światowej
w świetle czasopisma „Życie Szkoły”* 23

MONIKA PAWŁOWSKA

Uczelnia wyższa jako organizacja ucząca się 36

RENATA KACZMAREK

Lęk jako korelat stresu i wypalenia zawodowego 50

ALEKSANDRA OLIJNIK

Psychologiczne podstawy wyborów zawodowych na przykładzie koncepcji Anne Roe ... 63

WIKTORIA RODAK, POLA SIKORSKA

*Problematyka uzależnienia od alkoholu w opiniach i doświadczeniach studentów
Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie* 73

II. ROZWAŻANIA WOKÓŁ WARTOŚCI ZDROWIA

AGNIESZKA POŁANIECKA

*Holistyczny wymiar aktywności fizycznej w kształtowaniu młodego człowieka
w kolejnych etapach edukacyjnych* 95

JOLANTA KOWALSKA-BIGULAK, ALEKSANDRA STAŃCZAK

Praca siedząca a występowanie dolegliwości bólowych kręgosłupa 108

ELŻBIETA BERNACIAK, PAULINA FARBICKA,

JOANNA ŁOŚ, ADRIAN PIETRASIAK

Automatyczny defibrylator wewnętrzny – istotne ogniwo łańcucha przeżycia 120

III. UWARUNKOWANIA I ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO

GRZEGORZ GRONDYS

Straż gminna, miejska w zarządzaniu kryzysowym 133

ANDRZEJ POTOCZEK

Problematyka bezpieczeństwa jako obszar aktywności władz publicznych 148

JOLANTA MARTUSZEWSKA	
<i>Współczesna edukacja na rzecz bezpieczeństwa – wybrane programy</i>	163
MICHAŁ SKRZYPIEC , WOJCIECH BEREDA	
<i>Bezpieczeństwo cywilizacyjne – wyzwania i zagrożenia</i>	176
ALBERT SAWICKI	
<i>Podstawowe działania ratownictwa technicznego – straż pożarna</i>	182
DARIA GRABARCZYK	
<i>Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy</i> ...	192
DOMINIKA SZMIDT	
<i>Niebieska karta a bezpieczeństwo lokalne</i>	201
KARINA HINZ	
<i>System współpracy policji ze społecznością lokalną</i>	209
KLAUDIA BRODZIŃSKA	
<i>Bezpieczeństwo lokalne na szczeblu gminy i powiatu</i>	219
MARIAN KOPCZEWSKI, JACEK NARLOCH, ARTUR DĄBEK	
<i>Systematyka i charakteryzacja wybranych zagrożeń antropogenicznych</i>	229
MIROŚLAW ŻYWIOŁOWSKI	
<i>Zarządzanie kryzysowe – działanie czy papierologia?</i>	241
IGOR POGONOWSKI	
<i>Cyfryzacja w administracji publicznej a bezpieczeństwo</i>	250

IV. SPRAWOZDANIA, RECENZJE, KOMUNIKATY

BEATA ŻUBER	
<i>Sprawozdanie z działalności Biblioteki Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie (2009-2019)</i>	265
MAGDALENA ŁUCZKOWSKA	
<i>Sprawozdanie z I Konferencji Naukowej „Determinanty Bezpieczeństwa Lokalnego”</i> ...	272
JOANNA RUDECKA	
<i>Wspomnienie o dr. Wiesławie Kowalewskim</i>	274

I. PEDAGOGICZNE INSPIRACJE – WYMIAR TEMPORALNY I WSPÓŁCZESNY

JURAND BARLIK

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

SOKRATYCZNE ASPEKTY PRACY NAUCZYCIELA THE TEACHERS' WORK AND ITS SOCRATIC ASPECTS

Słowa kluczowe: nauczyciel, nauczanie, uczeń, Sokrates, wychowanie, wartości, filozofia, etyka

Abstrakt:

Niespokojne czasy odciskają się piętnem na wszystkich istotnych aspektach życia społecznego, również w wychowaniu, szkole i nauczycielach. Nie wiemy co przyniesie przyszłość, nasze działania wychowawcze naznaczone są niepewnością. Jaki powinien być nauczyciel w czasach tak niespokojnych? Jak wychowywać i nauczać, nie znając potencjalnych problemów jutra? Ostatecznie, jak przygotować ucznia na naszą, wciąż zmieniającą się rzeczywistość? Celem pracy jest diagnoza sytuacji nauczyciela w zmieniającym się świecie i próba odnalezienia cech i umiejętności, które mogą okazać się istotne w kontekście budowania postawy wychowawcy potrzebnej przyszłemu społeczeństwu. Szczególna uwaga została poświęcona wzorowi postaci filozofa Sokratesa, jako fundamentowi moralnemu dla działań nauczyciela.

Keywords: teacher, teaching, student, Socrates, education, values, philosophy, ethics

Abstract:

Turbulent times are taking its toll on every essential aspect of social life, like education, school and teachers. We do not know what future will bring; our educational actions are affected by uncertainty. Who the teacher should be in restless times? How to bring up and educate, not knowing the potential problems of tomorrow? Finally, how to prepare a student, for our ever-shifting reality? The purpose of this paper is to evaluate the condition of the teacher in the changing world and attempt to find qualities and skills, which may transpire to be useful in the society of the future. Particular attention is given to the role model of the philosopher Socrates, as the groundwork for moral actions of the teacher.

KONDYCJA NAUCZYCIELSTWA

Współczesna nieokreśloność i płynność standardów zachowań społecznych, sprawia, że mamy raczej ambiwalentny stosunek do autorytetów czy wzorców osobowych. Kolidujące ze sobą interes publiczny i prywatny albo ogólnej, potrzeba przynależności i tendencja egoistyczna, nie sprawiają, że jesteśmy lepiej zorientowani w wyborach o charakterze moralnym. Jest to problem jednostki, ale rzutuje on na zdefiniowanie wzorców w obrębie konkretnych grup zawodowych. Na wstępie zajmiemy się określeniem kondycji nauczyciela we współczesnym świecie. Będzie stanowiło to punkt wyjścia do krytyki i próby odnalezienia wzorca, na którym wskazane jest budować tożsamość nauczyciela przyszłości.

W historii Polskiej myśli refleksyjnej zawsze przypisywano zawodowi nauczyciela wielką wartość. To nauczyciel w dużej mierze odpowiedzialny jest za przekazanie pewnych ideałów moralnych. Janusz Bielski (wpływowy pedagog i autorytet w kwestiach wychowania) twierdzi, że ideał nauczyciela, nie jest możliwy do osiągnięcia¹. Nie ma nauczyciela idealnego, zatem jaki jest? „Jacy nauczyciele potrzebni są współczesnej szkole, by umieli kompetentnie przygotować uczniów do odpowiedzialnego życia i pracy w trudno przewidywalnej, nieprzejrzystej przyszłości? Na to pytanie próbowano w ostatnich latach odpowiedzieć wielu polskich i zagranicznych naukowców. W nowych kategoriach opisu roli wychowawcy widzi się w nim przewodnika, tłumacza, badacza, refleksyjnego praktyka, nauczyciela wyemancypowanego, transformatywnego intelektualistę lub postpozytywistycznego praktyka”². Od nauczyciela bardzo wiele się wymaga. Postaramy się jednak odnaleźć spójność i wyłonić sens z tych wzniosłych postulatów.

Zawsze powinniśmy brać pod uwagę praktykę i istotne konteksty społeczne, praktyczny aspekt pedagogiki. W pracy nauczyciela przez długi okres istotnym czynnikiem były „predyspozycje do wykonywania zawodu”. Ta koncepcja nosi znamiona uniwersalizmu, podejścia, które w ogóle nie bierze pod uwagę dynamiki i zmienności warunków pracy o charakterze dydaktyczno-wychowawczym³. Nie możemy sobie pozwolić na tak radykalne uproszczenie. Z jednej strony uważano, że do bycia nauczycielem potrzebne są cechy wrodzone. Z drugiej, uznano, że potrzebne cechy osobowe można wykształcić w procesie kształcenia⁴. Twórca pedeutologii Jan Władysław Dawid⁵, uznał, że najważniejsze cechy, które powinien posiadać człowiek noszący miano pedagoga, które pokrywają się z filozofią praktyczną Tadeusza Kotarbińskiego⁶ (jednego z najwybitniejszych polskich filozofów), to odwaga moralna, poczucie sprawiedliwości i odpowiedzialność za dobrostan innych ludzi. Dla kontrastu Stefan Szuman (znany polski pedagog, lekarz i psycholog) uznał, że dobry wychowawca może realizować się na wiele sposobów, i że nie jesteśmy pewni jakie okoliczności wpływają na powstanie wspaniałego pedagoga⁷.

NAUCZYCIEL KONTRA ŚWIAT?

„Świat współczesny nie jest (...) światem, który może budzić tylko entuzjazm. Nie jest światem wymarzonym przez progresywiistów, przez ideologów postępu, którzy

¹ Zob. J. Bielski, *Nauczyciel Doskonały - Kształtowanie się nauczycielskiego zawodu, warunki kryteria i mierniki efektywności pracy nauczyciela*, Kraków, Wyd. Impuls, 2017, s. 11.

² J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków, Wyd. Impuls, 2012, s. 179.

³ Zob. J. Rutkowiak, *Rozwój zawodowy nauczyciela a szkoła*, Warszawa 1982, s. 50.

⁴ Zob. J. Bielski, *Nauczyciel Doskonały...*, s. 12.

⁵ Zob. J. W. Dawid, *Osobowość nauczyciela*, Kraków, 1912, s. 48.

⁶ Zob. T. Kotarbiński, *Medytacje o życiu godziwym*, Warszawa, 1976, s. 63-72.

⁷ Zob. S. Szuman, *Talent pedagogiczny*, Katowice, 1947.

uważali, że jutro będzie lepsze, że czeka nas raj, że ludzkość rychło rozwiąże wiele problemów. Wręcz przeciwnie. Okazuje się, że rozwój cywilizacji zrodził strach przed przyszłością, która niesie nowe problemy, groźne dla życia ludzkiego (...)"⁸.

Kryzys szkoły bierze się z kryzysu osobowego. Nauczyciel i uczeń przestali wspólnie zmierzać ku wyższym wartościom. Nie można oddzielać wychowania od wiedzy, to symptom kryzysu. Szkoła nie może być podległa ideologii. Wychowanie ma na celu pomoc w zbudowaniu osoby, a nie nośnika dla ideologii. Bycie osobowe ustrzeża nas przed skrajnymi odsłonami egzystencji, bo sprawia, że najważniejsze wartości pozostają w naszej optyce⁹.

Bielski zwraca naszą uwagę na to, że współcześnie najistotniejszym aspektem pracy nauczyciela jest jej efektywność. Czynniki prakseologiczne okazują się rozstrzygające. Pytanie brzmi – Jakie praktyczne kompetencje moralne, społeczne i interpersonalne powinien posiadać nauczyciel? Coraz bardziej powszechna staje się koncepcja, że dobrego nauczyciela można wykształcić w procesie przygotowania zawodowego i nie jest to związane z cechami wrodzonymi. Naturalnie nie odrzuca się wkładu tak zwanych nauczycieli „z powołania”, ale z pewnością standardy się obniżyły, a nauczycielstwo stało się zawodem masowym. Mimo tego nauczyciel powinien mieć wpływ na przemiany społeczne, powinien umieć spojrzeć przez fasadę codzienności i rozumieć najważniejsze siły rządzące światem, gdyż potrzeby i wymogi społeczne zawsze powinny być w centrum zainteresowań działań wychowawczych. Horyzont społeczny ma wpływ na każdy aspekt pracy nauczyciela¹⁰.

Obecnie dostrzegamy silną społeczną krytykę nie tylko systemu edukacji, ale również samych nauczycieli. Powodów tego jest wiele, ale najważniejsze dotyczą rozbratu pomiędzy wymogami współczesnego świata stawianymi absolwentom szkół, a „nieżyciową” podstawą programową i metodami dydaktycznymi, które nie przygotowują ucznia do nowych wyzwań stawianych przez świat¹¹. Krytyczne słowa pod adresem nauczycieli wygłaszają również sami pedagodzy, tacy jak Everett Reimer (jeden z najbardziej postępowych pedagogów naszych czasów) czy Ivan Illich (filozof i anarchistyczny krytyk społeczeństwa), którzy twierdzą, że rola nauczyciela w przekazywaniu wiedzy staje się nieistotna¹² i, że żyć uczy się poza szkołą¹³. Te refleksje mają swoją wartość. Należy zrewidować rolę nauczyciela oraz jego relację z uczniem.

⁸ S. Opara, *Jak żyć? Wykłady z etyki*, Pułtusk, 2011, s. 223-224.

⁹ Zob. T. Gadacz, *O ulotności życia*, Warszawa, 2008, s. 50-54.

¹⁰ Zob. J. Bielski, *Nauczyciel Doskonały...*, s. 13-15.

¹¹ Tamże, s. 20.

¹² Zob. E. Reimer, *School is Dead*, New York, 1977, s. 300.

¹³ Zob. I. Illich, *Spoleczeństwo bez szkoły*, Warszawa, 1976, s. 48.

Do stworzenia skutecznych założeń wychowania i nauczania, które są ze sobą nierozdzielnie związane, należy dysponować pewnymi rozstrzygnięciami z zakresu antropologii filozoficznej. Wówczas gdy postawimy przybliżoną diagnozę naturze ludzkiej dopiero wtedy będzie mogli nakierować naszą uwagę na to, co jest dla niej dobre. Jednak należy pamiętać słowa Ericha Fromm, że dociekania dotyczące natury ludzkiej mają w sobie pewien *modus*, pewną potencjalność. Człowiek nie jest jakimś z natury, ale ma możliwość jakimś się stać¹⁴.

Nauczyciel to zawód napiętnowany aporią. Idealny wzorzec nauczyciela ukazuje osobę wyznającą tradycyjne wartości, ale postępową, surową, ale zarazem łagodną. To mistrz dyscypliny, otwarty sercu. Systematyczna, ale spontaniczny, kiedy trzeba. To człowiek sprawiedliwy, odpowiedzialny i szczerzy, ale ugodowy. Bogaty w wiedzę, ale do tego skromny. Chyba nie ma co ukrywać, że o takim rzeczywiście istniejącym człowieku, nie może być mowy. Poprzeczka postawiona jest być może, zbyt wysoko. Co ciekawe wydaje się, że społeczeństwo jest skłonne przyznać zawodowi nauczyciela ważną rangę, ale równie łatwo krytykować, opluwać i szydzić z niego. Według badań (przywołanych przez J. Bielskiego) nauczyciele często doświadczają poczucia społecznej niższości. Ich praca nie jest doceniana, a często nawet trywializowana. Borykają się oni z niskim statusem materialnym, politycznym i towarzyskim. Mimo wiedzy, którą posiadają czują się marginalizowani, ale też są pewni, że nauczyciel powinien wyznaczać sobą wysoki standard, być bardziej czytany, obyty towarzysko i lepiej wynagradzany, jeśli jego pozycja ma ulec korzystnej zmianie¹⁵.

WĄTPIENIE W WYCHOWANIE A AKSJOLOGIA

Praca wychowawcza jest niezmiernie ważna, mimo tego co chcieliby apologeci „bezzstresowego wychowania”. Dzieci nie można zostawić samym sobie, należy ponad wszystko pomóc im w skonstruowaniu świadomego - „siebie samego”. Świadomość „ja” jest przyczynkiem do autonomii, którą nauczyciel winien nakierowywać na samowychowanie¹⁶. Dobrze opisuje to stwierdzenie, że: „Wychowanie jest sztuką wewnętrznego zharmonizowania człowieka”¹⁷. Słowa nad wyraz trafne.

Dla osiągnięcia pożądaných rezultatów nauczania niezmiernie ważne są komunikatywność i umiejętność przekazywania wiedzy w sposób zrozumiały¹⁸. Te umiejętności

¹⁴ Zob. E. Fromm, *Mieć czy być?*, Poznań, 2011, s. 139-140.

¹⁵ Zob. K. Konarzewski, *Nauczyciel*, w: K. Kruszewski (red.), *Sztuka nauczania, 2. Szkoła*, Warszawa, 1991, s. 148-149.

¹⁶ *Nauczyciele - Szkice portretów uczonych i nauczycieli*, red. A. Królikowska i J. Falkowska, Kraków 2018, s. 29.

¹⁷ Tamże, s. 30.

¹⁸ Zob. J. Kozłowski, *Z problematyki badań nad efektywnością pracy nauczyciela*, w: *Z badań nad zawodem nauczyciela*, red. S. Krawcewicz, Warszawa 1979.

mogą się właściwie wykształcić tylko podczas nawiązywania głębszej relacji z innym człowiekiem, relacji budującej samowiedzę i redukującej dystans społeczny. Należy również pamiętać, że badania w kwestii najskuteczniejszych metodologii nauczania zależne są od dziedziny, do której owa metodologia się odnosi. Każdy przedmiot wymaga innych technik i umiejętności dydaktycznych.¹⁹

Co znaczy wzorzec nauczyciela refleksyjnego i dlaczego filozoficzne podejście do problemu jest w przypadku pedagogiki nie tylko pomocne, ale i nieodzowne? „Rynek pracy potrzebuje (...) nauczycieli wszechstronnie wykształconych, z intuicją opartą na interdyscyplinarnej wiedzy i bogatej osobowości, którzy potrafią wywierać wielostronny wpływ na swoich uczniów...”²⁰.

Jeśli polegniemy na froncie edukacji, tylko sami sobie będziemy winni, że będzie się nam żyło gorzej. Z zawiścią i tęsknotą, będziemy patrzeć na rozwój i dobrobyt innych społeczności, nie rozumiejąc na czym polega ich sekret. Czy chcemy, żeby ignorancja i pogarda stały się naszymi cechami dziedzicznymi?

Aspekty dziejowości i kultury, które są naszym udziałem, są warunkiem ufundowania skutecznych procesów edukacji opartych na głębokim zrozumieniu swojego dziedzictwa i miejsca w świecie, jako istoty ludzkiej. Mało tego, mamy rozstrzygający wpływ na kształt i wartości naszego świata, które w dalszej ciągłości czasowej wpływają, na jakość naszego życia i zrozumienie postrzeganego przez nas świata. Za Romanem Ingardenem „Faktem jest (...), że wytworzone przez nas, ludzi, dziedziny sztuki, nauki, prawa, techniki, że stworzona przez nas rzeczywistość dziejowa taką wagę w życiu naszym posiada i tak na jego przebieg wpływa, że obcując z całą tą, jak niektórzy chcą, *quasi-rzeczywistością*, sami pod jej wpływem zmieniamy się, jesteśmy przez nią kształtowani, nabieramy nowych cech charakterem, nowych upodobań lub wstrętów, nowych namiętności i ukochań”²¹. Rolą nauczyciela jest bycie nośnikiem dla tych, kształtujących świadomość, wartości. Ma być „przewodnikiem”, powinien kontekstualizować pewne nieuchronne niepokoje pojawiające się w życiu jego podopiecznych. Nie powinien jednak narzucać ich interpretacji. Kultura i dziedzictwo z niej wynikające jest spoiwem dla naszego człowieczeństwa. Dzięki nim doświadczamy poczucia ciągłości i wyjątkowości naszego „ja”, które są nam potrzebne do konsekwentnego „bycia w świecie”²² (w sensie heglowskim).

Na nauczyciela spada odpowiedzialność współtworzenia tożsamości ucznia, nie tyle budując jego hierarchię wartości, ale pomagając w identyfikacji wartości i ideałów moralnych, które będą stanowić punkt odniesienia na drodze ku uspołecznieniu.

¹⁹ Zob. Z. Żukowska, *Sylwetka nauczyciela wychowania fizycznego w świetle literatury*, „*Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna*”, nr 2, 1964.

²⁰ J. Bielski, *Nauczyciel Doskonały...*, s. 8.

²¹ R. Ingarden, *Księżeczka o człowieku*, Kraków, Wyd. Literackie, 2017, s. 33.

²² Zob. G. Hegel, *Fenomenologia Ducha*, t. 1-2, Warszawa, 2010.

Musimy o tym pamiętać jednocześnie biorąc pod uwagę, że podstawa tożsamości człowieka doświadcza ciągłych zmian, ale z uwagi na własną integralność „pragnie” zachować niezmiennosc²³. Świadomość przemian w świecie jest warunkiem dobrego nauczania. Jest tak, gdyż charakterystyczna dla człowieka jest historyczność albo bycie zatopionym w czasie. Nigdy tak naprawdę nie doświadczamy teraz, obarczeni ciężarem wczoraj i zapatrzeni w jutro. Czas jest dla nas nauczycielem.

Poruszamy się w „świecie wartości”. Wartościowanie jest warunkiem odpowiedzialności. Podczas nadania formy ideałowi moralnemu musi mieć miejsce wybór, choćby z uwagi na wymiar realizacji tegoż ideału. Wówczas wyłania się z tego wyboru wartości odpowiedzialność za jej realizację praktyczną²⁴. Bielski nakreśla paralelę między wartościami i wychowaniem, pisząc: „Edukacji nie można oddzielić od wartości. Wartości są po prostu esencją życia, jego prawdą, pierwiastkiem wiecznym, energią doskonalenia i energią doskonalącą. Przestrzeń edukacyjna jest zawsze przestrzenią aksjologiczną”²⁵. Innymi słowy, bez wartości nie ma wychowania.

Wartości są podstawą dla stworzenia korzystnej relacji między podmiotami społecznymi. Nawet podkopując istnieje wartości obiektywnych należy przyznać im funkcjonalny sens, z uwagi na to, że przypisywanie wartości pewnym zjawiskom oddala lęk przed dotkliwą ontologiczną pustką. Nadanie sensu, jest w stanie okiełznać niepokoje życia wewnętrznego²⁶. Dlatego poszukiwanie sensu, od momentu pojawienia się pierwszych znamion ludzkiej świadomości, było i jest tak istotne. Różnica polega na tym, że sens nabrał wymiaru indywidualnego. Każdy człowiek ma tendencje do poszukiwania własnego sensu. Ponownie, rola współczesnego nauczyciela nie ogranicza się do tłumaczenia, jaki sens powinien być. Rolą nauczyciela jest pomóc uczniowi w poszukiwaniu sensu unikalnego dla samego ucznia.

Warunkiem celowości jest możliwość wyboru i w konsekwencji wolność, o której mówi Jolanta Szempruch, w kontekście emancypacyjnego charakteru pedagogiki. Żeby zacząć myśleć za siebie, musi wystąpić sprzeciw. Krytycyzm, otwartość i odwaga są warunkami pozytywnej reorientacji koncepcji szkoły i samej edukacji. Dzięki refleksyjnemu podejściu do wiedzy i nakierowując na wolność, nauczyciel winien być rzecznikiem postępu i wartości demokratycznych. Sama szkoła natomiast powinna kierować się potrzebą polepszenia kondycji społeczności lokalnej związanej z placówką dydaktyczno-wychowawczą. Stojąc na „straży wiedzy”, nauczyciel powinien strzec się wszelkich ideologii, wszelkich form zniewolenia przez władzę i modernistycznego antyintelektualizmu²⁷.

²³ R. Ingarden, *Książeczka o człowieku ...*, s. 52.

²⁴ Zob. Tamże, s. 116.

²⁵ J. Bielski, *Nauczyciel Doskonały...*, s. 89.

²⁶ Zob. R. Ingarden, *Książeczka o człowieku...*, s. 63.

²⁷ Zob. J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach ...*, s. 182-184.

NAUCZYCIEL A METODA SOKRATYCZNA

Sokrates mimo tego, że gromadził wokół siebie wielu uczniów, sam za nauczyciela się nie uważał. Cechowała go pokora wobec wiedzy, którą każdy nauczyciel powinien posiadać, będąc nie tyle mędrce, co przewodnikiem²⁸. Na dowód można przywołać jego słowa: „Szczęśliwy ten Euenos, jeżeli on naprawdę posiada tę sztukę i tak ładnie uczy! Ja bym się i sam chwalił i wysoko nosił, gdybym to umiał! Ale ja tego nie umiem, obywatele!”²⁹.

„Sokrates skupił się szczególnie na tym, jak ważne jest wzajemne konfrontowanie się z poszukiwaniem prawdy. Prawda była postrzegana jako efekt wspólnego działania, dlatego w każdej chwili mogła zostać przedefiniowana i udoskonalona. Nie powinno więc dziwić, że *dialog* był ulubionym sposobem badań Sokratesa i stanowił centralny element tzw. „metody sokratejskiej”. (...) Dla Sokratesa rozmówca nie jest „wrogiem” do pokonania albo przekonania do zmiany zdania za pomocą techniki przemawiania czy nawet podstępu. W dialogu sokratejskim to, co miało znaczenie, to wspólne działanie mające na celu zbliżenie się do prawdy i wzajemne wzbogacenie wiedzy o poruszanych kwestiach; rozmówcy stają się partnerami, którzy dzielą ze sobą nie tylko trud poszukiwań, ale i satysfakcję z osiągniętej zdobyczy”³⁰.

Podjęcie dialogu i poszukiwanie prawdy ma charakter etyczny, gdyż nakierowuje nas ku dobru i doskonaleniu nie tylko pod względem poznawczym, ale i moralnym. Na modłę sokratejską nauczyciel powinien w pierwszej kolejności znaleźć wspólny grunt porozumienia ze swoim uczniem lub studentem, a następnie systematycznie poddawać pod wątpliwość opinię, które według podopiecznych są oczywiste i nakierowywać na krytyczną, racjonalną autorefleksję w celu lepszego zrozumienia samego siebie, przyczyn naszego myślenia i celów naszego działania³¹. Niczym Sokrates powinniśmy się starać obudzić w naszych wychowankach potrzebę intelektualnej wolności, odsunąć ich od niewoli kłamstwa i ignorancji. Ogólnie, kompetencje komunikacyjne okazują się dla nauczyciela jedną z najważniejszych umiejętności. Komunikacja ma budować więź zaufania między uczniem i nauczycielem. Tworzenie klarownych wypowiedzi działa korzystnie na rzecz krystalizacji myślenia i może pomóc w rozwoju podmiotowości ucznia oraz studenta. Nauczyciel nie powinien uniemożliwiać uczniowi i studentowi wypowiedzenie się, ale powinien być strażnikiem jakości organicznego dyskursu³².

²⁸ Zob. Platon, *Obrona Sokratesa, Kriton, Uczta*, Warszawa 2008, s. 21-49.

²⁹ Tamże, s. 25.

³⁰ B. Collina, *Sokrates*, Warszawa, 2018, s. 60-61.

³¹ Podobne refleksje wprowadza do dyskursu Maria Czerepaniak-Walczak, *Kompetencje nauczyciela w kontekście założeń pedagogiki emancypacyjnej*, Białystok, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, 1994, s. 47.

³² Zob. J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach...*, s. 193.

Sokrates uczy nas, żeby nie budować relacji z pozycji nieomylnego arbitra, przemądrzałość i zadufanie w sobie to prosta droga do błędu poznawczego i oddalenie się od wartości. Nikogo nie namawiał, żeby za nim chodził i go słuchał. Mimo to jego mądrość była poszukiwana, stanowiła wartościową refleksję, szczególnie dla młodych, którzy nie tylko słuchali starego filozofa, ale sami starali się stosować jego metody badania w praktyce³³. Chęć naśladowania jest doskonałym świadectwem efektywności jego metody.

„Według Sokratesa (...) kluczem do wychowania jest umiejętność zadawania pytań i dialog nauczyciela z uczniem, ponieważ rzeczy i sprawy wyglądają inaczej z różnych punktów widzenia. Dialog jest koniecznością wynikającą z pełnej koncepcji prawdy, która jest osiąganą przez ludzi podchodzących do danej sprawy z różnych stanowisk. Warunkiem dojścia do prawdy jest respekt dla cudzego punktu widzenia. Zatem w społeczeństwie demokratycznym ludzi doświadczają wielości punktów widzenia i wolności przez wzajemne wybory”³⁴.

Komunikacja jest również warunkiem podmiotowego podejścia do ucznia, dzięki któremu jesteśmy w stanie wzmacniać cechy potrzebne do samostanowienia i w konsekwencji stawania się bardziej świadomą oraz odpowiedzialną jednostką. W szkole powinno się mieć kontakt z wielością kontekstów i interpretacji problemów występujących w świecie. Istotnym celem nauczania i wychowania jest uspołecznienie mające na uwadze jednostkę wzbogaconą o umiejętność kształtowania własnej podmiotowości³⁵.

Beatrice Collina przypomina, że Sokratesowi w kwestii zbliżania się do ideału moralnego, nie zależało na aprobachie społeczeństwa. Doskonalenie się powinno być domeną własnego sumienia. Na miejscu jest uznać, że taka postawa może doprowadzić do konfliktu z innymi ludźmi, między tym czego chcę *ja*, a czego chce *wspólnota*³⁶. Jednakże, nie powinniśmy rozumieć tego jako aprobatę buntu przeciw porządkowi społecznemu, lecz jako przestrożę przed poddawaniem się niekorzystnym wpływom. W pracy wychowawczej negatywny wpływ na ucznia stanowi istotny problem. Pamiętać należy, że nauczyciel nie zdoła ochronić ucznia przed złem tego świata, powinien jednak przysposobić go do radzenia sobie z jego różnymi przejawami. Niezbędną jest umiejętność umieszczenia w adekwatnym kontekście trudnych sytuacji i problemów, które następczą podopiecznym cierpień, w kontrze do negacji i wyparcia. Osoba młoda doświadcza problemów, które z jej perspektywy są bardzo poważne, bagatelizowanie ich z pewnością nie przysłuży się ich rozwiązaniu.

³³ Zob. Platon, *Obrona Sokratesa...*, s. 29.

³⁴ J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach ...*, s. 216.

³⁵ Zob. Tamże, s. 200-209.

³⁶ Zob. B. Collina, *Sokrates...*, s. 75-76.

MacIntyre pisze, że: „Sens Sokratesowskiego dociekania sprowadza się do pobudzenia samowiedzy ludzi. Samowiedza ta przyjmować ma postać wiedzy o własnej niewiedzy. A zatem cnota jest raczej celem aniżeli osiągnięciem”³⁷. Natomiast Warburton podkreśla, że: „Największą zasługą Sokratesa było to, że zadawał pytania i że cały czas chciał dyskutować o swoich przemyśleniach. Życie jest czegoś warte tylko wtedy, gdy myślisz o tym, co robisz. Bezmyślną egzystencję wieść może bydło na łące, ale nie ludzie”³⁸.

Ponownie za Stefanem Oparą – Sokrates zwrócił uwagę na związek wiedzy z ideałem moralnym. Według Sokratesa wiedza przysposabia nas do dobra. Postawę Sokratesa, można nazwać heroiczną. Mimo dezaprobaty, mimo krzywdy i prześladowań, nieustannie działał, mając na uwadze dobro innych i prawdy rozumu. Sokrates był nonkonformistą, mógł uciec, ale tego nie zrobił, mógł dać się złamać, ale na to nie pozwolił. Zginął za prawdę³⁹. Gdyż prawda jest jedną z głównych wartości etycznych⁴⁰. Sokrates zdradza swoją motywację. Mówił: „Nieładnie mówisz, człowiecze, jeżeli, twoim zdaniem, z góry widoki życia lub śmierci obliczą powinien człowiek, a nie na to tylko patrzeć, kiedy działa, czy postępuje słusznie, czy niesłusznie i czy robi tak jak człowiek dzielny, czy jak lichy. (...) Bylem się tutaj beczynnym ludziom na śmiech nie włożył koło okrętów garbatych i ziemi nie deptał daremnie”⁴¹. Ważne jest dla niego, by robić to co słuszne, żeby wciąż szukać prawdy, sprawdzać ją. Takie działanie nadaje życiu sens, ugruntowuje samo człowieczeństwo.

Sokrates w swej *Obronie* konstatuje: „...Byłem przekonany, że powinien życie poświęcić ukochaniu mądrości i badaniu siebie samego i innych”⁴². I dodaje: „Was obywatele, kocham całym sercem, ale posłucham boga raczej, aniżeli was i póki mi tchu starczy, póki sił, bezwarunkowo nie przestanę filozofować i was pobudzać, i pokazywać drogę każdemu, kogo tylko spotkam. (...) Ja go nie puszczę i nie dam mu odejść, ale go będę pytał i badał, i przekonywał, i jeśli dojdę do przekonania, że nie ma dzielności naprawdę, a tylko tak mówi, to będę go poniewierał, że o najwyższe wartości najmniej dba, a rzeczy lichsze wyżej stawia”⁴³. Myślenie refleksyjne pozwala lepiej zrozumieć swoją sytuację, żyć z uwagi na pewną teleologię. Sokrates w mowie końcowej podkreśla: „To właśnie jest też i największe dobro dla człowieka: każdego dnia tak rozprawiać o dzielności i o innych rzeczach, o których słyszycie, że i ja sam rozmawiam, i własne, i cudze zdania roztrząsam, a bezmyślnym życiem żyć człowiekowi nie warto”⁴⁴.

³⁷ A. MacIntyre, *Krótką historią etyki*, Warszawa, 1995, s. 57.

³⁸ N. Warburton, *Krótką historią filozofii*, Warszawa, 2016, s. 12.

³⁹ Zob. S. Opara, *Jak żyć?...*, s. 95.

⁴⁰ Tamże, s. 157.

⁴¹ Platon, *Obrona Sokratesa...*, s. 36.

⁴² Tamże, s. 37.

⁴³ Tamże, s. 38.

⁴⁴ Tamże, s. 49.

Ostatecznie w swej *Apologii* Sokrates mówi o własnej spuściźnie. Jego słowa stanowią najlepsze świadectwo niezłomnej postawy i zorientowania na dobro i prawdę. Mówi: „O jedno tylko (...) proszę: synów moich, kiedy dorosną, karzcie obywatele, dręcząc ich tak samo, jak ja was dręczyłem, jeśli zobaczycie, że o pieniądze czy cokolwiek innego więcej dbają niż o dzielność, i jeśliby mieli pozory jakiejś wartości, nie będąc niczym naprawdę, poniewierajcie ich tak samo, jak ja was, że nie dbają o to, co trzeba, i myślą, że czymś są, chociaż nic nie są wari. Jeżeli to zrobicie, spotka mnie sprawiedliwość z waszej strony; i mnie, i moich synów”⁴⁵.

„Sokrates uznał za swój obowiązek nauczycielski to, iż powinien czynić swych uczniów mądrzejszymi umożliwiając im odkrywanie ich własnej niewiedzy (...) Metoda Sokratesa okaże się bardziej zrozumiała i bardziej uzasadniona, jeżeli będziemy ją pojmować raczej jako dążenie do wywołania pewnej określonej zmiany w słuchaczu, niż jako dążenie do określonego wniosku”⁴⁶. W *Lyzisie* Sokrates mówi, że to co jest dla nas dobre i to czego chcemy, to nie to samo⁴⁷. Jest to szczególnie prawdziwe w przypadku dzieci, które rozumienia pewnych kontekstów społecznych muszą się dopiero nauczyć.

Nauczyciel musi pomagać uczniowi w uzyskiwaniu samodzielności, umieć pobudzić do pracy własnej. Żaden, nawet największy wysiłek nauczyciela, nie jest sam w stanie nauczyć tego, co nawet niewielka inicjatywa ucznia czy studenta. Nauczyciel nie ma rozstrzygać kwestii wiedzy, tylko nią nęcić i prowokować do działania własnego. Nieokreśloność kształtu przyszłego społeczeństwa i niechęć do restrykcji związanych z systemowym wychowaniem doprowadziły do powstania koncepcji antypedagogiki, która kładzie nacisk na dialog i partnerstwo, jednocześnie porzucając wychowanie jako represyjny koncept. Zakłada, że dziecko od narodzin wie co jest dla niego dobre i pozbawia proces kształcenia jego uspołeczniającej teleologii. Jest to podejście zbyt radykalne, ale pewne jego założenia są trafne. W celu osiągnięcia samostanowienia należy traktować podopiecznego z godnością i kłaść nacisk na dyskurs. Nie należy patrzeć na postulaty antypedagogiki jak na odrzucenie wychowania i dobra dzieci, lecz jak na odejście od metod autorytarnych i podkreślenie potrzeby życia uświadomionego, z pamięcią o odpowiedzialności za siebie i swoje miejsce w świecie. Uspołecznienie w procesie wychowawczym nie ma znaczyć zabicia indywidualności, a wykształcenie wrażliwości na dobro innych, ma pomóc otwartości i elastyczności w związku z problemami, z którymi każdy z nas w końcu będzie się borykał. Ma działać na rzecz zrozumienia swoich emocji, podejmowania decyzji i stania się osobą w pełni funkcjonalną. Bielski pisze, że dotychczasowy model edukacji, powinien być zastąpiony podejściem krytyczno-kreatywnym, które pobudza do twórczości, innowacyjności i dokonywania pozytywnych zmian w materii zastanego świata⁴⁸.

⁴⁵ Tamże, s. 54.

⁴⁶ A. MacIntyre, *Krótką historią* ..., s. 53.

⁴⁷ Zob. Tamże, s. 55-56.

⁴⁸ Zob. J. Bielski, *Nauczyciel Doskonały*..., s. 20-23.

Gadacz mówi o nauczycielach jak o tych, gotowych poprzez swoje cechy, do podjęcia wymagającej misji związanej z powołaniem. Nauczyciel działa z uwagi na dobro ucznia, ale powołanie jest wartością wysoką, lecz kruchą. Pragniemy wspaniałych nauczycieli, ale poświęcenia w nauczaniu nie da się nakazać i nie można go zmierzyć⁴⁹. Gadaczowi chodzi o to, że nauczyciela jakiego byśmy chcieli nie da się „stworzyć”. Nauczycielem, takim o jakiego nam chodzi, można stać się tylko z potrzeby serca.

KONKLUZJE

Trudność w osiągnięciu celu, nie jest wystarczającą przesłanką, żeby cel porzucić. Bądźmy praktycznymi idealistami, nie tylko chciejmy coś zmienić na lepsze, zróbmy to⁵⁰.

Sokrates wierzył, że każdy może zbliżyć się do ideału moralnego. „Doskonale nie duszy” ucznia powinno również być celem każdego nauczyciela i wychowawcy. Bardziej niż jakikolwiek filozof w historii, Sokrates był archetypicznym wzorem idealnego nauczyciela. Jego nauki były w takim samym stopniu inspirujące, co ponadczasowe. Może się wydawać, że jego narracja jest współcześnie niezbyt przekonująca, ale możemy być pewni, że powinna przyświecać wszelkim naszym normatywnym staraniom, mającym na celu poprawienie zastanego stanu rzeczy. Niech Sokrates stanie się mentorem nauczycieli i niech ich inspiruje swoją niezłomnością, odwagą i konsekwencją.

Niezbywalna jest w nas potrzeba poszukiwania wartości uniwersalnych. Myślenie pedagogiczne musi dokonywać się w zakresie aksjologicznym. Umacnia cechy pożądane i osłabia niepożądane⁵¹. Nie da się z teorii i praktyki kreowania pożadanego nauczyciela wykluczyć myślenia normatywnego. Należy je jednak skorelować z badaniami empirycznymi. Tak samo jak staramy się stwarzać funkcjonalny wzór ucznia, tak samo jest nam potrzebny pewien konkretny wzorzec idealnego nauczyciela, który stanowi złoty standard wszelkich związanych z dydaktyką działań. Problem w tym, żeby ten wzorzec nie był nieosiągalny, żeby nie stawiał celu moralnego działania nauczyciela poza jego zasięgiem, w przeciwnym razie, będziemy mieli do czynienia z nauczycielami sfrustrowanymi, zgorzkniałymi, zawodowo niespełnionymi, którzy swoją pracę traktują bardziej jak nieprzyjemny obowiązek, niż jak działanie w obszarze jednej z najistotniejszych arterii życia społecznego. Bielski zwraca naszą uwagę na to, że staramy się udoskonalać system edukacji, ale nauczyciel w tym „polepszaniu” zawsze jest na szarym końcu. Nie jest w stanie dostosować się do systemu. Mało tego, kształcony jest z uwagi na potrzeby przeszłości i nie przyszłości⁵². Trudno się z tym nie zgodzić obserwując poziom przystosowania społecznego współczesnego ucznia i studenta do

⁴⁹ Zob. T. Gadacz, *O ulotności życia*, Warszawa, 2008, s. 47.

⁵⁰ Zob. E. Fromm, *Mieć czy być?...*, s. 233-235.

⁵¹ Zob. J. Bielski, *Nauczyciel Doskonały...*, s. 33.

⁵² Tamże, s. 26.

wyzwań związanych z życiem, który możemy potraktować jako probierz skuteczności działań dydaktycznych i wychowawczych nauczycieli jako takich.

Słowa Colliny wydają się rozstrzygające zarówno dla roli *Ojca Filozofii*, jak i powołania nauczyciela: „Główną nauką, jaką pozostawia nam po sobie Sokrates jest to, byśmy nie dawali zwieść się pozorom i powierzchowności świata, żebyśmy nie bali się zadawać pytań, które pomogą nam lepiej zrozumieć świat, w którym żyjemy, a także byśmy brali pod uwagę zdanie innych. Postawa Sokratesa jest otwarta i demokratyczna. To podejście, w którym człowiek nie poddaje się nigdy niekontrolowanemu uczuciu wątpliwości czy sceptycyzmu, lecz jest przekonany o tym, że ludzie są w stanie sami odkryć i zbudować razem swoją własną rzeczywistość”⁵³. Warunkiem takiego stanu rzeczy jest otwartość myślenia.

Natomiast samo myślenie jest wewnętrznym dialogiem. Autorefleksja wymaga niejako spojrzenia na samego siebie spoza „ja”, jest jednak warunkiem podmiotowości, wówczas mamy do czynienia z wolnością jednostki⁵⁴. Dialog pozwana na swobodny płyn myśli, dzielenie między rozmówcami przeżyć i doświadczeń. Buduje świadomość wsparcia i poczucia własnej wartości. Prawdziwa rozmowa jest oczyszczająca, pozwala rozładować negatywne emocje, wzmacniać zrozumienie między podmiotami, umożliwia wgląd w czyjąś immanencję i rozpoznanie czyichś potrzeb, motywów i zainteresowań⁵⁵. Dialog jest najlepszym środkiem na drodze do lepszego uczenia się i wychowania. Pewien formalny stosunek nauczyciela i ucznia jest zrozumiały, ale nie możemy sobie pozwolić, aby zabił on organiczną relację, która jest fundamentem dla wszelkiego zrozumienia i w konsekwencji, nauki. Nasze myśli i język nie mogą skostnieć, nie powinny stać się tylko narzędziem spełniania krótkowzrocznych, partykularnych celów. Taki sprzeciw może nosić znamiona myślenia rewolucyjnego, naruszającego zastany stan rzeczy. Jednak działania nauczyciela niejako powinny dotykać charakteru buntowniczego, poszukiwawczego, niezgody na to co nie jest słuszne, potrzeby krytyki i naprawy tego, co nie jest dobre.

Refleksja filozoficzna jest nieodzowna dla współczesnego nauczyciela. Jest to niezbędne dla holistycznego zrozumienia przyczyn i potrzeb wymiaru współczesnej edukacji. Bez refleksji nie zrozumiemy długofalowego wpływu wychowania na ludzką egzystencję⁵⁶. Bycie nauczycielem to nie tylko praca, to pewien aksjologiczny wybór, za którym zawsze idzie jakaś forma poświęcenia. Oczywiście nauczyciel, działający w Sokratejskim duchu, nie musi rzucać się w paszczę śmierci. Lecz w momencie każdej trudnej próby, dzięki jego woli, dla ludzi i prawdy, jest w stanie przewyciężyć przeciwności i wybrać to, co słuszne.

⁵³ B. Collina, *Sokrates...*, s. 117.

⁵⁴ Zob. D. Stadnicka-Strzembosz, *Wychowanie jako miłość*, Warszawa, 2014, 20-21.

⁵⁵ Zob. J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach zmiany...*, s. 221.

⁵⁶ Zob. J. Bielski, *Nauczyciel Doskonali...*, s. 87-88.

Szkoła przestała być jedynym miejscem zdobywania wiedzy. Współcześnie mamy niesamowity dostęp do informacji. Młodzi ludzie mogą być uświadomieni znacznie wcześniej niż kiedyś, co do różnych istotnych kwestii naukowych, społecznych i kulturowych. Obecnie dziedziną nauczyciela powinna stać się, ponad wszystko, kontekstualizacja wiedzy pozyskanej przez ucznia i studenta, którzy mogą czuć się zagubieni w meandrach złożonej problematyki bytu ludzkiego. Nauczyciel może proponować pewne rozstrzygnięcia, ale decyzje, ze wszystkimi jej konsekwencjami powinien pozostawić swojemu podopiecznemu. Taka postawa wymaga wiedzy wybiegając poza przedmiot ekspertyzy nauczyciela, ale jest ona potrzebna, żeby przekazywana nauka była efektywna. Dlatego praca nauczyciela wymaga wszechstronności, chęci zrozumienia ludzi i potrzeby, żeby zrozumieli oni sami siebie. Nie mówmy, że wiemy jaka jest prawda ostateczna, zaproponujmy poszukiwanie jej razem.

Sokrates jest postacią wzorcową dla wszystkich nauczycieli. Jego charakter, niezłomna postawa i nakierowanie na wartości powinny być bliskie każdemu nauczycielowi. Mimo, że nauka może czasem wydać się zbyt wymagająca, a nawet uciążliwa (szczególnie dla uczniów), Sokrates uczy nas, że szacunek dla inteligencji ucznia i jego człowieczeństwa motywuje nauczycieli by byli wymagający. Trudności stawiane przed uczniem nie są po to by utrudnić mu życie, tylko w dalszej perspektywie je ułatwić. Dlatego nauczyciel, jak Sokrates, powinien wymagać od uczniów więcej, jeśli zależy mu na ich dobru. Powinien uczniów prowadzić, a nie nimi dyrygować. Ostatecznie ma za zadanie być nawigatorem rzeczywistości dysponującym aksjologicznym kompasem, pomagającym swoim podopiecznym w odnalezieniu samych siebie w tym niespokojnym świecie.

Bibliografia:

1. Bielski J., *Nauczyciel Doskonały - Kształtowanie się nauczycielskiego zawodu, warunki kryteria i mierniki efektywności pracy nauczyciela*, Kraków, Wyd. Impuls, 2017.
2. Collina B., *Sokrates*, Warszawa, 2018.
3. Czerepaniak-Walczak M., *Kompetencje nauczyciela w kontekście założeń pedagogiki emancypacyjnej*, Białystok, 1994.
4. Dawid J. W., *Osobowość nauczyciela*, Kraków, 1912.
5. Fromm E., *Mieć czy być?*, Poznań, 2011.
6. Gadacz T., *O ulotności życia*, Warszawa, 2008.
7. Hegel G., *Fenomenologia Ducha*, t. 1-2, Warszawa, 2010.
8. Illich I., *Spoleczeństwo bez szkoły*, Warszawa, 1976.
9. Ingarden R., *Książeczka o człowieku*, Kraków, Wyd. Literackie, 2017.
10. Konarzewski K., *Nauczyciel*, w: *Sztuka nauczania, 2. Szkoła*, red. K. Kruszewski, Warszawa, 1991.
11. Kotarbiński T., *Medytacje o życiu godziwym*, Warszawa, 1976.
12. Kozłowski J., *Z problematyki badań nad efektywnością pracy nauczyciela*, w: *Z badań nad zawodem nauczyciela*, red., S. Krawcewicz, Warszawa, 1979.
13. Królikowska A., Falkowska J., red., *Nauczyciele - Szkice portretów uczonych i nauczycieli*, Kraków, 2018.
14. MacIntyre A., *Krótką historia etyki*, Warszawa, 1995.
15. Opara S., *Jak żyć? Wykłady z etyki*, Pułtusk, 2011.
16. Platon, *Obrona Sokratesa, Kriton, Uczta*, Warszawa, 2008.
17. Reimer E., *School is Dead*, New York, 1977.
18. Rutkowiak J., *Rozwój zawodowy nauczyciela a szkoła*, Warszawa, 1982.
19. Stadnicka-Strzembosz D., *Wychowanie jako miłość*, Warszawa, 2014.
20. Szempruch J., *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków, Wyd. Impuls, 2012.
21. Szuman S., *Talent pedagogiczny*, Katowice 1947.
22. Warburton N., *Krótką historia filozofii*, Warszawa 2016.
23. Żukowska Z., *Sylwetka nauczyciela wychowania fizycznego w świetle literatury*, „*Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna*”, nr 2, 1964.

DANUTA APANEL

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

RZECZYWIŚTOŚĆ SZKOLNA W PIERWSZYM DZIESIĘCIOLECIU PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ W ŚWIETLE CZASOPISMA „Życie Szkoły” SCHOOL REALITY IN THE FIRST DECADE AFTER WORLD WAR II IN THE LIGHT OF THE MAGAZINE „Życie Szkoły” (LIFE OF THE SCHOOL)

Słowa kluczowe: szkoła, Polska Rzeczpospolita Ludowa, edukacja socjalistyczna, czasopismo „Życie Szkoły”

Abstrakt:

Opracowanie prezentuje rzeczywistość szkolną pierwszego dziesięciolecia po II wojnie światowej w perspektywie czasopisma „Życie Szkoły”, które zaczęło ukazywać się od stycznia 1946 r. z zamiarem kształtowania postawy ideowej nauczycieli akceptowanej przez władze komunistyczne. Czasopismo było jednym ze skutecznych narzędzi indoktrynacji politycznej realizowanej przez państwo socjalistyczne, a główną rolę w tym zaplanowanym ściśle procesie wychowania uczniów w „duchu dyktatury proletariatu i socjalizmu” mieli odgrywać nauczyciele

Keywords: school, The People’s Republic of Poland, socialist education, magazine „Życie Szkoły”

Abstract:

The study presents the school reality of the first decade after World War II in the perspective of the magazine „Życie Szkoły”, which began to be published in January 1946 with the intention of shaping the ideological attitude of teachers, accepted by the communist authorities. The magazine was one of the effective tools of political indoctrination implemented by the socialist state, and teachers were to play the main role in this strictly planned process of educating students in the „spirit of the dictatorship of proletariat and socialism”.

WPROWADZENIE

Małgorzata Judycka w opracowaniu „*Idealy wychowawcze w Polsce po II wojnie światowej – ewolucja czy rewolucja?*”¹, powołując się na opracowanie „*Historia i współczesność, Świat i Polska. Ludzie i poglądy*”² podaje: „*Polska powojenna indoktrynowana ideologicznie przez Związek Radziecki, daleka od prawdy historycz-*

¹ M. Judycka, *Idealy wychowawcze w Polsce po II wojnie światowej – ewolucja czy rewolucja?*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego”, 2011, nr 2, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, s. 39-61.; Internet, <https://docplayer.pl/72458094-Malgorzata-judycka-idealy-wychowawcze-w-polsce-po-ii-wojnie-swiatowej-ewolucja-czy-rewolucja.html> [dostęp: 18.03.2018 r.].

² A. Gaca, K. Kamińska, Z. Naworski, *Historia i współczesność, Świat i Polska. Ludzie i poglądy*, t. II, Toruń, Wydawnictwo Uniwersytetu w Toruniu, 1998, s. 266-277.; Internet, <https://docplayer.pl/72458094-Malgorzata-judycka-idealy-wychowawcze-w-polsce-po-ii-wojnie-swiatowej-ewolucja-czy-rewolucja.html> [dostęp: 18.03.2018 r.].

nej, łamiąca zasady godności wyznaczała poprzez władzę komunistyczną cele i treści edukacji oraz formy jej funkcjonowania. Ustrój państwa ukształtowany bez jego udziału, wzorowany na systemie radzieckim, oznaczał sowietyzację Polski. Związek Radziecki narzucał swoje prawa, zaś Polska gwarantowała posłuszeństwo i całkowite podporządkowanie radzieckiej władzy komunistycznej”³.

22 lipca 1944 roku Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego wydał Manifest do Narodu Polskiego, w którym uznawał za obowiązujące postanowienia Konstytucji z 17 marca 1921 roku⁴ do czasu powołania nowej „(...) narzucił charakter demokracji ludowej w ścisłym sojuszu z ZSRR nowo powstałemu państwu”⁵. (...) Manifest ogłosił wprowadzenie w szkołach jednolitego programu nauczania, uznając za priorytetowe zasady: powszechności, publiczności oraz bezpłatności”⁶. W kontekście problematyki oświatowej, władze polityczne budowały w społeczeństwie polskim fałszywie pojęte przekonanie o konieczności odbudowy szkolnictwa polskiego w warunkach tworzenia demokratycznego państwa prawa. „ (...) Bezprawie aparatu bezpieczeństwa i jego wszechwładza wymuszały umacnianie się demokracji ludowej; zaś szkoła polska realizowała ideały wychowania komunistycznego według wzorców ukształtowanych w Związku Radzieckim, a następnie przeszczerpianych na grunt polski. Podstawą ówczesnych teorii pedagogicznych były (...) metody Rosjanina, Antoniego Makarenki dotyczące pracy kolektywnej”⁷.

Założony i realizowany przez władze polityczne Polski Ludowej socjalistyczny program wychowania bazował na „(...) założeniach ideologii marksistowsko - leninowskiej, uznawał za priorytetowe działania Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, która wpływała bezpośrednio na program wychowawczy szkoły”⁸. Rzeczywistość szkolną trudnego dziesięciolecia po drugiej wojnie światowej kształtowały wytyczne określone przez ówczesne władze polityczne i podane placówkom oświatowym do obligatoryjnej realizacji. Wśród nich wyróżnić można:

- ideologię marksistowsko-leninowską, jako podstawę polityki oświatowej i programów edukacyjnych;

³ M. Judycka, *Ideały wychowawcze w Polsce...*, s. 39.; Internet [dostęp: 18.03.2018 r.], dostępny: <https://docplayer.pl/72458094-Malgorzata-judycka-ideały-wychowawcze-w-polsce-po-ii-wojnie-swiatowej-ewolucja-czy-rewolucja.html>

⁴ Dz. U. 1921 nr 44, poz. 267.

⁵ M. Judycka, *Ideały wychowawcze w Polsce...*, s.40.: Internet [dostęp: 18.03.2018 r.], dostępny: <https://docplayer.pl/72458094-Malgorzata-judycka-ideały-wychowawcze-w-polsce-po-ii-wojnie-swiatowej-ewolucja-czy-rewolucja.html>

⁶ Tamże, s.40.

⁷ Tamże, s.40.

⁸ Kolegium Redakcyjne, *Słownik Wiedzy Obywatelskiej*, PWN, Warszawa 1970, s. 163; M. Judycka, *Ideały...*, s. 41.; Internet [dostęp: 18.03.2018 r.], dostępny: <https://docplayer.pl/72458094-Malgorzata-judycka-ideały-wychowawcze-w-polsce-po-ii-wojnie-swiatowej-ewolucja-czy-rewolucja.html>

- procesy: wychowania i kształcenia, które przybierały formę indoktrynacji zarówno w procesach szkolnych – formalnych, jak i nieformalnych poprzez literaturę, czasopiśmiennictwo, media oraz w placówkach opiekuńczo-wychowawczych;
- nauczyciel-wychowawca, któremu przypisano miano „propagandyzisty”, stał się „narzędziem” w rękach władzy komunistycznej służącym do realizacji wytycznej polityki oświatowej państwa socjalistycznego;
- uczeń, który według narzucanych wzorców zobowiązany był do osiągnięcia miana „przodownika”, a wspólnie z rówieśnikami tworzył „kolektyw” i „aktyw” w środowisku szkolnym i pozaszkolnym;
- programy nauczania, przesyczone treściami ideologii marksistowsko-leninowskiej, dopuszczane były do realizacji przez cenzurę, a podręczniki i czasopisma dla uczniów oraz wskazania metodyczne dla nauczycieli oparte były na wzorach radzieckich;
- literatura naukowa dla kandydatów na nauczycieli, tendencyjna i cenzurowana była konsekwencją wskazań pedagogicznych Iwana Kairowa;
- podnoszenie świadomości pedagogicznej rodziców, nauczycieli i innych członków społeczności szkolnej, tzw. pedagogizację określano mianem „propagandy pedagogicznej”;
- praca uczniów, nauczycieli w codzienności szkolnej przybierała postać rytmicznej realizacji zadań w formie podejmowanych okresowych planów, które nazywano „współzawodnictwem socjalistycznym”.

CZASOPISMO „Życie Szkoły” JAKO NARZĘDZIE PROPAGANDY IDEOLOGICZNEJ W ŚRODOWISKU SZKOLNYM

Pomysł publikacji czasopisma dla nauczycieli powstał w 1945 roku w Wydziale Pedagogicznym Okręgu Pomorskiego Związku Nauczycielstwa Polskiego (ZNP) w Toruniu, gdzie nadano mu tytuł „**Życie Szkoły**”. Był to miesięcznik poświęcony organizacji wychowania i nauczania. Pierwszy numer czasopisma wydany został w styczniu 1946 roku. Początkowo komitet redakcyjny stanowili: Ludwik Bandura, Stanisław Nowaczyk, Jan Rychcik, później Józef Kwiatek i Kazimierz Moroz. Czasopismo wydawano Nakładem Spółdzielczej Księgarni Nauczycielskiej w Toruniu przy ul. Szerokiej 8/10/12. Od 1951 r. czasopismo stało się organem Zarządu Głównego ZNP. Od 1953 r. wydawane było przez Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych (obecnie Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne). Przez okres 28 lat „Życie Szkoły” redagowane było w Toruniu, a redaktorem naczelnym pisma był Stanisław Nowaczyk⁹.

⁹ Od 1974 r. do 1983 r. stanowisko redaktora naczelnego sprawował Heliodor Muszyński. W tym okresie zmieniło ono swój profil i odtąd zajmowało się tylko pedagogiką wczesnoszkolną (por.: M.Adamczak, http://www.profesor.pl/mat/n10/n10_m_adamczak_040520_2.php – 02.04. 2018 r.)

Każdy numer czasopisma zawierał następujące działy: Artykuły, Materiały, Konferencje rejonowe, Sprawozdania (artykuły sprawozdawcze, recenzje, notatki o książkach, przeglądy czasopism, z zagranicy, z czasopism dla dzieci i młodzieży, różne).

Wśród autorów artykułów pojawiały się nazwiska znanych uczonych: Ludwik Bandura, Stefan Wołoszyn, Lidia Wołoszynowa, Sergiusz Hessen, Zenon Klemensiewicz, Ludwika Jeleńska, Stefan Szuman, Kazimierz Sośnicki, Bogdan Suchodolski, Wincenty Okoń, Zbigniew Tyszka, Maria Grzegorzewska.

Strona tytułowa czasopisma „Życie Szkoły”¹⁰
Źródło: „Życie Szkoły” 1948, Nr 1 (240)

Druga strona czasopisma „Życie Szkoły”
Źródło: „Życie Szkoły” 1948, Nr 1 (240)

Na pierwszych stronach każdego numeru Czasopisma czytelnik znajdował znamienne dla socjalistycznej polityki oświatowej wskazania ideologiczne zawarte w słowach: Włodzimierza Lenina, Józefa Stalina czy Bolesława Bieruta, np.: *„Nasza szkoła powinna dawać młodzieży podstawy wiedzy, umiejętność samodzielnego kształtowania poglądów komunistycznych, powinna czynić z młodzieży ludzi wykształconych. Szkoła powinna przez ten czas, póki ludzie się w niej uczą, przeobrażać ich w uczestników walki o wyzwolenie od wyzyskiwaczy”*¹¹.

Koniec roku szkolnego stawał się dobrą okazją do podsumowań, krytyki i podejmowania nowych wyzwań i planów na kolejny rok szkolny. Zatem przed wakacjami na kartach Czasopisma zamieszczano słowa wzywające całe środowisko szkolne do systematycznej edukacji literatury socjalistycznej, pracy nad sobą dla dobra i rozwoju socjalistycznego społeczeństwa, wprowadzania w życie szkolne poznanych idei i rozwiązań praktycznych.

*„(...) Na pierwszym miejscu – zwiększenie wysiłku unaukowania światopoglądu, zwalczanie wszystkiego, co jest przesądem i przeszkodą w prawidłowym myśleniu. Wiąże się z tym konieczność pogłębiania przez nauczyciela wiedzy, ciągłego samokształcenia, czytania klasyków marksizmu, realizowania jedności teorii z praktyką”*¹²

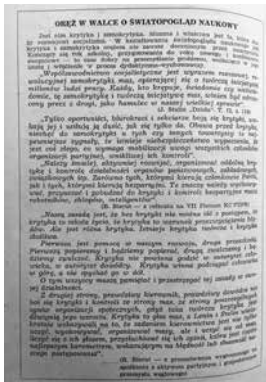
¹⁰ „Życie Szkoły”, Rocznik III, styczeń 1948 r., Nr 1 (240)

¹¹ *Myśli W.I. Lenina o nauczaniu i wychowaniu*, „Życie Szkoły”, grudzień 1948 r., Nr 12, s. 484.

¹² *Przed nowym rokiem szkolnym*, „Życie Szkoły”, czerwiec 1953, Nr 6, s. 299.

PROCES WYCHOWANIA – PROCES KSZTAŁCENIA JAKO KONSEKWENCJA POLITYCZNEJ INDOKTRYNACJI

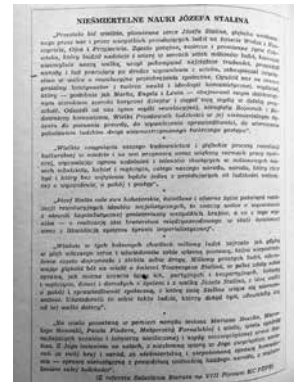
We wszystkich numerach czasopisma „Życie Szkoły” (w analizowanym okresie) zawarte były wskazania dotyczące narzuconych przez władze polityczne metod wychowania młodego człowieka – obywatela Polski socjalistycznej. Jedną z dobrych okazji była setna rocznica ogłoszenia Manifestu komunistycznego w 1948 r.

Referat B. Bieruta na VIII Plenum KC PZPR
 Źródło: „Życie Szkoły”,
 czerwiec 1953 r., Nr 6, s. 298

Strona tytułowa „Życia Szkoły”,
 maj 1953 r.
 Źródło: „Życie Szkoły”,
 maj 1953 r., Nr 3

Fragmenty referatu B. Bieruta na VIII Plenum KC PZPR
 Źródło: „Życie Szkoły”,
 maj 1953 r., Nr 3

W czasopiśmie nr 4 z kwietnia 1948 r. Michał Szulkin słowami Manifestu zachęcał nauczycieli do podejmowania nowych zadań wychowawczych i edukacyjnych oraz wyjaśniał sens i cel tych zadań: „*Dla nas nauczycieli i pedagogów, najbardziej istotnymi są uwagi twórców naukowego socjalizmu Marksa i Engelsa dotyczące wychowania. Występując w obronie wychowania społecznego autorzy „Manifestu komunistycznego” piszą: Ale – powiadacie – najtkliwsze stosunki skazujemy na zagładę, gdy wychowanie domowe zastępujemy przez społeczne. A czy i o waszym wychowaniu nie decyduje społeczeństwo? Przez stosunki społeczne, w których się wasze wychowanie odbywa, przez mniej lub bardziej pośrednie czy bezpośrednie wtrącanie się społeczeństwa, za pomocą szkoły itd.? Komuniści nie wymyślili oddziaływania społeczeństwa na wychowanie, zmieniają oni tylko charakter tego oddziaływania, wyrwywają wychowanie spod wpływu klasy panującej*”¹³.

Zgodnie z wymaganiami i sugestiami polityki oświatowej, autor zachęcał nauczycieli do korzystania z dorobku pedagogów radzieckich: „*(...) Większe korzystanie z dorobku pedagogów radzieckich, czytanie dzieł pedagogicznych, czasopism – czytanie i przeniesienie doświadczeń do naszej pracy, zarówno w zakresie dydaktyki, jak i wychowania*”¹⁴.

¹³ M. Szulkin, *Setna rocznica ogłoszenia Manifestu komunistycznego*, „Życie Szkoły”, 1948 r., Nr 4 (27), s. 151.

¹⁴ M. Szulkin, *Setna rocznica...*, s. 300.

Na kartach Czasopisma analizowanego okresu pojawiały się opracowania Idy Altszuler¹⁵, która podała wzór wychowania realizowany w warunkach radzieckiej szkoły. Pisała m.in.: „(...) *Do obowiązków wychowawcy klasowego należy w pierwszym rzędzie utworzenie z klasy zgodnego, zespolonego kolektywu uczniowskiego. Dla osiągnięcia tego celu wychowawca przystępuje, po dokładnym poznaniu wszystkich uczniów, do wydzielenia spośród nich aktywu, stanowiącego zasadnicze jądro klasy*”¹⁶.

Według postulatów Autorki do najważniejszych zadań wychowawczych skierowanych do ówczesnych nauczycieli należały:

- Wyłonienie z zespołu klasowego grupy uczniów zwanej aktywem i oparcie pracy wychowawczej o ten aktyw, jako wzór dla całego kolektywu uczniowskiego;
- Kolejnym zadaniem było mobilizowanie uczniów do łączności z aktywem i dążenie do stopniowego zbliżania się do jego poziomu;
- Jako następny ważny moment w pracy wychowawczej Autorka uznawała kształtowanie „(...) *zdrowej opinii społecznej, będącej jednym z czynników wychowania świadomej dyscypliny*”¹⁷; „*Środkiem do wytworzenia zdrowej opinii publicznej w klasie jest otwarta, szczerza i odważna krytyka i samokrytyka błędów i uchybień w życiu i pracy kolektywu*”¹⁸;
- W procesie wychowania podkreślała również rolę gazetki ściennej, którą postrzegano jako „*skuteczną broń w walce o zdrowy kolektyw uczniowski*” (...) „*wyrazicielką zdrowej opinii publicznej klasy w sprawach dotyczących nauki i zachowania się uczniów*”¹⁹.
- Kolejny element procesu wychowania socjalistycznego stanowiło uświadamianie polityczne uczniów. „(...) *Praca ta polega przede wszystkim na udzielaniu tzw. informacji politycznych, mających na celu zorientowanie młodzieży w najważniejszych wydarzeniach politycznych zachodzących w kraju i za granicą. W miarę możliwości informacje polityczne przygotowują sami uczniowie i wygłaszają je po uprzednim zatwierdzeniu przez wychowawcę*”²⁰. Uświadamianiu politycznemu według wskazań A. Altszuler służyło także systematyczne czytanie gazet i czasopism, omawianie artykułów publicystycznych, wygłaszanie przez uczniów referatów na tematy polityczne, uczęszczanie na filmy, przedstawienia i odczyty.
- W procesie wychowania socjalistycznego ważny element stanowiły systematyczne pogadanki na temat „*świąt rewolucyjnych*”, omawianie ich genezy i znaczenia

¹⁵ I. Altszuler, *Praca wychowawcy klasowego w szkole radzieckiej*, „Życie Szkoły”, październik 1948 r., Nr 10 (33), s. 383-386.

¹⁶ Tamże, s. 383.

¹⁷ Tamże, s. 384.

¹⁸ Tamże, s. 384.

¹⁹ Tamże, s. 384.

²⁰ I. Altszuler, *Praca wychowawcy klasowego...*, s. 385.

dla społeczeństwa. „(...) Przygotowywanie uroczystych obchodów. Wszystko to przyczynia się do podwyższenia poziomu ideowego młodzieży”²¹.

- Wychowaniu socjalistycznemu miały służyć również tendencyjne wzory osobowe. Toteż podejmowano zapraszanie na teren klasy „wybitnych jednostek, znanych z działalności społecznej lub politycznej: np. rekordzistów na polu pracy, starych wytrawnych bolszewików, (...) bohaterów ostatniej wojny”;²²
- Kolejny ważny element wychowania socjalistycznego stanowiły „właściwie zorganizowane” zajęcia pozalekcyjne oraz ścisła współpraca z rodzicami uczniów. „(...) Inną formą współpracy z domem są systematyczne zebrania rodzicielskie, na których omawiane są sprawy dotyczące klasy. Na tych zebraniach wygłaszane są referaty natury pedagogicznej, mające na celu wskazanie rodzicom właściwej drogi wychowania młodzieży (tzw. propaganda pedagogiczna)”²³.

Plan pracy nauczyciela-wychowawcy według A. Altszuler winien zawierać następujące elementy:

- „Organizacja klasy”;
- Środki zmierzające do osiągnięcia dobrych postępów w nauce i zachowaniu się uczniów;
- Praca w kierunku uświadomienia politycznego i podniesienia poziomu ideowego uczniów (politmassowaja rabota);
- Pozalekcyjna praca z uczniami;
- Współpraca z rodzicami²⁴.

UCZEŃ – PRZODOWNIK – KOLEKTYW – AKTYW

Źródło: „Życie Szkoły”, październik 1953r., Nr 10

Źródło: „Życie Szkoły”, grudzień 1952 r., Nr 11

²¹ Tamże, s. 385.

²² Tamże, s. 385.

²³ Tamże, s. 386

²⁴ I. Altszuler, *Praca wychowawcy klasowego...*, s. 386.

Franciszek Czerwiński, autor artykułów na temat teorii wychowania socjalistycznego w środowisku szkolnym napisał: „(...) *Żadnych materiałów stanowiących podstawę do analizy nie czytałem dotąd z takim wzruszeniem, jak dostarczone mi przez szkoły wypracowania pisane przez najlepszych uczniów na temat „Jak zostałem przodownikiem?”*”²⁵.

„*Okazuje się jednak, że nasi przodownicy to nie „cudowne dzieci”, nie wyjątkowe dzieci, ale najnormalniejsze, których jest coraz więcej i może być jeszcze więcej we wszystkich naszych szkołach. Przodownictwo tych dzieci to – jak się okazuje – przede wszystkim rezultat uporczywego wysiłku. Źródłem siły tych młodych bohaterów pracy pokojowej, jest ich ideowość, ich świadomość polityczna*”²⁶.

Wśród pisemnych (analizowanych przez Autora) wypowiedzi uczniów na temat procesu stawania się „przodownikiem” w środowisku szkolnym i rówieśniczym, znalazła się wypowiedź uczennicy klasy IV – B. Świeboda: „*Uczę się chętnie dlatego, że wiem, iż nasza ukochana Ojczyzna potrzebuje dużo młodych, dzielnych ludzi do naszych fabryk, kopalń, hut, którzy wspólnym trudem będą budować szczęśliwą, socjalistyczną Ojczyznę*”²⁷.

Szczególną rolę w procesie tworzenia kolektywu szkolnego zdaniem Redakcji Czasopisma miało odgrywać harcerstwo. Toteż wobec nauczycieli sprecyzowano w tym zakresie zadania: „(...) *Otoczyć większą opieką harcerstwo i wykorzystać jego możliwości w podnoszeniu poziomu nauczania i wychowania, kształtowaniu w szkole kolektywu, w otoczeniu opieką nie nadążających*”²⁸.

Tworzeniu społeczeństwa socjalistycznego służyła również sugerowana na łamach Pisma literatura. Dopuszczane przez cenzurę recenzje zalecanych, tendencyjnych prac spełniały swoje zadanie. W części Czasopisma pt. Sprawozdania, znajdowały się recenzje licznych publikacji polecanych nauczycielom do uważnej lektury, pomocnej w codziennej pracy wychowawczej. Wśród nich czytelnicy mogli zapoznać się z recenzją książki Józefa Chałasińskiego „*Spółczesność i wychowanie. Socjologiczne zagadnienia szkolnictwa i wychowania w społeczeństwie współczesnym*” sporządzoną przez Wincentego Okonia. Autor gorąco polecał tę publikację wszystkim nauczycielom: „*Szczególnie >rewolucjonizujące< naszą myśl pedagogiczną są poglądy autora na technikę wychowania. Dotychczasowa technika psychologiczna, posługująca się psychologią jednostki lub, co najwyżej psychologia masy, nie spełniła pokładanych przez szkołę nadziei. Natomiast stworzona poza wpływami szkoły i oficjalnej pedagogiki technika socjologiczna, oparta na oddziaływaniu poprzez zorganizowaną grupę społeczną i sprawdzona w wielu ruchach masowych, umożliwia realizację planowych wpływów wychowawczych. Warto by każdy polski nauczyciel przeczytał*

²⁵ F. Czerwiński, *Droga do przodownictwa w świetle wypowiedzi uczniów klas III-IV*, „Życie Szkoły”, lipiec-sierpień 1953, Nr 7/8, s. 383.

²⁶ Tamże, s. 383.

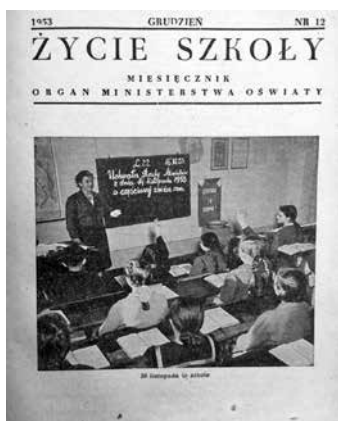
²⁷ F. Czerwiński, *Droga do przodownictwa...*, s. 383.

²⁸ *Przed nowym rokiem szkolnym*, „Życie Szkoły”, czerwiec 1953 r., Nr 6, s. 300.

te mądre analizy i wypróbował w swej szkole owocność oddziaływania przez zorganizowaną grupę społeczną. (...) Niektóre rozdziały omawianej książki czyta się, jak frapującą opowieść. Do takich należy w pierwszym rzędzie >Szkoła w społeczeństwie kapitalistycznym< oraz >Szkoła w społeczności chłopskiej<. Ten ostatni trzeba by szczególnie polecić nauczycielstwu w środowiskach wiejskich i małomiasteczkowych, gdyż analiza wzajemnych stosunków szkoły i społeczności wiejskiej została przeprowadzona tam po mistrzowsku”²⁹.

NAUCZYCIEL – PROPAGANDZISTA

Na łamach Czasopisma ze stycznia 1952 r., Wojciech Pokora w artykule „Konkretne formy walki o nową szkołę” zapoznawał czytelników z zadaniami wytyczonymi przez władzę ludową wobec nauczycieli propagandzistów: „*Nasza propaganda oznacza głoszenie prawdy, walkę o prawdę. Ma kształtować podstawy naukowego poglądu na świat, rozszerzać horyzonty myśli, wprowadzać w bogaty dorobek postępowej kultury naszego narodu, uzbrajać masy w walce o nowy ustrój, wychowywać na świadomych, ofiarnych budowniczych socjalizmu, ma uczyć rozeznawać i oceniać fakty i zjawiska życia społecznego. Stąd propagandzista-agitator to zaszczytna funkcja przysługująca temu, kto w pierwszym szeregu walczy o prawdę, śmiało i otwarcie wskazuje drogę innym, uczy rozeznawać, gdzie fałsz, a gdzie prawda, gdzie rejony ciemnoty, zacofania i zbrodni, a gdzie postęp i sprawiedliwość społeczna. Dlatego fakt, że przyjmuje się i upowszechnia nazwa nauczyciel-propagandzista jako nazwa wyróżniająca, tak bardzo wiele mówi. Mówi bowiem zarówno o przebytej drodze, jak i o coraz prężniejszych aspiracjach szeregów nauczycielskich, aby stać się w pełni >motorem tej wspaniałej i wielkiej rewolucji kulturalnej, która kształtuje dziś życie narodu<, jak wskazał Prezydent Bolesław Bierut na II Krajowym Zjeździe ZNP”³⁰.*

Nauczyciel – wychowawca – propagandzista
Źródło: „Życie Szkoły”, grudzień 1953 r., Nr 12

Nauczyciel – wychowawca – propagandzista
Źródło: „Życie Szkoły” Miesięcznik,
styczeń 1960 r., Nr 1 (163), s. 14

²⁹ W. Okoń, *Sprawozdania. Recenzje*, „Życie Szkoły”, październik 1948 r. nr 10 (33), s. 413.

³⁰ W. Pokora, *Konkretne formy walki o nową szkołę*, „Życie Szkoły”, styczeń 1952 r., nr 1, s. 4.

W artykule „Sprawy nauczania i wychowania na II Zjeździe PZPR”, czytamy: „Nauczyciel zapytany dzisiaj o przebytą drogę między rokiem 1945 a 1953, wyliczy trudności, które musiał pokonywać, trudności w należyłym rozumieniu wytycznych Partii, w rozumieniu zasad marksizmu-leninizmu, podstaw wychowania w duchu moralności socjalistycznej – i z zadowoleniem stwierdzi, że dzisiaj jest inny niż przed laty, jakże inny! I aż wierzyć nie chce, że Dewey mógł być dla niego prawodawcą w dziedzinie wychowania i nauczania, że „Zasady” Nawroczyńskiego były książką podręczną, że wdychał za Jeleńską i że nie dostrzegał fałszu i zakłamania w tych i wielu innych książkach”³¹.

PROBLEMATYKA METODYCZNA – PROGRAMY NAUCZANIA I PODRĘCZNIKI

W części Czasopisma zatytułowanej „Nasza Poradnia” znajdowały się zagadnienia dotyczące sposobów przygotowywania się do lekcji³². „(...) Gdzie można znaleźć wyczerpujące uwagi na temat przygotowania się do lekcji? Czy istnieje książka, w której byłoby to zagadnienie wszechstronnie omówione? Książki na ten temat nie znamy, możemy jedynie doradzić przestudiowanie wskazówek zawartych w dziełach pedagogicznych. Zaczniemy od „Pedagogiki” Kairowa. W tomie pierwszym jest na str. 162 ustęp o przygotowaniu się do lekcji. Uważnie czytając zdanie po zdaniu dojdziemy do takiej wskazówki: Nauczyciel musi systematycznie studiować klasyczną literaturę z wykładanej przez siebie dyscypliny, regularnie śledzić wychodzącą w danej i pokrewnych dziedzinach współczesną naukową prasę periodyczną, dokładnie zaznajamiać się z literaturą dziecięcą dotyczącą danej gałęzi wiedzy, uważnie śledzić literaturę omawiającą bieżące zagadnienia polityczne, literaturę metodyczną. I pomyślny, czy przygotowujemy się w ten sposób do lekcji. A znajdziemy u Kairowa dużo innych wskazówek, które nie są jeszcze praktycznie zastosowane”³³.

Podręcznik „Pedagogika” Iwana Kairowa był pierwszą lekturą zalecaną dla kandydatów na nauczycieli i praktykujących już pedagogów. W tym opracowaniu, według władz oświatowych oraz Redakcji Czasopisma można było znaleźć recepty na rozwiązanie wszystkich problemów codzienności szkolnej. Metody czerpano z rozwiązań wskazanych w pedagogice radzieckiej.

RYTMICZNA REALIZACJA ZADAŃ – PODEJMOWANIE OKRESOWYCH PLANÓW (ZADAŃ) DO REALIZACJI – WSPÓŁZAWODNICTWO SOCJALISTYCZNE

„Współzawodnictwo socjalistyczne jest wyrazem rzeczowej, rewolucyjnej krytyki mas, opierającej się o inicjatywę milionów ludzi pracy. Każdy, kto krępuje, świadomie,

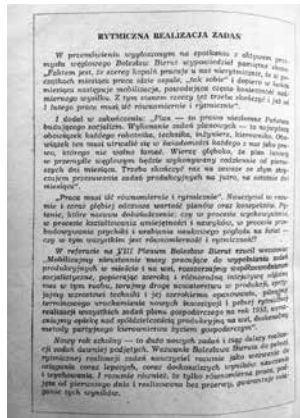
³¹ Redakcja, „Życie Szkoły”, kwiecień 1954 r., Nr 4, s. 171.

³² Nasza Poradnia, „Życie Szkoły”, 1953 r., nr 5, s. 290.

³³ Tamże, s. 290.

czy nieświadomie te samokrytykę i twórczą inicjatywę mas, winien być odrzucony precz z drogi, jako hamulec w naszej wielkiej sprawie”³⁴.

„Plan to prawo niezłomne państwa budującego socjalizm. Praca musi iść równomiernie i rytmicznie. Nauczyciel to rozumie i coraz głębiej odczuwa wartość planów oraz konspektów. Pytanie, które nasuwa doświadczenie, czy w procesie wychowania, w procesie kształtowania umiejętności i nawyków, w procesie przebudowywania psychiki i urabiania naukowego na świat. Czy w ty wszystkim jest równość i rytmiczność?”³⁵.

Plan współzawodnictwa socjalistycznego
Źródło: „Życie Szkoły”, lipiec-sierpień 1953 r., Nr 7/8, s. 369

Przytoczone na łamach Czasopisma fragmenty wypowiedzi B. Bieruta w pełni oddawały atmosferę propagandy politycznej okresu PRL-u dedykowanej nauczycielom, od których wymagano odrzucenia wzorów z przeszłości i propagowania marksistowsko-leninowskich zasad wychowania, wzorów radzieckich, haseł fałszywie pojętego postępu społecznego w warunkach budowy państwa socjalistycznego, nowego „ładu społecznego”. Wszechobecne plany gospodarcze wpływały również na pracę szkoły jako instytucji społecznej. Planowane odgórnie osiągnięcie w wyznaczonym czasie zakładanych efektów, musiało przebiegać rytmicznie, w formie współzawodnictwa socjalistycznego, kosztem indywidualnych potrzeb, ale w imię niewłaściwie pojętego „dobra wspólnego”.

ZAKOŃCZENIE

Czasopismo „Życie Szkoły” odegrało poważną rolę nie tylko w przekazie informacji ważnych z punktu widzenia wychowania socjalistycznego, ale także w kształtowaniu postaw i systemu wartości nauczycieli w okresie PRL-u, którzy według wskazań

³⁴ B. Bierut, *Z przemówienia wygłoszonego na spotkaniu z aktywnym partyjnym i gospodarczym przemysłu węglowego*, J. Stalin, „Dziela”, T. 12., s. 118 (tekst opublikowany przez Redakcję), „Życie Szkoły”, lipiec-sierpień 1953 r., Nr 7/8, s. 369.

³⁵ „Życie Szkoły”, lipiec-sierpień 1953 r., Nr 7/8, s. 369.

ideologii marksistowsko-leninowskiej „urabiali” osobowość wychowanków, kształtowali postawę zaangażowania dla dobra socjalistycznego społeczeństwa.

„(...) Komuniści szczególną uwagę poświęcili szkole oraz dzieciom i młodzieży. Tam rozgrywała się, używając ówczesnego języka, najważniejsza bitwa w kampanii propagandowej. Przejęcie pełnej kontroli nad wychowaniem dzieci i młodzieży umożliwiło państwu ukształtowanie młodego pokolenia w „duchu postępu” Nie znaczy to, że zrezygnowano z przekuwania światopoglądu dorosłych, jak to wyraził J. Stalin: > Jeśli nasza praca w aparacie państwowym, wśród chłopów, wśród kobiet pracujących, ma olbrzymie znaczenie dla przewyciężenia starych nawyków i tradycji, dla wychowania na nowo starych pokoleń mas pracujących, to praca wśród młodzieży, w mniejszym, czy większym stopniu wolnej od tych tradycji, tych nawyków, nabiera bezcennego znaczenia dla wychowania nowych kadr pracujących w duchu dyktatury proletariatu i socjalizmu, albowiem tu grunt jest – co się samo przez się rozumie – szczególnie sprzyjając³⁶. W tej walce główną rolę mieli do odegrania nauczyciele, ich zadaniem było bowiem wychowywanie uczniów „w duchu dyktatury proletariatu i socjalizmu”³⁷.

36 J. Kochanowicz, *ZMP w terenie. Stalinowska próba modernizacji odpornej rzeczywistości*, Warszawa 2000 r., s. 148.

37 *Propaganda Polski Ludowej. Materiały dla ucznia*, Wybór i opracowanie materiałów: P. Kowalski, I. Modzelewska-Rysak, G. Nawrot, A. Ossowski, L. Rysak, Łódź 2007, s. 5-6.

Bibliografia:

1. Altszuler I., *Praca wychowawcy klasowego w szkole radzieckiej*, „Życie Szkoły”, październik 1948, Nr 10 (33).
2. Czerwiński F., *Droga do przodownictwa w świetle wypowiedzi uczniów klas III-IV*, „Życie Szkoły”, lipiec-sierpień 1953, Nr 7/8.
3. Judycka M., *Idealy wychowawcze w Polsce po II wojnie światowej – ewolucja czy rewolucja?*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego”, 2011, Nr 2.
4. J. Kochanowicz, *ZMP w terenie. Stalinowska próba modernizacji opornej rzeczywistości*, Warszawa 2000.
5. *Mysli W.I. Lenina o nauczaniu i wychowaniu*, „Życie Szkoły”, grudzień 1948, Nr 12.
6. *Nasza Poradnia*, „Życie Szkoły”, 1953, Nr 5, Warszawa 1953.
7. Okoń W., *Sprawozdania. Recenzje*, „Życie Szkoły”, październik 1948, nr 10 (33).
8. Pokora W., *Konkretne formy walki o nową szkołę*, „Życie Szkoły”, 1952, nr 1.
9. *Propaganda Polski Ludowej. Materiały dla ucznia*, Wybór i opracowanie materiałów: P. Kowalski, I. Modzelewska-Rysak, G. Nawrot, A. Ossowski, L. Rysak, Łódź 2007.
10. *Przed nowym rokiem szkolnym*, „Życie Szkoły”, czerwiec 1953, Nr 6.
11. *Słownik Wiedzy Obywatelskiej*, Warszawa, PWN, 1970.
12. Szulkin M., *Setna rocznica ogłoszenia Manifestu komunistycznego*, „Życie Szkoły”, 1948, Nr 4 (27).
13. „Życie Szkoły”, miesięcznik poświęcony organizacji wychowania i nauczania, Rocznik I, Nr 1, Organ Wydziału Pedagogicznego Związku Nauczycielstwa Polskiego, styczeń 1946 do „Życie Szkoły”, miesięcznik, styczeń 1960, Nr 1 (163), Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.

MONIKA PAWŁOWSKA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

UCZELNIA WYŻSZA JAKO ORGANIZACJA UCZĄCA SIĘ UNIVERSITY AS A LEARNING ORGANIZATION

Słowa kluczowe: szkoła wyższa, społeczeństwo wiedzy, kształcenie ustawiczne, organizacja ucząca się

Abstrakt:

Przemiany zachodzące w świecie w wymiarze politycznym, społecznym, kulturowym czy technicznym, stanowią wyzwania dla wszystkich podmiotów gospodarczych, niezależnie od branż i sektorów i dotyczą każdego, kto prowadzi jakąkolwiek działalność. Mówi się i pisze o społeczeństwie: postindustrialnym, informacyjnym, wiedzy, czy gospodarce opartej na wiedzy. Uczelnia wyższa w gospodarce opartej na wiedzy podlega tym samym mechanizmom i siłom, jak inne organizacje, instytucje, zakłady pracy i może utrzymać się na rynku tylko poprzez adaptacje i kształtowanie swojej działalności w powiązaniu z wiedzą, wyobraźnią i elastycznością. Artykuł rozpatruje miejsce uczelni wyższej w społeczeństwie wiedzy w kategorii założeń organizacji uczącej się. Zwraca uwagę na podstawy nowoczesnej edukacji w aspekcie teoretycznym i praktycznym¹.

Keywords: university, knowledge society, lifelong learning, learning organization

Abstract:

The changes taking place in the world in the political, social, cultural or technical dimensions pose challenges for all economic entities, regardless of industries and sectors, and concern anyone who carries out any activity. It is said and written about society: post-industrial, information, knowledge, or a knowledge-based economy. A university in a knowledge-based economy is subject to the same mechanisms and forces as other organizations, institutions, workplaces and can stay on the market only by adapting and shaping its activities in connection with knowledge, imagination and flexibility. The article examines the place of a university in a knowledge society in the category of assumptions of a learning organization. He draws attention to the basics of modern education in the theoretical and practical aspects.

WSTĘP

Obecnie możemy zauważyć proces ścierania się dwóch, konkurencyjnych koncepcji roli i miejsca szkoły wyższej w gospodarce i społeczeństwie. Pierwsza traktuje szkołę jako depozytariusza kultury i nauki, ośrodek budowania potencjału intelektualnego i kreowania wiedzy. Druga koncepcja, nowoczesna, zakłada, że szkoła jest podmiotem na rynku usług edukacyjnych, zajmująca się świadczeniem szerokiej oferty usług edukacyjnych².

¹ Wybrane fragmenty tekstu nawiązują do wyników badań opracowanych na potrzeby pracy doktorskiej M. Pawłowska, *Uwarunkowania organizacji elastycznych form nauki i pracy w perspektywie pedagogiki emancypacyjnej*, Szczecin, 2011.

² J. Maciąg, *Wzorzec jakości usługi edukacyjnej*, „Problemy Jakości”, R. 37, Nr 2, Warszawa 2005, s.23.

Tymczasem otoczenie społeczne oczekuje od współczesnej szkoły wyższej kreowania innowacyjności wiedzy, skutecznego kształcenia, nabywania umiejętności przez studentów, które przygotowują przyszłych absolwentów do rynku pracy i oczekiwań pracodawców. Wymagania Krajowych Ram Kwalifikacji nakładają na szkoły ścisłą współpracę z otoczeniem społeczno-gospodarczym w zakresie określania programów nauczania, kompetencji, jakie w procesie kształcenia powinien osiągnąć student. Współpraca z pracodawcami, różnymi instytucjami, zapewnienie praktyk studentom, większe możliwości w zakresie zatrudniania praktyków na uczelni, możliwość udziału studentów w tworzeniu programów w swoich założeniach ma zbudować nowe relacje i otworzyć nowe możliwości dla szkół wyższych.

EDUKACJA W SPOŁECZEŃSTWIE WIEDZY

We współczesnym społeczeństwie inwestowanie w edukację staje się głównym czynnikiem wzrostu gospodarczego, postępu społecznego i kulturowego. Najbardziej charakterystyczne z punktu widzenia społeczeństwa opartego na wiedzy jest pojawienie się na rynku pracy kategorii „pracownika wiedzy” (knowledge worker). Przez termin ten rozumie się osiągnięcie wysokiego poziomu kwalifikacji, z reguły wymagającego wyższego wykształcenia, specjalizacji i zdolności do samodzielnej i **twórczej pracy**³.

Przełom cywilizacyjny, jakiego doświadczamy, spowodowany jest rosnącą rolą nauki i edukacji, zaś podstawowym zasobem epoki postindustrialnej, epoki społeczeństwa uczącego się jest wiedza w istotnym stopniu określająca jakość kapitału społecznego⁴. Jeszcze do niedawna, używaliśmy pojęcia „społeczeństwo informacyjne” charakteryzując współczesne społeczeństwa. Stanowiło to pewien skrót myślowy akcentujący rolę technologii informacyjnych dla rozwoju gospodarki. Jak wskazuje S.M. Kwiatkowski naukowcy operują pojęciem *społeczeństwo wiedzy* na określenie aktualnego etapu przemian społeczno-gospodarczych. Społeczeństwo wiedzy, a także gospodarka oparta na wiedzy, to wyzwanie systemu wolnorynkowego, ale także cel edukacji i kształcenia ustawicznego⁵.

Wyczerpująca analiza tak obszernego i niejednorodnego zjawiska jakim jest edukacja w społeczeństwie wiedzy jest niemożliwa ze względu na ograniczenia wynikające z ram tekstu, dlatego też jako perspektywę badawczą przywołam jedynie fragmenty refleksji wybranych analityków współczesności.

³ A. Karpiński, *Przyszłość gospodarki opartej na wiedzy w Polsce a rynek pracy*, w: *Społeczeństwo oparte na wiedzy w dobie globalizacji. Wybrane zagadnienia*, red. K. Słęczak, Sosnowiec, 2003, s.12-15.

⁴ E. Solarczyk-Ambrozik, *Kształcenie ustawiczne w procesie tworzenia społeczeństwa uczącego się i gospodarki opartej na wiedzy*, [dostęp: 13.08.2011 r.], <http://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/2/id/12>.

⁵ S.M., Kwiatkowski, A. Bogaj, B. Baraniak, *Pedagogika pracy*, Warszawa, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2007, s.193.

W roku 2011 w Raporcie dla Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, działającej przy UNESCO – „Edukacja: jest w niej ukryty skarb” Jacques Delors wskazuje, że wiek XXI to czas niepowtarzalnych warunków do obiegu i gromadzenia wiedzy. Tym samym edukacja powinna masowo i skutecznie przekazywać coraz więcej wiedzy i umiejętności, które powinny ewoluować zgodnie z założeniami kognitywnej cywilizacji. Jednocześnie edukacja powinna ochraniać sferę publiczną i prywatną przed zalewem informacji, dla zachowania indywidualnego i zbiorowego rozwoju⁶. J. Delors wytycza cztery filary edukacji przez całe życie: uczyć się, żeby wiedzieć, uczyć się, aby działać, uczyć się żeby żyć wspólnie, uczyć się żeby być.

Kontynuując myśl Delors'a W. Cellary społeczeństwo informacyjne określa jako takie, w którym potencjalnie każdy ma dostęp do informacji przez Internet. Z kolei społeczeństwo wiedzy jako takie społeczeństwo, w którym potencjalnie każdy ma dość wiedzy, aby z uzyskanej informacji umieć zrobić odpowiedni użytek⁷. Postuluje, że społeczeństwo wiedzy wymaga edukacji nowego rodzaju.

U podstaw nowoczesnej edukacji musi leżeć założenie, że każdy uczeń (student, słuchacz) ma w każdej chwili dostęp do niezmiernych zasobów informacji dostępnej w Internecie, z której może i powinien w pełni korzystać, ale nie przez jej skopiowanie bez zrozumienia, ale przez wydobywanie z niej wiedzy⁸. Ta zasada jest zgodna z pierwszym i drugim filarem edukacji J. Delors'a – *uczyć się, aby wiedzieć*, czyli móc korzystać z możliwości jakie daje edukacja przez całe życie oraz *uczyć się, żeby działać*, czyli zdobywać kompetencje, które pozwolą młodym ludziom stawić czoła i działać w ramach różnych doświadczeń społecznych lub pracy.

W tym ujęciu należy zwrócić uwagę na sieciowość informacji, wiedzy, powołując się na Castells'a i w sieciowości dopatrywać się zmian społecznej konstrukcji przestrzeni i czasu. Autor zwraca uwagę, że zmianom uległy sposób i zakres tworzenia sieci finansowych, przez co gospodarka zbudowana jest wokół globalnych sieci kapitału, zarządzania i informacji. Jednocześnie Castells stawia hipotezę, iż społeczeństwo sieciowe charakteryzuje się załamaniem rytmów, zarówno biologicznych, jak i społecznych, powiązanych z pojęciem cyklu życia, załamaniem tożsamości jednostek, uwikłanych w technologie informacyjne⁹.

Korzystanie z wiedzy ze zrozumieniem postuluje U. Beck, który zauważył, że *wykształcenie i czujne obchodzenie się z informacjami otwierają nowe sposoby*

⁶ J. Delors, *Edukacja: jest w niej ukryty skarb* [dostęp: 11.10.2011 r.], http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delors.pdf.

⁷ W. Cellary, *Spółeczeństwo informacyjne czy społeczeństwo wiedzy?* [dostęp: 24.08.2011 r.], <http://edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/313-spoleczenstwo-informacyjne-czy-spoleczenstwo-wiedzy>.

⁸ Tamże.

⁹ M. Castells, *Spółeczeństwo sieci*, Warszawa, PWN, 2007, s.267.

obchodzenia się z ryzykiem, unikania go¹⁰. I co się z tym wiąże, zachęca do kształcenia osób do świadomego reagowania na otrzymywane z mediów informacje, ich racjonalizowaną selekcję, skuteczne wykorzystanie do osiągnięcia własnych celów. Za powinność nauczycieli, uznaje przestrzeganie przed bezkrytycznym odbiorem wiadomości przekazywanych przez media.

Człowiek wobec niezmiernych zasobów informacji dostępnej w Internecie nie może dłużej być sam – musi współpracować z innymi ludźmi nad wydobyciem użytecznej wiedzy. Dlatego głównym celem edukacji powinno być nauczenie umiejętności współpracy ludzi różnych zawodów, branż, kultur, narodowości, doświadczeń itp., w szczególności współpracy przez Internet. Od tego, jak szybko utworzony zostanie taki system edukacji i jak dużą część społeczeństwa nim obejmimy, w szczególności osób w wieku średnim, będzie zależeć przyszłość Polski w globalnym społeczeństwie wiedzy¹¹. Ta zasada jest spójna z trzecim i czwartym filarem edukacji J. Delorsa – *uczyć się, aby żyć wspólnie*, realizować wspólnie projekty, uczyć się jak rozwiązywać konflikty w poszanowaniu wartości pluralizmu i wzajemnego zrozumienia, a także *uczyć się, aby być*, czyli rozwijać osobowość, zwiększając autonomię i osobistą odpowiedzialność.

W tę optykę wpisuje się R. Sennett' a opis konsekwencji rzeczywistości niezmiernych zasobów informacji i elastycznego kapitalizmu dla kondycji ludzkiego charakteru, rodziny i pracy. R. Sennett wprowadził nowe ujęcie aktywności zawodowej, głosząc hasło „nic na długo”. Przystosowanie i elastyczność powodują, że kwalifikacje, umiejętności i stanowiska pracy zdają się niezwykle szybko tracić przydatności. Porównuje pracownika do pliku, który można przenosić z jednego folderu do drugiego. Dostrzega, iż aktywnością zawodową związana jest nieustanna konieczność zmian i „bycie w niepewnej sytuacji”. Zwraca uwagę na redefinicję pojęcia pracy i oparcie jej na elastyczności, która ma pomóc ludziom swobodnie kształtować życie¹².

Współczesność, wymagającą ciągłych badań i analiz opisał U. Beck, nadając jej przydomki: wciąż nieoswojona, nierozumiana, zdefiniowana jako *przeszłość plus „post”* (słowo-klucz naszych czasów). Obserwujemy trzy główne centra wytwarzania wiedzy: badania naukowe w szkołach wyższych i instytutach, badania i projektowanie innowacyjne w gospodarce, oraz sieci społeczne (c-webs). Beck twierdzi, że „struktura społeczno-polityczna poddawana jest presji zmiany i przystosowania przez stałą erozję i ewolucję społeczno-kulturowych form życia przy permanentnej praktyce „robienia inaczej we własnym, małym zakresie”¹³.

¹⁰ U. Beck, *Spoleczeństwo ryzyka – w drodze do innej nowoczesności*, Warszawa, SCHOLAR, 2002, s. 47.

¹¹ W. Cellary, *Spoleczeństwo informacyjne ...*

¹² R. Sennett, *Korożja charakteru. Osobiste konsekwencje pracy w nowym kapitalizmie*, Warszawa, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA, 2006, s. 207.

¹³ U. Beck, *Spoleczeństwo ryzyka ...*, s. 147.

W poszukiwaniu indywidualności ludzie stają się bardziej otwarci na wszelkie zmiany w ich życiu osobistym i zawodowym, chętnie się szkolą, podróżują, zmieniają miejsca zamieszkania. Mobilność zawodową Beck uznaje za źródło niepowodzeń w relacjach międzyludzkich, rodzinnych. Nazywa ten proces opętaniem na drodze do samorealizacji, a poszukiwaniem samowiedzy – „życiem na wulkanie”. Nie zmienia to jednak ważności i istoty podstawowej, trzeciej wspomnianej powyżej cechy społecznej edukacji, jaką jest bezustanne poszukiwanie wiedzy, informacji.

Kluczem do transformacji dzisiejszego społeczeństwa do społeczeństwa wiedzy jest edukacja i to edukacja przez całe życie¹⁴. Teoria, jak i praktyka kształcenia ustawicznego potwierdza, iż staje się ono czynnikiem różnicującym w coraz wyższym stopniu zdolności jednostek do dostosowania się do zmiennej rzeczywistości, zarówno środowiska pracy, jak i innych sfer życia społecznego.

IDEA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W SPOŁECZEŃSTWIE WIEDZY

We współczesnym świecie osoby bez odpowiednich kompetencji, bez określonego kapitału nie tylko ekonomicznego, ale i kulturowego, bez dostępu do informacji lub pozbawione tzw. siły rynkowej, stają się dotknięte w coraz wyższym stopniu marginalizacją spowodowaną bezrobociem, nieumiejętnością artykulacji własnych interesów, funkcjonalnym analfabetyzmem itp. zjawiskami społecznymi¹⁵.

W społeczeństwie opartym na wiedzy, edukacja i treści kształcenia muszą spełniać oczekiwania rynku pracy, uwzględniać prognozowane zmiany w skali ogólnosiwiatowej i skłaniać do współpracy różne organizacje edukacyjne, administracyjne. Co więcej w modelu organizacyjnym edukacji zaznacza się potrzebą odmasowienia edukacji (decentralizacji systemu kształcenia), pewnego rodzaju alternatywności wynikającej z przechodzenia ze struktury pionowej na rzecz struktur poziomych. Założycielami, inicjatorami powstawania nowych szkół, instytucji szkoleniowych są także organizacje m.in. o charakterze społecznym, politycznym, indywidualne jednostki¹⁶. Tempo zmian na rynku pracy wymusza konieczność doskonalenia, rozwijania kompetencji, rekwalfikacji przez osoby dorosłe. Kształcenie dorosłych, pełniło kiedyś funkcję kompensacyjną, obecnie kształcenie ustawiczne staje się nie tylko celem, ale także podstawową formą realizacji nowoczesnej edukacji.¹⁷ Co więcej doskonalenie kadr jest też kluczowym zadaniem firm. Jak twierdzi S. M. Knowles z punktu widzenia polityki kadrowej firm samokształcenie, innowacyjność rozwijane w organizacji wraz ze wzrostem kapitału

¹⁴ W. Cellary, *Społeczeństwo informacyjne...*

¹⁵ E. Stolarczyk-Ambrozik, *Kształcenie ustawiczne...*

¹⁶ A. H. Toffler, *Budowa nowej cywilizacji. Polityka trzeciej fali*, Poznań, Zys i S-ka, 1996, s. 29-32.

¹⁷ Półturzycki J., *Andragogika jako dyscyplina akademicka*, w: *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych. Andragogika jako przedmiot akademicki*, red. A. Fabiś, Mysłowice-Zakopane, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hlonda w Mysłowicach, 2004, s. 17.

intelektualnego organizacji stanowią potężną strategię planowania procesu uczenia się dorosłych¹⁸.

W polskiej myśli i literaturze pedagogicznej jako jedna z pierwszych robiła to I. Drozdowicz-Jurgielewiczowa, która nawiązywała do poglądów B. Yeaxlee. Polscy profesoria R. Wroczyński (1973), B. Suchodolski (1973) stworzyli silne podstawy edukacji permanentnej w teorii pedagogicznej. A do profesorów A. Cieślaka i J. Pólturzyckiego należy wnikliwa analiza tendencji rozwojowych kształcenia ustawicznego, napisana już w roku 1981¹⁹.

S. M. Kwiatkowski, wskazuje, że w społeczeństwie, w którym wiedza, umiejętności i postawy wobec pracy stają się warunkiem rozwoju gospodarczego, uczenie się przez całe życie jest elementem polityki społecznej, ale może być także globalnym celem edukacji. Jako potwierdzenie tej tezy podaje treści podstawowych celów kształcenia ustawicznego sformułowane w *Memorandum on lifelong learning*.²⁰ Raport ten jasno formułuje działania na rzecz realizacji idei uczenia się przez całe życie. Zwraca też uwagę na dążenie do zintegrowania trzech podstawowych typów, form organizacyjnych kształcenia: formalnego, nieformalnego, incydentalnego²¹. Określa podstawowe cele kształcenia na:

Stosowanie technologii informacyjnych, efektywne komunikowanie się w językach obcych, umiejętności interpersonalne.

Zwiększenie inwestycji w „zasoby ludzkie” (uchwała Rady Europy, Lizbona, 2000 r.) zalecenia: opracowanie wielowariantowych koncepcji inwestowania z uwzględnieniem odmiennych systemów finansowania kształcenia ustawicznego w krajach członkowskich, zwiększenie rocznych nakładów per capita na różne formy kształcenia, wypracowanie mechanizmów motywacyjnych zachęcających do uczenia się przez całe życie, umożliwienie zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy, w przypadku chęci do podjęcia nauki.

¹⁸ M. S. Knowles, E. F. III Holton, R.A Swanson, *Edukacja dorosłych, podręcznik akademicki*, Warszawa, PWN, 2009, s. 159-166.

¹⁹ Jedne z najważniejszych pozycji literaturowych w/w autorów: Delors J., *Edukacja - jest w niej ukryty skarb*, Warszawa, Wyd. UNESCO, 1998; Z.P. Kruszewski, J. Pólturzycki, E.A. Wesołowska, *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, Płock, Wyd. Naukowe Novum, 2003; P. Lengrand, *Areas of Learning Basie to Lifelong Education*, Oxford, UNESCO Institute pro Education and Pergamon Press, 1986; E. Gelpi, *Lifelong Education and International Relations*, London 1998; L. H. Goad, *Preparing Teachers for Lifelong Education*, Oxford-Hamburg 1984; R.J Kidd, *The Implications of Continuous Learning*, Toronto 1966; J. Lynch *Lifelong Education and the Preparation of Educational Personnel*, Hamburg 1977; A. J. Cropley, R.H Dave., *Lifelong Education and the Training of Teachers*, Oxford-Hamburg 1978; B. Suchodolski, *Edukacja permanentna. Rozdroża i nadzieje*, Warszawa 2003.

²⁰ Komisja Europejska (Komisja Wspólnot Europejskich) jako jedna z głównych instytucji Unii Europejskiej w 2000 roku przedstawiła w/w roboczy dokument dotyczący kształcenia ustawicznego.

²¹ S.M Kwiatkowski, *Idea uczenia się przez całe życie – globalny cel edukacji*, w: *Pedagogika pracy* red. S. M Kwiatkowski, A. Bogaj, B. Baraniak, Warszawa, Wydawnictwa Akademicki i Profesjonalne, 2007, s. 197.

Innowacyjne metody nauczania i uczenia się: akcentowanie metod heurystycznych, właściwe relacje między stosowaniem reguł heurystycznych a algorytmicznych; wykorzystywanie multimediiów w dydaktyce.

Wartościowanie efektów uczenia się: zapewnienie porównywalnych osiągnięć zawodowych uczniów, kontynuacja prac nad opracowaniem zbioru krajowych standardów kwalifikacji opartych na wymaganiach stanowisk pracy, opracowanie koncepcji przeprowadzania akredytacji programów szkolenia zawodowego na rynku pracy, akredytacji placówek edukacji pozaszkolnej wdrażających te programy, wdrożenie systemu potwierdzania kwalifikacji zawodowych, jednolitego dla systemu szkolnego i pozaszkolnego.

Przewartościowania w dziedzinie orientacji i poradnictwa zawodowego: identyfikacja potrzeb edukacyjnych (międzynarodowe bazy danych: EURES, EUROPASS), monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych, motywowanie do podejmowania nauki, ułatwianie podejmowania decyzji.

Uczenie się bliżej domu: wykorzystanie technologii informacyjnych do rozwijania aspiracji edukacyjnych, *distance learning* – uczenie się na odległość²².

Analizując powyższe cele *Memorandum* można zauważyć ich filozoficzno-edukacyjne korzenie. Czytelna staje się przewaga nurtu krytyczno-kreatywnego nad filozofią adaptacyjną, edukacji podmiotowej nad adaptacyjną. Kształcenie ustawiczne ma związek przede wszystkim z globalnym dostępem do informacji i wiedzy bez ograniczeń czasu i przestrzeni.

Obecnie nowe technologie informacyjne i komunikacyjne sprawiają, że możemy uczyć się w każdym momencie, korzystając ze źródeł informacji w dowolnym miejscu na świecie. Globalizacja wprowadza głębokie zmiany w codziennym życiu, w obszarze pracy zawodowej. To nieuchronnie wiąże się ze wzrostem indywidualnej odpowiedzialności za jakość wykształcenia, posiadanej wiedzy i kompetencji. Z tego też wynikają próby poszukiwania rozwiązań programowych i organizacyjnych preferujących postawy krytyczne i twórcze.

Odpowiedzią na tradycyjne podejście do nauczania i niedostosowania do trendów współczesnego świata edukacji, a przede wszystkim podmiotów tego świata – uczniów, studentów, pracowników mobilnych, oczekujących swobody w poruszaniu się po otwartym rynku pracy jest koncepcja Europejskich Ram Kwalifikacji i Krajowych Ram Kwalifikacji. Diagnoza zaistniałej sytuacji oraz zagrożenie niekonkurencyjnością

²² *Memorandum on lifelong learning*, Brussels: European Commission, 2000, <https://uil.unesco.org/i/doc/lifelong-learning/policies/european-communities-a-memorandum-on-lifelong-learning.pdf>, [dostęp: 13.03.2011 r.], OECD, 2000; S.M Kwiatkowski, *Idea uczenia się przez całe życie – globalny cel edukacji*, w: *Pedagogika pracy*, red, S.M Kwiatkowski, A. Bogaj, B. Baraniak, Warszawa, Wydawnictwa Akademicki i Profesjonalne, 2007, s.197-205; *Knowledge management in the learning society*, https://read.oecd-ilibrary.org/education/knowledge-management-in-the-learning-society_9789264181045-en#page1 [dostęp: 14.03.2011 r.].

i skostnieniem systemu edukacji w Europie stały się fundamentem głównych założeń Procesu Bolońskiego.

Proces Boloński został zainicjowany 19 czerwca 1999 r. w Bolonii, przez dwudziestu dziewięciu Ministrów Edukacji z krajów europejskich. Nadrzędnym celem była poprawa efektywności i wydajności systemu kształcenia wyższego w Europie. Podjęte działania miały doprowadzić do: dostosowania systemu kształcenia do potrzeb rynku pracy (rezultat – podniesienie stopnia zatrudnialności absolwentów), stworzenia warunków ułatwiających mobilność obywateli, podniesienia atrakcyjności i poprawy pozycji konkurencyjnej systemu szkolnictwa wyższego w Europie.²³

Celem Procesu Bolońskiego było wprowadzanie inicjatyw i zmian w systemach kształcenia, takich jak: przejrzyste i porównywalne systemy stopni oraz suplementy do dyplomu, przyjęcie systemu opartego na dwóch lub trzech poziomach kształcenia, powszechne stosowanie systemu punktów kredytowych (ECTS, *European Credit Transfer System*), promocję mobilności studentów, nauczycieli akademickich, naukowców oraz personelu administracyjnego, promocja współpracy europejskiej w zakresie zwiększenia poziomu jakości szkolnictwa wyższego, promocja europejskiego wymiaru szkolnictwa wyższego, szczególnie w zakresie rozwoju zawodowego, mobilności oraz zintegrowanych programów nauczania, szkolenia i badań, promocja kształcenia przez całe życie.²⁴ W komunikatach podkreśla się odpowiedzialność uczelni za rozwój społeczny i gospodarczy w Europie i w kraju, co wskazuje, że dwie konkurencyjne idee: uniwersytetu przedsiębiorczego i uniwersytetu badawczego znalazły kompromis w postaci uniwersytetu, który ani nie jest „wieżą z kości słoniowej”, izolowaną od wpływów społecznych, ani też nie jest instytucją w pełni podległą swym interesariuszom – klientom. Ma to być uniwersytet podejmujący również odpowiedzialność za otoczenie społeczne, a nie tylko względem niego - uznaje się to za misję, która przystoi godności tej instytucji²⁵.

We współczesnym uniwersytecie ścierają się dwa porządki – „Prometeusza i Hermesa”. Pierwszy oddaje się idei uniwersytetu nastawionego na poszukiwanie prawdy i rozwijaniu krytycyzmu, drugi jest podporządkowany prawom rynku, dąży do doraźnych, efektywnych celów²⁶. Tym samym osłabienia pozycji uniwersytetu poszukuje się w sposobie traktowania wiedzy uniwersyteckiej nie jako wartości

²³ A. Kraśniewski, *Proces Boloński: dokąd zmierza europejskie szkolnictwo wyższe*, http://erasmus.org.pl/s/p/artykuly/89/89/szkoln_europ-akrasniewski.pdf [dostęp: 15.01.2011 r.], Warszawa, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2004.

²⁴ Tamże.

²⁵ E. Chmielecka, E. Taras, *Proces Boloński – co nowego po Leuven? Relacja z konferencji: Proces Boloński a strategie rozwoju szkół wyższych*, „e-mentor”, nr 3 (30), 2009, s. 28.

²⁶ M. Czerepaniak-Walczak, *Uczenie się czy studiowanie? Niektóre aspekty Procesu Bolońskiego*, w: *Wprowadzenie do pedagogiki szkoły wyższej*, red. K. Jaskot, Szczecin, Oficyna IMPULS, 2006, s. 414-421.

autotelicznej, ale jako wartości instrumentalnej, mającej służyć wyznaczonym celom praktycznym czy zawodowym.

Można postawić pytanie, czy istnieje możliwość zarządzania organizacją szkoły poprzez sterowanie normami i wartościami w celu wykreowania pożądaných postaw i zachowań elastycznych. Przy założeniu, że normy i wartości, tkwiące w głównych założeniach, mogą być trudne do zmiany. Tacy autorzy jak m.in. A. Janowski²⁷, H. Giroux i D. Puppel wskazują na reguły, zasady operacyjne obecne w ukrytym programie nauczania, które w strukturze nauczania spełniają funkcje: spójności, standaryzacji i kontroli, a także zadania: nauczania, wychowania i opieki, i tym samym stanowią podstawę do budowania organizacji szkoły²⁸.

SZKOŁA WYŻSZA JAKO NOWOCZESNA ORGANIZACJA

Doskonalenie polskiego systemu oświaty w kontekście gospodarki opartej na wiedzy powinno się odbywać z wykorzystaniem nowoczesnych koncepcji zarządzania, ukierunkowanych na tworzenie, przesyłanie i wykorzystanie zasobów wiedzy. Jedną z takich strategicznych koncepcji jest koncepcja uczenia organizacyjnego i organizacji uczącej się. Pojawiła się ona w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku, ale jej główne zasady wywodzą się z takich kierunków teorii organizacji i zarządzania jak: strategia organizacji, podejście zasobowe, kultura organizacyjna, struktury organizacyjne, praca zespołowa, delegowanie uprawnień (*empowerment*) itp. Warunkiem wstępnym dla popularyzacji dyscypliny zarządzania wiedzą w środowisku nauczycieli w Polsce jest powstanie wspólnej platformy dla rozumienia podstawowych pojęć. Jednym z takich pojęć jest tytułowa „organizacja ucząca się”²⁹.

Termin *organizacja ucząca się* stał się popularny za sprawą Petera Senge, autora książki „Piąta dyscyplina” (1990). Samo określenie – piąta dyscyplina oznacza umiejętność myślenia systemowego, jest kluczem do rozumienia i doskonalenia organizacji i terminem spinającym cztery dyscypliny podstawowe: doskonalenie umiejętności zawodowych; ujawnianie i wyjaśnianie myślowych modeli działania ludzi i organizacji; tworzenie wspólnej wizji przyszłości organizacji; umiejętność organizacyjnego uczenia się i doskonalenia w zespole³⁰.

Główne założenia teorii organizacji uczącej się P. Senge (główne dyscypliny) stanowią początek drogi do zrozumienia organizacji, której celem jest osiągnięcie stanu samoświadomości i zdolności uczenia się.

²⁷ A. Janowski, *Uczeń w teatrze życia szkolnego*, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1998, s. 59.

²⁸ K. Konarzewski, *Program szkolny*, w: *Sztuka nauczania*, red. K. Konarzewski, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005, s. 193-197.

²⁹ J.A. Fazlagić, *Polska szkoła jako organizacja ucząca się*, [dostęp: 12.03.2011 r.], <http://www.ementor.edu.pl/artukul/index/numer/10/id/167>.

³⁰ P. M. Senge, *Piąta Dyscyplina*, Kraków, Kraków, Oficyna Ekonomiczna, 2006, s. 10.

Tabela 1. Teoria organizacji uczącej się P.M. Senge

Mistrzostwo osobiste	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnianie, interpretowanie osobistych wizji, • traktowanie życia jako działalności twórczej • utrzymywanie napięcia twórczego (skupienie się na tym co jest dla nas naprawdę ważne, rezultatach, uczenie się dostrzegania aktualnej rzeczywistości), • dokonywanie wyborów.
Modele myślowe (mentalne)	<ul style="list-style-type: none"> • zawodność nowych koncepcji, przy wprowadzaniu do praktyki, ze względu na konflikt z wewnętrznymi obrazami (głęboko zakorzenione założenia, uogólnienia, obrazy, wyobrażenia), • ta dyscyplina uczy uświadomienia sobie własnych, wewnętrznych obrazów świata i dogłębnego ich analizowania • modele myślowe kształtują percepcję, głęboko zakorzenione mogą zniwelować korzyści z najlepszych analiz systemowych.
Wspólna wizja	<ul style="list-style-type: none"> • określa nadrzędny cel, ideę, • podnosi aspiracje ludzi, stanowi centrum koncentracji wysiłków, energii, • zmienia stosunek ludzi do organizacji na „nasza organizacja”), • stymuluje podejmowanie ryzyka, odwagi, eksperymentowania • pozwala uzyskać zaangażowanie uczestników organizacji w działania długoterminowe.
Zespołowe uczenie się	<ul style="list-style-type: none"> • zjawisko rezonansu lub synergii wysiłków • wspólna wizja, ukierunkowanie powstaje z rozwinięcia wizji osobistych, • zaufanie „operacyjne”, • metody grupowego uczenia się, • utrzymywanie kondycji zespołu, stała praktyka i ćwiczenia • podejście systemowe jako reakcja obronna • zaangażowanie innych zespołów drogą przekazywania im swoich technik i umiejętności
Myślenie systemowe	<ul style="list-style-type: none"> • kompensujące sprzężenie zwrotne, • niewielkie zmiany mogą dawać ogromne efekty, • dostrzeganie wielokierunkowych wzajemnych relacji zamiast linearnych łańcuchów przyczynowo-skutkowych, • widzenie procesów, a nie pojedynczych zdarzeń, • istoty żyjące jako systemy mają charakter integralny – zrozumienie jednego problemu wymaga spojrzenia na cały system.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie P.M Senge, P.M., *Piąta Dyscyplina*, Kraków, Oficyna Ekonomiczna, 2006, s. 17-300.

Polska szkoła nie spełni kryteriów „organizacji uczącej się” przedstawionych przez P. Senge, jeśli będzie brakować podejścia systemowego i zespołowego uczenia się. Podnoszenie kwalifikacji nie może być traktowane jako spełnianie pewnych biurokratycznych wymogów, ale dążenie do „mistrzostwa osobistego”. Ewolucja w kierunku organizacji uczącej się powinna odbywać się poprzez zmianę modeli myślenia o roli szkoły i roli nauczyciela w społeczeństwie.

Charakterystyka organizacji uczącej się powstała podczas czternastego seminarium Europejskiego Komitetu Doradczego CEIES. Wyróżniono następujące wskaźniki: OU

możemy nazywać każdą: firmę, stowarzyszenie, uniwersytet, szkołę, miasto, naród a także, małą lub liczną grupę osób, która ma potrzebę doskonalenia przez uczenie się; działa w środowisku lokalnym, odpowiada aktywnie na potrzeby społeczności; OU inwestuje w swoją przyszłość przez edukację i szkolenie swoich członków; dzieli się wizją przyszłości i stymuluje ich do wyzwań, zmiany i rozwoju; łączy pracę z uczeniem się, wykorzystuje nowoczesne technologie w edukacji; daje wszystkim członkom możliwość rozwoju kompetencji, zgodnie z własnymi preferowanymi stylami uczenia się; uczy się ustawicznie w celu pozostania innowacyjną, kreatywną i aktualną³¹.

W przedstawionej charakterystyce analizuje się kompleksowo perspektywy rozwoju równoległe z zapewnieniem szans i mobilizując do rozbudzania talentów. Celem jest edukacja i samodoskonalenie się.

Kontynuując temat, warto wspomnieć takich badaczy organizacji, jak C.L Wang i K. Ahmed, którzy podkreślają, że zasadniczym elementem w „organizacji uczącej się” jest pozytywna atmosfera, która skłania do tworzenia, utrzymywania i pozyskiwania wiedzy na poziomie organizacyjnym, zespołowym. Możemy zaobserwować zjawisko uczenia się organizacyjnego, kiedy w obliczu sytuacji problemowej, pracownicy samodzielnie poszukują rozwiązań zgodnych z misją organizacji, w naszym wypadku szkoły/ uniwersytetu. Zarządzanie pracownikami w organizacji uczącej się powinno zachęcać do indywidualnego rozwoju.³²

Miarą rozwoju szkoły jako organizacji uczącej się jest m.in.: liczba uczniów, a także dobrze wykształcona kadra nauczycielska, posiadanie właściwie przygotowanej bazy dydaktycznej, czynna współpraca ze szkołami, w tym zagranicznymi, tworzenie międzyszkolnych sieci badawczych. Wymienione składowe służą ocenie ilościowej rozwoju szkoły. Dla rozwoju szkoły szczególnie ważne są także zmiany innowacyjne, które mają charakter jakościowy. A. Grześkiewicz dodaje, że innowacje organizacyjne zaliczane są do najważniejszych czynników rozwoju szkoły. Dotyczą one m. in.: poprawy organizacji pracy, stanu bezpieczeństwa i higieny pracy, zmiany systemu kontroli, szkoleń, rozwoju kadr oraz usprawnienia koordynacji i kooperacji działań z innymi instytucjami³³.

A. Bogaj, dowodził w 2006 roku, że szkoła i edukacja w Polsce, zmierza do przyjęcia tzw. doktryny krytyczno-emancypacyjnej.³⁴ Opiera się ona na założeniu, iż edukacja

³¹ 14th CEIES seminar Measuring lifelong learning Parma, Italy, 25 and 26 June seminarian CEIES *Measuring lifelong learning*, Luksemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 2002, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/KS-PB-02-002> [dostęp: 18.03.2011 r.],

³² J.A Fazlagić, *Polska szkoła jako...*

³³ A. Grześkiewicz, *Innowacyjność w zarządzaniu organizacją na przykładzie szkoły*, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/33/id/708> [dostęp: 14.03.2011 r.].

³⁴ A. Bogaj, S.M Kwiatkowski, *Szkoła a rynek pracy. Podręcznik akademicki*, Warszawa, Wydawnictwa Naukowe PWN, 2006, s. 25-32.

powinna wyzwalać człowieka i jego możliwości, przygotowywać do przebudowy rzeczywistości – dzięki rozwojowi postaw kreatywnych, sprzyjających tworzeniu lepszych warunków życia. Ten rodzaj edukacji określany jest przez Z. Kwiecińskiego – edukacją transformatywną. Szkoła jako instytucja społeczna i organizacja formalna powinna zmierzać ku wspomnianej doktrynie transformatywnej, ukierunkowanej na zmianę i rozwój, dostosowanej do potrzeb współczesnego społeczeństwa.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, wiedza i informacja są powszechnie dostępne – należy jedynie odnaleźć jej źródło lub posiadacza. Źródłem konkurencyjności jest zdolność przetworzenia informacji w wiedzę. Organizacja ucząca się ma prawo wyboru sposobu pozyskania wiedzy w zależności od indywidualnego stylu uczenia się jej pracowników. Doskonalenie kompetencji jest obowiązkiem i przywilejem, ponieważ każdy jest ogniwem w systemie zarządzania wiedzą. Ważna jest także gotowość do dzielenia się wiedzą – transakcja wymiany wiedzy z otoczeniem jest korzystna, gdyż każde ogniwo posiada swój potencjał.

Realizacja doktryny transformatywnej oznacza urzeczywistnienie idei szkoły innowacyjnej, traktowanej jako długofalowy program działania, skierowanego na doskonalenie modelu szkoły, na zaspokojenie zróżnicowanych potrzeb społecznych i indywidualnych jej członków. Wymienione warunki może spełnić jedynie szkoła będąca organizacją uczącą się, która potrafi kreatywnie reagować na zmiany w środowisku oraz doskonalić kadry, zespoły i zarządzanie³⁵.

³⁵ M. Pawłowska, *Proces emancypacji przez i w e-learningu*, Szczecin, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Studia Informatica, Nr 28, 2011, https://wneiz.pl/nauka_wneiz/studia_inf/28-2011/si-28-169.pdf, [dostęp: 7.08.2018 r.].

Bibliografia:

1. Beck, U. *Spoleczeństwo ryzyka – w drodze do innej nowoczesności*, Warszawa, SCHOLAR, 2002.
2. Bogaj, A., Kwiatkowski, S.M., *Szkoła a rynek pracy. Podręcznik akademicki*, Warszawa, Wydawnictwa Naukowe PWN, 2006.
3. Castells, M., *Spoleczeństwo sieci*, Warszawa, PWN, 2007.
4. Chmielecka, E., Taras, E., *Proces Boloński – co nowego po Leuven? Relacja z konferencji: Proces Boloński a strategie rozwoju szkół wyższych*, „e-mentor”, nr 3(30), 2009.
5. Cropley, A. J., Dave, R.H, *Lifelong Education and the Training of Teachers*, Oxford-Hamburg 1978.
6. Czerepaniak-Walczak, M., *Uczenie się czy studiowanie? Niektóre aspekty Procesu Bolońskiego*, w: *Wprowadzenie do pedagogiki szkoły wyższej*, red. K. Jaskot, Szczecin, Oficyna IMPULS, 2006.
7. Delors J., *Edukacja – jest w niej ukryty skarb*, Warszawa, Wyd. UNESCO, 1998.
8. Gelpi, E. *Lifelong Education and International Relations*, London 1998.
9. Goad, L. H., *Preparing Teachers for Lifelong Education*, Oxford-Hamburg 1984.
10. Janowski, A., *Uczeń w teatrze życia szkolnego*, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1998.
11. Karpiński, A., *Przyszłość gospodarki opartej na wiedzy w Polsce a rynek pracy, w: Spoleczeństwo oparte na wiedzy w dobie globalizacji. Wybrane zagadnienia*, red. K. Ślęczak, Sosnowiec 2003.
12. Kidd, R.J., *The Implications of Continuous Learning*, Toronto 1966.
13. Knowles, M. S., Holton, E. F. III, Swanson, R.A., *Edukacja dorosłych, podręcznik akademicki*, Warszawa, PWN, 2009.
14. Konarzewski, K., *Program szkolny*, w: red. K. Konarzewski, *Sztuka nauczania*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.
15. Kruszewski, Z.P., Pólturzycki, J., Wesołowska, E.A., *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, Płock, Wyd. Naukowe Novum, 2003.
16. Kwiatkowski, S. M, Bogaj, A., Baraniak, B., *Pedagogika pracy*, Warszawa, Wydawnictwa Akademicki i Profesjonalne, 2007.
17. Lengrand, P., *Areas of Learning Basie to Lifelong Education*, Oxford, UNESCO Institute pro Education and Pergamon Press, 1986.
18. Lynch, J., *Lifelong Education and the Preparation of Educational Personnel*, Hamburg 1977.
19. Maciąg, J., *Wzorzec jakości usługi edukacyjnej*, „Problemy Jakości”, R.37, Nr 2, Warszawa, 2005.
20. Pawłowska, M., *Proces emancypacji przez i w e-learningu*, Szczecin, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Studia Informatica, Nr 28, 2011.

21. Pólturzycki J., *Andragogika jako dyscyplina akademicka*, w: *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych. Andragogika jako przedmiot akademicki*, red. A. Fabiś, Mysłowice-Zakopane Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hlonda w Mysłowicach, 2004.
22. Senge, P. M., *Piąta Dyscyplina*, Kraków, Kraków, Oficyna Ekonomiczna, 2006.
23. Sennett, R., *Korozja charakteru. Osobiste konsekwencje pracy w nowym kapitalizmie*, Warszawa, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA, 2006.
24. Suchodolski, B., *Edukacja permanentna. Rozdroża i nadzieje*, Warszawa 2003.
25. Toffler, A. H. *Budowa nowej cywilizacji. Polityka trzeciej fali*, Poznań, Zysk i S-ka, 1996.

Netografia:

1. 14th CEIES seminar Measuring lifelong learning Parma, Italy, 25 and 26 June seminar CEIES *Measuring lifelong learning*, Luksemburg, Office for Official Publications of the European Communities, 2002, [dostęp: 18.03.2011 r.], <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/KS-PB-02-002>.
2. Cellary, W., *Spółczesność informacyjna czy społeczeństwo wiedzy?* [dostęp: 24.08.2011 r.], <http://edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/313-spoleczenstwo-informacyjne-czy-spoleczenstwo-wiedzy>.
3. Delors, J., *Edukacja: jest w niej ukryty skarb* [dostęp: 11.10.2011 r.], http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delors.pdf.
4. Fazłagić, J.A., *Polska szkoła jako organizacja ucząca się*, [dostęp: 12.03.2011 r.], <http://www.ementor.edu.pl/artykul/index/numer/10/id/167>.
5. Grześkiewicz, A., *Innowacyjność w zarządzaniu organizacją na przykładzie szkoły* [dostęp: 14.03.2011 r.], <http://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/33/id/708>.
6. *Knowledge management in the learning society*, [dostęp: 14.03.2011 r.], https://read.oecd-ilibrary.org/education/knowledge-management-in-the-learning-society_9789264181045-en#page1.
7. Kraśniewski, A. *Proces Boloński: dokąd zmierza europejskie szkolnictwo wyższe* [dostęp: 15.01.2011 r.], http://erasmus.org.pl/s/p/artykuly/89/89/skoln_europ-a-krasniewski.pdf, Warszawa, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2004.
8. *Memorandum on lifelong learning*, Brussels: European Commission, 2000, [dostęp: 13.03.2011 r.], <https://uil.unesco.org/i/doc/lifelong-learning/policies/european-communities-a-memorandum-on-lifelong-learning.pdf>, OECD, 2000.
9. Solarczyk-Ambrozik, E., *Kształcenie ustawiczne w procesie tworzenia społeczeństwa uczącego się i gospodarki opartej na wiedzy*, [dostęp: 13.08.2011 r.], <http://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/2/id/12>.

RENATA KACZMAREK

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

LEK JAKO KORELAT STRESU I WYPALENIA ZAWODOWEGO ANXIETY AS A CORRELATE OF STRESS AND BURNOUT

Słowa kluczowe: lęk, stres, wypalenie zawodowe

Abstrakt:

Lęk jest emocją, której doświadczamy wszyscy, jednak nadmierne jego nasilenie prowadzić może do wielu zaburzeń. Analiza literatury przedmiotu potwierdza, iż emocja ta jest stałym elementem stresu i wypalenia zawodowego. Celem badania była ocena poziomu lęku jako stanu oraz lęku, jako cechy, w tym celu wykorzystano do badań Inwentarz Stanu i Cechy Lęku STAI. Przeprowadzone badania pozwoliły ocenić, jaki jest poziom lęku wśród studentów: pedagogiki, wychowania fizycznego, pielęgniarstwa i ratownictwa medycznego. Uzyskane rezultaty ukazały także potrzebę intensyfikacji działań edukacyjnych, które w przyszłości pozwolą absolwentom na sprawne rozpoznawanie lęku i stresu oraz konstruktywne radzenie sobie z nimi.

Keywords: anxiety, stress, burnout

Abstract:

Anxiety is an emotion that all of us experience. However, excess amounts of anxiety may lead to numerous disorders. The analysis of subject literature confirms that this emotion is a permanent component of stress and burnout. The goal of this research was to determine the levels of stress as a state and as a trait using the State-Trait Anxiety Inventory (STAI). The research allowed to estimate the levels of stress among students of pedagogy, physical education, nursing and medical rescue. The attained results showed the need for intensification of educational processes allowing future graduates to efficiently diagnose and cope with anxiety and fear alike.

WSTĘP

Każdy z nas się boi, ale czy potrafimy określić, czego się boimy, co czujemy? Zastanowienie się nad istotą lęku „odsyła bezpośrednio do faktu, który sam w sobie jest trudny do wyjaśnienia, że ludzka egzystencja jest naznaczona kruchością i nietrwałością”¹.

Wiele koncepcji filozoficznych podejmowało i podejmuje zagadnienia dotyczące lęku. Szczególnie zagadnieniem tym zainteresowała się filozofia egzystencjalizmu, która rozpatrywała problematykę osamotnienia, śmierci, wolności, bezsensowności istnienia człowieka. Pytania stawiane przez egzystencjalistów dotyczyły takich spraw jak:

- rodzaj wyborów przed jakimi stoi dany człowiek,
- rodzaj odpowiedzialności jaką sobie przypisuje lub którą kieruje się przy dokonywaniu tych wyborów,
- rodzaj pragnień czy planów życiowych,

¹ M. Marzano, *Oblicza lęku*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2013., s.5

- świadomość obciążenia odpowiedzialnością za rodzaj dokonywanych wyborów,
- wreszcie – pytania dotyczące jego poczucia sensu życia czy radzenia sobie z problemem własnej nieuchronnej w przyszłości śmierci².

W życiu często spotykamy lęk „można go wyczytać w czyjś oczach, można odgadnąć w naszej twarzy, można go poczuć w nagłym napadzie lub też można odczuwać, jak powoli narasta. Potrafi nami zawładnąć zniecka i powodować skurcze brzucha. (...) Niekiedy przydaje skrzydeł stopom, jak mówił Montaigne, niekiedy zaś przygważdża nogi i poraża je”³. Wszyscy go znamy, ale czy rozumiemy? Czy potrafimy określić? Wreszcie czy zdajemy sobie sprawę jak lęk oddziałuje na nasze życie, zdrowie, decyzje i działanie?

ZŁOŻONOŚĆ LĘKU

Lęk będący silną emocją jest od wielu lat przedmiotem zainteresowania badaczy. Powody, dla których lęk stanowi interesujący obiekt dociekań naukowych można w pewnym uproszczeniu przedstawić następująco:

- lęk oddziałuje na procesy uwagi,
- lęk silnie wpływa na procesy kognitywne,
- lęk znajduje odzwierciedlenie w wielu teoriach temperamentu,
- lęk wpływa na pamięć - zniekształcenia procesów pamięci,
- lęk obniża poziom realizacji zadań,
- lęk obniża jakość życia osób doświadczających go.

Interesującym aspektem badań nad lękiem jest fakt, że na ogół analizowany jest on wraz ze strachem lub w opozycji do niego. W potocznym języku pojęcia te są najczęściej używane zamiennie, co w świetle aktualnej wiedzy jest nieuzasadnione.

Zarówno w lęku jak i w strachu pojawiają się podobne reakcje fizjologiczne, neurologiczne i hormonalne. Rozwój medycyny i możliwości badawczych w tej dziedzinie potwierdza, to, co wcześniej sygnalizowane było przez psychologów. „Podobieństwu procesów fizjologicznych zachodzących w stanach strachu i lęku towarzyszy, jednakże wyraźna odmienność szeregu reakcji behawioralnych (...). Obserwacje te wykazały, jak doniosła i zróżnicowana rolę w kontrolowaniu odpowiedzi obronnych pełnią procesy poznawcze, a więc mechanizmy analizy i oceny wielu różnorodnych elementów informacji emocyjnej. Wyniki tych badań stanowiły także jeden z najistotniejszych powodów przyjęcia przez znaczą część badaczy odmiennych definicji strachu i lęku”⁴.

² J.C. Czabała, *Lęk w ujęciu egzystencjalnym*, (w:), „Postępy Psychiatrii i Neurologii”, 1994, 3, s. 29-35

³ M. Marzano, *Oblicza ...* dz. cyt., s.6

⁴ T. Werka, J. Zagrodzka, *Strach i lęk w świetle badań neurologicznych*, (w:), M. Fajkowska, B. Szymura (red.), *Lęk geneza mechanizmy funkcje*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s.20

Strach definiowany jest jako silna negatywna emocja spowodowana konkretnym bodźcem awersyjny, bólem lub innym czynnikiem uszkadzającym. Charakteryzuje go wewnętrzne, subiektywne poczucie skrajnego poruszenia, pragnienie ucieczki lub ataku.⁵ Warto w tym miejscu przytoczyć pogląd A. Kępińskiego, który podkreśla „niezmiernie istotną cechą strachu jest jego pojawianie się pod wpływem wspomnień minionego zagrożenia. Dzieje się tak, ponieważ emocja ta wraz ze wszystkimi czynnikami sygnalizującymi niebezpieczeństwo podlega warunkowaniu klasycznemu.”⁶

„Niektórzy psychologowie wyróżniają lęk jako cechę osobowości i lęk – stan fizjologiczny. Lęk może być, więc elementem trwałych indywidualnych predyspozycji do emocjonalnego reagowania na wszelkie, nawet mało awersyjne, bodźce otoczenia i postrzegania ich, jako sygnały zagrożenia. Natomiast lęk jako stan fizjologiczny jest reakcją wywołaną poczuciem zagrożenia oraz niespecyficznym uczuciem pobudzenia i napięcia psychicznego, któremu towarzyszy wzbudzenie aktywności autonomicznego układu nerwowego i szereg charakterystycznych objawów somatycznych, psychicznych i behawioralnych”⁷. Większość badaczy zgadza się z poglądami Freuda, Kępińskiego, Lazarusa, że w przeciwieństwie do strachu lęk jest emocją pozbawioną obiektu, co oznacza brak bezpośredniego związku z bólem czy uszkodzeniem. Często lęk określany jest jako strach przed antycypowanym niebezpieczeństwem lub emocją ukierunkowaną nie na aktualne, ale przyszłe wydarzenia⁸. J. Strelau podkreśla „w zależności o teorii temperamentu, w której w takiej lub innej formie osadzone jest pojęcie lęku czy lęklivosti, ma ono specyficzne znaczenie”⁹. Przeprowadzona przez autora analiza teorii temperamentu wskazuje na liczne odniesienia do lęku jako cechy – lęklivość np. w teorii trzech superczynników H. Eysencka¹⁰ czy Wielkiej Piątki¹¹ Costy i McCare’a¹².

Lęk jest emocją, której doświadczamy wszyscy, jednak nadmierne jego nasilenie prowadzić może do zaburzeń lękowych (fobii, zespół lęku panicznego, zespół lęku uogólnionego, zaburzeń obsesyjno-kompulsywnych, zespół stresu pourazowego (PTSD) oraz zaburzeń lękowych pod postacią somatyczną).

⁵ A.S.Reber, *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002, s. 711

⁶ T.Werka, J. Zagrodzka, *Stach i lęk*. dz. cyt., s. 20

⁷ Tamże, s.17

⁸ Tamże, s. 23

⁹ J. Strelau, *Miejsce lęku i zbliżonych konstruktów w badaniach nad temperamentem*, (w:), M. Fajkowska, B. Szymura (red.), *Lęk geneza mechanizmy funkcje*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s.214

¹⁰ H. Eysenck opracował teorię PEN (Psychotyczność – Ekstrawersja – Neurotyczność) w badaniach wykazał wysoką korelację pomiędzy neurotycznością a lęklivością (lęk – cecha). (w:), J. Strelau, *Miejsce lęku i zbliżonych...* dz. cyt., s. 216

¹¹ Wielka Piątka – pięcioczynnikowy model osobowości w skład, którego wchodzi: neurotyczność, ekstrawersja, otwartość na doświadczenia, ugodowość, sumienność. Według tego modelu lęk wchodzi w skład neurotyczności, (w:), J. Strelau, *Miejsce lęku i zbliżonych...* dz. cyt., s. 217

¹² Tamże, s.216-217

„Nastrojowi lęku towarzyszą objawy:

- wzbudzenia psychicznego – trudności skupienia, rozluźnienia, zaśnięcia, wzmożona czujność, drażliwość;
- wzbudzenia ruchowego – wzmożenie napięcia mięśni, niepokój, drżenie, dygotanie, męczliwość, „miękkie nogi”;
- wzbudzenia autonomicznego – tachykardia, hipertonia, zasłabnięcie, zawroty głowy, trudności przełykania, suchość śluzówek, nudności, parcie na mocz i stolec, wzmożenie perystaltyki jelit, pocenie się, mrowienie, uderzenie gorąca, przyspieszenie oddechu
- wyobrażenia poznawcze – związane z przeżywanym zagrożeniem (bliskość śmierci, choroba, psychiczny rozpad, utrata kontroli nad świadomością lub zachowaniem, stan „na krawędzi”) lub zmianą (niejasną, zaskakującą, przerażającą – własnej osoby lub otoczenia).”¹³

Rozpatrując lęk należy postawić pytanie, skąd pochodzi i dlaczego go doświadczamy?

Przytaczanie szczegółowych informacji dotyczących neurofizjologicznych koncepcji powstawania lęku¹⁴ przekraczałoby ramy niniejszego artykułu.

Lęk jest emocją a te są obecne w naszym życiu i są nam bardzo potrzebne, lęk obok innych emocji pełni funkcję adaptacyjną. „Lęk jest częstym składnikiem reakcji emocjonalnych towarzyszących stresowi wyzwalanemu przez sytuacje biologicznie lub psychologicznie trudne. Także i tu lęk ma do spełnienia ważną i w zasadzie pozytywną funkcję sygnalizującą zagrożenie oraz mobilizującą mechanizmy obronne i strategie radzenia sobie”¹⁵. Teoretycy teorii temperamentu wskazują na czynniki genetyczne, które w indywidualny sposób predysponują ludzi do reakcji emocjonalnych w tym lęku a także reagowania na stres. Mówiąc o swoistej skłonności poszczególnych ludzi do reagowania na stres czy występowanie lęku nie można zapominać o procesie socjalizacji i wychowania. W toku tych procesów zdobywamy określone umiejętności reagowania na różne sytuacje, wzorce zachowań, schematy postępowania. Środowisko rodzinne jest podstawowym środowiskiem wychowawczym, w którym podejmowane są oddziaływania wychowawcze m.in. nagrody i kary. Wszelkie nieprawidłowości w procesie wychowawczym czy to wynikające z błędów wychowawczych czy niewydolności wychowawczej rodziny mogą sprzyjać występowaniu reakcji lękowych u dzieci.

Kolejnym źródłem lęku wskazywanym przez badaczy są przeżycia traumatyczne oraz niektóre schorzenia. J. Wciórka analizując miejsce lęku w chorobach somatycz-

¹³ J. Wciórka, *Miejsce lęku w psychopatologii*, (w:), „Postępy Psychiatrii i Neurologii”, 1994, 3, 37-52

¹⁴ R. Stefański, A. Płaźnik, M. Nazar, M. Jessa, *Neurofizjologiczne koncepcje powstawania lęku* (w:), „Postępy Psychiatrii i Neurologii”, 1994, 3,1-11

¹⁵ J. Wciórka, *Miejsce lęku...* dz. cyt., , s. 39

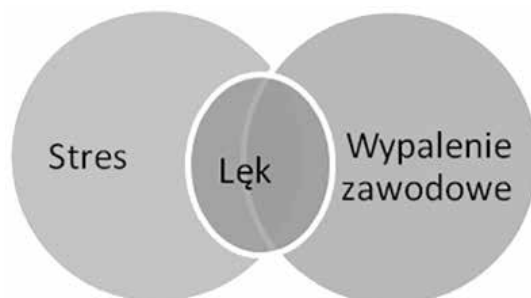
nych wskazuje, że lęk może być reakcją np. na chorobę, obciążające zabiegi medyczne lub skutkiem np. działania leków lub innych substancji, skutek choroby w zaburzeniach endokrynologicznych.¹⁶

W publikacjach poświęconych tematyce lęku spotka się rozróżnienie pomiędzy stanem lęku – stan aktualny człowieka, widoczny w zachowaniu, w relacjach z potoczeniem, a lękiem jako cechą czyli stałą dyspozycją człowieka do wyzwalania stanu lęku pod wpływem bodźców. Lęk jako cecha wiąże się z predyspozycjami wrodzonymi takimi jak pobudliwość i reaktywność (są one związane z temperamentem) oraz nabytymi wzorcami reagowania emocjonalnego i zachowani się.¹⁷

ZWIĄZEK LĘKU ZE STRESEM I WYPALENIEM ZAWODOWYM

Lęk jest powszechnym składnikiem reakcji emocjonalnych towarzyszących stresowi, wyzwalanemu przez różnorodne czynniki określane jako trudne. W takich sytuacjach lęk ma pełni zasadniczo pozytywną funkcję, sygnalizuje, bowiem zagrożenie oraz uruchamia mechanizmy obronne i strategie radzenia sobie.

Analiza zagadnień dotyczących stresu, wypalenia zawodowego doprowadziła do sformułowania tezy, że lęk rozumiany, jako emocja jest elementem składowym zarówno stresu jak i wypalenia zawodowego. Trzeba jednak zastrzec w tym miejscu, iż owo występowania ma różne natężenie, kierunek i objawy.

Obszary współwystępowania lęku, stresu i wypalenia zawodowego

Autor teorii stresu Hans Selye opisał w 1936r. stres jako „nieswoistą reakcję organizmu na wszelkie stawiane mu żądania”¹⁸. *Rozwój badań nad stresem zaowocował rozwojem wielu teorii i koncepcji m.in. teoria homeostazy, koncepcja psychosomatyczna, koncepcja lęku koncepcja frustracji, napięcia emocjonalnego.* Innym uznanym autorytetem w dziedzinie stresu jest Richard Lazarus w ramach opracowanej przez niego transakcyjnej teorii stresu zaproponowana została następująca definicja: stres to

¹⁶ Tamże, s. 50

¹⁷ M. Ślosarska, M. Wójcik, *Psychofizyczny wymiar lęku*, (w:), „Postępy Psychiatrii i Neurologii”, 1994, 3, s. 13-18

¹⁸ J.F. Terelak, *Stres psychologiczny*, Oficyna Wydawnicza BRANTA, Bydgoszcz 1995, s. 14

„określona reakcja pomiędzy osobą a otoczeniem, która oceniana jest przez jednostkę, jako obciążająca jej zasoby i narażająca na szwank jej dobre samopoczucie”¹⁹.

Dorobek naukowy psychologii pozwala na rozróżnienie stresu biologicznego i psychologicznego. Biologiczny wymiar stresu badał m.in. H. Selye, który nazwał czynniki wywołujące stres stresorami. Warto podkreślić w tym miejscu, iż stresorem może być zarówno czynnik biologiczno-fizyczny, ale także emocje. Większość ludzi doświadczyła przejawów stresu w postaci ściskania w żołądku, pocenia się rąk, kołatania serca, suchość w ustach, gwałtownego zapotrzebowania na słodycze i z pewnością była to reakcja fizjologiczna na stres. Drugim rodzajem stresu jest stres psychologiczny, który jest przedmiotem zainteresowania teorii R. Lazarusa. Podstawowe założenie tej teorii dotyczy transakcyjności relacji pomiędzy jednostką a toczącym się „transakcja jest nieustannym procesem, w trakcie, którego zarówno człowiek, jaki i otoczenie w wyniku wzajemnych oddziaływań ulegają ciągłym zmianom”²⁰. Istotnym elementem transakcyjności jest ocena poznawcza podmiotu w wyniku, której jednostka dokonuje oceny relacji z otoczeniem pod kątem własnego dobrostanu. Relacja oceniana może być jako: niemająca znaczenia, sprzyjająco-pozytywna, stresująca²¹. Uwzględniając poziom natężenia stresu, J. Reykowski wyróżnił trzy fazy stresu psychologicznego. Pierwsza z nich to faza mobilizacji, w której następuje mobilizacja procesów psychicznych np. szybsze spostrzeganie, myślenie, zwiększenie się intensywności reakcji. W tej fazie stresu, który nie osiągnął jeszcze swego szczytowego natężenia, człowiek często skupia się na zadaniach, aby zminimalizować stres. W drugiej fazie – rozstrojenia na skutek długotrwałego stresu i zwiększenia się jego natężenia następuje obniżenie poziomu czynności psychicznych, pojawiają się trudności w skupieniu uwagi, w myśleniu logicznym oraz w przewidywaniu skutków własnych działań. Stany te opisywane są jako zahamowanie, schematyzm czy bezradność, towarzyszyć im może zarówno lęk, strach, jaki i gniew. W trzeciej fazie – destrukcji żadna czynność nie jest wykonywana przez człowieka poprawnie, trudno o adekwatną ocenę sytuacji, gwałtownie spada poziom motywacji i radzenia sobie z sytuacją. Pojawić się może postawa całkowitej rezygnacji z podejmowania działań często obserwuje się również takie zachowania jak: gwałtowne poszukiwanie pomocy, płacz, ucieczka lub agresja a nawet autoagresja²².

Zagadnienie stresu pojawia się w wielu badaniach dotyczących różnych grup zawodowych. Z uwagi na podjęty temat oraz na uczestników przeprowadzonych badań wymienić należy prace M. Grzegorzewskiej²³, w których analizowane były wymiary stresu w zawodzie

¹⁹ J. Strelau, D. Doliński, *Psychologia*, t.2, GWP, Gdańsk 2010, s. 702

²⁰ Tamże, s. 705

²¹ Tamże, s.705

²² W. Oniszczenko, *Stres to brzmi groźnie*, WSiP, Warszawa 1993, s. 14-15

²³ M. Grzegorzewska, *Stres w pracy nauczyciela*, „Kurier pedagogiczny”, 12/2003

nauczyciela oraz badania Stanisławy Tucholskiej²⁴, która wyodrębniła podstawowe czynniki będące stresorami w zawodzie nauczyciela. Wiele badań dotyczących stresu nauczycielskiego podkreśla, że stres nauczycielski ma często przewlekły charakter, co prowadzi do wypalenia zawodowego²⁵. Podobnie zagadnienie stresu jest analizowane na gruncie medycyny warto w tym miejscu zasygnalizować prace Beaty Guguły²⁶, Bożeny Muraczyńskiej²⁷ czy Niny Ogińskiej i Martynty Kafik-Pieróg²⁸. Analiza źródeł i mechanizmów dotyczących stresu w zawodach związanych z medycyną także prowadzi do wniosku, że stres jest składową zespołu wypalenia zawodowego²⁹. „W 1974 roku Herbert J. Freudenberger, amerykański psychiatra, w artykule zamieszczonym w czasopiśmie *Journal of Social Issues*, użył określenia wypalenie do oznaczenia stanu wyczerpania jednostki spowodowanego nadmiernymi zadaniami stawianymi jej przez fizyczne lub społeczne środowisko pracy”³⁰.

Niemal równocześnie badania nad tym samym zagadnieniem prowadziła Christina Maslach psycholog socjalny, która opracowała trójwymiarową teorię wypalenia zawodowego. W teorii tej zaproponowała następującą definicję wypalenia zawodowego: „zespół wyczerpania emocjonalnego, depersonalizacji i obniżonego poczucia dokonań osobistych, który może wystąpić u osób pracujących z innymi ludźmi w pewien określony sposób”³¹. Wyraźnie trzeba podkreślić, że zespół wypalenia zawodowego należy odróżnić od innych stanów chorobowych. Czynnikiem, które pozwalają na jego rozpoznanie i odróżnienie go od innych następstw długotrwałego stresu, jest występowanie trzech elementów w specyficznym układzie występujących w określonym przedziale czasowym:

1. Wyczerpanie emocjonalne
2. Depersonalizacja
3. Obniżone poczucie dokonań osobistych³².

²⁴ S. Tucholska, *Stres w zawodzie nauczyciela*, „Psychologia wychowawcza”, nr 5, 1996

²⁵ S. Tucholska, *Wypalenie zawodowe u nauczycieli psychologiczna analiza zjawiska i jego osobowościowych uwarunkowań*, Wyd. Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 2003, s. 264

²⁶ B. Guguła, *Stres w pracy pielęgniarek*, Pielęgniarka i Położna, 2003, 1, s.18-20

²⁷ B. Muraczyńska, *Źródła i nasilenie stresu pielęgniarek w pracy z człowiekiem umierającym*, *Annales UMCS*, Lublin 2000, 34, s. 165-168

²⁸ N. Ogińska-Bulik, M. Kafik-Pieróg, *Stres zawodowy w służbach ratowniczych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź 2006, s.130-145

²⁹ K. Owczarek, K. Olczyk, S. Wójtowicz, *Badanie zjawiska wypalenia zawodowego u pielęgniarek pracujących w wybranych oddziałach szpitalnych*, Zakład Psychologii Medycznej, Warszawski Uniwersytet Medyczny https://bp.wum.edu.pl/sites/bp.wum.edu.pl/files/1_2009.pdf [dostęp: 12.02.2019 r.]

³⁰ E. Biłska, *Jak Feniks z popiołów, czyli syndrom wypalenia zawodowego*, Niebieska Linia 2004, nr 4, s.1 <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/59-niebieska-linia/779-jak-feniks-z-popiolow-czyli-syndrom-wypalenia-zawodowego.pdf> [dostęp: 12.02.2019 r.]

³¹ Tamże, s.1

³² C. Maslach, *Wypalenie w perspektywie egzystencjalnej* (w:), Sęk H. *Wypalenie zawodowe. Przyczyny, mechanizmy, zapobieganie*, PWN, Warszawa 2000, s. 156

BADANIA

Zarysowany związek lęku, stresu i wypalenia zawodowego stanowił inspirację do przeprowadzenia badań wśród studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie. Grupę badawczą stanowili studenci czterech kierunków: pedagogiki, wychowania fizycznego, pielęgniarstwa i ratownictwa medycznego w ogólnej liczbie 80 osób (20 osób w każdej grupie). Badania przeprowadzono w marcu 2018 roku. Uczestniczący w badaniach studenci przygotowują się do wykonywania zawodów, w których często będą mieli do czynienia z różnymi sytuacjami trudnymi i obciążającymi, przy równoczesnym wysokim poziomie oczekiwań społecznych dotyczących poziomu ich pracy. Wszystkie te zawody są bowiem:

- zawodami zaufania społecznego,
- aktywne wykonywanie tych zawodów odbywa się w bezpośrednim kontakcie z innym człowiekiem i dla człowieka,
- wykonywanie tych zawodów wiąże się zawsze z dużą odpowiedzialnością za zdrowie, życie i bezpieczeństwo (oczywiście zakres tej odpowiedzialności różni się nieco w poszczególnych profesjach),
- w każdym z tych zawodów występują określone często specyficzne zagrożenia (przemoc werbalna i fizyczna, groźby, urazy, zakażenia itp.),
- wszystkie charakteryzują się wysokim poziomem komunikatywności uczestników sytuacji zawodowych.

Przyjęto założenie, że lęk to „niejasny, nieprzyjemny stan emocjonalny charakteryzujący się przeżywaniem obaw, strachu, stresu i przykrości”³³, mogący przyczyniać się do występowania do długotrwałego stresu oraz wypalenia zawodowego. Współwystępowanie elementów lęku w sytuacjach stresu i wypalenia zawodowego omówione zostało wyżej.

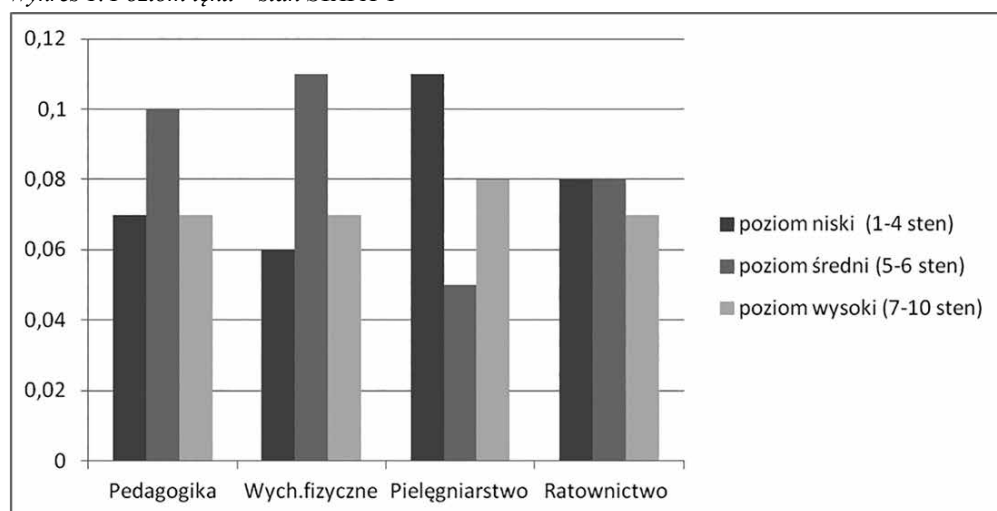
Narzędziem wykorzystanym do badań był Kwestionariusz Samooceny C. D. Spielberg, J. Strelau, M. Tysarczy, K. Wrześniewski. określane także jako Inwentarz Stanu i Cechy Lęku STAI. „Budowa STAI opiera się na rozróżnieniu między lękiem rozumianym jako przejściowy i uwarunkowany sytuacyjnie stan jednostki, a lękiem rozumianym, jako względnie stała cecha osobowości. Lęk jako cecha (Lęk-Cecha) definiowany jest przez, Spielberga jako konstrukt teoretyczny, oznaczający nabytą dyspozycję behawioralną, która czyni jednostkę podatną na postrzeganie szerokiego zakresu obiektywnie niegroźnych sytuacji, jako zagrażające i reagowanie na nie stanem lęku, nieproporcjonalnie silnymi w stosunku do wielkości obiektywnego niebezpieczeństwa. W definicji tej podkreśla się wyuczony charakter lęku. (...) W definicji tej podkreśla się rolę, jaką w osobowości lękowej pełnią procesy poznawcze (postrzeganie sytuacji). W tym zakresie istnieje pewna

³³ A.S. Reber, *Słownik ... dz. cyt.*, s. 340

stabilność. Lęk jako cecha jest dyspozycją lękowego sposobu reagowania. Lęk jako stan (Lęk-Stan) charakteryzuje się według Spielbergera, subiektywnymi, świadomie postrzeganymi uczuciami obawy i napięcia, którym towarzyszy związane z nimi pobudzenie układu nerwowego. Cechą charakterystyczną tego rodzaju lęku jest jego duża zmienność pod wpływem oddziaływania różnego rodzaju czynników zagrażających³⁴.

Inwentarz zbudowany jest z dwóch podskal skala X-1 służy do pomiaru lęku jako stanu, podskala X-2 do pomiaru lęku jako cechy. Pytania umieszczone po obu stronach arkusza testowego. Każda podskala zbudowana jest z 20 pytań a badany wybiera jedną z czterech odpowiedzi na zasadzie samoopisu, zastosowano tu 4-punktową skalę Likerta. Każda podskala posiada krótką instrukcję dotyczącą wykonania. Obliczeń dokonuje się zgodnie z instrukcją, która przewiduje obliczenia wprost polegające na zsumowaniu wartości liczbowych. W odniesieniu do wybranych odpowiedzi należy dokonać inwersji tzn. należy zmienić wartość zaznaczonych odpowiedzi. Zgodnie z instrukcją surowe dane zostały przeliczone na skalę stenową³⁵, dane te znajdują w wykresach poniżej.

Wykres 1. Poziom lęku – stan STAI X-1

Źródło: opracowanie własne

Wyniki badania wskazały, że wysoki poziom lęku jako stanu przejawiają wszyscy uczestnicy badania na zbliżonym poziomie, studenci pielęgniarstwa (7 osób), pozostali

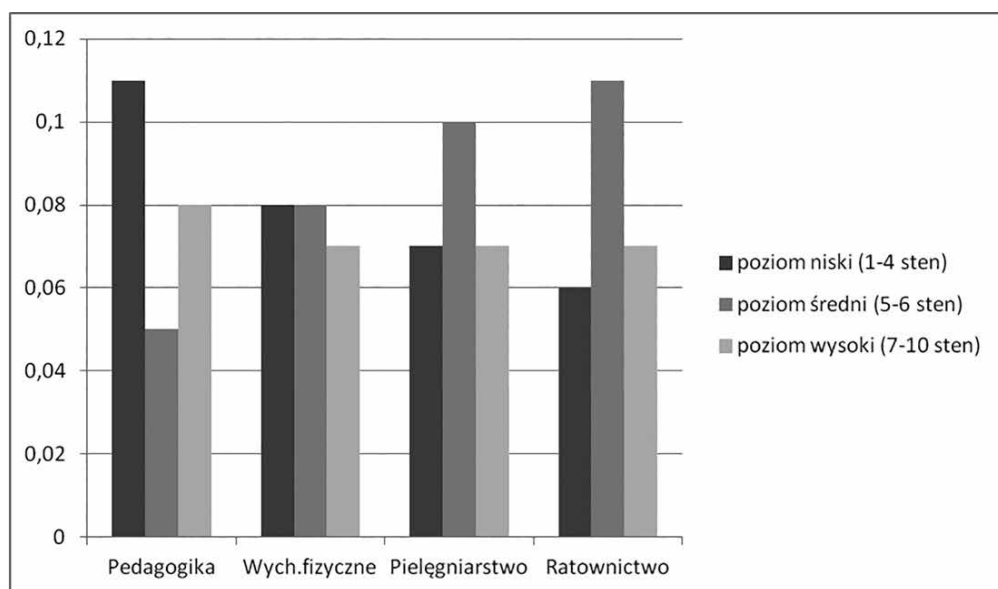
³⁴ <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/50-artykuly/727-normalizacja-em-state-trait-anxiety-inventory-em-em-stai-em-i-mozliwosc-jego-stosowania-w-terapii-osob-uzalezniowanych-od-alkoholu.html> [dostęp: 13.02.2019 r.]

³⁵ Skala stenowa (od ang. *standard ten*) - skala testu psychologicznego znormalizowana tak, aby średnia w populacji wynosiła 5, 5, a odchylenie standardowe 2. W skali jest 10 jednostek. (w:), E. Hornowska: *Testy psychologiczne: teoria i praktyka*, Scholar, Warszawa 2007, s. 136.

studenci uzyskali minimalnie niższy wynik (w każdej z grup po 6 osób). Średnie wartości poziomu lęku w największym stopniu przejawiają studenci wychowania fizycznego (9osób) pozostali uczestnicy badania odpowiednio: pedagogika (8 osób), ratownictwo medyczne (7 osób), pielęgniarstwo (4 osoby). Niski stan lęku odnotowany został przede wszystkim w grupie studentów pielęgniarstwa (9 osób) oraz wśród studentów ratownictwa medycznego (7 osób). W grupie studentów pedagogiki (6 osób) a w grupie studentów wychowania fizycznego (5 osób) deklarowało niski stan lęku.

Uzyskane wyniki pokazują, iż stan lęku obecny jest w każdej z badanych grup. Interesujący jest wynik uzyskany w grupie pielęgniarstwa, gdzie największą grupę stanowią osoby w obszarze wysokiego i niskiego poziomu lęku-stanu. Przyszli nauczyciele w większości doświadczają lęku jako stanu w stopniu średnim.

Wykres 2. Poziom lęku – cecha STAI X-2

Źródło: opracowanie własne

Arkusz X-2 posłużył badaniu lęku jako cechy. Wysoki poziom tej cechy odnotowano w grupie studentów pedagogiki (7 osób) w pozostałych grupach po 6 osób. W grupie średniego natężenia lęku jako cechy najwyższy wynik uzyskali studenci ratownictwa (9 osób) i pielęgniarstwa (8 osób), studenci wychowania fizycznego (7 osób) najmniejszą liczbę w grupie wyników średnich stanowili studenci pedagogiki (4 osoby).

Niski poziom lęku najczęściej deklarowali studenci pedagogiki (9 osób) w pozostałych grupach uczestniczących w badaniu odpowiednio: wychowanie fizyczne (7 osób), pielęgniarstwo (6 osób), ratownictwo medyczne (5 osób).

Ocena poziomu lęku jako cechy wskazała, że poziom wysoki podobnie jak w badaniu wcześniejszym jest taki sam. Widoczne przesunięcie zaobserwowano w grupie studentów pedagogiki (w badaniu wcześniejszym podobne rezultaty osiągnęli studenci pielęgniarstwa) wśród nich odnotowano największą grupę osób przejawiających wysoki i niski poziom lęku jako cechy. Zdecydowanie grupy „pedagogiczne” posiadają nieco wyższy poziom lęku – cechy, przy czym grupy „medyczne” wyraźnie dominują w obszarze wyników średnich.

ZAKOŃCZENIE

Przyjęte założenie badawcze nawiązuje do przyszłej pracy zawodowej studentów. Nie pozwala jednocześnie wyrokować czy? i w jakim stopniu uczestnicy badania będą w swej pracy zawodowej doświadczać stresu i czy syndrom wypalenia zawodowego stanie się ich udziałem. Przeprowadzone badanie oraz analiza literatury przedmiotu każe zwrócić uwagę na dwa istotne aspekty. Pierwszy z nich to fakt, że każdy doświadcza lęku na różnym poziomie. Zapewne to truizm, ale doświadczenie życiowe i bogata literatura psychologiczna w wielu miejscach podkreśla, że ludzie często nie radzą sobie z lękiem i stresem. Zdarza się, że ukrywają swoje emocje, czasami nawet przed samymi sobą. Niestety działania te prowadzą do dyskomfortu, różnorodnych zaburzeń a nawet zachowań ryzykownych. Drugi aspekt to konieczność podjęcia możliwie jak najszerszych działań edukacyjnych (treningi, warsztaty, projekty edukacyjne), które wyposażą studentów w narzędzia pozwalające rozpoznawać własny lęk i stres oraz nauczą przyszłych nauczycieli, pielęgniarzy i ratowników medycznych jak konstruktywnie radzić sobie w własnymi emocjami.

Bibliografia:

1. Bilaska E., *Jak Feniks z popiołów czyli syndrom wypalenia zawodowego*, „Niebieska Linia” 2004, nr 4
2. Czabała J.C., *Lęk w ujęciu egzystencjalnym*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii”, nr 3, 1994
3. Grzegorzewska M., *Stres w pracy nauczyciela*, „Kurier pedagogiczny”, 12/2003
4. Gugąła B., *Stres w pracy pielęgniarek*, *Pielęgniarka i Położna*, nr 1, 2003
5. Hornowska E.: *Testy psychologiczne : teoria i praktyka*, Scholar, Warszawa 2007
6. Marzano M., *Oblicza lęku*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2013
7. Maslach C., *Wypalenie w perspektywie egzystencjalnej* (w:), Sęk H. *Wypalenie zawodowe. Przyczyny, mechanizmy, zapobieganie*, PWN, Warszawa 2000
8. Muraczyńska B., *Źródła i nasilenie stresu pielęgniarek w pracy z człowiekiem umierającym*, *Annales UMCS*, Lublin 2000, 34
9. Ogińska-Bulik N., Kafik-Pieróg M., *Stres zawodowy w służbach ratowniczych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź 2006,
10. Oniszczenko W., *Stres to brzmi groźnie*, WSiP, Warszawa 1993
11. Owczarek K., Olczyk K., Wójtowicz S., *Badanie zjawiska wypalenia zawodowego u pielęgniarek pracujących w wybranych oddziałach szpitalnych*, Zakład Psychologii Medycznej, Warszawski Uniwersytet Medyczny
12. Reber A.S., *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002
13. Strelau J., Doliński D., *Psychologia*, t.2, GWP, Gdańsk 2010
14. Strelau J., *Miejsce lęku i zbliżonych konstruktów w badaniach nad temperamentem*, (w:) Fajkowska M., Szymura B. (red.), *Lęk geneza mechanizmy funkcje*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009
15. Ślosarska M., Wójcik M., *Psychofizyczny wymiar lęku*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii”, 1994, 3
16. Stefański R., Płaźnik A., Nazar M., Jessa M., *Neurofizjologiczne koncepcje powstawania lęku*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii”, 1994
17. Terelak J.F., *Stres psychologiczny*, Oficyna Wydawnicza BRANTA, Bydgoszcz 1995
18. Tucholska S., *Stres w zawodzie nauczyciela*, „Psychologia wychowawcza”, nr 5, 1996
19. Tucholska S., *Wypalenie zawodowe u nauczycieli psychologiczna analiza zjawiska i jego osobowościowych uwarunkowań*, Wyd. Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 2003
20. Wciórka J., *Miejsce lęku w psychopatologii*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii”, 1994,
21. Werka T., Zagrodzka J., *Strach i lęk w świetle badań neurologicznych*, (w:), Fajkowska M., Szymura B. (red.), *Lęk geneza mechanizmy funkcje*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009

Netografia:

1. <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/50-artykuly/727-normalizacja-em-state-trait-anxiety-inventory-em-em-stai-em-i-mozliwosc-jego-stosowania-w-terapii-osob-uzaleznionych-od-alkoholu.html> [dostęp: 13.02.2019 r.]
2. <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/59-niebieska-linia/779-jak-feniks-z-piolow-czyli-syndrom-wypalenia-zawodowego.pdf> [dostęp: 12.02.2019 r.]
3. https://bp.wum.edu.pl/sites/bp.wum.edu.pl/files/1_2009.pdf [dostęp: 12.02.2019 r.]

ALEKSANDRA OLIJNYK

Absolwentka (kierunek: Pedagogika), Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

PODSTAWY WYBORU DROGI EDUKACYJNEJ I ZAWODOWEJ Kobiet z SYNDROMEM DDA¹ GROUNDS FOR THE CHOICE OF THE EDUCATIONAL AND PROFES- SIONAL WAY OF WOMEN WITH DDA SYNDROME

Słowa kluczowe: zawód, droga, kariera, edukacja, wybór, rodzina, koncepcja

Abstrakt:

Współcześnie na płaszczyźnie wielu dziedzin naukowych uwidacznia się wzmożony wzrost zainteresowania szeroko pojętą tematyką drogi/kariery edukacyjnej i zawodowej. Fakt ten może wynikać z twierdzenia, iż każdy człowiek zobligowany jest do podjęcia aktywności zawodowej. Z pozoru trywialne stwierdzenie, jednakże niosące ze sobą ogromne znaczenie. Karierę zawodową realizuje każda jednostka pozostająca w związku z rynkiem pracy, a więc nie tylko osoby wykonujące dowolny zawód, ale także poszukujące zatrudnienia czy pracujące charytatywnie². Artykuł nawiązuje w analizie wybranego tematu do klasycznej koncepcji psychoanalitycznej Anne Roe. Zaprezentowane wyniki badań stanowią fragment materiału badawczego, zebranego na potrzeby pracy dyplomowej nt. „Funkcjonowanie Dorosłych Dzieci Alkoholików. Problemy i możliwości ich rozwiązania”³.

Keywords: profession, way, career, education, choice, family, concept

Abstract:

Nowadays, in many scientific fields, there is a visible increase in interest in the broadly understood subject of educational / professional career / road. This fact may result from the statement that every person is obliged to take up professional activity. A seemingly trivial statement, but with a great deal of significance. A professional career is pursued by every unit related to the labor market, i.e. not only persons performing any profession, but also seeking employment or working for charity. The article refers in the analysis of the selected topic to the classical psychoanalytical concept of Anne Roe. The presented research results are a fragment of the research material collected for the purposes of the thesis on „Functioning of Adult Children of Alcoholics. Problems and solutions”.

WSTĘP

Procesy edukacyjne zachodzące w umysłach młodych ludzi, w ramach naszej kultury i cywilizacji, kształtowane są nie tylko w aspekcie czysto zadaniowym, ogólnym.

¹ DDA – Dorosłych Dzieci Alkoholików

² M.B. Arthur, B.S. Lawrence, *Perspectives on environment and career*; w: *Koncepcje rozwoju zawodowego – przegląd wybranych stanowisk teoretycznych*, L. Myszk-Stachyrska, s. 52, <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/5461/Koncepcje%20rozwoju%20zawodowego.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 21.06.2019 r.]

³ A. Olijnyk, *Funkcjonowanie Dorosłych Dzieci Alkoholików. Problemy i możliwości ich rozwiązania*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie, niepublikowana praca dyplomowa, napisana pod kierunkiem dr hab. prof. PWSZ w Koszalinie Elżbiety Gawęł-Luty, Koszalin 2019

W głównej mierze determinują do świadomego podejmowania określonego zawodu bądź drogi kariery zawodowej, a co za tym idzie ścieżki edukacyjnej. Ogromne znaczenie w procesie indywidualizacji kariery, czy też wyboru drogi edukacyjnej ma psychologiczna wiedza o podmiotowych czynnikach i warunkach środowiskowych wpływających na podejmowane decyzje zawodowe, na różnych poziomach kształcenia⁴. Szybkie tempo i zmienność życia, złożoność współczesnego świata, sprawiają, że szeroko pojęte granice, jeszcze kilka lat temu sztywne i nie do przełamania, stają się płynne, wręcz umowne. W polu zainteresowań obranej drogi kariery mamy możliwość wykonywać różne zawody. Rozwój technologii informacyjnych, dynamika rynku pracy i potrzeby jakie stawia przed sobą społeczeństwo determinuje do zmiany wykonywanych zawodów. Sprawia, że w niemalże całkowity sposób zanika liniowość zatrudnienia, wymuszając na ludziach ciągle doszkalanie się, poszukiwanie i dążenie do osiągnięcia zamierzonych celów.

Istnieje szereg teorii dotyczących rozwoju zawodowego jednostki. Najbardziej znaną jest wszechstronna koncepcja przebiegu kariery zawodowej jako procesu rozwoju osobowości i realizacji wartości życiowych człowieka (pracownika)⁵, której twórcą jest Donald E. Super. Jednakże w moim artykule chciałabym przybliżyć klasyczną koncepcję psychoanalityczną, której autorką jest Anne Roe. W ramach tej teorii autorka zwraca uwagę na bliski związek postaw rodzicielskich z kształtowaniem się preferencji dotyczącej wyborów zawodowych. Wynika z niej, podążając za Freudem, że jednostka wybiera zawody, jak i również kierunki edukacji w zgodzie lub w całkowitej opozycji do tradycji rodzinnych.

Kluczowe w tej teorii jest to, iż psychoanalityczna interpretacja procesu wyboru ścieżki edukacyjnej może w realny sposób wspierać doradcę zawodowego w realizacji jego zadań. Istotą zagadnienia jest uzyskanie wiedzy na temat tego, czy preferencje osoby diagnozowanej są zgodne. To znaczy czy współgrają one z naciskami stosowanymi przez rodzinę, czy stoją w sprzeczności wobec nich, a co za tym idzie – tworzą napięcia, które najczęściej są źródłem dla konfliktu rozwojowego. Kolejnym etapem jest zwrócenie uwagi na to czy konflikt, który się pojawił, działa destrukcyjnie na osobowość jednostki, czy wręcz przeciwnie – popycha do działania i twórczo rozwija.

Należy podkreślić, iż Anne Roe nie jest odosobniona w swoich rozważaniach na temat znaczenia psychoanalitycznej interpretacji wyboru zawodu. W teorii Johna Hollanda można odnaleźć wiele odwołań do założeń psychoanalitycznej natury. Badacz ten wskazuje, iż kwestie dotyczące decyzji zawodowych, jak i wyboru ścieżki edukacyjnej są formami uzewnętrznienia całej złożoności osobowości człowieka. Ekspresją wszystkich zasobów tkwiących w jego podświadomości⁶. Teorię potwierdzają liczne

⁴ B. Bajcar, A. Borkowska, A. Czerw, A. Gąsiorowska, Cz. Nosal, *Psychologia preferencji i zainteresowań zawodowych. Przegląd teorii i metod*, Warszawa, Wyd. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2006, s.5.

⁵ Tamże., s. 7-8.

⁶ R. Plomin, *Genetyka zachowania*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001, s. 269.

analizy badań, które jasno wskazują, iż zakres wpływu dziedziczności na profil zainteresowań zawodowych jest analogiczny do zakresu tego wpływu na podstawowych cech osobowości⁷.

Niniejszy artykuł jest jedynie załącznikiem, wstępem do tematu. Z bardziej szczegółowymi atrybutami, czy też z teoriami jedynie wspomnianymi w tekście, można zapoznać się, sięgając do publikacji cytowanych, co pozwoli na poszerzenie i zgłębienie tego, jakże złożonego tematu. Pragnę jednocześnie podkreślić, iż inspiracją do podjęcia tematu stała się analiza wyników badań przygotowanych na potrzeby pracy dyplomowej, na temat funkcjonowania kobiet DDA.

KONCEPCJE PSYCHOANALITYCZNE – TEORIA ANNE ROE

Anne Roe jest twórczynią dwóch teorii, których elementy zostały wykorzystane w innych teoriach, a jej przemyślenia i wnioski wciąż pozostają podstawą do poszerzania tematu i głębszego zbadania tematu. Pierwszą z nich jest wyprzedzająca teorię Hollanda, tak zwana strukturalna teoria zainteresowań⁸, w której klasyfikację zawodów uznaje się za element koncepcji o największej wartości. Drugą teorią jest psychodynamiczna teoria, której zadaniem jest wyjaśnienie genezy samych zainteresowań, jak i również preferencji zawodowych – teoria ta podkreśla wagę wczesnodziecięcych doświadczeń i niezaspokojonych w pełni potrzeb na kształtowanie się i przede wszystkim realizowanie planów życiowych i zawodowych⁹.

W ramach strukturalnej teorii zainteresowań Anne Roe wyróżniła osiem podstawowych grup zawodów. Wskazując, że taki właśnie podział ściśle łączy się w kontekście zainteresowań i postaw jednostki. W obszarze zainteresowań każdej z tych wyszczególnionych grup znajduje się sześć poziomów związanych z kwalifikacjami i stopniem samodzielności osób, kładąc jednocześnie nacisk na takie cechy jak: poziom inteligencji, wykształcenie. Dodatkowo jeszcze status socjoekonomiczny związany raczej z poziomem zawodowym, który odpowiada konkretnej osobie, nie zaś z przynależnością do grupy zawodów. Grupy, które wyróżniła Anne Roe zostały oznaczone przez nią samą numeracją rzymską odpowiednio od I do VIII, a zatem są to: USŁUGI (są to w głównej mierze zawody nakierowane na zaspokajanie potrzeb innych, gdzie jednostka podejmuje szereg działań na rzecz, lub też w odniesieniu do innych); KONTAKTY BIZNESOWE (wszelkiego rodzaju bezpośrednie kontakty gospodarcze); ORGANIZACJA (zawody związane z efektywniejszym funkcjonowaniem w przemyśle, handlu lub administracji); TECHNOLOGIA (przemysł, transport i technologia na wszystkich

⁷ B. Bajcar, A. Borkowska, A. Czerw, A. Gąsiorowska, Cz. Nosal, *Psychologia preferencji...*, s.9.

⁸ J. Guichard, M. Huteau, *Psychologia orientacji i poradnictwa zawodowego*, Kraków, Wydawnictwo IMPULS, 2005, s. 12.

⁹ Tamże.

szczeblach zaawansowania); NAUTRA (zawody skoncentrowane na wydobywaniu surowców naturalnych); NAUKA (zawody związane z tworzeniem teorii naukowych i ich stosowaniem pozatechnicznym); KULTURA (zawody związane z zachowaniem szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego); SZTUKA (aktywność artystyczna i twórcza). Bazując na tej właśnie typologii zostały wyodrębnione dwie podstawowe kategorie zawodów: pierwsza jest ukierunkowana na ludzi (I, II, III, VII i VIII), oraz kategoria zawodów ukierunkowanych na rzeczy i przedmioty, gdzie kontakty interpersonalne schodzą na dalszy plan (IV, V i VI)¹⁰.

Drugą część teorii Anne Roe stanowi geneza preferencji zawodowych. W obszarze zainteresowań badaczki leżał wpływ relacji wewnątrzrodzinnych na rozwój osobowości jednostki i jej kariery zawodowej¹¹. Autorka zakłada, iż każda jednostka posiada genetycznie uwarunkowaną predyspozycję do specyficznego sposobu wydatkowania swojej energii psychicznej, który to sposób nie podlega kontroli człowieka. Wpływa natomiast na rozwój zdolności i zainteresowań oraz na kształtowanie się potrzeb w okresie dzieciństwa¹². Sposób w jaki ta specyficzna energia jest wydatkowana, według Anne Roe jest tendencją do skupiania uwagi mimowolnej i dowolnej na danych obiektach, bądź też ludziach lub rzeczach. To zaś ma swoje konkretne odzwierciedlenia w pracy z ludźmi, jak i również na pracę, w której kontakt interpersonalny jest zdecydowanie mniejszy. Należy zwrócić uwagę, iż w przypadku procesu jakim jest kształtowanie cech osobowości, postaw, czy też zainteresowań, ogromną rolę odgrywają umiejętności przeżywania satysfakcji, jak i również frustracji jako reakcji zarówno na zaspokojenie, jak i niezaspokojenie potrzeb okresu dziecięcego, nie zaś czynniki genetyczne¹³. Poruszając kwestię potrzeb, Roe operuje w głównej mierze hierarchią potrzeb Abrahama Masłowa. Podkreślić należy, iż według autorki potrzeby zaspokajane w sposób prawidłowy nie stają się czynnikami nieświadomej motywacji. Te zaś, których zaspokajanie nie następuje w pełni lub w sposób dysfunkcyjny, wpływają na zachowanie. Wpływ ten jest uzależniony od miejsca danej potrzeby w hierarchii. W sytuacji, kiedy rzadko realizowane są potrzeby niższego rzędu stają się one dominującymi czynnikami motywacyjnymi, przez co blokują występowanie potrzeb wyższego rzędu.

¹⁰ L. Myszką-Strychalską, *Koncepcje rozwoju zawodowego – przegląd wybranych stanowisk teoretycznych*, Poznań, Wyd. Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, ROK, s. 68, [dostęp: 21.06.2019 r.], <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/5461/Koncepcje%20rozwoju%20zawodowego.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

¹¹ A. Bańka, *Ocena pomiar i usprawnienie jakości procesu doradztwa zawodowego*, w: *Zeszyt Informacyjno-Metodyczny Doradcy Zawodowego nr 33*, Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2005, s. 6.

¹² A. Paszkowska-Rogacz, *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu. Przegląd koncepcji teoretycznych*, Warszawa, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, 2003, s. 8.

¹³ M.T. Brown, J. L. Lum, K. Voyle, A. Roe, *A Call for Reappraisal of the Theory of Personality Development and Career Choice*, *Journal of Vocational Behavior*, w: *Psychologia preferencji ...*, B. Bajcar, A. Borkowska A. Czerw, A. Gąsiorowska, Cz. Nosal, s. 103.

Rzadko zaspokajane potrzeby wyższego rzędu, po pewnym czasie zanikają całkowicie. Należy również pamiętać, że potrzeby, które zostają zaspokojone z bardzo dużą zwłoką, w nieodpowiednim dla ich prawidłowego zaspokojenia etapie rozwojowym dziecka, stają się podświadomymi czynnikami motywacyjnymi, występującymi w określonych warunkach. Do tych właśnie warunków należą między innymi: siły występowania potrzeb, okres pomiędzy wystąpieniem potrzeby, a jej realizacją oraz wartość realizacji potrzeby dla człowieka w bezpośrednim środowisku¹⁴.

Zatem, można pokusić się o wysnucie wniosku, iż od stopnia i jakości zaspokojenia potrzeb podstawowych, w głównej mierze uzależnione są nieświadome motywy działania człowieka, natomiast zakres zaspokojenia potrzeb wyższego rzędu nie ma tutaj, aż tak znaczącej roli.

Anne Roe uważała, iż najważniejsze miejsce w całym procesie zaspokajania potrzeb okresu dziecięcej zajmuje środowisko rodzinne. Czynnikiem mającym wpływ na jakość zaspokajanych potrzeb są relacje pomiędzy rodzicami, a dzieckiem¹⁵. Zrozumiałym jest fakt, iż doświadczenia z okresu wczesnego dzieciństwa, nie będą w sposób bezpośredni determinować późniejszych decyzji dotyczących wyboru zawodu. Wybór ten jest swoistym rezultatem zmian jakie zachodzą w strukturze potrzeb jednostki, wskutek czynników genetycznych, jak i również doświadczeń z okresu weku dziecięcego¹⁶.

Analizując całościowo czynniki rodzinne, które w głównej części mają wpływ na strukturę potrzeb, a jednocześnie na wybór późniejszego zawodu, w dorosłym życiu jednostki, w polu zainteresowań badaczki znalazły się relacje i stosunki pomiędzy rodzicami, a dziećmi, właśnie we wczesnym dzieciństwie¹⁷. Anne Roe dzieli pierwotne, jej zdaniem, emocjonalne, relacje rodzicielskie, na dwie podstawowe grupy, czyli stosunki chłodne oraz stosunki ciepłe. Pierwsza grupa stosunków rodzicielskich wobec dziecka uwidacznia się przede wszystkim w postawie unikającej dziecka, która może też przyjmować formę zaniedbania, czy też odrzucenia dziecka. Ciepłe stosunki wobec dziecka wyrażane są przede wszystkim w postawie akceptującej dziecko, który zarówno może mieć charakter doraźny, przypadkowy lub też kochający. Według autorki istnieje jeszcze trzeci rodzaj relacji rodzic-dziecko, który ma swoje odzwierciedlenie w obu klimatach emocjonalnych. Jest nim emocjonalna koncentracja na dziecku. Jeśli postawa oparta jest na stawianiu wymagań wobec dziecka, mamy tu do czynienia ze stosunkami chłodnymi, ze stosunkami ciepłymi wiąże się natomiast postawa nadopiekuńcza rodzica¹⁸.

¹⁴ J. Jantura, *Rozwój zawodowy człowieka*, w: Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego, Warszawa, Wydawnictwo Krajowy Urząd Pracy, 1994, s.16-17.

¹⁵ A. Paszkowska-Rogacz, *Psychologiczne podstawy...*, s. 23.

¹⁶ M.T Brown, J.L Lum, K. Voyle, A. Roe., *A Call for ...*, s. 104.

¹⁷ A. Roe, M. Siegelman, *A Parent-Child Relations Questionnaire*, *Children Development*, w: B. Bajcar, A. Borkowska A. Czerw, A. Gąsiorowska, Cz. Nosal, s. 104.

¹⁸ Tamże.

Każda z wymienionych postaw rodzica wobec dziecka, niesie ze sobą określony wpływ na preferencje zawodowe dziecka jako człowieka później już dorosłego. Anny Roe wskazuje, że postawy sprzyjające kształtowaniu u dziecka nastawienia pozytywnego to: wszelkie zachowania kochające, nadopiekuńcze oraz wymagające. Do grupy postaw kształtującej w dziecku zachowania nastawione na obiekty inne niż ludzie to wszelkie postawy unikające, jak i również przypadkowej, doraźnej akceptacji¹⁹.

Sumując – jednostki, u których można dostrzec dominację preferencji nastawionych na kontakt z drugim człowiekiem, będą decydował się na zawody wymagające zdolności werbalnych (grupy zawodów: I, II, VII, VIII, a także w jakimś zakresie grupa III), natomiast osoby o orientacji nakierowanej w głównej mierze na przedmioty, zdecydują się na zawody techniczne, związane z nauką i zdolnościami manualnymi (grupy IV-VI).

Preferencje ściślej dotyczą pierwotnego typu ukierunkowania osoby, mają charakter podstawowy. Zainteresowania natomiast są bardziej ukierunkowane – wskazują niemalże jednoznacznie na rodzaje sytuacji, obiektów, podczas których eksploracja jest ciekawa i niezwykle istotna dla jednostki. Profil zainteresowań stanowi swoistą formę uzewnętrznienia (behawioralnego realizowania) preferencji w warunkach kształtowanych przez środowisko (rodzina, grupy rówieśnicze, szkoła, czy też praca itp.)²⁰.

DROGA EDUKACYJNA I ZAWODOWA KOBIET DDA – WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

Do omówienia zagadnienia wyborów edukacyjnych i zawodowych na przykładzie jednej grupy społecznej tj. kobiet z syndromem DDA, wykorzystałam własne wyniki badań, zebrane na potrzeby pracy dyplomowej pod tytułem „Funkcjonowanie Dorosłych Dzieci Alkoholików. Problemy i możliwości ich rozwiązania”.

Przedmiotem badań w pracy dyplomowej uczyniłam losy pięciu kobiet, w przedziale wiekowym 28-41 lat, u których został zdiagnozowany Syndrom Dorosłego Dziecka Alkoholika. Respondentki w czasie zbierania materiału badawczego były uczestniczkami terapii grupowej dla osób dorastających w rodzinach obciążonych uzależnieniem od alkoholu jednego lub obojga rodziców²¹. Metodą jaką posłużyłam się podczas pisania pracy było studium indywidualnego przypadku. Technikami zaś stały się wywiad, analiza dokumentów oraz projekcyjna metoda badania osobowości. Narzędziem badawczym w głównej mierze uczyniłam autorski kwestionariusz wywiadu oraz dokumentację udostępnioną przez osoby badane²².

¹⁹ A. Paszkowska-Rogacz, *Psychologiczne podstawy...*, s. 68-69.

²⁰ Tamże, s. 9.

²¹ A. Olijnyk, *Funkcjonowanie Dorosłych Dzieci Alkoholików. Problemy i możliwości ich rozwiązania*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie, niepublikowana praca dyplomowa, napisana pod kierunkiem dr hab. prof. PWSZ w Koszalinie Elżbiety Gawęł-Luty, Koszalin 2019, s.58.

²² Tamże, s. 63.

W badaniach wzięło udział pięć kobiet w różnym wieku, z różnymi doświadczeniami życiowymi, wychowujące się w rodzinach pełnych lub rozbitych. Były to kobiety, które pomimo indywidualnych różnic, łączy jeden czynnik wspólny – wszystkie wychowywały się i dorastały w rodzinie, w której jedno lub oboje rodziców było uzależnionych od alkoholu²³.

Należy w tym momencie krótko wyjaśnić powód wykorzystania tych wyników badania, na potrzeby niniejszego artykułu. Do jednych z podstawowych zadań rodziny jest zabezpieczenie poczucia bezpieczeństwa dziecka. W rodzinach, w których występuje problem jakim jest uzależnienie od alkoholu jednego lub obojga rodziców, zabezpieczenie jakichkolwiek podstawowych potrzeb dziecka jest zaburzone. Zaspokajanie tych potrzeb nie zostaje spełnione w sposób prawidłowy. Z licznych badań klinicystów wynika, iż dzieci wychowujące się w rodzinach alkoholowych doświadczają więcej samotności, lęku i napięć, niż rówieśnicy dorastający w rodzinach funkcjonujący w sposób prawidłowy²⁴. Istotnym jest tutaj zaznaczenie, iż u osób, które dorastały w rodzinach obciążonych problemem alkoholizmu występuje tendencja do ukształtowania się pozornie bezpiecznych stylów przywiązania. Analiza szeroko zakrojonych badań wykazała, iż u dzieci wychodzących z rodzin alkoholowych w zdecydowanej większości uwidacznia się styl przywiązania zdezorganizowany, aniżeli bezpieczny²⁵. Zaadaptowany styl życia w przypadku moich respondentek, miał decydujący wpływ na podejmowane aktywności edukacyjne i zawodowe.

Dokonując analizy zabranego materiału badawczego dostrzec można szereg cech wspólnych dla wszystkich badanych kobiet, dotyczący wyboru ścieżki edukacyjnej i zawodowej oraz środowiska wychowawczego.

Do wspólnych cech wszystkich badanych należą:

1. Badane są osobami z wykształceniem wyższym pełnym lub w trakcie studiów wyższych. Każda z badanych posiada szeroką wiedzę z wielu dziedzin. Są to osoby odcytane, znające kilka języków. Badane wiążą ciągle kształcenie się i wielokierunkową wiedzę, z możliwością udowodnienia, iż są osobami wartościowymi. Jednocześnie wykazują potrzebę ciągłego doskonalenia się, ponieważ w świadomości badanych panuje przekonanie, że nie są wystarczająco dobre.
2. Badane czują w sobie ogromną potrzebę niesienia pomocy. Swoją byt wiążą z pomaganiem innym. W ich ocenie, nie istnieją dla otoczenia, jeśli nie pomagają. Z tą potrzebą są również związane ambicje zawodowe badanych. Wybierają zawody, w których mogą być potrzebne, takie jak np. kierunki medyczne, doradztwo, pedagogika, psychologia itp.

²³ Tamże, s. 69.

²⁴ K. Bielarczyk, *Doroste dzieci alkoholików*, w: *Wspomóc uzależnionych od alkoholu. Refleksja psychologiczno-teologiczna*, red. J. Dziecic, J. Klimek, Kraków, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, 2007, s. 46.

²⁵ A. Olijnyk, *Funkcjonowanie Dorosłych Dzieci Alkoholików...* s. 27-29.

3. Badane przekładają potrzeby innych osób ponad swoje własne. Nawet w dorosłym życiu nie są w stanie wyjść z toksycznych relacji, w jakie uwikłane są przez dorastanie w rodzinie z problemem alkoholowym. Niosą w sobie ogromny żal za odwrócenie ról i parentyfikację, co doprowadziło do rzeczywistego braku okresu dziecięcego w ich życiu. Kobiety pozostają wciąż współzależnione wobec swoich rodziców, co też wpływa destrukcyjnie na ich relacje z partnerem, na kontakty z otoczeniem.
4. Podejmując decyzję dotyczące własnej ścieżki zawodowej czy edukacyjnej w głównej mierze kierują się tym, co sądzą o ich planach inni ludzie. Badane patrzą na siebie w sposób bardzo krytyczny wręcz nie dostrzegają w sobie żadnych pozytywnych cech. Tkwi w nich poczucie niższości, niedostosowania, nie wierzą we własne możliwości i szansę odniesienia sukcesu. Badane przyznają się, że niejednokrotnie rezygnowały z realizacji własnych celów i pragnień, dla dobra rodziny (opieka nad pijącym rodzicem, wczesna ciąża itp.) lub też rezygnowały z nich z obawy przed porażką (brak wsparcia od osoby bliskiej, prześmiewcze komentarze itp.). Takie zachowanie powoduje u badanych pojawienie się myśli o zmarnowanych szansach i o braku możliwości decydowania o własnym losie i samej sobie.
5. Badane wskazują, iż ich największym marzeniem z okresu dzieciństwa, nie było uzyskanie dobrego zawodu, czy uzyskanie wysokiego statusu społecznego własną pracą lub zaangażowaniem, lecz posiadanie czystego domu, pełnej rodziny, oraz męża, który nie byłby uzależniony od alkoholu.

PODSUMOWANIE

Teoria Anne Roe wzbudziła wiele kontrowersji w środowisku naukowym. Jednakże, analizując jej koncepcje, nie można odmówić słusznością poglądów. Badaczka wskazała, iż dziedziczność co prawda wskazuje granice rozwoju wszystkich cech indywidualnych jednostki, ale determinuje ona silniej uzdolnienia intelektualne i temperament, aniżeli takie cechy jak zainteresowania. Należy podkreślić, iż rozwój wszystkich cech dziedzicznych zależy od doświadczenia życiowego każdego człowieka indywidualnie. Do tych czynników zaliczyć należy: kulturę, poziom społeczno-ekonomiczny, pedagogizację rodziców. Rozwój zainteresowań natomiast motywowany jest w głównej mierze doświadczeniem życiowym jednostki. Kierunki oddziaływania warunkowane są poprzez poziomy satysfakcji i frustracji z okresu wczesnego dzieciństwa, a zatem zależą od sposobu zaspokajania potrzeb okresu dziecięcego²⁶.

Powyższe wnioski i spostrzeżenia wzbudziły ożywioną reakcję ze strony środowisk naukowych, co zaowocowało silnym rozwojem dyskursu traktującego rozwój

²⁶ A. Roe, *Behavior and evolution*, w: *Koncepcje rozwoju...*, L. Myszk-Stachyrska, s.68.

zawodowy człowieka jako proces, który został określony mianem psychologiczno-rozwojowego, czy też rozwoju znaczenia własnej osoby. W paradygmacie tym mieszczą się między innymi dokonania Eliego Ginzberga i jego współpracowników Sola W. Ginzburga, Sidneya Axelrada, Johna L. Hermy oraz D.E. Supera, E. H. Scheina, G. Daltona, P. Thomsona, R. Pricea, H. Riesa, M.C. Titmy, a także polskich naukowców K. Czarneckiego oraz W. Rachalskiej²⁷.

Przedstawione powyżej kilka cech charakterystycznych dla osób dorastających w rodzinach obciążonych chorobą alkoholową jednego lub obojga rodziców wskazuje, iż teoria Anne Roe ma swoje podstawy w ujęciu praktycznym. Cechy osobowości Dorosłych Dzieci Alkoholików, które nie są dziedziczne, zarówno te pozytywne i negatywne, są wynikiem doświadczeń i przeżyć, jakich doznały w okresie dziecięcym i dojrzewania w rodzinie obciążonej problemem alkoholowym. Trudno jest generalizować, można jednak pokusić się o stwierdzenie, że przykre doświadczenia górowały nad tymi przyjemnymi. Dlatego też są oni bardziej zaburzeni niż ludzie, którzy dorastali w prawidłowo funkcjonujących rodzinach.

DDA nie są obciążeni głównie negatywnymi cechami wynikającymi z noszenia w sobie tego syndromu. Osoby te, poprzez dorastanie w towarzystwie alkoholika częściej posiadają pozytywny stosunek do innych ludzi oraz przede wszystkim posiadają umiejętność radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Cechuje je również ambicja, odpowiedzialność często nadmierna oraz pracowitość. Można dopatrywać się tu związku z tym, iż w okresie dzieciństwa, musiały same zadbać o siebie. Najbardziej widoczną cechą osób z syndromem DDA jest umiejętność rozwiązywania konfliktów, jak i zdolność sprawnego funkcjonowania w sytuacjach kryzysowych, wymagających podejmowania szybkich i trafnych decyzji. Takie cechy jak: odporność na stres, wytrwałość, determinacja w dążeniu do celów, samodzielność, umiejętność trzeźwego oceniania sytuacji niezwykle przydają się w życiu zawodowym.

Znamiennym jest fakt, iż większość osób obciążonych syndromem Dorosłego Dziecka Alkoholika wykazuje się wyjątkową wrażliwością na potrzeby innych osób oraz umiejętnością empatii, tolerancją i zrozumieniem w kontaktach z innymi ludźmi. DDA dysponują bardzo cenną, a zarazem niezwykle rzadką umiejętnością wspierania innych ludzi w trudnych sytuacjach, a co ważniejsze – potrafią trwać przy innych ludziach w najbardziej traumatycznych momentach.

²⁷ L. Myszk-Stachyrska, *Koncepcje rozwoju...*, s. 68, <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/5461/Koncepcje%20rozwoju%20zawodowego.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 21.06.2019 r.].

Bibliografia:

1. Bajcar B., Borkowska A., Czerw A., Gąsiorowska A. Nosal Cz., *Psychologia preferencji i zainteresowań zawodowych. Przegląd teorii i metod*, Warszawa, Wyd. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2006.
2. Bańka A., *Ocena pomiar i usprawnienie jakości procesu doradztwa zawodowego*, w: Zeszyt Informacyjno-Metodyczny Doradcy Zawodowego nr 33, Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2005.
3. Bielarczyk K., *Dorosłe dzieci alkoholików*, w: *Wspomóc uzależnionych od alkoholu. Refleksja psychologiczno-teologiczna*, red. Dziecic J., Klimek J., Kraków, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, 2007.
4. Guichard J., Huteau M., *Psychologia orientacji i poradnictwa zawodowego*, Kraków, Wydawnictwo IMPULS, 2005.
5. Jantura, J., *Rozwój zawodowy człowieka*, w: Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego, Warszawa Wydawnictwo Krajowy Urząd Pracy, 1994.
6. Olijnyk A., *Funkcjonowanie Dorosłych Dzieci Alkoholików. Problemy i możliwości ich rozwiązania*, Koszalin, niepublikowana praca dyplomowa, napisana pod kierunkiem dr hab. prof. PWSZ w Koszalinie Elżbiety Gawęł-Luty, Koszalin 2019, Koszalinie, 2019.
7. Paszkowska-Rogacz A., *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu. Przegląd koncepcji teoretycznych*, Warszawa Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, 2003.
8. Plomin R. *Genetyka zachowania*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.

Netografia:

1. Myszka-Strychalska L. *Koncepcje rozwoju zawodowego – przegląd wybranych stanowisk teoretycznych*, Poznań, Wyd. Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/5461/Koncepcje%20rozwoju%20zawodowego.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, [dostęp: 21.06.2019 r.].

WIKTORIA RODAK, POLA SIKORSKA

Studentki kierunku Pedagogika – Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

PROBLEMATYKA UZALEŻNIENIA OD ALKOHOLU W OPINIACH
I DOŚWIADCZENIACH STUDENTÓW PAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ
SZKOŁY ZAWODOWEJ W KOSZALINIE
PROBLEMS OF ALCOHOL DEPENDENCE IN THE OPINIONS AND
EXPERIENS OF STUDENS OF THE STATE HIGER VOCATIONAL
SCHOOL IN KOSZALIN

Słowa kluczowe: uzależnienie, alkohol, studenci, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

Abstrakt:

Alkoholizm to jedna z form zespołu uzależnienia od środków psychoaktywnych, które coraz częściej pojawia się w środowisku dzieci i młodzieży. Z biegiem lat próg wiekowy inicjacji alkoholowej obniża się. Wielu *młodych ludzi* sięga po napoje wysokoprocentowe, by zaistnieć w gronie swoich kolegów i koleżanek, co może doprowadzić do szybkiego uzależnienia alkoholowego, z którego niełatwo jest wyjść. Leczenie uzależnienia jest żmudnym procesem, przy którym wsparcie rodziny jest niezmiernie ważne.

Keywords: dependence, alcohol, students, State Higher Vocational School in Koszalin

Abstract :

Alcoholism is one of the forms of addiction to psychoactive substances, which appears more and more often in the environment of children and adolescents. Over the years, the age threshold for alcohol initiation decreases. Many young people use high-percentage drinks to become known among their colleagues, which may lead to quick alcohol addiction, which is not easy to get out of. Treating addiction is a tedious process, in which family support is extremely important.

WSTĘP

Alkoholizm jest zjawiskiem ciągle zajmującym wysoką pozycję w rankingu najczęściej występujących przejawów patologii w Polsce.

Alkoholizm to jedna z form zespołu uzależnienia od środków psychoaktywnych składającego się z „(...) objawów behawioralnych, fizjologicznych i zmian procesów poznawczych, które pojawiają się w toku wielokrotnego używania środka. Zespół charakteryzuje się silną potrzebą przyjmowania środka, trudnościami kontrolowania tego zachowania, uporczywym używaniem wbrew szkodliwym następstwom, przekładaniem przyjmowania środków ponad inne zajęcia i zobowiązania, zwiększoną tolerancją i niekiedy występowaniem objawów zespołu abstynenckiego. Zespół uzależnienia może wiązać się z przyjmowaniem określonego środka (np. tytoniu, alkoholu), klasy środków określonego typu

(np. opiatów) lub szerokiego wachlarza różnych farmakologicznych środków” (X Rewizja Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób, Urazów i Przyczyn Zgonów)¹.

Choroba alkoholowa nie przynosi w życiu żadnych korzyści. Skutkami może być utrata kontaktów towarzyskich, utrata rodziny, utrata dotychczasowego majątku.

W stadium początkowym, ludzie chorzy nie zdają sobie sprawy z problemu, który pojawia się w ich życiu. Picie alkoholu sprowadza się jedynie do okazjonalnych toastów, spotkań ze znajomymi. W kolejnych stadiach organizm sam szuka okazji, aby dostarczyć odpowiednich płynów do prawidłowego funkcjonowania. Nie ważne, czy jest okazja, czy są znajomi, wystarcza przysłowiowe picie do lustra. I tak narasta problem, pojawia się nałóg, którego nie można już skontrolować i nie można samemu z tego wyjść. W takich sytuacjach potrzebne są osoby trzecie, które pomogą wyjść z najgorszej sytuacji w życiu.

ALKOHOL W ŚRODOWISKU DZIECI I MŁODZIEŻY

Coraz większym problemem staje się zjawisko alkoholizmu wśród dzieci i młodzieży. Alkohol jest substancją psychoaktywną, po którą wiele osób, w tym młodzi ludzie, sięgają najczęściej. W porównaniu do innych substancji, np. narkotyków, można poczuć chwilowy spokój. Jest to jednak marne pocieszenie, gdy spojrzymy na wyniki badań, jakie przeprowadzają setki ludzi w naszym kraju. Niemal 8% dziewcząt i 2% chłopców do 10. roku życia przyznaje, że spożywało alkohol. Jest to zatrważające, jak bardzo obniżył się wiek inicjacji alkoholowej wśród młodych osób. Jednak grupą, która najczęściej i najchętniej sięga po trunki jest grupa młodzieży w przedziale wiekowym od 13 do 19 lat. Aż 30% chłopców i 22% dziewcząt spożywa alkohol przed 13. rokiem życia. Natomiast w wieku 18 lat pije 40% dziewcząt i aż 73% chłopców².

Po jakie napoje alkoholowe młodzi sięgają najczęściej? Często pierwszą substancją, z jaką mają do czynienia jest piwo. Dlaczego? Zapewne dlatego, że najłatwiej jest je zdobyć. Wziąć łyk od rodziców, czy starszych kolegów, poprosić przechodnia o kupno lub samodzielny zakup. Choć w naszym kraju istnieje zakaz sprzedaży wyrobów alkoholowych (i nie tylko) osobom niepełnoletnim, tj. poniżej 18. roku życia, nie wszyscy sprzedawcy tego przestrzegają. A nawet jeśli sprzedawcy respektują prawo, to młodzież w czasach obecnych wygląda na zdecydowanie starszą niż jest w rzeczywistości. Wystarczy dobrze dobrać ubrania, zrobić odpowiedni makijaż i przy odrobinie szczęścia, nikt nie spyta o dowód osobisty i bez problemu sprzeda pożądaną rzecz. Ale co, jeśli jednak sprzedawca o niego poprosi? Dziś to nie problem! Młodzi mają dziś ogromne znajomości i uzyskanie fałszywego dowodu z nielegalnego źródła to dla nich

¹ K. Dymek- Balcerek, *Patologie zachowań społecznych: rzeczywistość przełomu wieków XIX i XXI: narkomania, alkoholizm, samobójstwa, grupy subkulturowe i sekty*, Radom 2000, s.137

² Op. cit. K. Dymek-Balcerek, *Patologie...*, s. 137

bląhostka. To sprawia, że nie poprzestają oni na zwykłym piwie, ale sięgają po znacznie mocniejsze alkohole, takie, jak wódka czy wino.

Warto, a nawet trzeba, zastanowić się co stoi za przyczyną takiego postępowania. Nuda? Brak kontroli rodzicielskiej? Chęć przypodobania się kolegom? To tylko przykłady, dlaczego sięga się po napoje wysokoprocentowe. Dlaczego więc to robią? Dlatego, by:

- poczuć się dorosłymi,
- dopasować się do pijącego otoczenia,
- czuć się dobrze i być na luzie,
- uciec od problemów,
- wyrazić swoją potrzebę buntu,
- doznać przygody i ryzyka,
- zaspokoić ciekawość,
- należeć do grupy rówieśniczej,
- przestać być nieśmiałym,
- poczuć smak alkoholu,
- natychmiastowo osiągnąć wspaniałe samopoczucie przy minimalnym wysiłku,
- łatwiej znosić życiowe cierpienia?³.

Dlaczego tak wielu młodych ludzi truje się od najmłodszych lat? Odrębnymi przyczynami są niewiedza oraz brak zainteresowania ze strony rodziców. Dzieci i młodzież często posiadają jedynie podstawowe informacje na temat szkodliwego działania alkoholu, do których zaliczają się kac, złe samopoczucie i brak kontroli nad zachowaniem. Nie zdają sobie jednak sprawy, że ten zabójca niesie za sobą poważniejsze kłopoty. Choćby najmniejsza ilość alkoholu u młodych osób może uszkodzić lub nawet zahamować proces rozwojowy, pchać ich w stronę popełniania wykroczeń oraz przestępstw (często nieświadomie), a także prowadzi do wielu chorób i upośledza układy: krążenia, nerwowy, pokarmowy, itd. Dodatkowo może doprowadzić do uzależnienia od alkoholu, co wbrew pozorom wcale nie jest łatwe do pokonania. Alkoholicy borykają się ze swoim problemem przez całe życie, ponieważ już do końca nimi zostają. Utrudnia im to nie tylko wspomniane wcześniej zdrowie, ale także życie seksualne, towarzyskie i rodzinne. Spora część społeczeństwa nie chce mieć styczności z uzależnionymi, w konsekwencji odwracając się od nich i zostawiając ich samych sobie. Takie zachowanie ze strony bliskich boli najbardziej i sprawia, że osobie chorej ciężiej jest wyjść ze nałogu i często nawet zaprzestaje walki o lepsze jutro.

A co z tymi, którzy mają większe pojęcie o negatywnych skutkach, ale ich rodzice nie okazują im wystarczająco dużo zainteresowania? Ta wiedza wcale nie gwarantuje

³ http://www.gdynia.policja.gov.pl/dow_ulocki/Zjawisko_alkoholizmu_wsrod_nieletnich-05.09.2006.pdf [dostęp: 24.03.2019 r.]

im bezpieczeństwa przed dostaniem się w „alkoholowe sidła”, wręcz przeciwnie. Wykorzystują tę wiedzę i doprowadzają do tych skutków, byleby skierować na siebie rodzicielską uwagę. Nieistotny jest dla nich ich stan zdrowia, a nawet życie. Liczy się tylko to, by poświęcono im trochę czasu. Są przekonani, że tylko to może zadziałać. W najlepszym przypadku wszystko może skończyć się w miarę dobrze – dziecko zostanie wyleczone, matka z ojcem zrozumieją swoje błędy i wszyscy będą starać się naprawić relacje rodzinne. Lecz istnieje także druga strona, zdecydowanie mroczniejsza. Nikt może nie zauważyć problemu nastolatka, co w najgorszym wypadku może skłonić go do dalszych, znacznie drastyczniejszych kroków i doprowadzić nawet do śmierci. W konsekwencji, cierpienia doświadczą wszyscy z jego otoczenia. Dlatego tak ważna jest edukacja i szeroko pojęta profilaktyka dzieci i młodzieży dotycząca wszelkich rodzajów uzależnień, by nie dopuścić do zmarnowania ich życia.

TERAPIA I LECZENIE CHOROBY ALKOHOLOWEJ

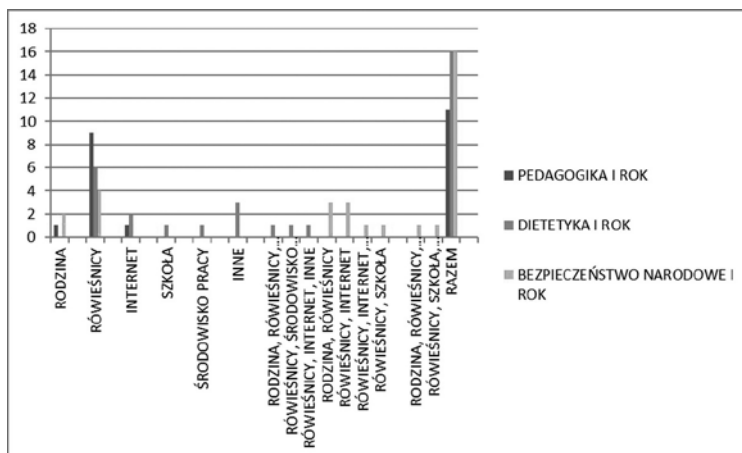
Leczenie choroby alkoholowej jest bardzo długim procesem a najtrudniejsze jest podjęcie decyzji o leczeniu. Osoby uzależnionej, nie tylko od alkoholu, ale też od innych środków psychoaktywnych nie można zmusić do leczenia. Musi ta osoba chcieć wyjść z nałogu. Trzeba też pamiętać, że leczenie jakiegokolwiek uzależnienia nie trwa ani 2 miesiące ani 15 miesięcy tylko całe życie. Leczenie odwykowe w ośrodkach terapeutycznych trwa od 6 miesięcy do nawet dwóch lat. Proces leczenia przygotowuje pacjenta do prawidłowego funkcjonowania w życiu codziennym i radzenia sobie z „głodem alkoholowym”. Po wyjściu z ośrodka osoba uzależniona musi sprostać „trzeźwemu życiu”, co jest niezwykle trudne i wtedy często następuje sięganie po alkohol. Wówczas cały proces leczenia musi zostać powtórzony. Bardzo ważne jest, by osoba po odbyciu terapii w zamkniętym ośrodku, uczęszczała na terapie co najmniej raz w tygodniu jako pacjent dochodzący. Zalecane jest również, aby rodzina osoby uzależnionej także poddała się terapii, by wiedzieć jak rozpoznać sygnały mówiące o tym, że osoba planuje napić się alkoholu oraz aby móc wspierać i motywować uzależnionego w czasie trwania abstynencji.

PROBLEMATYKA ALKOHOLIZMU W OPINIACH I DOŚWIADCZENIACH STUDENTÓW PAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ W KOSZALINIE – BADANIA WŁASNE

Badania przeprowadzone zostały wśród studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie na kierunkach: pedagogika, dietetyka oraz bezpieczeństwo narodowe. O wyborze respondentów zadecydowała dostępność osób badanych w terminie zaplanowanych badań. Kwestionariusz ankiety składał się z 26 pytań, w tym dwóch pytań otwartych.

Badania przeprowadzono na 43 osobach. Na pytanie „Czym dla Ciebie jest uzależnienie?” badani w znacznej większości odpowiedzieli, iż jest to „niemożność normalnego funkcjonowania bez sięgania po używki, niemożność życia bez tego”. Drugą najbardziej popularną odpowiedzią było nieradzenie sobie z „pociągami” do danej rzeczy, substancji czy zachowania.

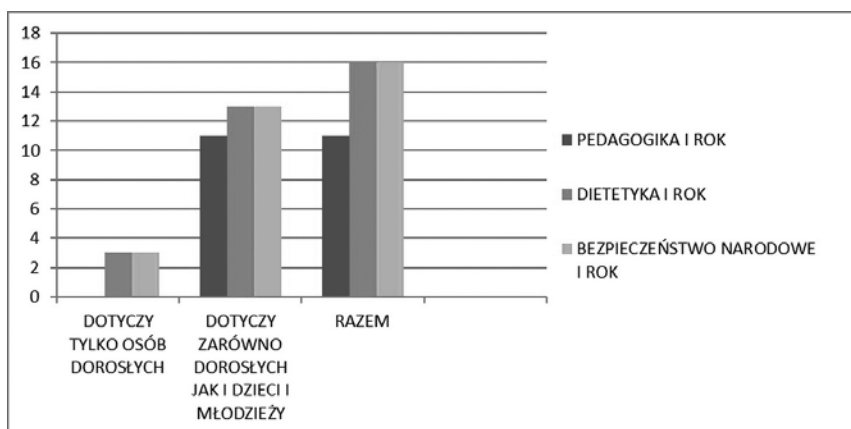
Wykres 1. Jakie czynniki, według Ciebie, mają największy wpływ na uzależnianie?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące wpływu czynników na powstanie uzależnienia respondenci stwierdzili, że największy wpływ na to zjawisko mają rówieśnicy (32 respondentów), następnie Internet (9 osób), rodzina (8 osób). Szkoła i środowisko pracy uzyskały po cztery głosy.

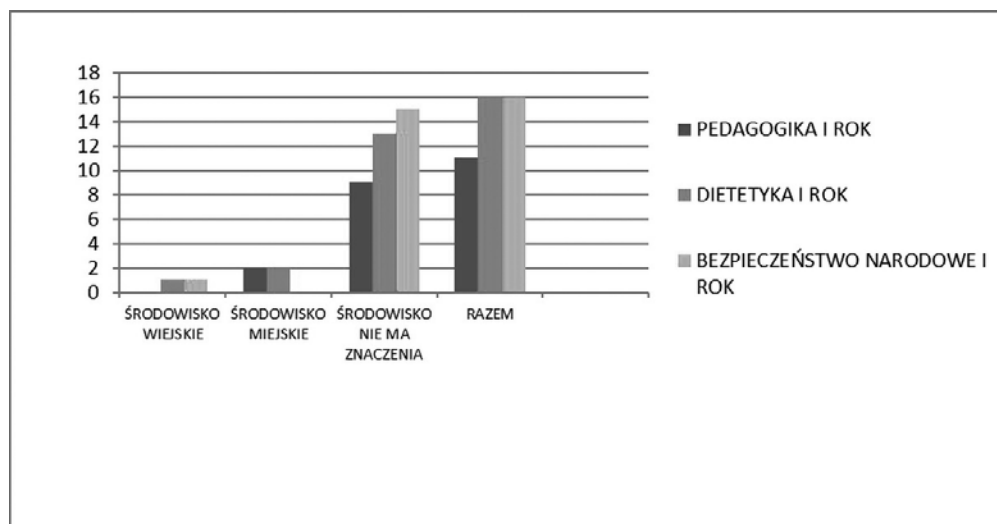
Wykres 2. Czy uważasz, że osoby uzależnione od alkoholu to głównie osoby dorosłe, czy problem ten dotyczy również dzieci i młodzieży?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie „Czy uważasz, że osoby uzależnione od alkoholu to głównie osoby dorosłe czy problem ten dotyczy również dzieci i młodzieży?”, 37 osób odpowiedziało, że problem uzależnienia od alkoholu dotyczy zarówno dorosłych, jak i dzieci i młodzieży. Natomiast 6 osób wskazało, że dotyczy to tylko osób dorosłych.

Wykres 3. Czy uważasz, że problem uzależnienia od alkoholu występuje w większym stopniu w środowiskach wiejskich czy miejskich?

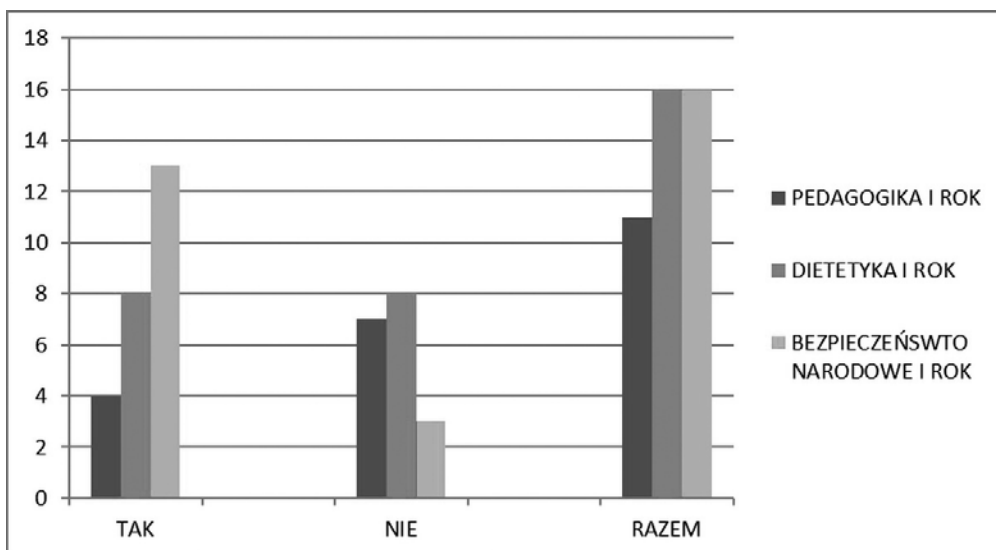

Źródło: opracowanie własne

Na kolejne pytanie „Czy uważasz, że problem uzależnienia od alkoholu występuje w większym stopniu w środowiskach wiejskich czy miejskich?”, aż 37 osób odpowiedziało, że środowisko nie ma znaczenia, 4 osoby odpowiedziały, że środowisko miejskie, natomiast dwie wskazały na środowisko wiejskie.

Na pytanie półotwarte: **Czy uważasz, że osoby uzależnione łatwo się do tego przyznają? Uzasadnij w zależności od wyboru stanowiska**, negatywnie odpowiedziały aż 42 osoby uzasadniając swą wypowiedź, iż ludzie nie przyznają się do swojego uzależnienia, ponieważ wstydzą się go. Następnie odpowiedzieli, że tacy ludzie nie zauważają swojego problemu, myślą, że go nie mają, bądź nie chcą go dostrzec. Dodatkowo pojawiały się odpowiedzi, że tacy ludzie nie są świadomi swojego uzależnienia oraz że nie chcą zmierzyć się z nim lub po prostu do niego przyznać i przyjąć do wiadomości. Jedna osoba odpowiedziała twierdząco argumentując swój wybór tym, że młodzi ludzie (w przeciwieństwie do starszych) często przyznają się do tego, że piją, ponieważ uważają, że pomoże im to w uzyskaniu większej ilości znajomych i zaimponowanie im.

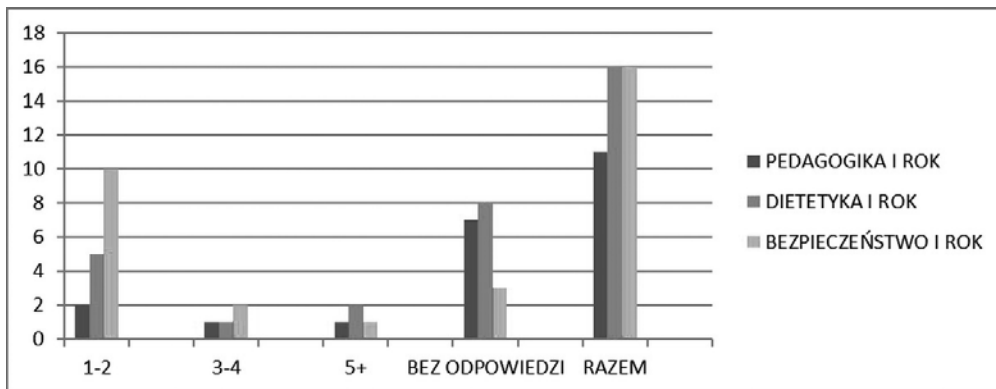
Wykres 4. Czy w Twoim otoczeniu znajdują się osoby uzależnione od alkoholu?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące osób uzależnionych od alkoholu znajdujących się w otoczeniu badanych, 25 osób odpowiedziało twierdząco, natomiast przecząco – 18 osób.

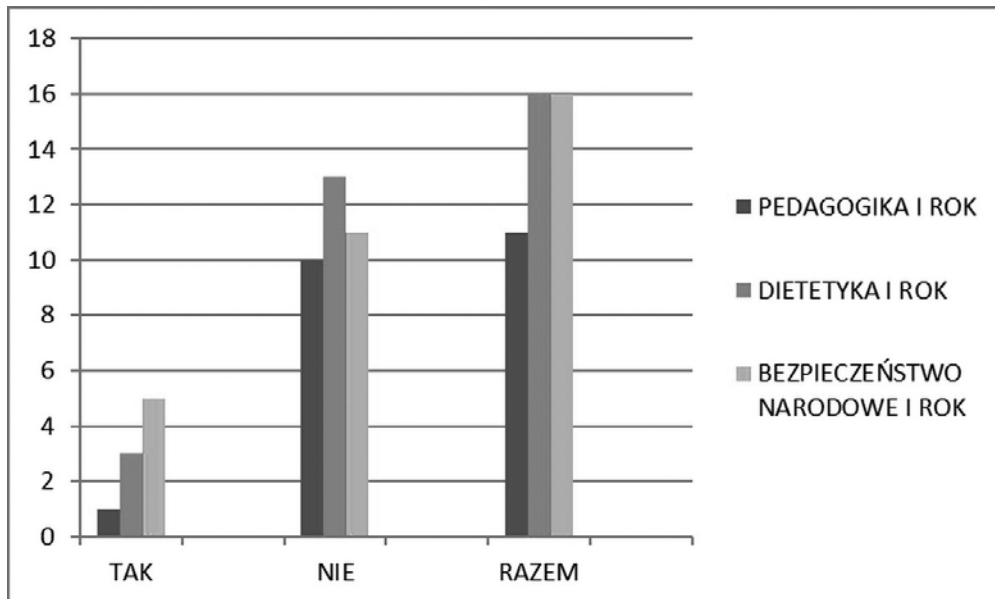
Wykres 5. Jeśli tak, to proszę podać liczbę tych osób?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące liczby osób uzależnionych od alkoholu w otoczeniu badanych, najwięcej głosów uzyskał przedział 1-2 osoby (17 respondentów), przedział 3-4 osoby oraz 5 i więcej osób uzyskało po cztery głosy.

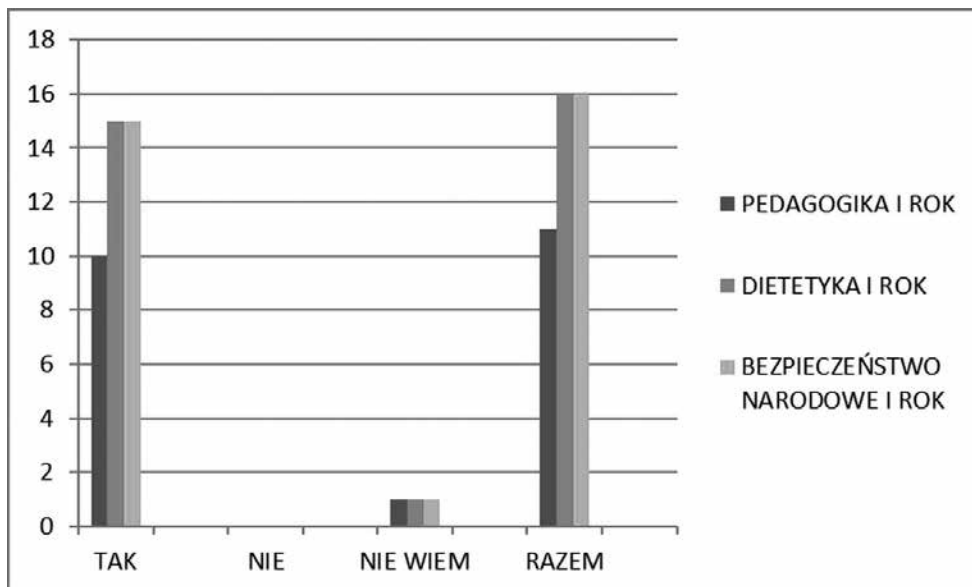
Wykres 6. Czy w Twojej rodzinie występuje problem alkoholowy?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące problemu alkoholowego występującego w rodzinie twierdząco odpowiedziało 9 osób badanych, natomiast przecząco aż 34 osoby.

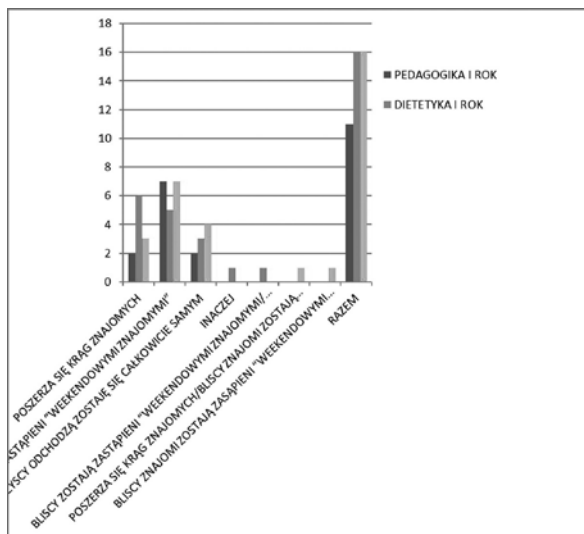
Wykres 7. Czy, według Ciebie, spożywanie alkoholu ma wpływ na funkcjonowanie rodziny?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące wpływu alkoholu na funkcjonowanie rodziny, twierdząco odpowiedziało 40 respondentów, a 3 pozostały niezdecydowane.

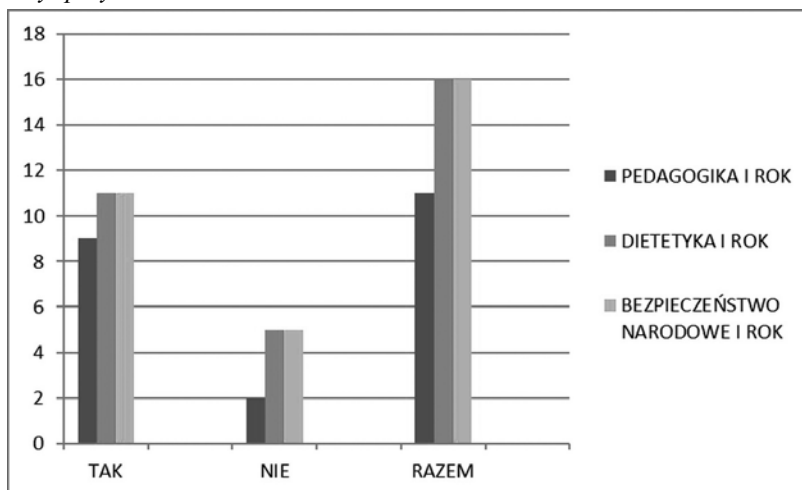
Wykres 8. Jak, według Ciebie, alkohol wpływa na życie towarzyskie?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące wpływu alkoholu na życie towarzyskie, najwyższą odpowiedzią zostało „bliscy zastąpieni „weekendowymi znajomymi” (22), „poszerza się krąg znajomych” (12) oraz „wszyscy odchodzą, zostaje się całkowicie samym” (10).

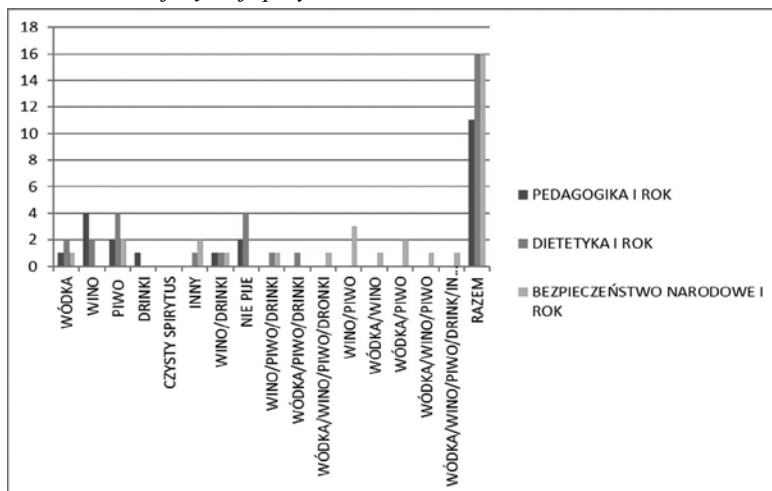
Wykres 9. Czy spożywasz alkohol?

Źródło: opracowanie własne

Badania przeprowadzono na 43 osobach. Na pytanie dotyczące spożywania alkoholu przez badanych, 31 osób odpowiedziało potwierdzająco, a przecząco 12 osób.

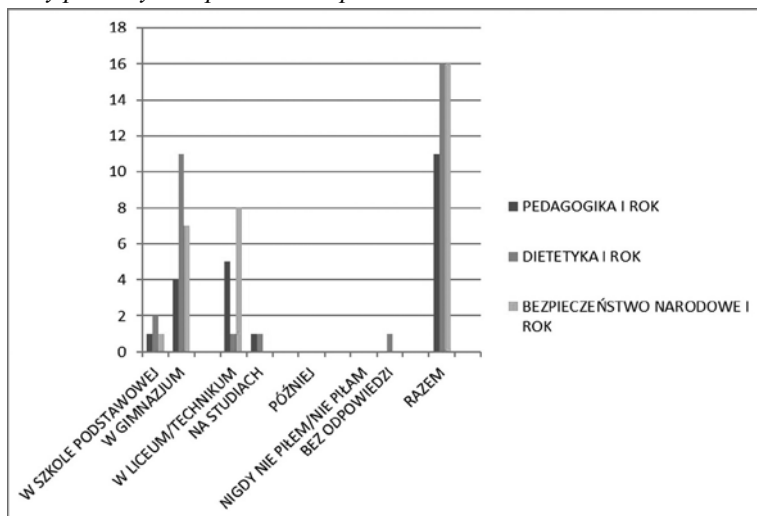
Wykres 10. Jaki alkohol najczęściej spożywasz?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące rodzajów alkoholi spożywanych najczęściej, respondenci na pierwszym miejscu wymienili wino (18 osób), na drugim piwo (17 osób), na kolejnym wódkę (11 osób), i na ostatnim drinki (9 osób). Sześć osób zadeklarowało, że nie spożywa napojów alkoholowych.

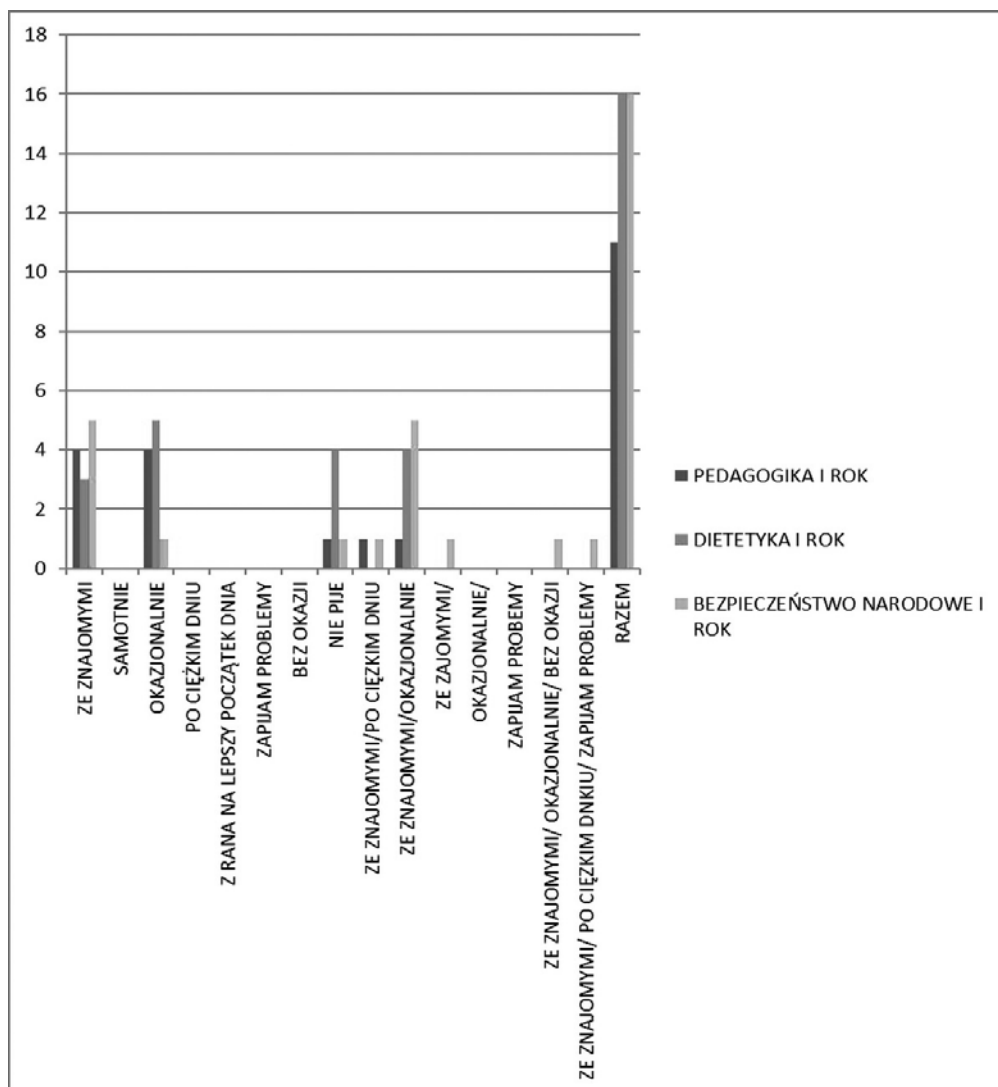
Wykres 11. Kiedy pierwszy raz spróbowałeś/spróbowałaś alkoholu?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie związane z inicjacją alkoholową, respondenci wymienili gimnazjum (22 odpowiedzi), liceum/technikum (14 odpowiedzi). Cztery odpowiedzi dotyczyły szkoły podstawowej. Dwie osoby zaznaczyły odpowiedź „na studiach”, natomiast jedna wstrzymała się od odpowiedzi.

Wykres 12. W jakich sytuacjach najczęściej spożywasz alkohol?

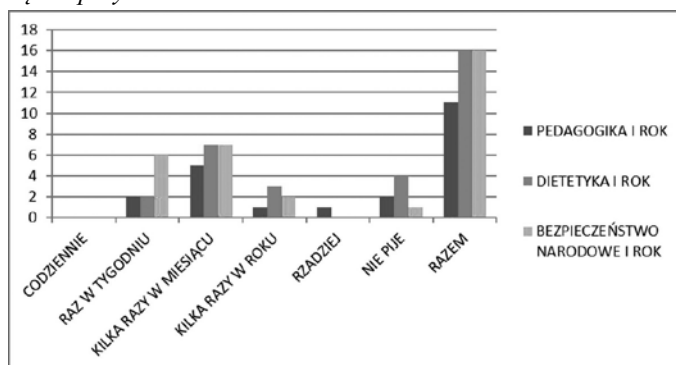

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące sytuacji spożywania alkoholu najwięcej osób wybrało kategorię „ze znajomymi” (27), następną grupą „okazjonalnie” (22 osoby), kolejną „po

ciężkim dniu” (3 osoby). Dwie osoby wskazały na zapijanie problemów, jedna na picie bez okazji. Sześć osób zadeklarowało, że nie pije.

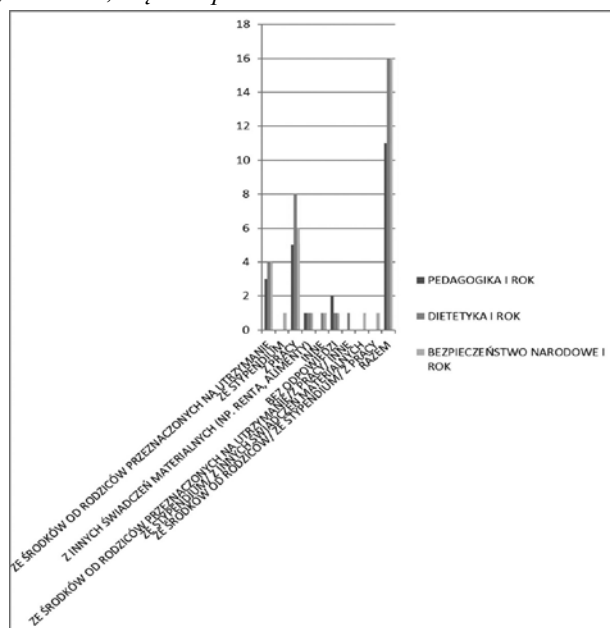
Wykres 13. Jak często spożywasz alkohol?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące częstotliwości spożywania alkoholu, 19 osób odpowiedziało, że pije alkohol kilka razy w miesiącu, 10 osób odpowiedziało, że spożywa alkohol raz w tygodniu, 6 osób spożywa alkohol kilka razy w roku, jedna osoba rzadziej niż kilka razy w roku, 7 osób zaznaczyło, że nie pije alkoholu.

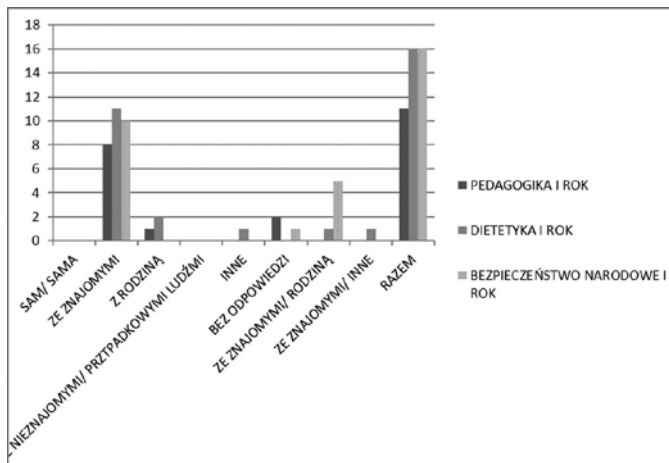
Wykres 14. Jakość i częstotliwość spożywania alkoholu zależy w dużej mierze od posiadanych środków finansowych. Zatem, skąd czerpiesz te środki?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące środków finansowych, z jakich badani korzystają na zakup alkoholu, najczęściej głosów uzyskała odpowiedź „z pracy” (21 respondentów), następnie „ze środków od rodziców przeznaczonych na utrzymanie” (13 osób badanych), „z innych świadczeń materialnych” (4 osoby). Cztery osoby wstrzymały się od odpowiedzi.

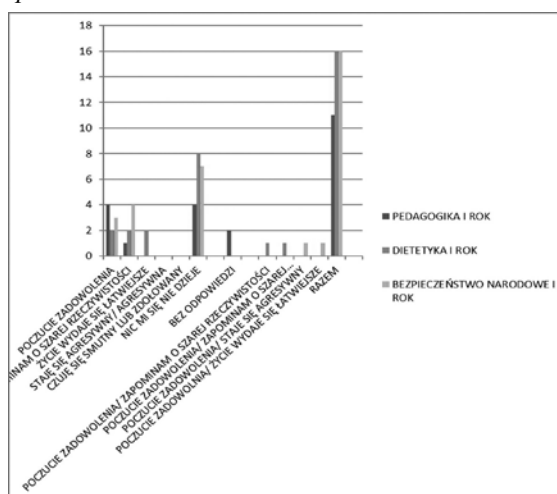
Wykres 15. Z kim najczęściej spożywasz alkohol?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie „Z kim najczęściej spożywasz alkohol?” najczęściej głosów uzyskała kategoria „ze znajomymi” (36 osób), następnie rodzina (9 osób). Trzy osoby wstrzymały się od odpowiedzi.

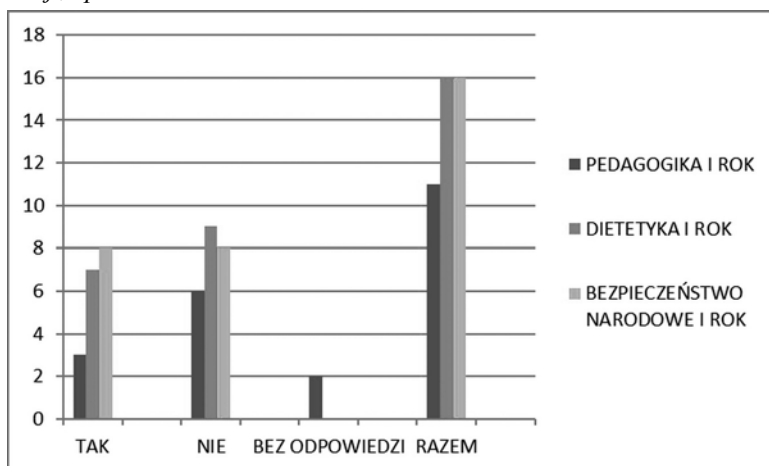
Wykres 16. Co daje Ci picie alkoholu?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie „Co daje Ci picie alkoholu?” najwięcej głosów uzyskała odpowiedź, że nic się nie dzieje po jego spożyciu (19 osób), następnie odpowiedź to poczucie zadowolenia (12 osób), „zapominam o szarej codzienności” (9 osób), odpowiedzi, że „życie wydaje się łatwiejsze” udzieliły cztery osoby. Jedna osoba odpowiedziała, że staje się agresywna, a dwie wstrzymały się od odpowiedzi.

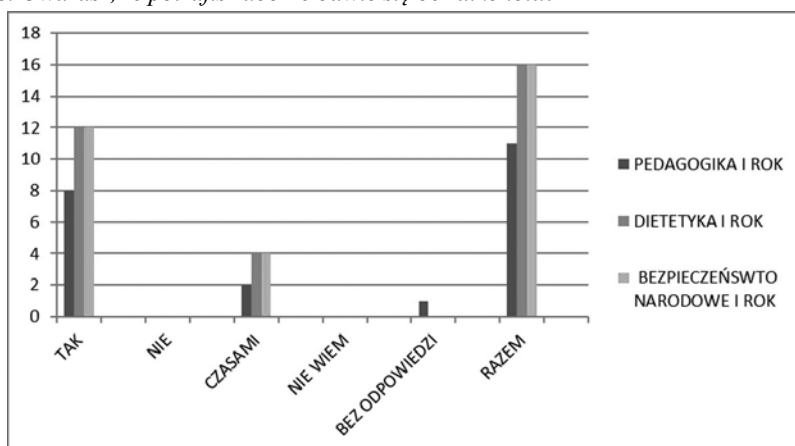
Wykres 17. Czy w związku z nadużywaniem alkoholu, doświadczyłeś/doświadczyłaś przykrych zdarzeń, sytuacji, itp.?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące doświadczania przykrych sytuacji/doświadczeń związanych z alkoholem, 23 osoby zaprzeczyły, iż doznawały przykrych przeżyć, 18 określiło swoje doświadczenia jako przykre. Dwie osoby wstrzymały się od odpowiedzi.

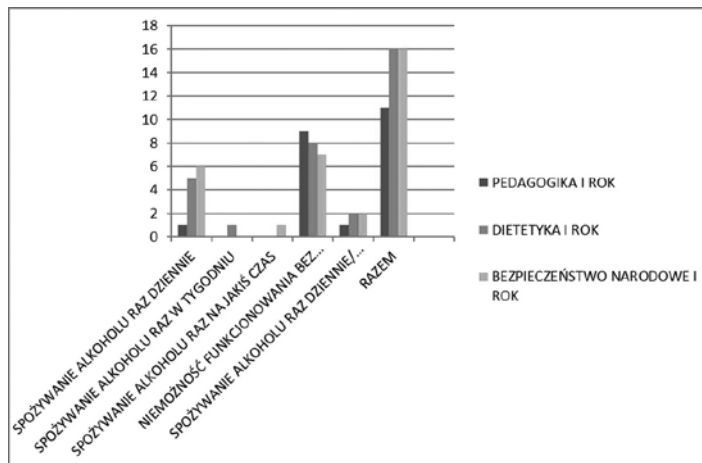
Wykres 18. Uważasz, że potrafisz dobrze bawić się bez alkoholu?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące dobrej zabawy bez alkoholu, 32 osoby odpowiedziały, że dobrze bawić się można bez spożycia alkoholu, 10 osób określiło, iż „czasami” potrzebny jest alkohol, by dobrze się bawić. Jedna osoba wstrzymała się od odpowiedzi.

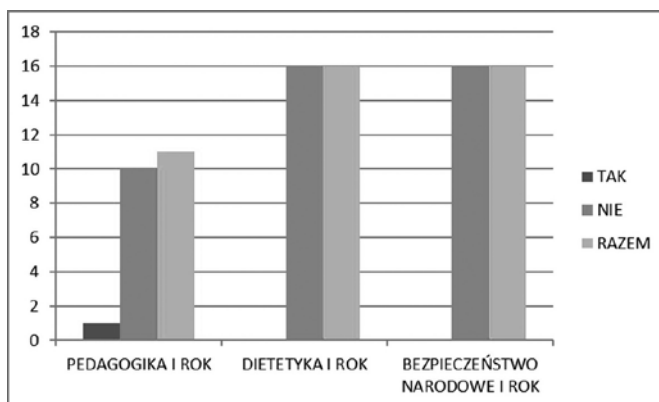
Wykres 19. Od kiedy, według Ciebie, zaczyna się uzależnienie od alkoholu?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie „Od kiedy według Ciebie zaczyna się uzależnienie?”, 29 respondentów odpowiedziało, iż jest to moment, kiedy człowiek nie może funkcjonować w życiu codziennym bez regularnego dostarczania organizmowi alkoholu. 17 osób odpowiedziało, iż nawet spożywanie alkoholu raz dziennie może być oznaką postępującego uzależnienia. Kategorie: „spożywanie alkoholu raz w tygodniu i raz na jakiś czas” zyskały po jednym głosie.

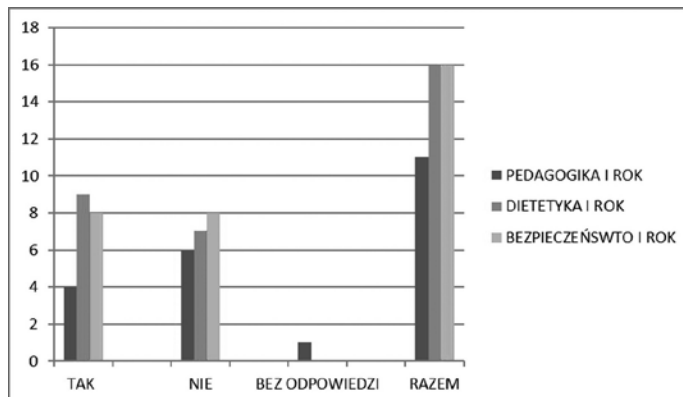
Wykres 20. Czy znajdujesz się w przedziale czynników wskazujących na zagrożenie uzależnieniem od alkoholu?

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące znajdowania się w przedziale czynników wskazujących na zagrożenie uzależnieniem od alkoholu 42 osoby odpowiedziały przecząco, a jedna twierdząco.

Wykres 21. Czy, w sytuacji zagrożenia uzależnieniem lub uzależnienia od alkoholu, wiedziałbyś/wiedzialabyś, gdzie zwrócić się z prośbą o pomoc?

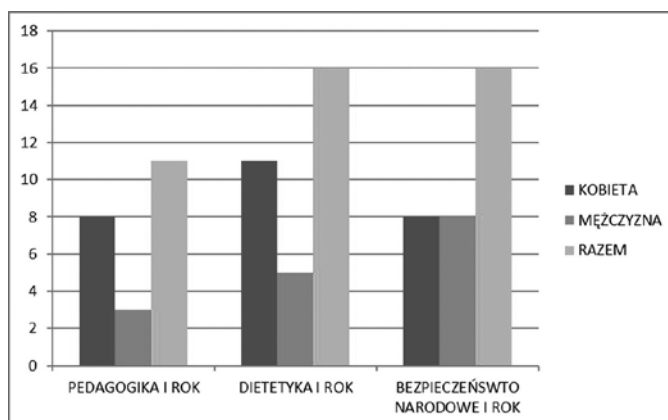

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące wiedzy, gdzie zwrócić się o pomoc w sytuacji zauważenia oznak uzależnienia od alkoholu, 21 osób odpowiedziało, że wiedziałoby, gdzie się zwrócić. 21 osób stwierdziło, że nie zna takich instytucji, ośrodków. Jedna osoba wstrzymała się od odpowiedzi.

Osoby, które odpowiedziały twierdząco, wskazały głównie na grupy Anonimowych Alkoholików (AA), rodziców i rodzinę, ośrodki i poradnie uzależnień, a także specjalistów od uzależnień, psychologów i psychiatrów.

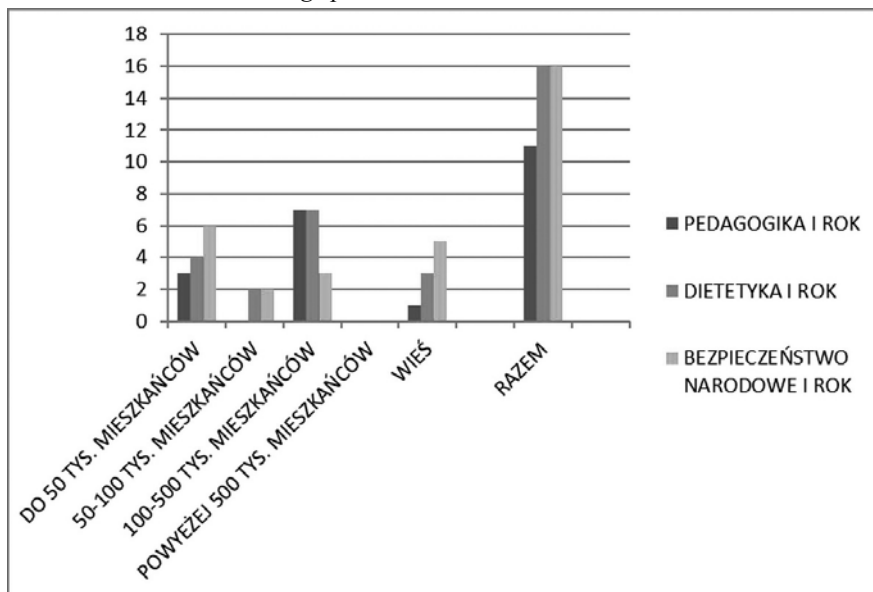
Wykres 22. Płeć

Źródło: opracowanie własne

Badania przeprowadzono na 43 osobach, wśród których było 27 kobiet oraz 16 mężczyzn.

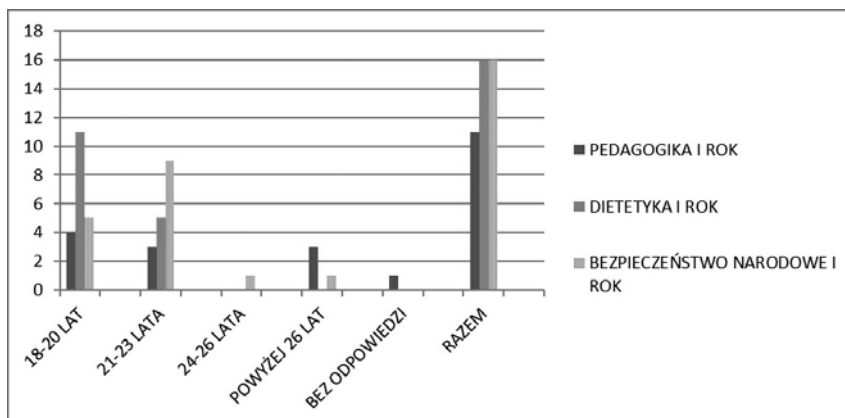
Wykres 23. Wielkość miasta, z którego pochodzisz

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące wielkości miejscowości, z której badani pochodzą, 17 osób określiło, iż mieszka na stałe w mieście o wielkości 100-500 tys. mieszkańców, 4 osoby w mieście o wielkości 50-100 tys. mieszkańców, 13 osób w mieście do 50 tys. mieszkańców. 9 osób podało, że pochodzi ze wsi.

Wykres 24. Wiek

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie dotyczące wieku badanych, najwięcej osób (20 głosów) podało, że znajduje się w przedziale 18-20 lat, 17 osób w przedziale 21-23 lat, 4 osoby określiły, że mają więcej niż 26 lat. Jedna osoba znajduje się w przedziale 24-26 lat. Jedna osoba wstrzymała się od odpowiedzi.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, w badaniach wzięły udział 43 osoby, w tym 27 kobiet i 17 mężczyzn. Odpowiedzi ankietowanych pomogły nam dowieść, że nieważne jest skąd pochodzimy lub, w jakim towarzystwie się znajdziemy, problem alkoholowy jest znany i występuje w każdym kręgu. Studenci Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie odpowiadali na pytania zdecydowanie i konkretnie, co pozwoliło nam ocenić wiarygodność odpowiedzi. Większość respondentów doskonale zdaje sobie sprawę ze skutków nadużywania alkoholu oraz wie, gdzie należy szukać pomocy w razie uświadomienia sobie nie tylko swoich problemów, ale także problemów bliskich osób.

Bibliografia:

1. Bętkowska-Korpała B., *Osobowościowe uwarunkowania procesu zdrowienia u osób uzależnionych od alkoholu*, Wydawnictwo Medycyna Praktyczna. Kraków 2013
2. Chodkiewicz J., *Odbić się od dna? Rola jakości życia w przebiegu i efektach terapii osób uzależnionych od alkoholu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012
3. Chodkiewicz J., Gąsior K. (red.), *Wybrane zagadnienia psychologii alkoholizmu*. Wydawnictwo Diffin, Warszawa 2013
4. Cierpiałkowska, L., Ziarko, M., *Psychologia uzależnień – alkoholizm*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa, 2010
5. K. Dymek- Balcerek, *Patologie zachowań społecznych: rzeczywistość przełomu wieków XIX i XXI: narkomania, alkoholizm, samobójstwa, grupy subkulturowe i sekty*, Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom 2000

Netografia:

1. http://www.gdynia.policja.gov.pl/dow_uloiki/Zjawisko_alkoholizmu_wsrod_nieletnich-05.09.2006.pdf [dostęp: 24.03.2019 r.]

II. ROZWAŻANIA WOKÓŁ WARTOŚCI ZDROWIA

AGNIESZKA POŁANIECKA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa Koszalin

HOLISTYCZNY WYMIAR AKTYWNOŚCI FIZYCZNEJ W KSZTAŁTOWANIU MŁODEGO CZŁOWIEKA W KOLEJNYCH ETAPACH EDUKACYJNYCH

THE HOLISTIC DIMENSION OF PHYSICAL ACTIVITY IN THE DEVELOPMENT OF A YOUNG HUMAN IN FUTURE EDUCATIONAL STAGES

Słowa kluczowe: aktywność fizyczna, kompetencje, zdolności, etapy edukacyjne, zdrowie, sprawność fizyczna, badania, człowiek, dziecko

Abstrakt:

Celem badań jest zobrazowanie roli aktywności fizycznej w ontogenezie człowieka. Artykuł ma charakter przeglądowy, opiera się na analizie literatury i badań w zakresie przedmiotu. Przedstawiona w nim została rola aktywności fizycznej w życiu człowieka oraz jej wpływ na rozwój dzieci i młodzieży w kolejnych etapach edukacyjnych z uwzględnieniem kształtowania kompetencji i zdolności psychospołecznych.

W warstwie empirycznej skupiono się na wynikach badań, z których wynika, że aktywność fizyczna i ruch mają wymiar biologiczny, kulturowy, społeczny, psychologiczny¹. Poza tym rozpatrywane są w wielu aspektach, w wyniku czego powstają tematy badawcze na płaszczyźnie kilku dziedzin naukowych, począwszy od nauk o kulturze fizycznej, przez nauki przyrodnicze, medyczne po nauki społeczne. Z przeprowadzonych analiz wynika, że ruch towarzyszył człowiekowi na przestrzeni wieków, natomiast uczestnictwo w zorganizowanej aktywności fizycznej wpływa na zdrowie i prawidłowe funkcjonowanie człowieka.

Keywords: physical activity, competences, abilities, educational stages, health, physical fitness, research, human, child.

Abstract:

The aim of the article is to illustrate the role of physical activity in human ontogenesis. The article is a review, based on the analysis of literature and research in the field of the subject. It presents the role of school, teachers and physical activity in the subsequent stages of education of children and youth, including the shaping of competences and psychosocial abilities.

The empirical layer focuses on the results of research, which shows that physical activity and movement have a biological, cultural, social and psychological dimension. Besides, they are considered in many aspects, as a result of which research topics arise at the level of several scientific fields, ranging from the science of physical culture, through natural and medical to social sciences. The analyzes show that the activity accompanied people over the centuries, while participation in organized physical activity affects the health and proper functioning of people.

¹ Z. Cendrowski, *Norma i standard aktywności, Pożądana norma aktywności ruchowej człowieka*, „Lider”, Warszawa, Agencja Promo, 2007, s. 2.

WSTĘP

Szkoła jest najważniejszą częścią systemu społecznego kształtującego młodego człowieka. Podczas kolejnych etapów edukacyjnych realizowany jest wielokierunkowy proces rozwoju adaptacyjnego, psychospołecznego i fizycznego ucznia.

Problem jednak stanowi to, że edukacja w polskim systemie oświaty obejmuje jedynie rozwój kompetencji twardych, czego skutkiem jest brak wykorzystania własnych kompetencji, umiejętności, potencjału i intuicji, a w rezultacie podejmowanie niewłaściwych decyzji w trudnych sytuacjach życiowych.

Kompetencje społeczne decydują o poziomie socjalizacji jednostki, jej dojrzałości do pełnienia różnych ról społecznych – ucznia, studenta, żony, męża, rodzica czy pracownika. Warunkują pozytywne relacje z innymi ludźmi oraz osiąganie celów życiowych, edukacyjnych i zawodowych istotnych dla jednostki i organizacji². W każdym obszarze aktywności człowieka o skuteczności jego działania decydują kompetencje psychospołeczne. Istotnym celem działań pedagogicznych powinno być zatem stworzenie silnej, kreatywnej jednostki społecznej, kierującej się w życiu dobrymi intencjami, zmotywowanej do działania, posiadającej wysoki poziom inteligencji emocjonalnej, która potrafi się skoncentrować, wykorzystać własny potencjał i skutecznie wykonać zadania. Dzięki tym umiejętnościom poradzi sobie w sytuacjach trudnych, w pierwszej kolejności myśląc o partnerze i grupie, a następnie o sobie.

W celu realizacji przedstawionych wartości konieczna jest modyfikacja procesu edukacyjnego, stwarzająca możliwość odkrycia kolejnych obszarów w rozwoju dzieci i młodzieży. Należy wskazać teoretyczne i praktyczne metody postępowania w warunkach szkolnych służące rozwojowi indywidualnej i zespołowej kreacji dzieci i młodzieży oraz umożliwiające rozwój kompetencji nauczycieli w zakresie zarządzania sobą, uczniem i zespołem klasowym. Nowe kierunki, mechanizmy i sposoby postępowania w procesie edukacji odkrywają nowe wartości dla uczniów i są gwarancją wychowania sprawnego emocjonalnie obywatela, który w ważnych życiowych decyzjach dokona właściwego wyboru. Doskonałym narzędziem do realizacji tego celu jest uczestnictwo w aktywności fizycznej. Rola aktywności w polskim systemie edukacji jest zdecydowanie niedoceniana.

RUCH I AKTYWNOŚCI FIZYCZNA W UJĘCIU HISTORYCZNYM

Aktywność fizyczna towarzyszyła człowiekowi od wieków, jednak w poszczególnych okresach historycznych pełniła różne funkcje. Człowiekowi pierwotnemu formy ruchu pomagały przetrwać. W Egipcie kształtowały się początki dyscyplin sportowych,

² M. Bandach, *Trening umiejętności społecznych jako forma podnoszenia kompetencji społecznych*, „Ekonomia w Zarządzaniu”, nr 4/2013, Białystok, Wydział Zarządzania Politechniki Białostockiej, 2013, s. 82-95.

znane tam były elementy gimnastyki, gry w piłkę, lekkoatletyki, pływania, boks, wyścigów rydwanów i tańców³. Wzmianki o sporcie można znaleźć również w Biblii. W Babilonii i Asyrii młodzież przygotowując się do służby wojskowej uprawiała biegi, pływanie, jazdę konną i szermierkę. Sport rozwijał się również w krajach Dalekiego Wschodu. W Indiach istniała medytacja jogów, w Chinach gimnastyka lecznicza⁴. W cywilizacjach starożytnych sport miał charakter utylitarny i widowiskowy. Symbolem starożytnego sportu stała się Grecja, gdzie w latach 776-395 p.n.e. odbywały się igrzyska olimpijskie. Młodzież grecka ćwiczyła w szkołach zwanych palestrą, a potem w gymnasionach⁵. Igrzyska były przede wszystkim wydarzeniem – widowiskiem dostarczającym mieszkańcom wrażeń, emocji i rozrywki⁶. Po upadku antycznych imperiów, w okresie średniowiecza, zmienił się charakter aktywności fizycznej. Była ona ukierunkowana przede wszystkim na przygotowanie młodego, szlachetnie urodzonego pokolenia do stanu rycerskiego⁷. W wychowaniu tym akcentowano umiejętności jazdy konnej, szermierkę, biegi, skoki. Przez kolejne stulecia aktywność fizyczna miała charakter utylitarny, głównie przygotowywała do zawodu żołnierza. W XVII w. w akademiach rycerskich ćwiczenie sprawności fizycznej zajmowało połowę czasu nauki⁸. Przełom nastąpił w dobie oświecenia, kiedy w zakładach zwanych filantropiami realizowane były ćwiczenia fizyczne i elementy sportu jako formy rekreacji, spędzania czasu wolnego i rozrywki.

Początki nowoczesnego sportu miały miejsce w Anglii, gdzie w szerokim zakresie popularyzowano wśród dzieci i młodzieży gry i zabawy ruchowe oraz elementy lekkoatletyki. Termin sport oznaczał wówczas czynny wypoczynek. Atrybutem nowoczesnego człowieka stała się znajomość gier, wytrzymałość w biegach, pływanie łodzią. Historycy często wspominają, że sportowym początkiem XX wieku były pierwsze nowożytne igrzyska olimpijskie w Atenach w 1896 roku, które świadczą o istotnym znaczeniu sportu i aktywności fizycznej. Początkowo były to zawody rozpatrywane jako wydarzenie towarzyskie, natomiast na przełomie XX i XXI wieku stały się największą światową imprezą sportową⁹.

³ D. Dudek, *Pojęcie gimnastyki w polskiej tradycji terminologicznej*, w: „Folia Turistica – Historia turystyki”, nr 19, Kraków, AWF, 2008, s.1.

⁴ W.A. Koźmiński, *Wprowadzenie do TAI- CHI*, Poznań, „Rys” 2016, s. 13.; J. Kiwerski, *Znaczenie aktywności ruchowej i następstwa bezruchu osób niepełnosprawnych*, w: *Sport w rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, red. A. Kwolek, I.M. Kowalski, Konferencja Naukowa, Olsztyn, 2000, s. 35.

⁵ D. Dudek, *Pojęcie...*, s. 1.

⁶ T. Jurek, *Sport w życiu człowieka na przestrzeni wieków*, w: *Edukacja poprzez sport*, red. T. Jurek, Białogard 2004, s. 8-9.

⁷ J. Kiwerski, *Znaczenie...*, s. 35.

⁸ *Kronika Sportu*, Warszawa 1993, s. 89.

⁹ D. Dudek, *Pojęcie...*, s. 1.

ROLA AKTYWNOŚCI FIZYCZNEJ W XX I XXI WIEKU

Na przełomie XX i XXI wieku rekreacja ruchowa umożliwiła milionom ludzi podnoszenie swojej sprawności¹⁰. Sport na płaszczyźnie rekreacyjnej oceniono niezwykle pozytywnie, gdyż pomagał aktywnie wypoczywać, zapobiegał chorobom, a nawet leczył. Adekwatne w tym miejscu są słowa Wojciecha Oczko (Ocellus) – (1537-1599) doktora medycyny i filozofii, nadwornego lekarza polskich królów: „Ruch zastąpi prawie każdy lek, podczas gdy żaden lek nie zastąpi ruchu”¹¹.

Według danych Ministerstw Sportu wpływ aktywności fizycznej na utrzymanie zdrowia:

- pomaga zredukować ryzyko rozwoju otyłości oraz chorób przewlekłych, takich jak cukrzyca, choroba niedokrwienna serca, żylaki kończyn, niektóre nowotwory np. rak jelita grubego,
- zapobiega osteoporozie,
- sprzyja zwiększaniu odporności organizmu, pomaga w lepszej adaptacji do bodźców i zmian środowiska fizycznego i społecznego,
- zmniejsza stres, uczucie napięcia, a także nasilenie objawów depresji i promuje dobre zdrowie psychiczne, pomaga eliminować nałogi¹².

Aktywność fizyczna stymuluje i wspomaga rozwój somatyczny, psychoemocjonalny i społeczny¹³. Wśród wielu rozważań na temat aktywności fizycznej Józef Drabik uważa, że „aktywność fizyczna” stanowi kluczowy i integralny składnik zdrowego stylu życia. Bez niej niemożliwa jest jakakolwiek strategia zdrowia, jego utrzymania i pomnażania, a u dzieci wpływa na prawidłowy rozwój. Jej brak jest głównym i niezależnym czynnikiem ryzyka chorób układu krążenia”¹⁴. Według Iwony Kielbasiewicz-Drozdowskiej „aktywność fizyczna” jest niezbędną człowiekowi na każdym etapie jego życia i w każdej grupie wiekowej. Znaczenie ruchu zmienia się i ewoluuje wraz z wiekiem człowieka, zawsze jednak pozostaje jednym z głównych czynników warunkujących pole zdrowia”¹⁵ fizycznego, psychicznego i społecznego.

¹⁰ T. Jurek, *Sport...*, s. 12.

¹¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojciech_Oczko, (dostęp 24.06.2019r.).

¹² M. Jodkowska, *Aktywność fizyczna i jej uwarunkowania*, w: *Aktywność fizyczna dzieci i młodzieży 9-17 lat*. projekt realizowany na zlecenie Ministerstwa Sportu i Turystyki, Raport końcowy cz. I: *Badania ilościowe*, red. J. Mazur Warszawa, Instytut Matki i Dziecka, 2013 [dostęp: 8.03.2019 r.], <https://www.msit.gov.pl/pl/sport/badania-i-analazy/aktywnosc-fizyczna-dzie/576,Aktywnosc-fizyczna-dzieci-i-mlodziezy.html?search=9436>

¹³ B. Woynarowska. *Aktywność fizyczna*. w: *Profilaktyka w pediatrii*. red. W. Woynarowska, Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2008.

¹⁴ J. Drabik, *Aktywność fizyczna w treningu zdrowotnym osób dorosłych*, cz. II, Gdańsk, AWF, 1996, s. 215.

¹⁵ I. Kielbasiewicz-Drozdowska, W. Siwiński, *Teoria i metodyka rekreacji (zagadnienia podstawowe)*, red. W. Siwiński, Poznań, AWF, 2001, s. 53.

Rozpatrując wpływ aktywności fizycznej w zakresie fizycznym należy podkreślić, że ruch, aktywność fizyczna spełniają w ontogenezie rolę stymulatora szybkości przebiegu zmian rozwojowych i czynnika kształtotwórczego. Stymulacja ruchowa przyspiesza znacznie rozwój motoryczny. Ruch jest elementem prawidłowego rozwoju struktur anatomicznych i ich funkcji¹⁶. Aktywność wpływa korzystnie na pracę mózgu, poprawia ukrwienie, procesy koncentracji uwagi i funkcji intelektualnych, poprawia koordynację ruchową i refleks¹⁷. W okresie wzrostu organizmu ruch jest bardzo ważnym czynnikiem warunkującym wszechstronny rozwój organizmu. Odpowiednie oddziaływanie aktywnością fizyczną w poszczególnych okresach sensorywnych daje szansę na zbudowanie porządnego kapitału motorycznego organizmu¹⁸.

Rozpatrując, jaki wpływ ma aktywność fizyczna na obszar psychiki człowieka, należy zauważyć, że uczestnictwo w aktywności podnosi samoocenę, kształtuje równowagę emocjonalną, daje satysfakcję z własnej sprawności, dodaje odwagi i optymizmu, aktywizuje do działania oraz ułatwia radzenie sobie ze stresem i porażką – „hartuje psychicznie”. Podczas wysiłku fizycznego w naszym organizmie wytwarzane są endorfiny – neuroprzekazniki (zwane „hormonem szczęścia”), które powodują doskonały nastrój, czynią człowieka pogodniejszym i życzliwszym dla innych. Procesowi wzmacniania sił fizycznych towarzyszy wzmacnianie sił psychicznych. Fizyczna pewność siebie łatwo przenosi się na ogólną pewność siebie – wzmacnia i uodparnia na stres¹⁹.

Aktywność fizyczna oddziałuje również w obszarze społecznym, kształtuje relacje społeczne z rówieśnikami i dorosłymi. Dziecko uczy się samokontroli i zasad współżycia grupowego, dzięki temu wzmacnia się poczucie własnej wartości oraz możliwość adaptacji do różnych bodźców. Poza tym jest doskonałym sposobem rozwoju i kształtowania kompetencji psychospołecznych, umożliwia rywalizację, która mobilizuje dziecko do „przekraczania własnych granic”, „pokonywania siebie”²⁰.

KSZTAŁTOWANIE KOMPETENCJI PSYCHOSPOŁECZNYCH W KOLEJNYCH ETAPACH EDUKACYJNYCH DZIECI I MŁODZIEŻY

W procesie kształtowania kompetencji miękkich, czyli kompetencji i umiejętności społecznych, Argyle przedstawia dwie kategorie umiejętności społecznych pozwalają-

¹⁶ A. Malinowski, *Auksologia, Rozwój osobniczy człowieka w ujęciu biomedycznym*. Wydanie III zmienione i rozszerzone, Zielona Góra, Uniwersytet Zielonogórski, 2009, s. 280.

¹⁷ J. Bielski, *Wpływ wzmoczonej aktywności ruchowej na rozwój i profilaktykę chorób cywilizacyjnych*, w: *Styl życia a zdrowie*, red. Z. Czaplinski, W. Muzyka, Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, Olsztyn, PTP, 1994, s. 156.

¹⁸ J. Raczek, *Problem okresów sensorywnych i krytycznych w rozwoju ontogenetycznym*, „*Antropomotoryka*”, Kraków 1989, s. 89-101.

¹⁹ Z. Cendrowski, *Przewodźcą innym*, „Lider”, Warszawa, Agencja Promo, 1997, s. 12.

²⁰ T. Huciński, P. Lenik, A. Połaniecka, T. Wilczewski, *Kompetencje psychospołeczne dzieci i młodzieży w nauczaniu umiejętności techniczno-taktycznych w koszykówce*, Rzeszów 2016, s. 12-13.

cych uzyskać zamierzone efekty w sytuacjach społecznych: powszechne umiejętności społeczne, potrzebne każdemu człowiekowi oraz profesjonalne umiejętności społeczne, które są konieczne w wielu zawodach²¹.

W Słowniku języka polskiego pojęcie umiejętności wyjaśniono jako „praktyczna znajomość czegoś, biegłość w czymś, zdolność wykonywania czegoś”, zdolność zaś jako „predyspozycje do łatwego opanowywania pewnych umiejętności, zdobywania wiedzy, uczenia się”²². Kompetencja zdefiniowana jest natomiast jako „zakres czyjejś wiedzy, umiejętności lub odpowiedzialności”²³.

Pojęcie kompetencji jest dzisiaj bardzo szeroko pojmowane w nauce, będąc przedmiotem refleksji wielu jej dziedzin. Szczególny rozwój tego obszaru zainteresowań badawczych możemy zaobserwować w ostatnim dwudziestoleciu w wyniku upodmiotowienia człowieka w systemie edukacji i procesach zarządzania zasobami ludzkimi. (...) W perspektywie obszernej i rozwijającej się literaturze przedmiotu Sienkiewicz i wsp., podjęli próbę pewnego uporządkowania tej problematyki, wyróżniając trzy nurty teoretyczne – zorientowany na pracę, zorientowany na pracownika i mieszany²⁴. W podejściu zorientowanym na pracownika/człowieka pojęcie kompetencji składa się z kilku elementów, do których najczęściej zalicza się wiedzę, umiejętności oraz postawy²⁵, (...) które wpływają na sposób realizacji określonych celów i zadań (...), podejmowanie decyzji i ich trafność. Stanowią też przeważnie o sukcesach osiągniętych przez pracowników w miejscu pracy²⁶.

Kształtowanie kompetencji psychospołecznych u dzieci i młodzieży zostanie przeanalizowane poprzez podejście kompetencyjne zorientowane na człowieka, które adaptuje na swój użytek koncepcja Europejskiej Rady Kwalifikacji, zwracając uwagę na trzy podstawowe punkty w kształceniu: wiedzę i rozumienie (knowing and understanding), wiedzę jak działać (knowing how to act) oraz wiedzę, jak być (knowing how to be). Mowa tu o kluczowych komponentach, gdzie wiedza odpowiada na pytanie „dlaczego?”; umiejętności pozwalają dać odpowiedź na pytanie „co zrobić aby skutecznie działać?”; postawy, które poszukują odpowiedzi na pytania „jakie cele stawiam w życiu?” oraz „czemu będzie służyć moja wiedza i umiejętności?”²⁷.

²¹ M. Argyle, *Psychologia stosunków międzyludzkich*, Warszawa, PWN, 1999, s. 133-138.

²² *Słownik języka polskiego*, T.3, PWN, Warszawa 1981, s. 598-599,993.

²³ *Słownik języka polskiego*, T.1, PWN, Warszawa 1978, s. 977.

²⁴ Ł. Sienkiewicz, A. Jawor-Joniewicz, B. Sajkiewicz, K. Trawińska-Konador, K. Podwójcie, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w oparciu o kompetencje. Perspektywa uczenia się przez całe życie*, Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych, 2013, s. 14-18.

²⁵ B. Chelmecki, *Menadżer w polskim związku sportowym. Studium zawodu*, Warszawa, Instytut Sportu-Państwowy Instytut Badawczy, 2018, s. 93.

²⁶ M. Łoboda, A. Sitko-Lutek, *Kompetencje i liki kompetencyjna organizacji*, w: *Polskie firmy wobec globalizacji*, red. A. Sitko-Lutek, Warszawa, PWN, 2007, s.13-26; R. Walkowiak, *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Kompetencje, nowe trendy, efektywność*. Toruń, Dom organizatora 2007.

²⁷ E. Chmielecka, *Krajowa struktura/ramy kwalifikacji jako nowe narzędzie tworzenia programów*

Biorąc pod uwagę powyższe informacje można założyć, że człowiek posiadający prawidłowo rozwinięte kompetencje, wykorzystując je do wykonania zadań, założeń i celów zwiększa prawdopodobieństwo ich skutecznej realizacji, a w następstwie osiągnięcia sukcesu. W związku z tym szczególną uwagę w edukacji młodego pokolenia należy poświęcić kształtowaniu kompetencji psychospołecznych, zwiększając szansę na przygotowanie do życia świadomego, kompetentnego, skutecznego i kreatywnego człowieka. Wśród sposobów kształtowania tych zdolności znaczące efekty przynosi uczestnictwo w aktywności fizycznej, szczególnie w grach zespołowych, które można realizować podczas zajęć wychowania fizycznego i innych form zajęć ruchowych. W całokształcie omawianego procesu znaczącą rolę odgrywa właściwe przygotowanie i umiejętności nauczyciela, który powinien systematycznie uzupełniać swoją wiedzę, pracować według najnowszych metod, pozbyć się rutyny i technik nauczania sprzed lat²⁸. Tymczasem w programach kształcenia nauczycieli i kadr szkoleniowych w zakresie aktywności ruchowej nie zostały ujęte najnowsze światowe trendy i kierunki kształcenia, w znacznej części zawierają one zagadnienia dotyczące metodyki nauczania konkretnych elementów technicznych i sprawnościowych, nie uwzględniają materiału z zakresu psychologii sportu i coachingu, niezbędnego do kształtowania u młodych ludzi kompetencji psychospołecznych²⁹.

Należy podkreślić, że wyznacznikiem rozwoju osobowości dziecka jest jego rozwój fizyczny i związane z nim: sprawność fizyczna, rozwój umysłowy, umiejętności zachowania i dostosowania do zmieniających się warunków życia, zdolność podejmowania nowych zadań, nowe potrzeby i zainteresowania. Na podstawie stopnia rozwoju wymienionych elementów możemy określić na jakim poziomie psychospołecznym znajduje się uczeń.

Edukacja dzieci w Polsce rozpoczyna się w wieku przedszkolnym, w przedziale wiekowym 3-6 lat, u dzieci kształtuje się wówczas pamięć, empatia i rozwijają się zainteresowania, w tym także aktywnością ruchową. Poprzez uczestnictwo w aktywności dziecko zaspokaja pierwsze potrzeby psychospołeczne między innymi zadowolenia z siebie, poczucia własnej wartości, samodzielnego funkcjonowania, poczucia wolności, przynależności do grupy, w następstwie czego kształtuje się z kolei potrzeba pomocy innym oraz potrzeba komunikacji³⁰.

Charakterystycznym dla tego okresu jest ogromne zapotrzebowanie na ruch i zadowolenie z uczestnictwa w aktywności fizycznej³¹, dziecko w sposób dynamicz-

studiów. Konferencja, Efekty w budowaniu EOSW, UAM Poznań, 18 grudnia 2008, https://brjk.amu.edu.pl/_data/assets/pdf_file/0003/46146/2-E.Chmielecka-QF_UAM_181208.pdf [dostęp: 1.10.2015 r.].

²⁸ T. Huciński, P. Lenik, A. Połaniecka, T. Wilczewski, *Kompetencje...*, s. 10.

²⁹ Tamże, s. 10.

³⁰ T. Huciński, T. Wilczewski, *Współczesna pedagogika nauczycieli i trenerów w aktywności psychologicznej ucznia*. Fundacja. Puck, Fundacja Rozwoju Kultury Fizycznej 2016, s. 18-20.

³¹ Tamże, s. 18-20.

ny przyswaja wszelkie umiejętności ruchowe. Wskazane jest wówczas umożliwienie dziecku uczestnictwa w wybranej przez nie formie ruchu. Jedną z form realizacji wymienionych założeń jest zabawa. Dlatego tak ważne jest umiejętne wykorzystanie potencjału zabawy i pozytywnej energii, którą ona wytwarza w dziecku. Dzięki temu w przyjemny sposób możemy osiągnąć założone cele (edukacyjne, wychowawcze, terapeutyczne itp.)³².

Kolejny etap edukacyjny to okres wczesnoszkolny. Szkoła i sformalizowane struktury lekcyjne są dla dzieci w wieku 7-9 lat dość poważnym przełomem niosącym stresy związane z nauczaniem, dyscypliną szkolną, ograniczeniem spontanicznej ruchliwości³³. Rozpoczyna się wówczas proces adaptacji dzieci do nieznanymi warunków edukacyjnych, pojawiają się nowe zadania i obowiązki. Czas rozpoczęcia nauki szkolnej pokrywa się z wiekiem głodu ruchowego, który jest najczęściej niezaspokojony³⁴. Wstrząs związany z nagłą zmianą warunków życia, szczególnie ograniczenia jakie narzuca instytucja szkolna w zakresie ruchliwości dziecka nie pozostaje bez wpływu dla rozwoju motoryczności³⁵.

Na tym etapie edukacyjnym należy zwrócić szczególną uwagę na relacje dziecka w grupie rówieśniczej, dzięki nim możemy zaobserwować jaki jest stosunek grupy do danego dziecka. Z reguły dzieci wyróżniające się w nauce zyskują szybką akceptację. Natomiast dzieci mające trudność w przyswajaniu wiedzy są odsuwane i izolowane. W następstwie takich sytuacji pojawia się zaniżone poczucie własnej wartości, aby temu zapobiec istnieje możliwość wykorzystania walorów aktywności fizycznej. Jednym ze sposobów jest zachęcenie do aktywności, w której dziecko posiada wrodzone predyspozycje, istnieje wówczas prawdopodobieństwo uzyskania znaczących wyników jednocześnie następuje poprawa sprawności, a w rezultacie podwyższenie samooceny i poczucie „bycia lepszym”³⁶. Poza tym następuje kolejny etap kształtowania empatii, dziecko zaczyna przedkładać interesy społeczne nad własne. Do kształtowania empatii należy wykorzystać uczestnictwo w grach zespołowych, w których poprzez „podania” wzmocnione zostają zachowania empatyczne i następuje rozwój kolejnych kompetencji. Dziecko czerpie przyjemność z dzielenia się piłką, dodatkowo podając nawiązuje współpracę z innymi dziećmi, w ten sposób buduje prawidłowe relacje³⁷. Podobnie jak w okresie przedszkolnym, ogromnie ważna dla każdego dziecka jest odpowiednia

³² J. Matejczuk, *Rozwój dziecka. Wiek przedszkolny*, w: *Niezbędnik dobrego nauczyciela. Rozwój w okresie dzieciństwa i dorastania*, red. A. Brzezińska, seria I, T.II, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014, s. 22-25.

³³ A. Malinowski, *Auksologia, Rozwój osobniczy człowieka w ujęciu biomedycznym*. Wydanie III zmienione i rozszerzone. Zielona Góra, Uniwersytet Zielonogórski, 2009, s.277.

³⁴ A. Malinowski, *Auksologia*...s. 267.

³⁵ W. Osiński, *Antropomotoryka*, wyd.2 rozszerzone, Poznań, AWF, 2003, s. 65.

³⁶ T. Huciński, P. Lenik, A. Połaniecka, T. Wilczewski, *Kompetencje*..., s. 17.

³⁷ T. Huciński, T. Wilczewski, *Współczesna* ..., s. 22.

dawka aktywności fizycznej w ciągu dnia. Bardzo intensywnie w tym czasie rozwija się układ ruchu, a ciało zdobywa wielofunkcyjną sprawność³⁸.

Kolejny etap edukacyjny to okres od 10 do 13 roku życia, rozwija się wówczas entuzjazm, uwaga i pamięć. W wieku 9-10 lat rośnie zdolność koncentracji uwagi, (...) ma miejsce wzrost zainteresowania sportem, chęć uzyskiwania efektów, współzawodnictwa, dziecko uzyskuje „doskonałość” motoryczną (ruchową). Niezwykle łatwo dzieci uczą się skomplikowanych ruchów, co stanowi o tym, że jest to czas, w którym prowadzi się wstępny nabór do szkolenia i treningu sportowego. Największa harmonia ruchowa przypada na wiek 10-12 lat³⁹. Uczestnictwo w zorganizowanej aktywności fizycznej w omawianym okresie pozwala wykształcić u dzieci cechy (kompetencje), które są niezbędne w życiu dorosłego człowieka m.in.: tolerancja dla zachowań innych osób, zaufanie do samego siebie, pokonywania różnych trudności, radzenia sobie ze stresem i zmęczeniem, przeżywania sukcesów i porażek.

Kolejny okres edukacyjny obejmuje nastolatków w wieku 14-16 lat, u których obserwujemy zjawisko skoku pokwitaniowego, pewnej dysharmonii budowy. Zmiany w budowie ciała oraz inne zmiany fizyczne świadczą o zakończeniu dzieciństwa. Wiek dojrzewania to czas gwałtownych zmian rozwojowych, ważny jest dla uzyskania właściwej postawy ciała (...), w trosce o prawidłową postawę, właściwą higienę osobistą, zdrowie podstawową rolę winno pełnić odpowiednio prowadzone wychowanie fizyczne⁴⁰. Uruchomiona zostaje wzmożona produkcja hormonów, która wpływa na zróżnicowanie poziomu emocji (od euforii do wybuchów furii), za większość porażek młody człowiek obwinia otoczenie, nie siebie⁴¹. Często występuje konflikt z rodzicami, szczególnie u dziewczynek, częściowo jest to wynik zaniżonej samooceny, która u nastolatków uzależniona jest w znacznej części od kontaktów interpersonalnych i stopnia akceptacji przez otoczenie⁴². Zachowanie młodych osób jest niezgodne z racjonalnym myśleniem, w znacznej części wynika ono z potrzeby zwrócenia na siebie uwagi⁴³. Skutecznym sposobem rozładowania charakterystycznego w tym okresie napięcia emocjonalnego jest uczestnictwo w wybranej formie ruchu, które przyczyni się również do kształtowania kolejnych kompetencji m.in. podniesienia samooceny, samoakceptacji, odwagi, optymizmu, współpracy w grupie, dynamiki działania, radzenia sobie ze stresem. Poza tym daje satysfakcję z własnej sprawności, a w konsekwencji poczucie „bycia lepszym”⁴⁴.

³⁸ J. Raczek, *Problem...*, s. 89-101.

³⁹ A. Malinowski, *Auksologia...*, s. 277.

⁴⁰ Tamże, s. 278.

⁴¹ T. Huciński, T. Wilczewski, *Współczesna ...*, s. 26.

⁴² Tamże, s. 26.

⁴³ T. Huciński, P. Lenik, A. Połaniecka, T. Wilczewski, *Kompetencje...* s. 18-19.

⁴⁴ Tamże, s. 17.

Kolejny etap edukacyjny to okres liceum, wiek 16-19 lat, wiek młodzieńczy, w którym motoryczność wraca do poziomu zrównoważenia zdolności i osiągnięcia szczytowych możliwości cech szybkościowych, koordynacyjnych⁴⁵. Kształtuje się dojrzałość uczuciowa i emocjonalna. Następuje rozwój uczuć wyższych (estetycznych, moralnych, patriotycznych, fair play) i myślenia abstrakcyjnego. W omawianym okresie istotne znaczenie mają związki, przyjaźnie, więzi i relacje międzyludzkie. Młodzież często nawiązuje kontakty ze starszymi osobami (nauczycielami), szukając kierunku rozwoju i odpowiedzi na nurtujące ją pytania⁴⁶, wzrasta autorytet nauczyciela.

W okresie nauki w szkole średniej młodzi ludzie nabywają kolejne zdolności psychospołeczne m.in. samorealizacji, odpowiedzialności za konkretne zadania i rozwiązania, akceptacji ról społecznych, rozumienia konfliktów i sporów, przyczyn gniewu i złości, oceny własnych kompetencji w stosunku do określonego celu, odczuwania własnego postępu, odczuwania potrzeb partnera, bezinteresownej pomocy.

W celu rozwoju wymienionych zdolności w szerokim zakresie, należy kolejny raz wykorzystać aktywność fizyczną i sport, który z założenia ma uczyć działania w grupie, wyrabiać kompetencje psychospołeczne, a także uczyć odnosić zwycięstwa, jak i ponosić porażki. Takie podejście umożliwi przygotowanie młodego człowieka do funkcjonowania we współczesnym świecie⁴⁷.

ZAKOŃCZENIE

Z pewnością współczesny człowiek nie wymaga egzystencjonalnej sprawności ruchowej, takiej, jak jego przodkowie, jednak aktywność fizyczna jest niezbędna dla prawidłowego rozwoju psychofizycznego na różnych etapach edukacyjnych. W dziejach ludzkości aktywność człowieka przybierała pragmatyczny, utylitarny i hedonistyczny charakter. Współcześnie panuje powszechne przekonanie o zdrowotnym znaczeniu ruchu. Świadomość o konieczności aktywności fizycznej ewoluowała na przestrzeni wieków, w XXI wieku stała się istotnym elementem profilaktyki chorób, podniesienia jakości życia, spowolnienia zmian inwolucyjnych. Każdy człowiek ma swój indywidualny typ aktywności ruchowej, indywidualne potrzeby i formy ich zaspokajania. Wysoką sprawność ruchową zapewnia stale utrzymywana aktywność, współczesność – cywilizacja – hamuje aktywność już od wieku niemowlęcego np. poprzez pobyt dzieci w żłobkach, mniej w przedszkolach, lecz bardziej w szkole – siedzący tryb życia, a jeszcze bardziej w życiu dorosłych⁴⁸.

Badania dowodzą, że zwiększenie liczby godzin poświęconych na aktywność fizyczną w szkole wiąże się z małym, ale istotnym podwyższeniem średnich z ocen

⁴⁵ A. Malinowski, *Auksologia...*, s. 278.

⁴⁶ T. Huciński, P. Lenik, A. Połaniecka, T. Wilczewski, *Kompetencje...* s. 18-19.

⁴⁷ M. Brzeziński, *Biznes czyli kupa ludzi*, Warszawa, Wydawnictwo Zwierciadło 2010.

⁴⁸ A. Malinowski, *Auksologia...*, s. 280.

uzyskiwanych na egzaminach państwowych przez uczniów. Wskazują, że przyczyną tego zjawiska nie jest wzrost sprawności fizycznej, ale raczej zmiana zachowania w klasie (mniej problemów z koncentracją i samodyscypliną), wyższa samoocena u dzieci i adolescentów zaangażowanych w sport, bardziej pozytywny wizerunek samego siebie, większe zadowolenie ze szkoły i spostrzegana spójność szkoły⁴⁹.

Poza tym współcześnie sport odgrywa znaczącą rolę w różnych obszarach życia społecznego. Znacząco wpisuje się w sferę kultury, biznesu czy polityki stymulując społeczeństwo pod względem emocjonalnym jak i tworząc swoisty rynek pracy. Dzięki swojej specyfice sport kształtuje walory zdrowotne, rozwija nawyki czy pomaga funkcjonować w społeczeństwie⁵⁰. Możemy zatem stwierdzić, że aktywność fizyczna oddziałuje na życie i zdrowie człowieka w wymiarze biologicznym, kulturowym, społecznym i psychologicznym⁵¹. Jest elementem wpływającym na prawidłowy rozwój dzieci i młodzieży. Poprawia jakość życia człowieka w dorosłym życiu oraz w znaczący sposób przyczynia się do utrzymania sprawności fizycznej i psychicznej seniorów.

⁴⁹ F. Trudeau, R.J. Shephard, *Physical education, school physical activity, school sports and academic performance*. International Journal, of Behavioral Nutrition and Physical Activity, Toronto 2008.
A. Łuszczynska, *Psychologia sportu i aktywności fizycznej, Zagadnienia Kliniczne*, Warszawa, PWN, 2012, s. 118.

⁵⁰ M. Brzeziński, *Biznes czyli kupa ludzi*, Warszawa, Wydawnictwo Zwierciadło, 2010.

⁵¹ Z. Cendrowski, *Norma...*, s. 2.

Bibliografia:

1. Argyle M., *Psychologia stosunków międzyludzkich*, Warszawa, PWN, 1999.
2. Bielski J., *Wpływ wzmoczonej aktywności ruchowej na rozwój i profilaktykę chorób cywilizacyjnych*, w: *Styl życia a zdrowie*. red. Czaplinski Z, Muzyka W., Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, Olsztyn, PTP, 1994.
3. Bandach M., *Trening umiejętności społecznych jako forma podnoszenia kompetencji społecznych*, „*Ekonomia w Zarządzaniu*”, nr 4/2013, Białystok, Wydział Zarządzania Politechniki Białostockiej, 2013.
4. Brzezińska A, *Niezbędnik dobrego nauczyciela*. T.II, Warszawa, 2014.
5. Brzeziński M., *Biznes czyli kupa ludzi*, Warszawa, Wydawnictwo Zwierciadło, 2010.
6. Cendrowski Z., *Pożądana norma aktywności ruchowej człowieka*, w: *Norma i standard aktywności*, „*Lider*”, Warszawa, Agencja Promo, 2007.
7. Cendrowski Z., *Przewodźcą innym*, „*Lider*”, Warszawa Agencja Promo, 1997.
8. Chełmecki B., *Menadżer w polskim związku sportowym*. Studium zawodu, Warszawa, Instytut Sportu-Państwowy Instytut Badawczy, 2018.
9. Chłopkiewicz M., *Osobowość dzieci i młodzieży. Rozwój i patologia*. Warszawa 1987.
10. Chmielecka E., *Krajowa struktura/ramy kwalifikacji jako nowe narzędzie tworzenia programów studiów*. Konferencja, Efekty w budowaniu EOSW, Poznań, UAM, 2008.
11. Drabik J., *Aktywność fizyczna w treningu zdrowotnym osób dorosłych*, cz. II, Gdańsk AWF, 1996.
12. Dudek D., *Pojęcie gimnastyki w polskiej tradycji terminologicznej*, w: „*Folia Turistica -Historia turystyki*” nr 19, Kraków, AWF, 2008.
13. Huciński, T., Wilczewski T., *Współczesna pedagogika nauczycieli i trenerów w aktywności psychologicznej ucznia*, Puck, Fundacja Rozwoju Kultury Fizycznej, 2016.
14. Huciński T., Lenik P., Połaniecka A., Wilczewski T., *Kompetencje psychospołeczne dzieci i młodzieży w nauczaniu umiejętności techniczno-taktycznych w koszykówce*, Rzeszów, Uniwersytet Rzeszowski, 2016.
15. Jurek T., *Sport w życiu człowieka na przestrzeni wieków*, w: *Edukacja poprzez sport*, red. Jurek T., Białogard, 2004.
16. Kiełbasiewicz-Drozdowska I., Siwiński W. (red.) *Teoria i metodyka rekreacji (zagadnienia podstawowe)*, Poznań, AWF, 2001.
17. Kiwerski J., *Znaczenie aktywności ruchowej i następstwa bezruchu osób niepełnosprawnych*, w: *Sport w rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, red. A. Kwolek, I.M. Kowalski, Olsztyn, Konferencja Naukowa, 2000.
18. Koźmiński W.A., *Wprowadzenie do TAI- CHI*, Poznań „*Rys*”, 2016.
19. *Kronika Sportu*, Warszawa, 1993.

20. Łoboda M., Sitko-Lutek A., *Kompetencje i lista kompetencyjna organizacji*, w: *Polskie firmy wobec globalizacji*, red. A. Sitko-Lutek, Warszawa, PWN, 2007.
21. A. Łuszczynska, *Psychologia sportu i aktywności fizycznej, Zagadnienia Kliniczne*, Warszawa, PWN, 2012.
22. Malinowski A., *Auksologia, Rozwój osobniczy człowieka w ujęciu biomedycznym*. Wydanie III zmienione i rozszerzone, Zielona Góra, Uniwersytet Zielonogórski, 2009.
23. Matejczuk J., *Rozwój dziecka. Wiek przedszkolny*, w: *Niezbędnik dobrego nauczyciela. Rozwój w okresie dzieciństwa i dorastania*, red. Brzezińska A., seria I, T.II, Warszawa Instytut Badań Edukacyjnych, 2014.
24. Osiński W., *Antropomotoryka*, AWF, Poznań 2003.
25. Raczek J., *Problem okresów sensorywnych i krytycznych w rozwoju ontogenetycznym*, „Antropomotoryka”, Kraków 1989.
26. Sienkiewicz Ł., Jawor-Joniewicz A., Sajkiewicz B., Trawińska-Konador K., Podwójcic K., *Zarządzanie zasobami ludzkimi w oparciu kompetencje. Perspektywa uczenia się przez całe życie*, Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych, 2013.
27. *Słownik języka polskiego*, T. 1, Warszawa, PWN 1978.
28. *Słownik języka polskiego*, T. 3, Warszawa, PWN 1981.
29. Trudeau F., Shephard R.J., *Physical education, school physical activity, school sports and academic performarce*. International Journal, of Behavioral Nutrition and Physical Activity, Toronto 2008.
30. Walkowiak R., *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Kompetencje, nowe trendy, efektywność*. Toruń, Dom organizatora, 2007.
31. Woynarowska B., *Aktywność fizyczna*, w: *Profilaktyka w pediatrii*. red. Woynarowska W., Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2008.

Netografia:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojciech_Oczko, [dostęp: 24.06.2019 r.].

JOLANTA KOWALSKA-BIGULAK

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

ALEKSANDRA STAŃCZAK

Absolwentka kierunku Fizjoterapia Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie

PRACA SIEDZĄCA A WYSTĘPOWANIE DOLEGLIWOŚCI BÓLOWYCH KRĘGOSŁUPA SEATED WORK AND THE OCCURRENCE OF SPINAL PAIN

Słowa kluczowe: ból kręgosłupa, praca siedząca, aktywność fizyczna, szkoła pleców

Abstrakt:

Postęp techniczny sprawił, że ludzie bardzo ograniczyli swoją aktywność fizyczną i ruchową, a praca zawodowa, którą wykonują zmusza do wykonywania różnych czynności takich jak dźwiganie czy pozostawanie długi czas w tej samej pozycji. Praca przy komputerze niesie ze sobą wiele negatywnych skutków, które odczuwane są nawet po niedługim stażu pracy. Dlatego tak ważną jest aktywność fizyczna. Celem głównym pracy jest wykazanie wpływu pracy siedzącej na dolegliwości bólowe kręgosłupa, a także roli jaką odgrywa aktywność fizyczna i masa ciała w schorzeniach kręgosłupa. Materiał badawczy stanowiło 20 osób, z czego ponad połowa to mężczyźni. W badaniach brały udział osoby czynne zawodowo. Przeprowadzono anonimowe ankiety. Wszyscy respondenci biorący udział w ankiecie doświadczają bólu kręgosłupa, ponad połowa z nich jest czynna zawodowo od ponad 15 lat. Większość z nich korzysta z pomocy fizjoterapeuty i zna sposoby na radzenie sobie z bólem. Większość respondentów ma nadwagę lub otyłość w zróżnicowanym stopniu. Więcej niż połowa ankietowanych uprawia aktywność fizyczną. Natomiast żaden z badanych nigdy nie słyszał o „szkole pleców”.

Keywords: spine pain, seated work, physical activity, spine school

Abstract:

Technical progress has caused that people have limited their physical and physical activity, and the professional work they perform forces them to perform various activities such as lifting or staying in the same position for a long time. Work at the computer brings with it many negative effects that are felt even after a short work experience. That is why physical activity is so important.

The main aim of the work is to demonstrate the impact of sitting work on spinal pain and the role of physical activity and body mass in spine disorders. The research material was 20 people, of which more than half are men. Professionally active people participated in the study. Anonymous surveys were carried out. All respondents who take part in the survey experience back pain, more than half of them have been professionally active for over 15 years. Most of them use the physiotherapist's help and know how to cope with pain. Most respondents are overweight or obese to varying degrees. More than half of the respondents engage in physical activity. However, none of the respondents have ever heard about «spine school».

WSTĘP

Układ kostno-mięśniowy człowieka w czasach pierwotnych był przystosowany do znacznych obciążeń. Początkowo człowiek nie był w stanie zdobyć pożywienia w inny sposób niż poprzez długotrwałe ściganie zwierzyny w celu doprowadzenia jej do stanu wycieńczenia i zgonu. Odpowiednia sprawność fizyczna była gwarantem przetrwania i uniknięcia śmierci nie tylko głodowej, ale również w wyniku pożarcia przez drapieżniki, ponieważ gwarantowała możliwość ucieczki. Z upływem setek lat rozwój technologiczny coraz bardziej ogranicza człowiekowi jego możliwości motoryczne. Piloty do telewizorów, samochody, automatyka bram wjazdowych, garaże podziemne, a także elektronika, która sprawia, że dzieci wolą siedzieć przed ekranem niż biegać na świeżym powietrzu. Technika stopniowo doprowadziła do tego, że dolegliwości bólowe kręgosłupa, otyłość i wynikające z niej powikłania zdrowotne stanowią dziś trzon chorób cywilizacyjnych i są przyczyną zgonów oraz utraty zdolności do pracy. Komputery to nie tylko przyjemność dla dzieci, ale także ułatwienie pracy w wielu urzędach i biurach. Osoby wykonujące pracę siedzącą skarżą się na dolegliwości nie tylko ze strony układu kostnego, ale także, ze strony narządu wzroku i układu nerwowego. Problemy te nie biorą się jedynie przez pracę siedzącą, ale także przez złą organizację pracy. Nieprawidłowe krzesło i nieodpowiednio dobrana wysokość biurka to tylko nieliczne problemy, z którymi mogą spotkać się pracownicy wykonujący pracę siedzącą.

BUDOWA KRĘGOSŁUPA

Kręgosłup pełni w naszym organizmie bardzo ważne funkcje. Jest najbardziej wyspecjalizowaną strukturą układu szkieletowego człowieka. Odpowiada za utrzymanie równowagi, utrzymuje ciężar ciała oraz chroni rdzeń kręgowy z nerwami rdzeniowymi i jest to jego najważniejsza funkcja. Składa się z 33-34 kręgów¹. W jego skład wchodzi 7 kręgów szyjnych (*vertebrae cervicales*), 12 kręgów piersiowych (*vertebrae thoracicae*), 5 kręgów lędźwiowych (*vertebrae lumbales*), 5 kręgów krzyżowych (*vertebrae sacrales*) i 4-5 kręgów ogonowych (*vertebrae coccygeae*), które połączone są stawami oraz połączeniami ścisłymi². Patrząc na kręgosłup w projekcji bocznej zauważyć można krzywizny, które są bardzo ważne dla kręgosłupa, ponieważ amortyzują wstrząsy i obciążenia, w szczególności te, które zdarzają się w różnych sytuacjach w ciągu dnia.

Wyróżnia się:

- lordozę szyjną – ku przodowi wygięty jest odcinek szyjny

¹ P. Józefowski, A. Żurowska, *5 minut dla kręgosłupa*, Wydawnictwo SBM, Warszawa, s. 6.

² A. Krechowicki, F. Czerwiński, *Zarys anatomii człowieka*, Warszawa, Wydawnictwo PZWL, 2009, s.19.

- kifozę piersiową – ku tyłowi wygięty jest odcinek piersiowy
- lordozę lędźwiową – ku przodowi wygięty jest odcinek lędźwiowy³.

Trzon kręgu ma kształt walca i dwie powierzchnie, które zrastają się krążkami międzykręgowymi. Otwory kręgowe tworzą kanał kręgowy, który przebiega przez całą długość kręgosłupa⁴.

Łuk kręgu to struktura, od której odchodzi 7 wyrostków: wyrostek kolczysty – skierowany do tyłu, wyrostki poprzeczne – skierowane bocznie oraz dwie pary wyrostków stawowych – wyrostki stawowe górne skierowane w górę, ich powierzchnia stawowa skierowana jest do tyłu oraz wyrostki stawowe dolne skierowane ku dołowi, a ich powierzchnia stawowa skierowana jest ku przodowi. Wyrostki stawowe służą do połączenia kręgów, a wyrostki kolczyste i poprzeczne są miejscami przyczepów mięśni i więzadeł⁵.

Kręg szyjny posiada niski trzon i trójkątny otwór kręgowy. Wyrostek kolczysty do szóstego kręgu dzieli się na końcu na dwie części. Wyrostek ten jest lekko pochylony ku dołowi. Wyrostki stawowe położone są skośnie, znajdują się na nich powierzchnie stawowe. Natomiast wyrostki poprzeczne skierowane są ku dołowi i wysunięte do przodu. Górna powierzchnia tego wyrostka posiada bruzdę nerwu rdzeniowego⁶.

Trzy kręgi szyjne: krąg szczytowy (atlas) i krąg obrotowy (axis), oraz ostatni krąg szyjny, zwany wystającym (vertebra prominens), mają trochę inną budowę⁷. Krąg szczytowy (atlas) nie ma trzonu i wyrostków stawowych, zamiast nich występują dwie pary powierzchni stawowych. Górne powierzchnie stawowe służą do połączenia z kością potyliczną, a dolne z kręgiem obrotowym. Atlas ma kształt pierścienia. Posiada łuk przedni, który jest jedyną pozostałością trzonu i łuk tylny, dzięki któremu możliwe jest wykonywanie swobodnych zgięć głowy do tyłu. Między łukami znajdują się też części boczne, które są największymi odcinkami tego kręgu, służącymi do dźwigania ciężaru głowy⁸. Krąg obrotowy (axis) jest drugim kręgiem szyjnym, jego trzon jest nadmiernie przedłużony ku górze. Część wystająca ku górze nazwana jest zębem kręgu obrotowego. Po jego bokach znajdują się górne powierzchnie stawowe, które służą do połączenia z kręgiem szczytowym. Krąg obrotowy nie ma wyrostków stawowych górnych, natomiast wyrostek stawowy dolny nie wykazuje szczególnych właściwości⁹. Krąg wystający (vertebra prominens) jest ostatnim kręgiem szyjnym i ma już niektóre

³ W. Woźniak, *Anatomia Człowieka*, Wrocław, Erda Urban & Partner, 2015, s. 81.

⁴ A. Krechowiecki, F. Czerwiński, *Zarys anatomii ...*, str. 22.

⁵ P. Józefowski, A. Żurowska, *5 minut...*, s.7.

⁶ A. Bochenek, M. Reicher, *Anatomia Człowieka*, Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2003, s. 223.

⁷ Tamże, s. 224.

⁸ A. Krechowiecki, F. Czerwiński, *Zarys anatomii ...* s.22.

⁹ A. Bochenek, M. Reicher, *Anatomia ...*, s.226.

cechy kręgów piersiowych takie jak długi, nierozdwojony wyrostek kolczysty oraz dołki żebrowe na dolnym brzegu bocznych powierzchni trzonu. Posiada znacznie większy trzon od pozostałych kręgów szyjnych¹⁰.

W związku z tym, że z odcinkiem piersiowym łączą się żebra, to na trzonach tych kręgów znajdują się dołki żebrowe, które łączą się z głowami zeber. Kręgi piersiowe mają długi nierozdwojony wyrostek kolczysty skierowany ku dołowi. Kręgi piersiowe zachodzą na siebie dachówkowato. Ich trzony stopniowo zwiększają się ku dołowi¹¹.

Kręgi lędźwiowe są bardzo masywne i łączą się z kością krzyżową. Nie posiadają otworów w wyrostkach poprzecznych i powierzchni stawowych dla zeber. Na bokach wyrostków stawowych górnych znajdują się owalne guzki, nazywane wyrostkiem suteczkowatym. Piąty kręg lędźwiowy wyróżnia się innym kształtem trzonu, jego wysokość jest większa z przodu¹².

Kość krzyżowa powstała ze zrośnięcia pięciu kręgów krzyżowych. Ma kształt klina, w którym wyróżnić można podstawę i wierzchołek, wklęsłą powierzchnię przednią i wypukłą powierzchnię tylną. Na podstawie kości krzyżowej znajdują się wyrostki stawowe górne. Na miednicznej powierzchni kości krzyżowej miejsca zrośnięcia trzonów kręgów krzyżowych znaczą chropawe kresy poprzeczne. Na bocznych częściach kości krzyżowej znajduje się powierzchnia uchowata dla połączenia z kością biodrową. Na tylnej powierzchni kości krzyżowej znajduje się chropowaty odcinek, który nosi nazwę guzowatości krzyżowej i jest miejscem przyczepu więzadeł. Na grzbietowej powierzchni kości krzyżowej znajduje się grzebień krzyżowy pośrodkowy, a bocznie od niego grzebień krzyżowy przyśrodkowy¹³.

Kość guziczna posiada trzon rozwinięty w pierwszym kręgu, w dalszych kręgach jest on słabo wykształcony. Kość guziczna nie posiada wyrostków kolczystych i poprzecznych. Jedynie na pierwszym kręgu można zaobserwować wyrostki stawowe w postaci różków guzicznych. U osób starszych kręgi guziczne zrastają się w pojedynczą kość ogonową – guziczną¹⁴.

MECHANIKA KRĘGOSŁUPA

Między kręgami znajdują się krążki międzykręgowe, potocznie zwane dyskami. Dzięki nim i więzadłom kręgosłup jest zespolony w jedną całość oraz może wykonywać ruchy w wielu płaszczyznach. Ludzki kręgosłup ma kilka możliwości ruchowych. Jego trójpłaszczyznowy ruch jest ograniczany przez więzadła kręgosłupa. W płaszczyź-

¹⁰ Tamże, s. 227.

¹¹ Tamże, s.228.

¹² Tamże, s. 231.

¹³ A. Krechowicki, F. Czerwiński, *Zarys anatomii ...* s.26.

¹⁴ Tamże, s. 27.

nie strzałkowej, dokoła osi poprzecznej występuje zginanie i prostowanie (flexio et extensio) kręgosłupa¹⁵. W odcinku piersiowym najsilniejszym ruchem jest zgięcie boczne (flexio lateralis) w płaszczyźnie czołowej, dokoła osi strzałkowej. Ruch, który prawie w ogóle nie występuje w odcinku lędźwiowym, a jest najsilniejszy w odcinku szyjnym to obroty (rotatio)¹⁶.

Staw szczytowo-potyliczny (łac. articulatio atlantooccipitalis) – jest górnym stawem głowy. Dzięki niemu człowiek może wykonywać ruchy dookoła osi poprzecznej czyli ruchy zgięcia głowy do przodu i do tyłu. Całkowity zakres tych ruchów w stawie szczytowo-potylicznym wynosi 15 stopni. Ruchy polegające na zgięciach w prawo i w lewo są bardzo słabe, zakres skłonu bocznego w tym stawie wynosi 3 stopnie¹⁷. Staw szczytowo-obrotowy (łac. articulatio atlantoaxialis) – w odróżnieniu do stawu szczytowo-potylicznego, w stawie szczytowo-obrotowym ruchy dookoła osi poprzecznej są bardzo małe. Występują tu ruchy dookoła osi pionowej¹⁸.

ZAGADNIENIA ZWIĄZANE Z BÓLEM KRĘGOSŁUPA

Ból definiuje się jako nieprzyjemne, zmysłowe i emocjonalne odczucie, które współlistnieje z obecnym już lub dopiero zagrażającym uszkodzeniu tkanek czy narządów. Jest on często objawem choroby, ale także może występować w wyniku urazu, przeciążeń, zmian zwyrodnieniowych czy nowotworów. Ze względu na umiejscowienie, ból kręgosłupa możemy podzielić na ten występujący w odcinku szyjnym, piersiowym, lędźwiowym i krzyżowym. Nie podlega wątpliwości, że zła postawa ciała oraz praca w niekorzystnych dla kręgosłupa pozycjach również wywołują jego silny i uciążliwy ból, który może promieniować. Długie siedzenie, zwłaszcza przy komputerze powoduje bóle pleców, w szczególności najbardziej cierpi odcinek lędźwiowy¹⁹. W związku z tym ból możemy podzielić na trzy rodzaje. Ból rzutowany – jak sama nazwa wskazuje jest bólem, który rzutuje na inne części ciała, zatem jest odczuwany w innym miejscu niż to, w którym powstaje. Jest bólem głębokim o charakterze fizjologicznym. Skutkiem bólu rzutowanego jest podrażnienie zakończeń nerwowych, które unerwiają kręgosłup. Ból korzeniowy – skutkiem bólu jest podrażnienie zakończeń nerwów, które unerwiają korzenie i nerwy rdzeniowe. Nerwy mogą być drażnione m.in. przez ucisk lub stan zapalny. Ból korzeniowy nie jest rozległy i jest bólem przeszywającym. Radikulopatia jest bólem występującym wraz z zaburzeniami czucia i osłabieniem mięśni, może występować napadowo²⁰.

¹⁵ Tamże, s.32.

¹⁶ P. Józefowski, A. Żurowska, *5 minut ...*, s.7.

¹⁷ A.I. Kapandji, *Anatomia funkcjonalna stawów*, Wrocław, Elsevier Urban & Partner, 2014, s. 202.

¹⁸ A. Krechowicki, F. Czerwiński, *Zarys anatomii...*, s.35

¹⁹ J. Wordliczek, *Ból ostry*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002, s.182.

²⁰ Tamże, s.183.

POZYTYWNE ASPEKTY AKTYWNOŚCI FIZYCZNEJ

Korzyści wynikające z uprawiania aktywności fizycznej obejmują cały organizm. Przy częstej aktywności fizycznej kształtują się mięśnie, które powinny być ćwiczone z odpowiednią ilością powtórzeń i z odpowiednim oporem, który powinien być sukcesywnie zwiększany²¹.

Nie tylko układ mięśniowy jest podatny na ćwiczenia. Stawy także potrzebują aktywności fizycznej. Dzięki ćwiczeniom ruchowym wzmacniają się kości, a także szybciej regeneruje się tkanka kostna. Według przeprowadzonych badań korzystniej dla układu kostnego jest przebywać w pozycji stojącej przez dwie godziny w ciągu dnia niż przez 4 godziny wykonywać ćwiczenia w pozycji leżącej. Na układ kostno-stawowy bardzo korzystnie wpływają ćwiczenia o charakterze wytrzymałościowym np. jogging. Chodzenie po schodach także należy potraktować jako ćwiczenie wytrzymałościowe. Dobrze, jeśli te treningi będą zróżnicowane i tak jak w przypadku ćwiczeń na układ mięśniowy, z czasem będą powtarzane z większą częstotliwością i większym oporem²².

Następnym układem, który czerpie wiele korzyści z aktywności fizycznej z całą pewnością jest układ krążenia. Podczas ćwiczeń zwiększa się pojemność minutowa i objętość wyrzutowa serca. W czasie wysiłku mięśnie mają zwiększone zapotrzebowanie na tlen, z tego też powodu zwiększa się ilość krwi przepompowywanej przez serce w ciągu minuty (pojemność minutowa). Objętość wyrzutowa serca jest to ilość krwi włączanej przez jedną z komór podczas jednego skurczu mięśnia. W czasie spoczynku wynosi ona ok. 80 ml krwi a już podczas aktywności fizycznej nawet 125 ml.

Chociaż wpływ aktywności fizycznej na układ oddechowy nie jest tak duży jak na narząd ruchu, to mimo to można zauważyć wiele pozytywnych zmian. Dużą korzyścią dla tego układu jest zwiększenie pojemności życiowej płuc (VC). Ma to związek ze wzrostem czynności głównych i pomocniczych mięśni oddechowych. Zwiększa się też wentylacja płuc dzięki czemu krew i tkanki są lepiej zaopatrzone w tlen. Dzięki aktywności fizycznej otwierają się pęcherzyki płucne²³.

Aktywność fizyczna jest również głównym czynnikiem, który wpływa na tempo przemiany materii. Dlatego w walce z otyłością i nadwagą ważna jest nie tylko odpowiednia dieta, ale również systematyczna aktywność ruchowa, dzięki której szybciej uzyskuje się rezultaty w postaci zmniejszenia masy, a u osób z bez nadwagi aktywność pozwala utrzymać optymalny stan zdrowia. Zaletą aktywności fizycznej jest zarówno spalanie kalorii jak i rozbudowa mięśni. Jeśli ćwiczenia są wykonywane systematycznie dochodzi również do redukcji cholesterolu LDL oraz wzrostu HDL oraz innych korzyści dla zdrowia²⁴.

²¹ J. Nowotny, *Edukacja i Reeducacja ruchowa*, Kraków, Wydawnictwo Kasper, 2003, s. 47.

²² Tamże, s. 48.

²³ Tamże, s. 49.

²⁴ Tamże, s. 50.

Zdrowie psychiczne i układ nerwowy, podobnie jak cały organizm, także czerpią wiele korzyści z uprawiania aktywności fizycznej. Jedną z zalet ćwiczeń ruchowych jest zmniejszenie stanów lękowych oraz obniżenie głębokości stanów depresyjnych, poprzez wytwarzanie endorfin. Systematyczne ćwiczenia wykonywane najpóźniej o godzinie 17-tej powodują łatwiejsze zasypianie i spokojny sen. Aktywność fizyczna również wpływa na pamięć ruchową, koordynację, gibkość i lepszą motorykę²⁵.

KONSEKWENCJA BEZRUCHU

Brak aktywności fizycznej powoduje rozwijanie się wielu chorób ze strony układu nerwowego, układu krążenia czy narządu ruchu. Przez postęp cywilizacji człowiek stworzył wiele udogodnień, które nie zawsze są dobre dla zdrowia i powodują zmniejszenie aktywności fizycznej czyli hipokinezę. Zdarza się, że na skutek różnych chorób może dojść do całkowitego bezruchu – inaczej akinezji. Zarówno hipokineza jak i akinezja nie są bez znaczenia dla organizmu i niemal wszystkie układy na tym cierpią. Brak ruchu jest największym zagrożeniem dla układu krążenia. Dochodzi do problemów z ciśnieniem i zmniejszeniem objętości wyrzutowej serca. Jednak najgroźniejszym skutkiem bezruchu jest choroba zakrzepowo – zatorowa, która może w niektórych przypadkach prowadzić do zgonu. Jedną z konsekwencji unieruchomienia jest rozwijająca się osteoporoza – choroba szkieletu, która powoduje złamania kości w wyniku niewielkich urazów. Tzw. osteoporoza immobilizacyjna powstaje z powodu zmniejszenia gęstości kości²⁶.

Zmiany zwyrodnieniowe kręgosłupa także są skutkiem nieprawidłowego trybu życia, zmniejszenia aktywności fizycznej i pracy w często nieergonomicznych i niefizjologicznych pozycjach. Dochodzi do przeciążenia kręgosłupa, który nie jest przystosowany do siedzącego trybu życia. Problemy wynikające z unieruchomienia nie omijają także układu nerwowego. Co objawia się zaburzeniem czucia eksteroceptywnego i proprioceptywnego jak również napięcia mięśni występujące podczas spoczynku oraz podczas wykonywania ruchu²⁷.

SZKOŁA PLECÓW

„Szkoła pleców”, to forma terapii polegająca na gimnastyce i edukacji przeznaczona dla osób mających problemy z kręgosłupem. Jest to program profilaktyczno - leczniczy, którego celem jest nauka wykonywania czynności dnia codziennego, ściśle oparta na zasadach ergonomii. Zajęcia zazwyczaj prowadzone są w grupach, z podziałem na grupy

²⁵ Tamże, s. 51.

²⁶ Tamże, s.52.

²⁷ J. Kiwerski, *Schorzenia i urazy kręgosłupa*, Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2001, s.137.

wiekowe, a także indywidualnie z wykorzystaniem różnego rodzaju sprzętu do rehabilitacji. W skład programu „szkoły pleców” wchodzić ćwiczenia w środowisku wodnym, nauka budowy i funkcji kręgosłupa. Zdarza się, że odbywają się także zajęcia z podstaw farmakologii, aby uzmysłowić uczestnikom, jakie konsekwencje zdrowotne niesie nadużywanie leków. Na zajęciach prowadzone są także zajęcia z podstaw psychologii, gdzie przedstawiane są negatywne skutki stresu. Na zajęciach praktycznych uczestnicy uczą się przyjmowania prawidłowej postawy ciała w pozycji stojącej, siedzącej, leżącej uwzględniając różne czynniki, takie jak obuwie, miejsce siedzenia czy materac do spania. W programie uwzględniono także gimnastykę, korygowanie błędów wad postawy, ćwiczenia funkcjonalne, wzmacniające, rozluźniające, rozciągające czasem siłowe. Zajęcia koncentrują się także na ćwiczeniach relaksacyjnych, które wpływają na dobre samopoczucie psychiczne i fizyczne „Szkoła pleców” jest szczególnie skierowana dla osób wykonujących pracę siedzącą, ale również dla tych, którzy wykonują ciężką pracę fizyczną²⁸.

ERGONOMICZNE STANOWISKO PRACY

Ergonomia jest nauką o pracy i o dostosowaniu jej do możliwości psychicznych i fizycznych człowieka. Pozwala minimalizować ryzyko chorób. Dzięki funkcjonalnej organizacji pracy można zapobiegać bólowi kręgosłupa, który narażony jest na pozostawanie w tej samej pozycji przez wiele godzin w ciągu dnia. Praca przy komputerze nie tylko wpływa negatywnie na układ mięśniowo szkieletowy powodując obciążenie mięśni stabilizujących kręgosłup, mięśni barków i rąk oraz mięśni karku, ale także na narząd wzroku, co objawia się łzawieniem i pieczeniem oczu, dużym zmęczeniem oraz bólami głowy. Osoby wykonujące pracę siedzącą skarżą się także na dolegliwości ze strony układu nerwowego, co może objawiać się zaburzeniem koncentracji i drażliwością²⁹.

Pozycje przyjmowane siedząc przed komputerem są bardzo niekorzystne dla kręgosłupa. Pierwszym aspektem o jaki trzeba zadbać mówiąc o ergonomii pracy to nauka prawidłowego siedzenia. Bardzo ważne jest to na czym siedzi się w czasie pracy. Odpowiedni fotel to pierwszy krok do zadbania o kręgosłup podczas wykonywania pracy siedzącej. Fotel powinien posiadać regulację wysokości i być dobrany odpowiednio do wzrostu danej osoby umożliwiając ułożenie kończyn dolnych w zgięciu w stawie kolanowym od 90 stopni do 115 stopni. Ważne jest, aby poza regulacją wysokości fotel był wyposażony w regulację pochylenia oparcia. Jeśli natomiast nie jest to możliwe to warto wybrać siedzisko z jak najbardziej wyprostowanym oparciem mając na uwadze wygięcie kręgosłupa w odcinku lędźwiowym. Kolejnym atrybutem odpowiednio dobranego fotela jest dobrze wyprofilowana podstawa siedziska, tak aby można było

²⁸ J. Nowotny, *Edukacja...*, s. 52-53.

²⁹ Tamże, s. 291.

przyjąć wygodną pozycję umożliwiającą ułożenie nóg. Fotel powinien także posiadać podłokietniki, najlepiej również z regulacją³⁰.

Drugim krokiem do ergonomicznego stanowiska pracy jest dobór funkcjonalnego biurka, którego wysokość powinna pokrywać się wysokością podłokietników fotela. Ważne jest to z tego względu, iż odpowiednie ułożenie ramion skutkuje właściwym przepływem krwi w kończynach, jak również zapobiega obciążeniom mięśni kończyn górnych. Biurko powinno być stabilne i duże, tak aby można było ustawić na nim potrzebne elementy, takie jak monitor czy klawiatura. Należy pamiętać, że te urządzenia powinny być ustawione na biurku w odpowiedniej odległości. Ważne, aby stół zapewniał miejsce na nogi, dlatego też jego wysokość powinna być poprawnie dobrana, aby pod biurkiem było miejsce na umieszczenie podnóżka. Dobrym rozwiązaniem są zaokrąglone krawędzie stołu, zwłaszcza ta przednia, która zmniejszy ryzyko ucisku na nadgarstki i przedramiona. Niektóre biurka wyposażone są w półki na klawiaturę. Jeżeli blat jest wysoki, to taka półka jest dobrym rozwiązaniem. Natomiast jeśli blat jest niski, a osoba przy nim siedząca jest wysoka, to takie rozwiązanie będzie tylko przeszkadzać. Funkcjonalne i ergonomiczne biurko to nie tylko takie, które posiada regulację wysokości, jest duże i stabilne, ale również takie, które nie posiada w rogu podstawki pod monitor. Jest to swego rodzaju udogodnienie, które ma za zadanie nie zajmować dużo miejsca. Jest to natomiast bardzo szkodliwe dla naszego zdrowia. Mając biurko z taką podstawką siedzimy w bardzo nienaturalnej i nieergonomicznej pozycji, dodatkowo kark mamy zwrócony cały czas w jedną stronę. Nie wystarczy wybrać odpowiedniego do wzrostu fotela i dużego biurka, aby stworzyć ergonomiczne stanowisko pracy³¹. Równie ważne jest to, jak na tym biurku ustawimy monitor. Najlepiej, jeśli będzie on miał możliwość regulacji w przód i w tył oraz regulację wysokości. Takie udogodnienie ważne jest z kilku powodów. Najważniejszy to dostosowanie monitora do głowy i odcinka szyjnego, a także aby żadne cienie i odbłaski nie odbijały się na ekranie. Prawidłowo monitor powinien znajdować się w odległości 50-70 cm od oczu. Ta rozbieżność jest zależna od wielkości monitora, ponieważ im jest większy tym dalej powinien być ustawiony. Prawidłowe ustawienie monitora to takie, kiedy środek ekranu znajduje się na wysokości brody osoby, która przed nim siedzi. Górna krawędź ekranu powinna znajdować się na wysokości linii wzroku. Należy pamiętać, że monitor ustawia się tyłem do źródła światła. Klawiatura natomiast najlepiej, jeśli jest ustawiona ok. 15cm od brzegu biurka³². Pracując przy komputerze nie można zapominać o robieniu przerw. Powinna ona trwać 15 minut po najpóźniej 2 godzinach pracy. Najlepiej robić takie przerwy po każdej godzinie pracy.

³⁰ Tamże, 299-301.

³¹ K. Zatoń, K. Zatoń, *Aktywność fizyczna a zdrowie*, Wrocław, Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 2014, s. 36.

³² J. Nowotny, *Podstawy Fizjoterapii. Wybrane metody Fizjoterapii*, Kraków, Wydawnictwo Kasper, 2005, s. 291.

W czasie przerw wskazane są ćwiczenia rozciągające, rozluźniające, dlatego jeśli tylko jest taka możliwość dobrze jest pójść na spacer, zrobić kilka skłonów tułowia, głowy, wykonać kilku przysiadów. Dobre dla wzroku będzie spoglądanie na najdalej oddalone punkty oraz na kolor zielony, który dla oczu ma właściwości łagodzące i uspokajające. Nie należy zapominać o wietrzeniu pomieszczenia w czasie przerwy³³.

CEL PRACY

Celem głównym pracy było wykazanie wpływu pracy siedzącej na występowanie dolegliwości bólowych kręgosłupa oraz badanie sposobów na zmniejszenie dolegliwości stosowanych przez badanych.

MATERIAŁ I METODY

Materiał badawczy stanowiło 40 osób w przedziale wiekowym 25-65 lat. Wśród badanych było 22 mężczyzn (55%) i 18 kobiet (45%). Ponad połowa respondentów miała nieprawidłowe BMI. Kryteria kwalifikacji: osoby w wieku od 20 lat; osoby czynne zawodowo; osoby chodzące. Ankiety przeprowadzono wśród osób wykonujących pracę biurową. Badania były anonimowe. Ankieta zawierała 20 pytań jednokrotnego wyboru, dotyczyła głównie stylu życia badanych oraz okresy, częstości i okoliczności występowania bólów kręgosłupa oraz znajomości możliwości leczenia i profilaktyki.

WYNIKI I DYSKUSJA

Staż pracy większości badanych (70%) wynosił pow. 15 lat, natomiast staż 30% wynosił pow. 25 lat. 65% badanych zadeklarowało, że ból kręgosłupa odczuwają od mniej niż 6 miesięcy, 10% badanych odczuwa ból mniej niż rok, natomiast 25% powyżej roku.

Z przeprowadzonych badań wynika, że ponad połowa (56%) badanych doświadcza bólu ze strony odcinka lędźwiowego kręgosłupa. W badaniach Garczyńskiego wykazano, że aż 80% badanej populacji może odczuwać dolegliwości ze strony lędźwiowego odcinka kręgosłupa, najmniej badanych zadeklarowało dolegliwości ze strony odcinka piersiowego³⁴.

Na podstawie analizy uzyskanych wyników wykazano, że 60% badanych korzysta z pomocy fizjoterapeuty. Rehabilitacja w zespołach bólowych kręgosłupa trwale pomogła 43% osób. Podobne wyniki uzyskał Sapuła, oceniając efektywność rehabilitacji w zespołach bólowych dolnego odcinka kręgosłupa. Wyniki te wykazały, że rehabilitacja zmniejsza dolegliwości bólowe, a także objawy korzeniowe³⁵. Wpływ leczenia

³³ J. Nowotny, *Podstawy Fizjoterapii...*, s. 299.

³⁴ W. Garczyński, A. Lubkowska, *Postępowanie fizjoterapeutyczne u pacjentów ze zmianami zwyrodnieniowymi lędźwiowego odcinka kręgosłupa*, „Journal of Health Sciences”, 3: (4), 2013, s. 118-130.

³⁵ R. Sapuła, *Ocena efektywności rehabilitacji pacjentów w zespołach bólowych dolnego odcinka kręgosłupa*, „Zamojskie Studia i Materiały”, Zeszyt I (35), 2012, s. 33-41.

sanatoryjnego na dolegliwości bólowe kręgosłupa zostały zbadane przez Antczak gdzie wykazano, że po rehabilitacji bóle kręgosłupa były mniejsze niż przed ³⁶.

Ponad połowa respondentów (65%) deklarowała uprawianie aktywności fizycznej, jednak po obliczeniu BMI wyniki pokazały, że 55% badanych ma nadwagę lub otyłość różnego stopnia. Badania na temat wpływu otyłości na funkcjonowanie osób dorosłych prowadziła Grochowska, wyniki tych badań były zaskakujące – respondenci mimo deklarowanej wcześniej aktywności fizycznej mieli w niektórych przypadkach otyłość drugiego i trzeciego stopnia. Ankietowani zgłaszali m.in problemy z szybkim męczeniem się, ale także z dolegliwościami bólowymi kręgosłupa³⁷.

Dolegliwości bólowe są ściśle związane z rodzajem wykonywanej pracy. Juraszek prowadziła badania na temat wpływu pracy zawodowej na występowanie dolegliwości bólowych kręgosłupa na przykładzie pracy pielęgniarki. Przeprowadzone badania wykazały, że ponad 90% pielęgniarek odczuwa ból kręgosłupa³⁸. Badania wykazały, że ponad połowa badanych (62%) zna sposoby profilaktyki bólu kręgosłupa za pomocą ćwiczeń oraz doboru odpowiedniego materaca, jednak nie stosują się do tych zaleceń. Podobne wyniki uzyskał Depa i wsp.³⁹. Natomiast w badaniach Mikołajczyka i wsp. wykazano, że przyczyną bólów kręgosłupa pojawiających się u osób w coraz młodszym wieku jest właśnie brak przestrzegania zasad profilaktyki⁴⁰. Badania wykazały, że 100% badanych nie spotkało się z pojęciem „szkoły pleców”.

PODSUMOWANIE WYNIKÓW

U większości badanych wykonujących pracę siedzącą występują dolegliwości bólowe kręgosłupa.

55% respondentów ma nieprawidłową masę ciała.

60% respondentów korzysta z pomocy fizjoterapeuty.

65% respondentów uprawia aktywność fizyczną.

100% respondentów nie słyszało nigdy o „szkole pleców”.

³⁶ A. Antczak, B. Haor, A. Królikowska, R. Jabłońska, *Ocena efektywności leczenia sanatoryjnego wpływająca na zmniejszenie dolegliwości bólowych odcinka lędźwiowego kręgosłupa*, „Pielęgniarstwo Neurologiczne i Neurochirurgiczne”, Nr 5(3), Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa we Włocławku, 2016, s.99-103.

³⁷ A. Grochowska, M. Kołpa, Z. Musiał, *Wpływ otyłości na funkcjonowanie osób dorosłych*, „Problemy Pielęgniarstwa”, 1 (1), 2010, s.25-29.

³⁸ K. Juraszek, M. Hagner-Derengowska, M. Hoffmann, Z. Kalisz, W. Zukow, *Wpływ pracy zawodowej na występowanie zespołów bólowych kręgosłupa na przykładzie pielęgniarek województwa kujawsko-pomorskiego*, „Journal of Education Health and Sport”, Nr 6(8), 2016, s.504-521.

³⁹ Depa A, Drużbicki M., *Ocena częstości występowania zespołów bólowych lędźwiowego odcinka kręgosłupa w zależności od charakteru wykonywanej pracy*, Rzeszów, Przegląd Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego, Nr 1, 2008, s. 34-41.

⁴⁰ Mikołajczyk A, Kupcewicz E., *Dolegliwości bólowe pleców wśród pacjentów podstawowej opieki zdrowotnej*, „Kwart Ortop”, 1, 2010, s. 86-93.

Bibliografia

1. Antczak A., Haor B., Królikowska A., Jabłońska R., *Ocena efektywności leczenia sanatoryjnego wpływająca na zmniejszenie dolegliwości bólowych odcinka lędźwiowego kręgosłupa*, „Pielęgniarstwo Neurologiczne i Neurochirurgiczne”, Nr 5(3), Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Państwowa Wyższa Szkoła zawodowa we Włocławku, 2016.
2. Bochenek A., Reicher M., *Anatomia Człowieka*, Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2003.
3. Depa A., Druźbicki M., *Ocena częstości występowania zespołów bólowych lędźwiowego odcinka kręgosłupa w zależności od charakteru wykonywanej pracy*, Rzeszów, Przegląd Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008.
4. Garczyński W., Lubkowska A., *Postępowanie fizjoterapeutyczne u pacjentów ze zmianami zwyrodnieniowymi lędźwiowego odcinka kręgosłupa*, „Journal of Health Sciences” Nr 3:(4), 2013.
5. Józefowski P., Żurowska A., *5 minut dla kręgosłupa*, Warszawa, Wydawnictwo SBM, 2016.
6. Juraszek K., Hagner-Derengowska M., Hoffmann M., Kalisz Z., Zukow W., *Wpływ pracy zawodowej na występowanie zespołów bólowych kręgosłupa na przykładzie pielęgniarek województwa kujawsko – pomorskiego*, „Journal of Education Health and Sport”, Nr 6(8), 2016.
7. Kapandji A. I., *Anatomia funkcjonalna stawów*, Wrocław, Elsevier Urban & Partner, 2014.
8. Kiwerski J., *Schorzenia i urazy kręgosłupa*, Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2001.
9. Krechowicki A., Czerwiński F., *Zarys anatomii człowieka*, Warszawa, Wydawnictwo PZWL, 2009.
10. Mikołajczyk A., Kupcewicz E., *Dolegliwości bólowe pleców wśród pacjentów podstawowej opieki zdrowotnej*, Kwartalnik Ortopedyczny, Nr 1, 2010.
11. Nowotny J., *Edukacja i Reeducacja ruchowa*, Kraków, Wydawnictwo Kasper, 2003.
12. Nowotny J., *Podstawy Fizjoterapii. Wybrane metody Fizjoterapii*, Kraków, Wydawnictwo Kasper, 2005.
13. Sapała R., *Ocena efektywności rehabilitacji pacjentów w zespołach bólowych dolnego odcinka kręgosłupa*, „Zamojskie Studia i Materiały”, Zeszyt I (35), 2012.
14. Woźniak W., *Anatomia Człowieka*, Wrocław, Erda Urban & Partner, 2015.
15. Zatoń K., Zatoń K., *Aktywność fizyczna a zdrowie*, Wrocław, Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 2014.

PAULINA FARBICKA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie, Wojskowy Szpital Kliniczny z Polikliniką w Bydgoszczy

ADRIAN PIETRASIAK

Absolwent kierunku Ratownictwo Medyczne, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

JOANNA ŁOŚ

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

ELŻBIETA BERNACIAK

Wojskowy Szpital Kliniczny z Polikliniką w Bydgoszczy, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Collegium Medicum w Bydgoszczy

AUTOMATYCZNY DEFIBRYLATOR ZEWNĘTRZNY – ISTOTNE OGNIWO ŁAŃCUCHA PRZEŻYCIA AUTOMATED EXTERNAL DEFIBRILLATOR – AN IMPORTANT LINK IN THE SURVIVAL CHAIN

Słowa kluczowe: automatyczny defibrylator zewnętrzny, nagłe zatrzymanie krążenia, publiczny dostęp do defibrylacji

Abstrakt:

Główną przyczyną śmierci w Europie jest nagłe zatrzymanie krążenia (NZK). Jest to niespodziewane ustanie pracy mięśnia sercowego jako pompy na skutek zaburzeń rytmu serca. W konsekwencji dochodzi do ustania czynności układu krążenia, co skutkuje wtórnym zatrzymaniem oddechu. Automatyczny defibrylator zewnętrzny (AED) to urządzenie stosowane w przypadku NZK. Jego zadaniem jest przywrócenie rytmu zatokowego. Użycie AED jest istotnym elementem łańcucha przeżycia. Umożliwia ono wykonanie defibrylacji przed przybyciem profesjonalnej pomocy. Ilość AED w Polsce systematycznie wzrasta. Pojawiają się tam, gdzie przebywa duża ilość ludzi (np. w: urzędach, hotelach, centrach handlowych, pływalniach, szkołach, dworcach, lotniskach, kinach, teatrach) lub tam, gdzie do w przeciągu dwóch ostatnich lat doszło do NZK. Wiele badań dotyczących powszechnego dostępu do defibrylacji wykazało, że AED może być bezpiecznie stosowane przez wykwalifikowanych ratowników oraz laików.

Keywords: automated external defibrillator, sudden cardiac arrest, public access to defibrillation

Abstract:

The main cause of death in Europe is sudden cardiac arrest (SCA). This is an unexpected cessation of myocardial function as a pump due to arrhythmias. As a consequence, cardiovascular function ceases, which results in secondary respiratory arrest. Automated External Defibrillator (AED) is a device used in the case of SCA. Its task is to restore the sinus rhythm. The use of AED is an essential element of the survival chain. It allows defibrillation before the arrival of professional help. The amount of AED in Poland is systematically growing. They appear where there are a large number of people (e.g. offices, hotels, shopping centres, swimming pools, schools, stations, airports, cinemas, theaters) or where there has been SCA in the last two years. Many studies on universal access to defibrillation have shown that the AED can be safely used by qualified rescuers and laymen.

NAGŁE ZATRZYMANIE KRĄŻENIA

Główną przyczyną śmierci w Europie jest nagłe zatrzymanie krążenia (NZK). Dotyczy ono 350 000-700 000 osób rocznie. W USA natomiast to około 450 000¹. W Unii Europejskiej co 45 sekund dochodzi do NZK, a śmiertelność z tego powodu wynosi 95%. Szacuje się, że wzrost podejmowanych resuscytacji krążeniowo-oddechowych (RKO) spowodowałby uratowanie 100 000 ludzi rocznie².

NZK jest niespodziewanym ustaniem pracy mięśnia sercowego jako pompy na skutek zaburzeń rytmu serca. W konsekwencji dochodzi do nagłego ustania czynności układu krążenia, co skutkuje wtórnym zatrzymaniem oddechu. NZK można odwrócić przez podjęcie natychmiastowych działań ratunkowych³. NZK odpowiedzialne jest za ponad 60% zgonów u osób dorosłych w przebiegu choroby niedokrwiennej serca. W Europie rocznie poza szpitalem do NZK dochodzi u 38 na 100 000 osób, z czego tylko 10,7% przeżywa do wypisu szpitalnego. Jedyne 5% pozaszpitalnych NZK udaje się uratować⁴.

ŁAŃCUCH PRZEŻYCIA

To umowne określenie stosowane w ratownictwie medycznym. Jest to kilka zależnych od siebie i następujących po sobie ogniw tworzących jedną całość. Odnosi się do działań, które mają na celu zwiększenie przeżywalności u osób z NZK.

Łańcuch przeżycia wg European Resuscitation Council (ERC)⁵

¹ J. Andres, *Wytyczne resuscytacji 2015*, Kraków, Polska Rada Resuscytacji, 2016, s.106; J. Gucwy, T. Madej, M. Ostrowski, *Zaawansowane zabiegi resuscytacyjne i wybrane stany nagłe*, Kraków, Medycyna Praktyczna, 2017, s.61; J. Jaskuła, *Automatyczny defibrylator zewnętrzny (AED) w warunkach szpitalnych*, „Ogólnopolski Przegląd Medyczny”, Nr 4, 2013, s.14-16; M. Pyka, G. Dokurno, *Publicznie Aktywny Defibrylator – systemy PAD*, „Na ratunek” Nr 3, 2016, s.43-48.

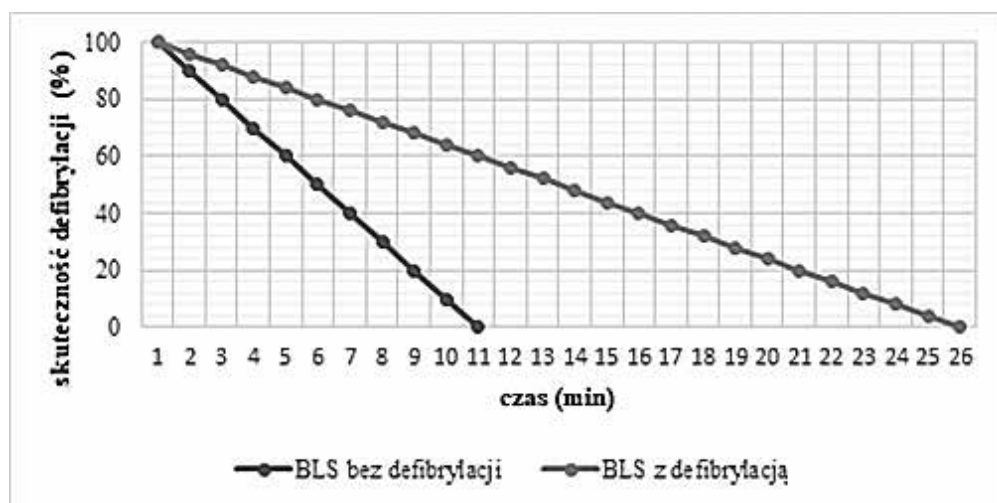
² A. Maciąg, *Zastosowanie automatycznych defibrylatorów zewnętrznych w przypadku nagłego zatrzymania krążenia*, „Folia Cardiologica”, t. 13, Nr 13, 2006, s. 1-8; M. Pyka, G. Dokurno, *Publicznie Aktywny ...*, s. 43-48.

³ T. Hryniewicz, *Stany Nagłe*, „Medical Tribune Polska”, Nr 10-11, Warszawa, 2014, s. 10-11; K. Jaworska, M. Marciniak, G. Skonieczny, *Nagłe zatrzymanie krążenia - możliwości zastosowania defibrylacji w prewencji pierwotnej i wtórnej*, „Forum Medycyny Rodzinnej”, t. 6 Nr 6, 2012, s. 283-290.; K. Skrzos, *Zautomatyzowane defibrylatory zewnętrzne AED – zastosowanie w KPP*, „W akcji”, Nr 6, 2015, s. 31-44.

⁴ M. Pyka, G. Dokurno, *Publicznie Aktywny ...*, s. 43-48.

⁵ J. Andres, *Wytyczne resuscytacji ...*, s. 106.

Trzy pierwsze ogniwa łańcucha (Ryc. powyżej) oparte są na przygodnych świadkach zdarzenia. RKO podjęta natychmiast przez osobę znajdującą się na miejscu nagłego zagrożenia zdrowotnego zwiększa szanse przeżycia dwukrotnie lub nawet czterokrotnie u osób z NZK w mechanizmie migotania komór⁶. Wprowadzenie trzeciego ogniwa jest możliwe tylko wtedy, gdy na miejscu dostępny jest automatyczny defibrylator zewnętrzny (AED). Defibrylacja wykonana w przeciągu 3-5. minut od wystąpienia NZK może zwiększyć szanse na przeżycie poszkodowanego nawet do 49-75%. Opóźnienie defibrylacji z każdą minutą zmniejsza szanse wyjścia ze szpitala o ok. 10-12% (Ryc. poniżej)⁷. Łańcuch przeżycia jest solidny i spełnia swój cel dopóty, dopóki nie zabraknie któregoś z ogniw. Najślabszym zaś czynnikiem są świadkowie zdarzenia, ponieważ poprzestają zazwyczaj tylko na wezwaniu Zespołu Ratownictwa Medycznego.

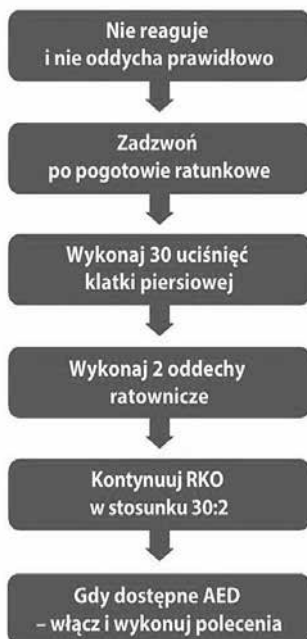
Prawdopodobieństwo przeżycia do wypisu ze szpitala (opracowanie własne)

PODSTAWOWE ZABIEGI RESUSCYTACYJNE I UŻYCIE AUTOMATYCZNEGO DEFIBRYLATORA ZEWNĘTRZNEGO

Algorytm podstawowych zabiegów resuscytacyjnych (BLS) u osób dorosłych to uporządkowane etapy obejmujące ocenę wstępną oraz postępowanie z osobą nieprzytomną, nie oddychającą. Ilość działań do wykonania ograniczono po to, aby skoncentrować się na najistotniejszych z nich (Ryc. poniżej).

⁶ Tamże.

⁷ Tamże., A. Bryk, M. Łaski, *Użycie Automatycznego Defibrylatora Zewnętrznygo – AED*, „Magazyn pielęgniarstwa i położnictwa”, Nr 01-02, 2015, s.12-13; M. Pyka, G. Dokurno, *Publicznie Aktywny ...*, s. 43-48.

Algorytm podstawowych zabiegów resuscytacyjnych i automatycznej defibrylacji zewnętrznej (BLS/AED)⁸.

Automatyczny defibrylator zewnętrzny to urządzenie stosowane w przypadku NZK. Jego zadaniem jest przywrócenie rytmu zatokowego. Użycie AED jest istotnym elementem łańcucha przeżycia. Umożliwia ono wykonanie defibrylacji przed przybyciem profesjonalnej pomocy. Podczas wykonywania RKO i dostarczeniu AED należy je niezwłocznie włączyć i przykleić elektrody na klatkę piersiową poszkodowanego. Po uruchomieniu należy stosować się do poleceń głosowych bądź też graficznych AED. Podczas prowadzonej analizy nikt nie powinien dotykać poszkodowanego. Po wykonaniu wyładowania należy niezwłocznie przystąpić do dalszej RKO postępując z komendami AED. Wytyczne ERC 2015 kładą szczególny nacisk na minimalizowanie przerw pomiędzy uciśnięciami klatki piersiowej (podczas podłączania i używania AED). Standardowe urządzenia mogą być stosowane u dzieci powyżej 8 roku życia. U dzieci młodszych (1-8 rok życia) należy w miarę możliwości używać elektrod pediatrycznych i przystawki zmniejszającej energię defibrylacji lub trybu pediatrycznego. Jeżeli takie urządzenie jest niedostępne, należy zastosować standardowe AED. U dzieci poniżej 1 roku życia nie zaleca się stosowania AED⁹.

⁸ J. Andres, *Wytyczne resuscytacji* ..., s.108.

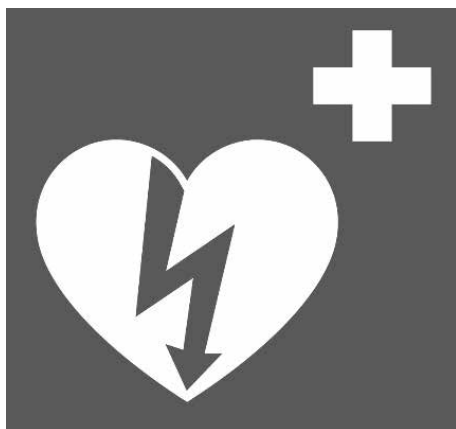
⁹ Tamże, A. Bryk, M. Łaski, *Użycie Automatycznego*s.12-13; J. Gucwy, T. Madej, M. Ostrowski, *Zaawansowane* ..., s. 302.

TABLICE INFORMUJĄCE O MIEJSCACH AED

Międzynarodowy Komitet Łącznikowy w sprawach Resuscytacji (ILCOR) jednogłośnie zatwierdził projekt uniwersalnego symbolu informującego o dostępności AED. Został on przedstawiony przez Komisję Zadaniową ILCOR. Znak graficzny został utworzony według standardu ISO 7010 dotyczący bezpieczeństwa symboli i ich postaci. Został również rozpatrzony pod względem standardu ISO 9186-1 o czytelności oraz normy ISO 3864-3 co do użytych kolorów i symboli (Ryc. poniżej)¹⁰.

Uniwersalny symbol ILCOR, informujący o dostępności AED wg norm i standardów¹¹.

Uniwersalny symbol ILCOR informujący o dostępności AED¹².

¹⁰ por. J. Wrancz, K. Kaczmarek, W. Gaszyński, *Zautomatyzowana defibrylacja zewnętrzna*, Wrocław, Górnicki Wydawnictwo Medyczne, 2012

¹¹ Tamże

¹² Tamże

Symbol AED ma za zadanie informować świadka zdarzenia o dostępności defibrylatora oraz jego lokalizacji w budynku. Symbole AED powinny być szybko i łatwo zauważalne, aby urządzenie zostało jak najwcześniej użyte u pacjenta z NZK w miejscu publicznym. Uniwersalny symbol AED może być łączony ze strzałką kierunkową, a także pojawiać się równocześnie ze skrótem literowym „AED” lub synonimem z określonej grupy językowej. Koncepcja ILCOR zakłada, aby znak AED został uznany i stosowany przez organizacje publiczne, rządowe i jednostki lokalne oraz producentów symboli, w tym producentów AED¹³.

PUBLICZNY DOSTĘP DO DEFIBRYLACJI

W państwach uprzemysłowionych zostaje wprowadzany publiczny bądź też powszechny dostęp do defibrylatorów AED (Public Access Defibrillation – PAD). Stworzony jest on przez dużą ilość urzędzeń na określonym terenie. W Danii PAD działa pod nazwą FIRST AED, a w Szwajcarii Defikopter¹⁴.

Aby wprowadzić program PAD w Polsce należałoby ustandaryzować szkolenia z pierwszej pomocy obejmujące tematykę AED. Mimo, iż w naszym kraju zwiększa się powszechność PAD, to nie ma obowiązku posiadania oraz rejestrowania gdziekolwiek urządzenia AED. Wciąż brakuje aktów prawnych, które by to regulowały. Zakup AED jest jedynie dobrą wolą czy rozsądną decyzją osoby lub zakładu pracy, który chce posiadać owe urządzenie. Pozytywnym jest fakt, że ilość AED w Polsce systematycznie wzrasta. Pojawiają się tam, gdzie przebywa duża ilość ludzi (np. urzędach, hotelach, centrach handlowych, pływalniach, szkołach, dworcach, lotniskach, kinach, teatrach) lub tam gdzie w przeciągu 2 ostatnich lat doszło do NZK¹⁵.

Jednym z pierwszych miast, które wprowadziła PAD była Trzebinia – „Trzebinia Miastem Bezpiecznego Serca”. Rozmieściła 20 urzędzeń w miejscach publicznych. System PAD działa również w samolotach Polskich Linii Lotniczych, które wykonują loty transatlantyckie, w portach lotniczych Kraków-Balice, Katowice-Pyrzowice. W Warszawie na lotnisku im. Fryderyka Chopina system informuje służby ratownicze lotniska o użyciu AED. W 2007 roku w Krakowie przeprowadzono działania pod nazwą „Impuls Życia”. Polegały one na usytuowaniu AED w różnych miejscach. W Warszawie w sieci ELE TAXI pracownicy stopniowo przechodzą kursy i zaopatrywani są w AED, a od 2006 roku umieszczone są one na wszystkich przystankach warszawskiego metra. W Bydgoszczy z danych Urzędu Miasta w czerwcu 2016 znajdowało się tam 67 urzędzeń AED, które zostały zgłoszone jednostkom odpowiedzialnym za ich ewidencję. AED zostały również

¹³ Tamże

¹⁴ A. Maciąg, *Zastosowanie automatycznych ...*, s.1-8.

¹⁵ Tamże, M. Piotrowski, *Monitor parametrów fizjologicznych i defibrylatora AED*, „Ogólnopolski Przegląd Medyczny”, Nr 8, 2012, s. 36-37; A. Sierpińska A. *Nowoczesne defibrylatory AED, czyli kto może zostać ratownikiem*, „Na ratunek”, Nr 6, 2015, s. 52-56.

zainstalowane przez PKP na dużych dworcach w całej Polsce przed EURO 2012. Kolejny PAD wprowadziła Kolej Wielkopolska umieszczając 50 urządzeń AED we wszystkich swoich składach, a w ślad za nimi poszli inni przewoźnicy. Sukcesywnie AED są umieszczane w marketach Auchan, Biedronka oraz centrach handlowych M1. Programy PAD powstają dzięki fundacjom/organizacjom popularyzującym wczesną defibrylację oraz projektom z budżetu obywatelskiego. We Wrocławiu prowadzony jest od paru lat program „Dolny Śląsk Bezpieczna Wieś”. Nadzorowany przez Związek Ochotniczych Straży Pożarnych RP, którego zadaniem jest zainstalowanie AED na strażnicach, bądź specjalnych przełącznikach uruchamiających system alarmowo-ratunkowy. Jako pierwsze w Polsce urządzenia AED zamontowali na zewnątrz budynków powiaty kępiński i myślenicki. Dzięki temu mogą być one używane przez całą dobę. Jest to nowe rozwiązanie, gdyż wcześniejsze defibrylatory zazwyczaj montowane były wewnątrz obiektów. Aby AED usytuowane było na zewnątrz istnieje potrzeba profesjonalnych obudów chroniących je przed sytuacjami pogodowymi czy też zniszczeniami. AED nie powinny być zabezpieczane przy użyciu kluczy, aby były łatwo dostępne. Najlepszym rozwiązaniem jest zielona kapsuła ROTAID, która jest widoczna z daleka, a swym kształtem przypomina koło ratunkowe. Odporna jest na promienie UV, nie nagrzewa się, a w zimie dzięki modułowi grzewczemu zabezpiecza przed mrozem. Taką kapsułę można zobaczyć chociażby na moło w Sopocie¹⁶.

AED powinny posiadać technologię ostrzegania (moduł GPS/GSM), która zawiadomiłaby jednostki ratownicze o otwarciu skrzynki. Zamontowanie takich modułów pozwoliłoby na bezprzewodowe kontrolowanie, a także ostrzeżenie o nieprawidłowościach wykrytych podczas wykonywania autotestu przez AED. To zagwarantowałoby prawidłowe użycie urządzenia wtedy, gdy będzie potrzebne. Najistotniejszą, a zarazem niełatwą rzeczą jest powiadomienie wszystkich ochotników znajdujących się w pobliżu zdarzenia o otwarciu skrzynki z AED. W innych państwach istnieją programy użytkowe, które umożliwiają dyspozytorom rozpoznać miejsce zdarzenia oraz zlokalizować ochotników/wolontariuszy. Pomimo, iż wiedza na temat PAD zwiększa się wśród wszystkich obywateli, to kształcenie ludzi i uświadomienie im problemu nie jest wystarczające. Kampanie społeczne nie dotyczą niestety tematyki AED czy NZK¹⁷.

ZASADA DZIAŁANIA I BUDOWA AED

Przy pomocy dwóch samoprzylepnych elektrod impuls aktywności elektrycznej serca przekazywany jest do mikroprocesora, w którym jest analizowany. Osoba udzielająca pomocy jest zawiadamiana o rozpoznaniu zaburzenia rytmu poprzez adekwatne

¹⁶ A. Maciąg, *Zastosowanie automatycznych ...* s.1-8; M. Piotrowski, *Monitor parametrów ...*, s. 36-37; M. Wieczorski, E. Stodółkiewicz, *Aktualne rozwiązania w zakresie defibrylacji i kardiowersji*, „Acta Bio-Optica et Informatica Medica Inżynieria Biomedyczna”, Nr 15, 2009, s. 253-257.

¹⁷ M. Piotrowski, *Monitor parametrów ...*, s. 36-37.

komendy głosowe lub/i graficzne. AED (Ryc. poniżej) w swoim wyposażeniu posiada elektrody dla dorosłych oraz pediatryczne. Defibrylatory samoczynnie odróżniają elektrody pediatryczne. Istnieją też takie, które umożliwiają przestawienie na tryb dzieci czy niemowląt przy użyciu elektrod dla dorosłych.

Defibrylator Lifepak 1000¹⁸.

Na rynku dostępne są również urządzenia AED, które umożliwiają przełączenie elektrod do defibrylatora manualnego (klinicznego). Dzięki tym rozwiązaniom czas akcji ratowniczej skraca się. Niektóre urządzenia posiadają kontrolę siły ucisku podczas resuscytacji przy użyciu specjalnych elektrod. Defibrylatory wyposażone mogą być w karty pamięci, dzięki którym można odczytać tok wykonanych defibrylacji, analizy zapisu elektrokardiograficznego, jak również głosów wszystkich osób znajdujących się wokół. AED mają moduł autotestu, który w regularnych przedziałach czasowych przeprowadza kontrolę poziomu baterii, wewnętrznej elektroniki, oprogramowania oraz stanu elektrod. Dzięki temu zapewniana jest bezawaryjność oraz zminimalizowanie serwisowania. Jeżeli podczas autotestu defibrylator wykryje błąd to sygnalizowane jest to przez zaświecenie się lampy kontrolnej, zmianą jej koloru oraz poinformowaniu przy uruchomieniu AED. Przegląd techniczny polega na wymianie elektrod, baterii i analizowaniu diod kontrolnych¹⁹.

¹⁸ A. Sierpińska, *Nowoczesne defibrylatory AED, czyli kto może zostać ratownikiem*, „Na ratunek”, Nr 6, 2015, s. 52-56.

¹⁹ A. Bryk, M. Łaski, *Użycie ...*, s.12-13; F. Flake, K. Runggaldier, *Ratownictwo medyczne. Procedury od A do Z*, Wrocław, Elsevier Urban & Partner, 2013, s.206; M. Pyka, G. Dokurno, *Publicznie Aktywne ...*, s. 43-48.

ZAKOŃCZENIE

Do budżetu obywatelskiego miasta Koszalin w 2017 roku zostały zgłoszone 34 projekty ogólnomiejskie na rok 2018. Jednym z nich był projekt pod nazwą „AED Koszalin – Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców i rozwój publicznego dostępu do defibrylacji w mieście Koszalin” na łączną sumę 400 868, 60 zł. Projekt uzyskał 3 miejsce, otrzymując 1168 (14%) z 8346 wszystkich złożonych głosów. Niestety nie przeszedł do realizacji. W 2019 roku do budżetu obywatelskiego miasta Koszalin zgłoszono kolejne projekty. Dwa z nich przewidywały zakup AED: „Szkolne punkty pierwszej pomocy” oraz „AED Koszalin – poprawa bezpieczeństwa mieszkańców i rozwój publicznego dostępu do defibrylacji w mieście Koszalin”. Pierwszy z nich zakładał m.in. zakup 26 defibrylatorów AED do szkół i placówek wychowawczych. Drugi z nich skupiał się na rozwoju publicznego dostępu do defibrylacji w mieście Koszalin. Niestety, podobnie jak w 2017 roku żaden z powyższych projektów nie przeszedł do realizacji²⁰.

Wiele badań dotyczących PAD wykazało, że AED może być bezpiecznie stosowane przez wykwalifikowanych ratowników oraz laików. W wytycznych prowadzenia resuscytacji krążeniowo-oddechowej zawsze podkreślano znaczenie natychmiastowej defibrylacji.¹ AED pozwala na wykonanie wyładowania na wiele minut wcześniej przed przybyciem wykwalifikowanych służb ratunkowych.

²⁰ <https://koszalin.budzet-obywatelski.org/>, [dostęp: 10.01.2019].

Bibliografia:

1. Andres J., *Wytyczne resuscytacji 2015*, Kraków, Polska Rada Resuscytacji, 2016.
2. Bryk A, Łaski M., *Użycie Automatycznego Defibrylatora Zewnętrznego – AED*, „Magazyn pielęgniarki i położnej”, Nr 01-02, 2015.
3. Flake F., Runggaldier K., *Ratownictwo medyczne Procedury od A do Z*, Wrocław, ElsevierUrban&Partner, 2013.
4. Gucwy J., Madej T., Ostrowski M., *Zaawansowane zabiegi resuscytacyjne i wybrane stany nagłe*, Kraków, Medycyna Praktyczna, 2017.
5. Hryniewiecki T., *Stany Nagłe*, „Medical Tribune Polska”, Nr 10-11, Warszawa 2014
6. Jaskuła J., *Automatyczny defibrylator zewnętrzny (AED) w warunkach szpitalnych*, „Ogólnopolski Przegląd Medyczny”, Nr 4, 2013.
7. Jaworska K., Marciniak M., Skonieczny G., *Nagle zatrzymanie krążenia – możliwości zastosowania defibrylacji w prewencji pierwotnej i wtórnej*, „Forum Medycyny Rodzinnej”, t. 6 Nr 6, 2012.
8. Maciąg A., *Zastosowanie automatycznych defibrylatorów zewnętrznych w przypadku nagłego zatrzymania krążenia*, „Folia Cardiologica” t. 13, Nr 13, 2006.
9. Piotrowski M., *Monitor parametrów fizjologicznych i defibrylatora AED*, „Ogólnopolski Przegląd Medyczny”, Nr 8, 2012.
10. Pyka M., Dokurno G., *Publicznie Aktywny Defibrylator – systemy PAD*, „Na ratunek” Nr 3, 2016.
11. Sierpińska A. *Nowoczesne defibrylatory AED, czyli kto może zostać ratownikiem*, „Na ratunek”, Nr 6, 2015.
12. Skrzos K., *Zautomatyzowane defibrylatory zewnętrzne AED - zastosowanie w KPP*, „W akcji”, Nr 6, 2015.
13. Wiczorski M., Stodółkiewicz E., *Aktualne rozwiązania w zakresie defibrylacji i kardiowersji*, „Acta Bio-Optica et Informatica Medica Inżynieria Biomedyczna”, Nr 15, 2009.
14. Wranicz J., Kaczmarek K., Gaszyński W., *Zautomatyzowana defibrylacja zewnętrzna*. Wrocław, Górnicki Wydawnictwo Medyczne, 2012.

Netografia:

1. <https://koszalin.budzet-obywatelski.org/>, [dostęp: 10.01.2019].

III. UWARUNKOWANIA I ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO

GRZEGORZ GRONDYS

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Kaliszu, Straż Miejska w Szczecinku

STRAŻ GMINNA, MIEJSKA W ZARZĄDZANIU KRYZYSOWYM CITY GUARD, COMMUNAL GUARD IN CRISIS MANAGEMENT

Słowa kluczowe: kryzys, sytuacja kryzysowa, zarządzanie kryzysowe, zagrożenie, klęska żywiołowa, klęska naturalna, infrastruktura krytyczna, straż gminna, straż miejska

Abstrakt:

Niniejszy artykuł ukazuje miejsce, jakie zajmują jednostki straży gminnej, miejskiej w zarządzaniu kryzysowym działającym na terenie Polski. Zgodnie z zasadą prymatu układu terytorialnego, pierwszym organem właściwym w sprawach zarządzania kryzysowego na terenie gminy jest wójt, burmistrz, prezydent miasta. Zasada ta oznacza, że dla potrzeb zapewnienia bezpieczeństwa uwzględnia się podział administracyjny kraju i to, że w jego skład wchodzi te same elementy, które są częścią systemu zarządzania kryzysowego. Analizując zadania, jakie spełniają poszczególne jednostki i instytucje gminne, nie sposób pominąć znaczenia, jakie w zarządzaniu kryzysowym posiadają straże gminne, miejskie. Jest to istotne z uwagi na to, że są jedyną siłą posiadającą uprawnienia policyjne w rękach włodarzy gmin. Artykuł ukazuje również stan faktyczny straży gminnych, miejskich związany z ich funkcjonowaniem. Stan ten uniemożliwia w pełni wykorzystywać straże w zarządzaniu kryzysowym.

Keywords: crisis, crisis situation, crisis management, threat, natural disaster, critical infrastructure, city guard, communal guard

Abstract:

The following article explains the place of municipal police units in the emergency management system in Poland. According to emergency management principles, especially the primacy of the territorial system, the first competent authority in emergency management matters in the municipality is a vojt, mayor, or a city president. This principle implies that in order to provide safety, the administrative division of the country must be taken into consideration and that it has the same elements that constitute the emergency management system. In the process of analyzing tasks performed by certain municipal units and institutions, it is impossible to disregard the importance of municipal police in emergency management. It is a substantial factor because municipal police are the only body with police powers controlled by municipalities' governors. The article presents the actual status of municipal police connected with their functioning. This status makes it impossible to fully utilize them in emergency management.

PRZEGLĄD DEFINICJI

Zarządzanie kryzysowe, definiowane przez Ustawę o zarządzaniu kryzysowym, jest to *działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków*

oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej¹. Inne definicje podawane przez badaczy można przytoczyć dla przykładu. *Reagowanie na nadciągający lub trwający kryzys i usuwanie jego skutków w cyklu zdarzeń i czynności, od przewidywania i planowania antykryzysowego wraz z reagowaniem na codzienne zdarzenia, aż po zakończenie odbudowy ze zniszczeń*². inna to: *Proces kierowania w państwie mający na celu zapobieganie sytuacjom kryzysowym, a w wypadku jej zaistnienia – zwrócenie kierunku rozwoju nagłych i niebezpiecznych wydarzeń, zagrażających żywotnym interesom społeczeństwa*³. Można przytoczyć ich wiele.

Sam proces zarządzania kryzysowego jest działaniem ciągłym, obejmującym cztery etapy: przygotowanie, zapobieganie, reagowanie i odtwarzanie.

Kolejnym elementem wymagającym wyjaśnienia, a wynikającym z definicji zarządzania kryzysowego jest pojęcie kryzysu i sytuacji kryzysowej. Ustawa o zarządzaniu kryzysowym określa, że sytuacja kryzysowa to *sytuacja wpływająca negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołująca znaczne ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków*⁴. Kryzysem jest jakiś punkt przełomowy, do osiągnięcia, którego będzie następował wzrost napięcia czy eskalacja zdarzeń. Jeśli go osiągniemy i przełamiemy, to nastąpi spadek napięcia czy deeskalacja zdarzeń. Zagrożeniem z kolei będziemy nazywać *sytuację, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia*⁵. Ustawa o stanie klęski żywiołowej wśród podstawowych zagrożeń wymienia: klęskę żywiołową⁶; katastrofę naturalną⁷; awarię techniczną⁸. Z kolei ustawa o zarządzaniu kryzysowym wymienia zdarzenie o charakterze terrorystycznym⁹, natomiast Ustawa o ochronie przeciwpożarowej wymienia *inne miejscowe zagrożenia*¹⁰. W Instrukcji w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia, znajdujemy

¹ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (t.j. Dz. U. 2018 r. poz. 1401, 1560) art. 2.

² J. Pawłowski, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa, Wydawnictwo AON, 2002, s. 166.

³ R. Wróblewski, *Zarys teorii kryzysu, zagadnienia prewencji i zarządzania kryzysami*, Warszawa, Wydawnictwo AON, 1996, s. 39.

⁴ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym ..., art. 3 ust 1)

⁵ J. Kunikowski, *Słownik terminów w zakresie wiedzy i edukacji dla bezpieczeństwa*, w: *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych*, red. W. J. Maliszewski, Bydgoszcz, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2005, s. 189.

⁶ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dz. U. 2002 Nr 62, poz. 558 z późn. zm.) art. 3 ust.1 pkt 1.

⁷ Tamże, art. 3 ust.1 pkt 2.

⁸ Tamże, art. 3 ust.1 pkt 3.

⁹ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym..., art. 3 ust. 11.

¹⁰ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (t. j. Dz. U. 2018 r. poz. 620, 1669) art. 2 ust. 3.

pojęcie *masowe zagrożenia*¹¹. Wymieniając przykłady zagrożeń, nie można pominąć stanów nadzwyczajnych wymienionych w ustawach o stanie wyjątkowym oraz o stanie wojennym.

Istotnym obszarem zarządzania kryzysowego jest ochrona infrastruktury krytycznej¹². Zadania z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej wynikające z ustawy o zarządzaniu kryzysowym obejmują: *gromadzenie i przetwarzanie informacji dotyczących zagrożeń infrastruktury krytycznej; opracowywanie i wdrażanie procedur na wypadek wystąpienia zagrożeń tej infrastruktury; odtwarzanie infrastruktury krytycznej; współpracę między administracją publiczną a właścicielami oraz posiadaczami obiektów, instalacji lub urządzeń infrastruktury krytycznej w zakresie jej ochrony*¹³.

ZADANIA WÓJTA, BURMISTRZA, PREZYDENTA MIASTA W ZARZĄDZANIU KRYZYSOWYM

Działania we wszystkich fazach zarządzania kryzysowego powinny być podejmowane w pierwszym rzędzie przez organy jak najbardziej zbliżone do miejsca zaistnienia sytuacji kryzysowej. Wychodząc z zasad, prymatu jednoosobowego kierownictwa, odpowiedzialności organów władzy publicznej czy prymatu układu terytorialnego¹⁴ w pełni uzasadnionym jest, że organem właściwym w sprawach zarządzania kryzysowego na terenie gminy jest wójt, burmistrz, prezydent miasta. Zasada prymatu układu terytorialnego oznacza, że dla potrzeb zapewnienia bezpieczeństwa uwzględnia się podział administracyjny kraju. W jego skład wchodzi te same elementy, które są częścią systemu zarządzania kryzysowego. Jest to również zgodne z zasadą decentralizacji władzy i tym, że ośrodki lokalne odpowiadają za bezpieczeństwo swoich wspólnot. Wójt, burmistrz, prezydent miasta jest organem, który ma największą wiedzę o zarządzanym obszarze czy znajomość zagrożeń. Posiada również największe możliwości działania poprzez jednostki, zakłady i spółki gminne. Analizując zakresy obowiązków statutowych poszczególnych jednostek podległych gminom, stwierdzamy, iż często w swojej normalnej działalności są zobligowane do wykonywania czynności w fazie zapobiegania.

Do zadań wójta, burmistrza, prezydenta miasta w sprawach zarządzania kryzysowego należy: *kierowanie monitorowaniem, planowaniem, reagowaniem i usuwaniem skutków zagrożeń na terenie gminy; realizacja zadań z zakresu planowania cywilnego, w tym między innymi: realizacja zaleceń do gminnego planu zarządzania kryzysowego; zarządzanie, organizowanie i prowadzenie szkoleń, ćwiczeń i treningów z zakresu*

¹¹ *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*, Warszawa 2008, s. 3.

¹² Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym ..., art. 3 ust. 2.

¹³ Tamże, art. 6 ust. 1.

¹⁴ J. Gryz. W. Kitler, red., *System reagowania kryzysowego*, Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007, s. 203.

zarządzania kryzysowego; wykonywanie przedsięwzięć wynikających z planu operacyjnego; zapobieganie, przeciwdziałanie i usuwanie skutków zdarzeń o charakterze terrorystycznym; organizacja i realizacja zadań z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej. Zadania te wykonywane są przy pomocy komórki organizacyjnej urzędu gminy (miasta) właściwej w sprawach zarządzania kryzysowego. Organem pomocniczym wójta, burmistrza, prezydenta miasta w zapewnieniu wykonywania zadań zarządzania kryzysowego jest gminny zespół zarządzania kryzysowego powoływany przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta, który określa jego skład, organizację, siedzibę oraz tryb pracy. Zespół gminny wykonuje na obszarze gminy zadania przewidziane dla zespołu wojewódzkiego¹⁵. Niejednoznaczny jest zapis mówiący o tym, że w skład gminnego zespołu mogą wchodzić pracownicy zespolonych służb i straży. Gmina nie posiada własnych zespolonych służb i straży. Nie jest do końca jasne, na jakich zasadach pracownicy zespolonych służb i straży będą kierowani do prac w zespole gminnym. Czy należy wystąpić z wnioskiem o ich delegowanie do ich przełożonych, kiedy można wystąpić z takim wnioskiem, jaki status będzie wniosek posiadał i do jakiego stopnia delegowani pracownicy będą mogli podejmować wiążące decyzje, co do udziału w procesie zarządzania kryzysowego reprezentowanych przez nich służb i straży.

Zarządzanie kryzysowe jest elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym¹⁶, a z kolei ważnym elementem kierowania jest planowanie.

W przypadku zarządzania kryzysowego planowanie należy rozpocząć od identyfikacji zagrożeń, które mogą wystąpić na danym terenie. Wśród zagrożeń należy wyszczególnić zagrożenia występujące lokalnie na danym terenie. Będą one różne. Drugą grupą zagrożeń będą zagrożenia związane z rozwojem cywilizacyjnym, które występują często na znacznie większym obszarze niż jedna gmina. Często są to zagrożenia trudne do zidentyfikowania.

Znając zagrożenia, szukamy odpowiedzi na pytanie, czym dysponujemy? Jakimi siłami ludzkimi i sprzętem będziemy mogli dysponować. Następnie należy powołać i odpowiednio przygotować zespoły ludzkie, wyposażając w sprzęt i umiejętności niezbędne do wykonania nałożonych zadań¹⁷. Celem zarządzania kryzysowego jest ograniczenie do minimum możliwości wystąpienia zagrożeń, a jeśli już wystąpią sprawne reagowanie na nie. Odpowiednia reakcja zależy od sprawnie działającego systemu, opartego na jednostkach administracji publicznej już na najniższym szczeblu samorządu, jakim jest gmina.

¹⁵ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym ..., art. 19.

¹⁶ Tamże, art. 2.

¹⁷ K. Sienkiewicz-Małjurek, F. R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Warszawa Wydawnictwo DIFIN, 2010, s. 105.

ROLA STRAŻY GMINNYCH, MIEJSKICH W ZARZĄDZANIU KRYZYSOWYM

Analizując zadania, jakie spełniają poszczególne jednostki i instytucje gminne, nie można pominąć znaczenia, jakie dla zapewnienia porządku i spokoju publicznego mają straże gminne, miejskie, które mogą być tworzone przez rady gmin¹⁸. Prowadząc rozważania dotyczące funkcjonowania straży gminnych, miejskich nie można pominąć ich udziału w zarządzaniu kryzysowym na szczeblu gminy. Szczególnie duże znaczenie będą miały straże wystawiające służbę całodobową. Na szczeblu gmin zarządzanie kryzysowe jest elementem mającym wpływ na bezpieczeństwo publiczne ich mieszkańców. Należy pamiętać, że działania podejmowane w sytuacjach kryzysowych często ingerują w sferę praw i wolności człowieka, gdzie środki policyjne stosuje się znacznie częściej niż przy normalnym funkcjonowaniu państwa. W takich sytuacjach straże gminne, miejskie są jedyną siłą, zarządzaną przez wójtów, burmistrzów, prezydentów miast, mającą możliwość podejmowania skutecznych interwencji. Strażnicy pełniąc służbę patrolową, często są pierwsi na miejscu zdarzenia. Podczas patroli ujawniają różnego rodzaju zagrożenia, na przykład w postaci zarzewi pożarów. Udział strażników w takich zdarzeniach polega nie tylko na ułatwieniu dojazdu wozom bojowym Państwowej Straży Pożarnej do miejsca pożaru, kierowaniu ruchem drogowym czy usuwaniu osób przeszkadzających w prowadzeniu akcji ratowniczych, ale również na ewakuacji mieszkańców z zagrożonych budynków czy rozpoczęciu akcji gaśniczej jeszcze przed przybyciem straży pożarnej. Systemy monitoringu wizyjnego, którymi dysponują straże, pozwalają na ujawnianie zdarzeń oraz umożliwiają monitorowanie miejsc zagrożonych.

POWSTANIE STRAŻY GMINNYCH, MIEJSKICH, ICH ZADANIA I STAN

Tworzenie straży miejskich rozpoczęto na podstawie dwóch artykułów zawartych w Ustawie o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r. Artykuł 23 dawał burmistrzom i prezydentom miast możliwość tworzenia straży miejskich. Kolejny artykuł zawężył działalność straży wyłącznie do wykonywania czynności administracyjno-porządkowych i pozwalał na używanie strażnikom środków przymusu bezpośredniego jedynie w postaci fizycznych, technicznych i chemicznych środków służących do obezwładniania lub konwojowania osób oraz do zatrzymywania pojazdów i używania pałek służbowych¹⁹.

W roku 1997 uchwalono Ustawę o strażach gminnych, która również wójtom pozwoliła na powoływanie straży gminnych *do ochrony porządku publicznego na terenie gminy*. Wyznaczyła też ich misję: *pełnienie służebnej roli wobec społeczności lokalnej, z poszanowaniem godności i praw obywateli*²⁰. Ustawa ta całościowo reguluje działal-

¹⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 928, 2399, z 2019 r. poz. 125), art. 2 ust. 1.

¹⁹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 1990 r. Nr 30, poz. 179.) art. 23 i 24.

²⁰ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych. ..., art. 1.

ność straży²¹, określa także formy współpracy pomiędzy policją i strażami. Z całej gamy form współpracy, na potrzeby tematyki niniejszego artykułu warto wymienić dwie, które mają wpływ na udział straży w zarządzaniu kryzysowym. Ustawa nakazuje *koordynowanie rozmieszczenia służb policyjnych i straży, z uwzględnieniem zagrożeń występujących na danym terenie; oraz wspólne prowadzenie działań porządkowych w celu zapewnienia spokoju i porządku w miejscach zgromadzeń, imprez artystycznych, rozrywkowych i sportowych, a także w innych miejscach publicznych*²².

O ile każdy obywatel może robić wszystko to, co nie jest przez prawo zabronione, o tyle służby mogą robić tylko to, do czego posiadają podstawę prawną. Spośród ustawowych zadań, które legitymizują działania straży gminnych, miejskich w zarządzaniu kryzysowym warto wymienić cztery:

- *ochronę spokoju i porządku w miejscach publicznych;*
- *współdziałanie z właściwymi podmiotami w zakresie ratowania życia i zdrowia obywateli, pomocy w usuwaniu awarii technicznych i skutków klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń;*
- *zabezpieczenie miejsca przestępstwa, katastrofy lub innego podobnego zdarzenia albo miejsc zagrożonych takim zdarzeniem przed dostępem osób postronnych lub zniszczeniem śladów i dowodów, do momentu przybycia właściwych służb...;*
- *informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń, a także inicjowanie i uczestnictwo w działaniach mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi*²³.

Drugie z wymienionych zadań wprost legitymizuje działania straży gminnych, miejskich w zarządzaniu kryzysowym. Zadanie wymienione jako czwarte, jest zadaniem bardzo szerokim i może być realizowane we wszystkich etapach zarządzania kryzysowego.

Na dzień 31 grudnia 2012 roku na terenie Polski funkcjonowało łącznie 596 oddziałów straży gminnych i miejskich²⁴ czyli w tym czasie straże gminne, miejskie funkcjonowały w około 25 % gmin w Polsce. Według stanu na 31 grudnia 2017 r. na terenie Polski funkcjonowało 490 straży (w tym 409 straży miejskich i 81 straży gminnych). Zatrudnionych w nich było łącznie 10 352 osoby, w tym 8 710 osób na stanowiskach strażniczych²⁵. Liczby te świadczą o spadku procentowym straży istniejących w gminach. Liczba straży systematycznie rosła do roku 2015, kiedy to straże

²¹ Tamże.

²² Tamże, art. 9 ust. 5 pkt 4 i 5.

²³ Tamże, art. 11 ust. 1.

²⁴ *Informacja o działalności straży gminnych (miejskich) w 2012 r. oraz o współpracy straży z Policją.* Departament Nadzoru MSW, Warszawa, 2013.

²⁵ <https://www.gov.pl/web/mswia/o-strazach-gminnych-i-miejskich-w-mswia> [dostęp: 9.04.2019 r].

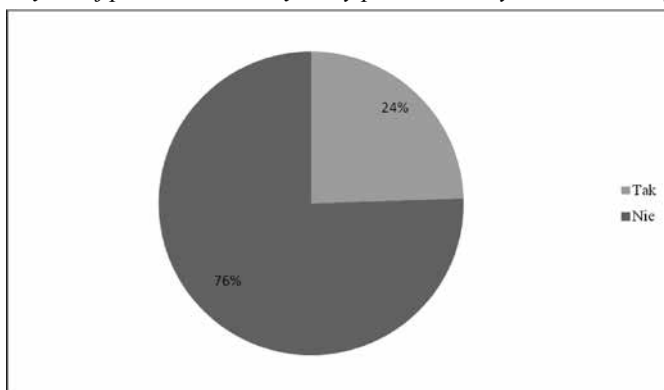
straciły prawo do stosowania fotoradarów. Po zabraniu prawa do stosowania fotoradarów rozwiązano strażę w szeregu miejscowości.

PRZYGOTOWANIE STRAŻY DO REALIZOWANIA ZADAŃ ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO

Zajmując się problemem przygotowania straży do realizowania zadań zarządzania kryzysowego, na początku należy ustalić, w jakim stopniu strażę są przygotowane do realizacji zadań z tego zakresu. Aby strażę gminne, miejskie mogły skutecznie realizować zadania w obszarze zarządzania kryzysowego, powinny mieć możliwość reagowania na zaistniałe zdarzenia bez przerwy przez całą dobę. Tymczasem badania sondażowe, przeprowadzone przez autora w roku 2014 wśród komendantów straży gminnych, miejskich²⁶ wskazywały, że tylko w 24 % jednostek straży zarządzanych przez respondentów stan etatowy pozwalał na wystawienie służb całodobowych, 76 % jednostek straży zarządzanych przez respondentów nie było w stanie wystawiać służb całodobowych.

Potencjał straży jest uzależniony od sposobu ich organizacji. Wyróżniane są strażę, które posiadają właściwy dla kompetencji stan obsady. Drugi rodzaj straży to strażę, które posiadają stan organizacyjny wynikający z mentalności władzy, która chce mieć „zbrojne ramię” do wykonywania zadań ważnych w danym momencie. Trzeci rodzaj to strażę powołane w celach represyjnych. Są to strażę kilkusobowe wspomagane przez pracowników cywilnych, najczęściej finansowanych przez Urzędy Pracy. Najlepiej wykorzystany jest potencjał straży zorganizowanych w zależności od ich kompetencji i nałożonych zadań. Silne oddziały straży uzupełniają działalność prewencyjno – porządkową Policji. Strażę, które są nieliczne kadrowo, wegetują i są w swojej działalności dość bierne.

Wykres 1. Odpowiedzi respondentów (komendantów straży gminnych, miejskich) na pytanie: Czy stan etatowy zarządzanej przez Pana/Panią straży pozwala na wystawienie służby całodobowej?

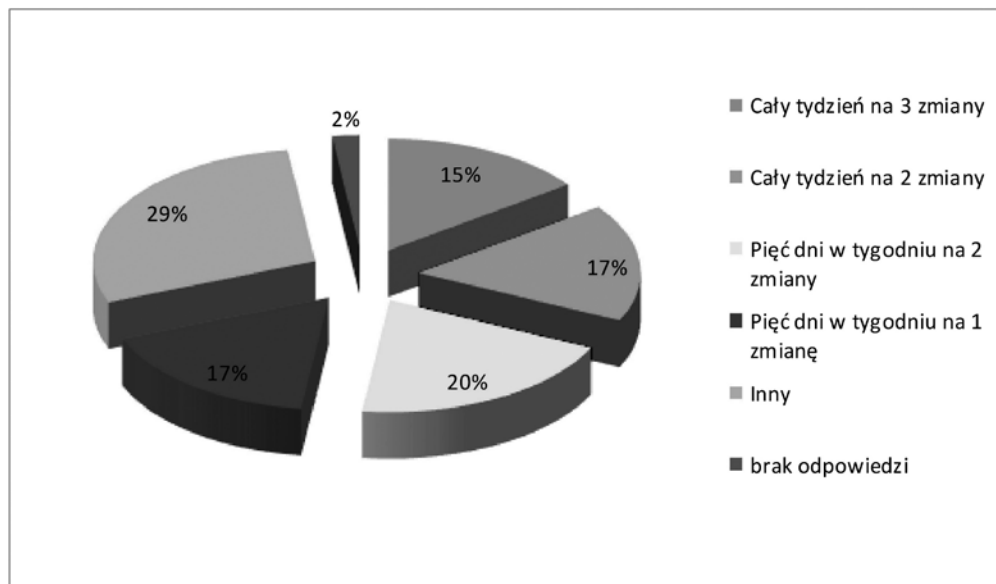

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

²⁶ G. Grondys, *Strażę gminne i miejskie w ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa, 2016.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród komendantów straży pokazały, iż faktycznie tylko 15% jednostek straży zarządzanych przez respondentów pracowało przez cały tydzień na trzy zmiany, a 17% jednostek pracowało cały tydzień na dwie zmiany.

Wykres 2. Odpowiedzi respondentów (komendantów) na temat systemów pracy zarządzanych przez nich jednostek

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

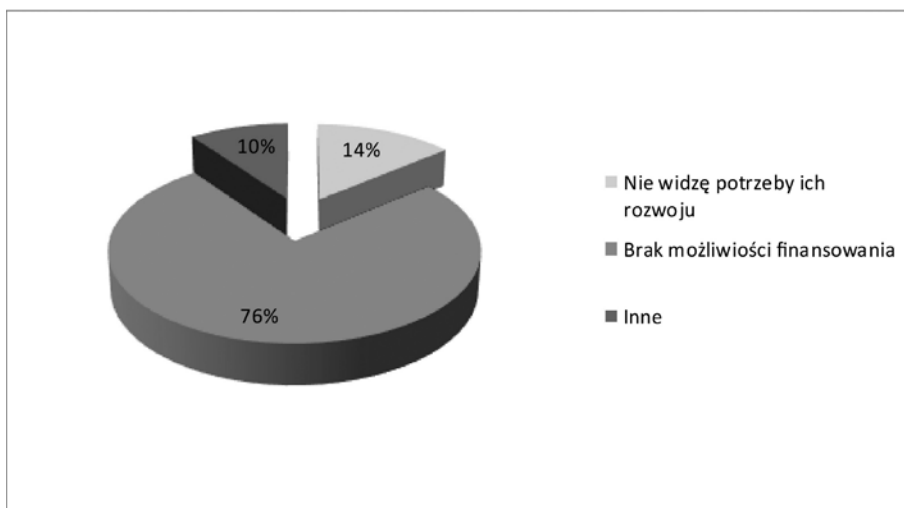
Aż 66% straży pracowało tylko pięć dni w tygodniu. Taki stan rzeczy negatywnie oceniła Najwyższa Izba Kontroli. Zdaniem NIK, brak możliwości pracy całodobowej ogranicza możliwość pełnego reagowania na zakłócenia porządku przez strażę²⁷.

PRZESZKODY W POWOŁYWANIU STRAŻY

Na samorządy jest nakładanych coraz więcej zadań, które wcześniej znajdowały się w gestii państwa. Jedną z przyczyn tego stanu jest brak środków finansowych. Samorządy znajdujące się pod presją wydatków, które muszą ponosić, nie dostrzegają potrzeby ponoszenia odpowiedzialności za bezpieczeństwo publiczne. Uznają, że to Policja powinna je zapewnić bezpieczeństwo publiczne. Jednocześnie zredukowano etaty policyjne, zredukowano jednostki policji. Policja straciła monopol na zapewnienie bezpieczeństwa publicznego.

²⁷ Informacja o wynikach kontroli funkcjonowania straży gminnych (miejskich). Najwyższa Izba Kontroli, Delegatura w Szczecinie, Szczecin 2011, s. 10.

Wykres 3. Odpowiedzi wójtów, burmistrzów, prezydentów miast na pytanie: Jakie widzi Pan/Pani przeszkody do powoływania i rozwoju straży gminnych, miejskich?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

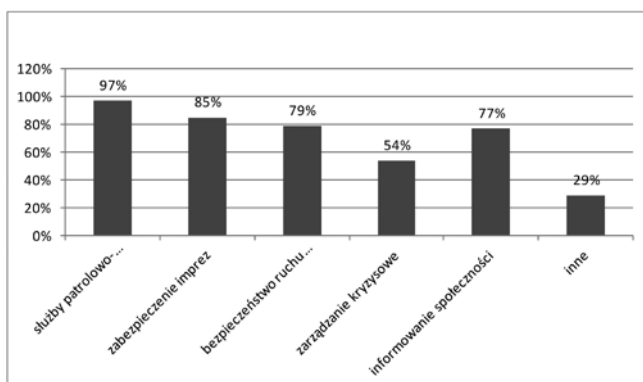
Aby samorządy w większym zakresie mogły odpowiadać za bezpieczeństwo publiczne, muszą posiadać narzędzia umożliwiające im wypełnianie tych zadań. Jedynym takim narzędziem są straże gminne, miejskie. Badani wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast jako główną przeszkodę do powoływania i rozwoju straży gminnych, miejskich wskazywali brak możliwości ich finansowania. Wśród innych przeszkód wymieniali problemy z istniejącymi przepisami; ich niestabilność; brak trwałej polityki bezpieczeństwa; zbytnią łatwość w rozwiązywaniu straży, ale też nagonkę medialną na straże wynikającą z nieznaności zasad ich działania. Część ankietowanych pomimo wskazania innej przeszkody do powoływania i rozwoju straży w opisie sygnalizowała ograniczone możliwości finansowania straży. 50% ankietowanych wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w odpowiedzi na pytanie otwarte: *Jakie narzędzia zachęcające gminy do tworzenia i rozwoju straży gminnych, miejskich powinno stworzyć Państwo?* – wskazywało na różnego rodzaju narzędzia finansowe.

ZADANIA REALIZOWANE PRZEZ STRAŻE GMINNE, MIEJSKIE

Zadanie polegające na informowaniu społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń, a także inicjowanie i uczestnictwo w działaniach mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi²⁸ jest zadaniem mającym wpływ na bezpieczeństwo publiczne.

²⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych..., art. 11 ust. 1 pkt 8.

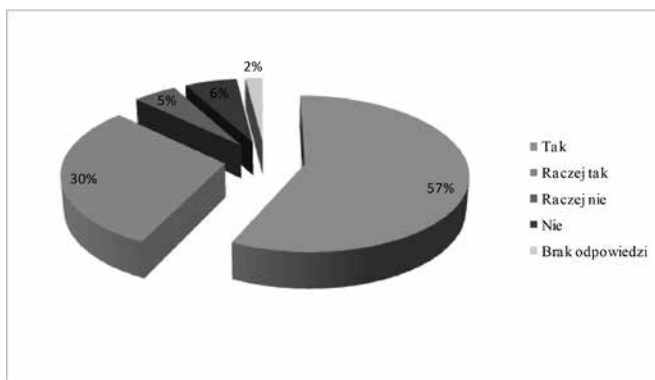
Wykres 4. Odpowiedzi respondentów na temat obszarów ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego, w jakich zarządzane przez nich straże wykonują zadania

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Jest realizowane na wszystkich etapach zarządzania kryzysowego. Podczas prowadzonych badań ankietowych, 77% badanych komendantów straży wskazywało, że zarządzane przez nich jednostki wypełniają zadania informowania społeczności o zagrożeniach. Zadania z zarządzania kryzysowego nie są ujęte w ustawowych zadaniach straży gminnych, miejskich, jednak straże wykonują je we wszystkich fazach zarządzania kryzysowego. Badania na ten temat prowadził Paweł Kamiński²⁹. 54% badanych wskazywało na wypełnianie zadań z zakresu zarządzania kryzysowego. 29% badanych wskazywało na wypełnianie innych zadań z obszaru porządku i bezpieczeństwa publicznego. Niektóre ze wskazywanych zadań przekraczają ustawowe zadania straży gminnych, miejskich. Pełny zakres odpowiedzi respondentów został uporządkowany w powyższej tabeli.

Wykres 5. Odpowiedzi respondentów (komendantów) na temat: Czy potencjał kierowanej jednostki jest w pełni wykorzystany w działaniach mających na celu ochronę porządku i bezpieczeństwa publicznego?

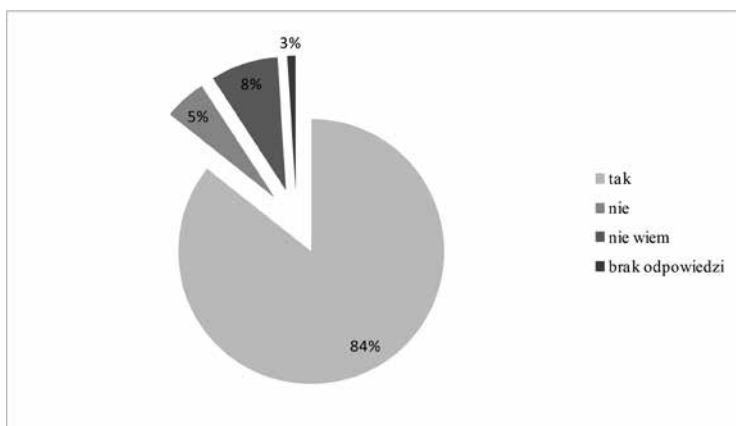

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

²⁹ P. Kamiński, *Straże gminne i miejskie w zarządzaniu kryzysowym*, rozprawa doktorska, Warszawa, AON, 2012.

Podstawowym dokumentem regulującym w gminie zarządzanie kryzysowe jest gminny, miejski plan zarządzania kryzysowego. Plan ten określa struktury i zasady organizacyjne instytucji i zespołów odpowiedzialnych za funkcjonowanie gminy w sytuacjach kryzysowych oraz realizację zadań mających na celu złagodzenie skutków zdarzenia, przywracanie i odtwarzanie warunków bytowania po zdarzeniu. wskazuje i definiuje funkcje i zakresy odpowiedzialności związane z etapami zarządzania kryzysowego w przypadku wystąpienia klęski żywiołowej, katastrofy technologicznej i innego zdarzenia powodującego sytuację kryzysową. Nakłada zadania i obowiązki na poszczególne instytucje biorące udział w zarządzaniu kryzysowym, definiuje instytucje wiodące i pomocnicze oraz określa ich zadania w oparciu o siatkę bezpieczeństwa. Zadaniem takiego planu jest ujednoczenie zadań prowadzenia działań ratowniczych przez różne służby oraz określenie zasad współpracy różnych szczebli administracji, zgodnie z zaistniałymi zagrożeniami³⁰.

Wykres 6. Odpowiedzi respondentów (komendantów) na pytanie:
Czy kierowana przez nich jednostka jest ujęta w miejskim planie zarządzania kryzysowego?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

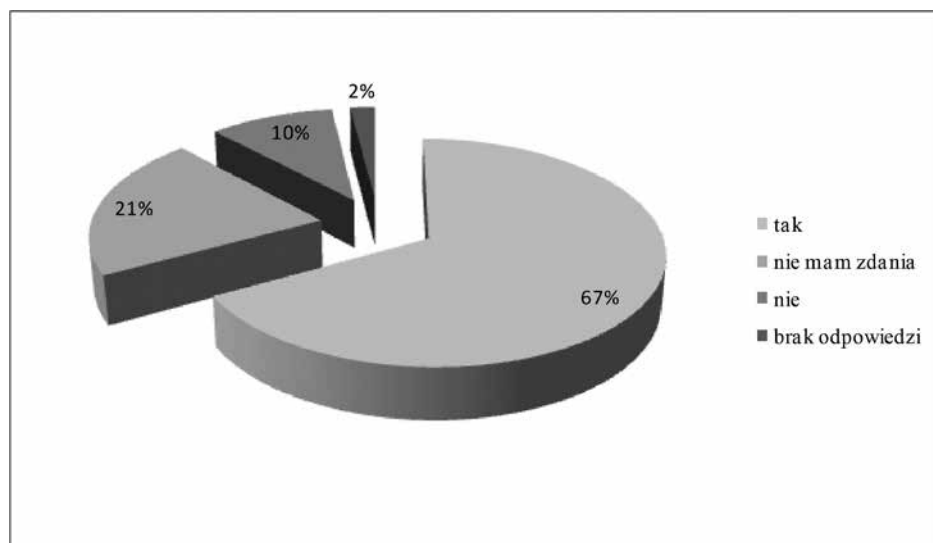
Wyniki przeprowadzonych przez autora badań wskazują, że aż 84% straży zarządzanych przez respondentów była ujęta w planach zarządzania kryzysowego. Taki odsetek pozytywnych odpowiedzi świadczy o uświadomieniu sobie przez organy gminne, jakim potencjałem dysponują straże i zauważeniu potrzeby zaangażowania ich w proces zarządzania kryzysowego.

Ankietowani odpowiedzieli również na pytanie: czy ustawowe włączenie straży do systemu zarządzania kryzysowego poprawi bezpieczeństwo w gminach? Aż 67%

³⁰ G. Grondys, *Straż Miejska w Szczecinku w miejskim systemie zarządzania kryzysowego*, w: *Zarządzanie kryzysowe w wymiarze lokalnym. Organizacja, procedury, organy i instytucje*, red. D. Majchrzak, Warszawa, AON, Warszawa, 2014, s. 504-505.

ankietowanych zauważyło ten problem i stwierdziło, że poprawiłoby to bezpieczeństwo w gminach. Z przeprowadzonych badań wynika, iż zapis o włączeniu straży do systemu zarządzania kryzysowego w gminach, w pełni legitymizowałoby takie działania i rozwiewał wątpliwości z tym związane.

Wykres 7. Odpowiedzi respondentów (komendantów) na pytanie: Czy ustawowe włączenie straży do systemu zarządzania kryzysowego poprawi bezpieczeństwo w gminach?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Ważnym elementem poprawy jakości działania jest stałe ćwiczenie umiejętności i zgrywanie działań. Oprócz stałego podnoszenia wiedzy teoretycznej ważnym elementem przygotowania jest ćwiczenie praktyczne oraz trening umiejętności i nawyków. Istotą ćwiczeń jest weryfikacja przykładowych scenariuszy zdarzeń, aby poszczególne podmioty biorące udział w rzeczywistych działaniach mogły wykonywać swoje obowiązki w sposób sprawny i skuteczny, zgodny z obowiązującymi procedurami.

W związku z tym, iż obowiązek współpracy pomiędzy strażami a Policją jest zapisany w ustawie oraz to, że w praktyce często wykonywane są wspólne patrole policjantów ze strażnikami, wspólne ćwiczenia miałyby pozytywny wpływ na zgranie patroli. Pozwoliłyby na skuteczniejsze i bezpieczniejsze podejmowanie interwencji. Obowiązek organizowania wspólnych szkoleń i ćwiczeń wynika z Ustawy o strażach gminnych. Ustawa nie odnosi się jednak do tego, kto jest obowiązany zorganizować takie ćwiczenia³¹. Biorąc pod uwagę stan etatowy Policji i straży, przygotowanie do tego oraz środki, jakimi dysponują, naturalnym organizatorem takich ćwiczeń powinna być Policja.

³¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych..., art. 9 ust. 5 pkt 5.

Tabela 1. Odpowiedzi respondentów na temat udziału straży w ćwiczeniach organizowanych przez instytucje.

Instytucja organizująca ćwiczenia	Odsetek respondentów biorących udział w ćwiczeniach
Zarządzanie kryzysowe	61%
Państwowa Straż Pożarna	40%
Policja	28%
Inne instytucje	11%
Brak udziału w ćwiczeniach	19%

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań³².

Przeprowadzone badania pokazują, że największy odsetek respondentów – 61% wskazywał na udział w ćwiczeniach organizowanych przez komórki odpowiadające za zarządzanie kryzysowe w gminach lub powiatach, a tylko 28% respondentów wskazywało na udział w ćwiczeniach organizowanych przez Policję. Niepokoi niski odsetek respondentów wskazujących na udział w ćwiczeniach organizowanych przez Policję. Można wnioskować o bardzo małej aktywności Policji w tym zakresie.

ZAKOŃCZENIE

Wszystkie ustawowe zadania straży gminnych, miejskich doskonale wpisują się w monitorowanie, planowanie, reagowanie i usuwanie skutków zagrożeń na terenie gminy, a więc w działania w obszarze zarządzania kryzysowego. Monitorowanie ryzyka odbywa się poprzez patrolowanie terenów gmin, prowadzenie obserwacji w systemach monitoringu wizyjnego czy za pomocą nowego narzędzia, które zaczyna być stosowane w strażach, bezzałogowych statków powietrznych. Planowanie odbywa się podczas ustalania zadań dla służb oraz podczas pracy w zespołach zarządzania kryzysowego zarówno na poziomie gminy jak i powiatu. Reagowanie ma miejsce podczas codziennych służb w formie patroli. To często patrole straży miejskich są pierwsze na miejscu zdarzeń zagrażających życiu i zdrowiu ludzi. i To do strażników należy podjęcie pierwszej reakcji na te wydarzenia. W perspektywie działania strażników na zdarzenia zostaną podjęte według ustalonych wcześniej procedur. Usuwanie skutków będzie działaniem planowym podejmowanym w reakcji na skutki zdarzeń.

Straże gminne, miejskie posiadające uprawnienia do legitymowania, mające możliwość prowadzenia spraw o wykroczenia, kierowania ruchem drogowym, usuwania pojazdów, wydawania poleceń osobom czy żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych i samorządowych, stosowania środków przymusu bezpośredniego, prawo ujęcia osób w określonych sytuacjach mogą stanowić narzędzie do

³² G. Grondys, *Straże gminne*

sprawnego zarządzania kryzysowego na szczeblu gmin. Żadne inne instytucje będące w dyspozycji wójtów, burmistrzów i prezydentów miast nie posiadają takich uprawnień, jakie mają straże. Zdarzenia o znamionach kryzysu występują bardzo często. Biorąc pod uwagę następujące szybko zmiany klimatyczne należy spodziewać się, że coraz częściej będą występować sytuacje wymagające uruchomienia działań w obszarze zarządzania kryzysowego.

Postulatem kierowanym do rządzących powinno być stworzenie narzędzi finansowych zachęcających gminy do powoływania straży silnych, o obsadzie etatowej umożliwiającej pełnienie służby całodobowej i wyposażonych w odpowiednie środki transportowe, łączności oraz środki umożliwiające monitorowanie i wykrywanie sytuacji stwarzających zagrożenia.

Bibliografia:

1. Grondys G. *Straże gminne i miejskie w ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego*, AON, Warszawa 2016.
2. Grondys G., *Straż Miejska w Szczecinku w miejskim systemie zarządzania kryzysowego*, w: *Zarządzanie kryzysowe w wymiarze lokalnym. Organizacja, procedury, organy i instytucje*, red. Majchrzak D., AON, Warszawa 2014.
3. Gryz J., Kitler W., red. *System reagowania kryzysowego*, Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007.
4. *Informacja o działalności straży gminnych (miejskich) w 2012 r. oraz o współpracy straży z Policją*, Warszawa, Departament Nadzoru MSW, 2013.
5. *Informacja o wynikach kontroli funkcjonowania straży gminnych (miejskich)*, Najwyższa Izba Kontroli, Delegatura w Szczecinie, Szczecin 2011.
6. *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*, Warszawa, 2008.
7. Kamiński P., *Straże gminne i miejskie w zarządzaniu kryzysowym*, Warszawa, AON, 2012.
8. Kunikowski J. *Słownik terminów z zakresu wiedzy i edukacji dla bezpieczeństwa*, w: *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych*, red. Maliszewski W. J., Bydgoszcz Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, 2005.
9. *Leksykon wiedzy obronnej*, Warszawa, Wydawnictwo MON, 1979.
10. Pawłowski J. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa Wydawnictwo, AON, 2002.
11. Sienkiewicz-Małyjurek K., Krynojewski F. R. *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Warszawa, Wydawnictwo DIFIN, 2010.
12. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (t. j. Dz. U. 2018 r. poz. 620, 1669).
13. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 1990 r. Nr 30, poz. 179).
14. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiolowej (Dz. U. 2002 Nr 62, poz. 558 z późn. zm.).
15. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 928, 2399, z 2019 r. poz. 125).
16. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (t.j. Dz. U. 2018 r. poz. 1401, 1560).
17. Wróblewski R. *Zarys teorii kryzysu, zagadnienia prewencji i zarządzania kryzysami*, Warszawa, Wydawnictwo AON, 1996.

Netografia:

<https://www.gov.pl/web/mswia/o-strazach-gminnych-i-miejskich-w-mswia> [dostęp: 9.04.2019 r.].

ANDRZEJ POTOCZEK

Kolegium Jagiellońskie, Toruńska Szkoła Wyższa w Toruniu

PROBLEMATYKA BEZPIECZEŃSTWA JAKO OBSZAR AKTYWNOŚCI WŁADZ PUBLICZNYCH SECURITY ISSUES AS AN AREA OF ACTIVITY OF PUBLIC AUTORITIES

Słowa kluczowe:

Abstrakt: Współcześnie jednym z celów aktywności władz publicznych staje się utrzymanie zdolności do reagowania w przypadku wystąpienia zagrożeń szeroko pojmowanego bezpieczeństwa publicznego, traktowanego jako swoiste dobro publiczne, z którego korzystają wszyscy członkowie danej społeczności. Dlatego też, bezpieczeństwo staje się elementem zarządzania publicznego, które wiąże się z praktyką działania administracji z jednoczesnym wskazaniem na potrzebę ujmowania polityki bezpieczeństwa jako polityki publicznej, realizowanej w określonych warunkach społeczno-organizacyjnych i przestrzennych. W ten sposób bezpieczeństwo staje się ważnym elementem polityki rozwoju obejmując wielokierunkowe działania, które umożliwią funkcjonowanie i rozwój poszczególnych sfer życia publicznego, z uwzględnieniem specyfiki oraz potencjalnych zagrożeń danego obszaru oraz społeczno-gospodarczych i przestrzennych uwarunkowań jednostki terytorialnej.

Keywords:

Abstract: Nowadays, one of the goals of public authorities' activity is to maintain the ability to react in case of threats to broadly understood public security, treated as a kind of public good that all members of a given community use. Therefore, security becomes an element of public management, which is associated with the practice of administration, while indicating the need to recognize security policy as a public policy, implemented under specific socio-organizational and spatial conditions. In this way, security becomes an important element of development policy, including multidirectional activities that will enable the functioning and development of individual spheres of public life, taking into account the specificity and potential threats to a given area and the socio-economic and spatial conditions of a territorial unit.

SPOŁECZNO-ORGANIZACYJNY I PRZESTRZENNY ASPEKT BEZPIECZEŃSTWA JEDNOSTKI TERYTORIALNEJ

Funkcjonowanie struktur samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania rozwojem związane jest z poprawą jakości życia mieszkańców danego układu terytorialnego, na co składają się różnorodne czynniki stanowiące elementy procesu zarządzania rozwojem regionalnym i lokalnym. Jest to związane z polityką lokalną i regionalną obejmującą konsekwentne i skuteczne wdrażanie w życie planów i programów wspierających wyrównywanie szans a także budowanie wewnętrznego potencjału rozwojowego, przełamywanie strukturalnych problemów gospodarczych i społecznych, pobudzanie aktywności społecznej oraz zapewnienie szeroko pojmowanego bezpieczeństwa.

W tym kontekście jednym z celów aktywności władz publicznych staje się utrzymanie zdolności do reagowania w przypadku wystąpienia zagrożeń szeroko pojmowanego bezpieczeństwa publicznego, traktowanego jako swoiste dobro publiczne, z którego korzystają wszyscy członkowie danej społeczności.

Dlatego też wydaje się, że to właśnie na poziomie jednostek terytorialnych powinny być rozwiązywane podstawowe problemy dotyczące likwidacji sytuacji konfliktowych i ograniczania różnego rodzaju niebezpieczeństw oraz niepożądanych społecznie zachowań a skuteczne przeciwdziałanie wspomnianym sytuacjom w skali lokalnej wpływać będzie na utrzymanie wysokiego poziomu bezpieczeństwa całego układu terytorialnego. Jednocześnie zagadnienia bezpieczeństwa są swoistym tłem a zarazem niezbędnym warunkiem dla osiągnięcia wysokiej jakości życia oraz stabilności prowadzenia działalności społeczno-gospodarczej. Dlatego też bezpieczeństwo, pozostając jedną z podstawowych potrzeb człowieka, odznaczającą się minimalizacją ryzyka utraty czegoś szczególnie cennego, staje się współcześnie warunkiem koniecznym dla rozwoju układu terytorialnego. Z punktu widzenia specyfiki poszczególnych obszarów, problematyka bezpieczeństwa w największym stopniu odnosi się do przedsięwzięć związanych z rozwojem nowoczesnego społeczeństwa oraz jego potrzeb i aspiracji, a jednocześnie pośrednio oddziałuje na proces modernizacji przestrzeni miast i wsi. Warunkiem skutecznego zarządzania układem terytorialnym w wymiarze lokalnym i regionalnym jest z jednej strony identyfikacja szans i możliwości oraz potencjalnych zagrożeń, z drugiej zaś kompleksowe oddziaływanie władz publicznych na społeczeństwo, gospodarkę, przestrzeń i ekosystem w celu tworzenia warunków stymulujących wykorzystanie istniejących szans i ograniczenie zagrożeń rozwoju. W zakresie tak pojmowanego zarządzania władza publiczna podejmuje wielokierunkowe działania obejmujące różnorodne obszary aktywności, gdzie jednym z kluczowych staje się obecnie zagadnienie szeroko pojmowanego bezpieczeństwa, które umożliwia funkcjonowanie i rozwój innych sfer życia publicznego. Z tego punktu widzenia bezpieczeństwo jest systemem powiązanych ze sobą elementów, które wzajemnie na siebie oddziałują i muszą być skutecznie zarządzane. Stąd potrzeba powiązania elementów wpływających na rozwój lokalny i regionalny z procesem budowania systemu bezpieczeństwa na poszczególnych poziomach rozwoju. Wiąże się to z uwzględnieniem związków pomiędzy współcześnie pojmowanym bezpieczeństwem a procesem rozwoju jednostki terytorialnej, przy założeniu, że bezpieczeństwo staje się integralnym elementem procesu kształtowania układu terytorialnego z uwzględnieniem uwarunkowań społecznych, organizacyjnych i przestrzennych. Jest to niezwykle skomplikowany i wielokierunkowy obszar działań, gdzie nadrzędnym celem jest poprawa poziomu jakości życia lokalnej i regionalnej społeczności, przy czym działania te podlegają różnorodnym uwarunko-

waniom i systematycznym przekształceniom. Determinuje to zmiany dotyczące pojęcia i zakresu kategorii jaką jest jakość życia mieszkańców, gdzie w miarę rozwoju społecznego i postępu cywilizacyjnego dochodzą nowe elementy. Złożoność współczesnych uwarunkowań tego procesu, jak też stale rosnące potrzeby i oczekiwania ze strony środowisk lokalnych i regionalnych generują narastające konflikty, a zróżnicowanie i dynamika przeobrażeń cywilizacyjnych w skali europejskiej i globalnej powoduje powstawanie wielu zagrożeń odnoszących się do różnych aspektów funkcjonowania wspólnot lokalnych i regionalnych. Powoduje to konieczność przeciwdziałania powstającym zagrożeniom i sytuacjom konfliktowym, jak też eliminowania ich ewentualnych skutków. Pojawia się zatem pojęcie szeroko pojmowanego bezpieczeństwa jako swoistej wartości oraz elementu kategorii jakości życia. Ważna staje się tutaj interpretacja tego pojęcia, analiza jego uwarunkowań, znajomość czynników wpływających na jego postrzeganie oraz umiejętność oceny wpływu na poziom jakości życia danej społeczności. Stąd jednym z celów działań władz publicznych powinno być przede utrzymanie zdolności do reagowania w przypadku wystąpienia zagrożeń szeroko pojmowanego bezpieczeństwa. Należy też zwrócić uwagę, że bezpieczeństwo jednostek samorządu terytorialnego jest swoistym dobrem publicznym, a także zdolnością do zaspokajania potrzeb indywidualnych i zbiorowych, przy czym korzystają z niego wszyscy członkowie danej społeczności. Jest także dobrem podstawowym bowiem warunkuje korzystanie z innych dóbr, jak też warunkuje trwanie danej wspólnoty oraz stały rozwój poziomu życia. W tym kontekście niezwykle ważne jest zapewnienie ochrony dynamicznego i swobodnego rozwoju jednostki terytorialnej oraz utrzymywanie koniecznego poziomu owego rozwoju w celu zapewnienia żywotnych interesów danego obszaru, w tym zabezpieczenia interesów społeczności lokalnej i regionalnej we wszystkich sferach jej funkcjonowania. Stąd duże znaczenie działań zmierzających do ochrony przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi, zapewnienie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego, a także przeciwdziałanie niepożądanym zmianom oraz ochrona wartości istotnych dla danego terytorium. W tym kontekście pojawia się kwestia historyczno-kulturowych odniesień do problematyki bezpieczeństwa jak też rozważanie zależności pomiędzy bezpieczeństwem a identyfikacją terytorialną i tożsamością miejsca. Nasuwa się w związku z tym wniosek, iż wśród zadań administracji publicznej w zakresie rozwoju jednostki terytorialnej, obejmujących wielokierunkowe działania odnoszące się do różnorodnych obszarów aktywności, musi znajdować się zagadnienie szeroko pojmowanego bezpieczeństwa, które umożliwi funkcjonowanie i rozwój innych sfer życia publicznego. Z tego punktu widzenia bezpieczeństwo jest systemem powiązanych ze sobą elementów, które wzajemnie na siebie oddziałują. Jednocześnie może być ono postrzegane jako przeciwdziałanie niebezpieczeństwu i związane jest z gospodarowa-

niem zasobami endogenicznymi oraz przestrzenią, co powoduje, że uwzględniane są uwarunkowania oraz instrumenty istotne dla kształtowania kierunków rozwojowych jednostki terytorialnej. Z tego punktu widzenia należy podkreślić relacje pomiędzy bezpieczeństwem a różnymi wymiarami przestrzeni publicznej, która w konsekwencji powinna stać się przestrzenią bezpieczną. Istotne wydaje się także perspektywiczne i bieżące zapewnienie środków, pozwalających skutecznie i ekonomicznie realizować zamierzenia wynikające z potrzeby kreowania i utrwalania systemu bezpieczeństwa zgodnego ze strategią rozwoju. Dlatego też niezbędne staje się odniesienie do aspektów istotnych dla kształtowania procesu rozwoju układu terytorialnego, w kontekście zapewnienia jego bezpieczeństwa, przy czym podejście do problematyki bezpieczeństwa musi uwzględniać współczesne koncepcje rozwoju, jego przestrzenne aspekty oraz społeczne i kulturowe uwarunkowania, co wpływa na kształtowanie systemu bezpieczeństwa układu terytorialnego oraz pojmowanie polityki bezpieczeństwa jako polityki publicznej. Zarazem niezbędne jest sytuowanie bezpieczeństwa w kategorii potrzeb człowieka a także uwzględnienie specyfiki współcześnie pojmowanego interwencjonizmu samorządowego jako ważnego elementu bezpieczeństwa publicznego. Stwarza to podstawę dla kompleksowego ujmowania problematyki bezpieczeństwa na poziomie lokalnym i regionalnym i traktowania jej jako integralnego elementu procesu zarządzania rozwojem jednostki terytorialnej, z jednoczesnym wskazaniem na istotne związki między problematyką bezpieczeństwa a specyfiką zarządzania układem terytorialnym wraz z odniesieniem do występujących uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, organizacyjnych i przestrzennych. Jest to odniesienie obejmujące w kompleksowy sposób szeroki zakres zagadnień składających się na problematykę zarządzania jednostką terytorialną wraz ze wskazaniem bezpieczeństwa jako ważnego i spójnego obszaru aktywności władz publicznych w zakresie planowania i wdrażania przedsięwzięć związanych z rozwojem lokalnym i regionalnym.

Można zatem przyjąć, że bezpieczeństwo i rozwój to dwa podstawowe wymiary istnienia jednostek terytorialnych i całych społeczności, które się wzajemnie warunkują, gdyż bezpieczeństwo gwarantuje proces rozwoju, z kolei rozwój ułatwia zapewnienie szeroko pojmowanego bezpieczeństwa. Sytuacja taka wpływa na swoiste relacje pomiędzy prawno-organizacyjnymi oraz społecznymi i planistycznymi aspektami odnoszącymi się do obydwu pojęć. Tak więc bezpieczeństwo układu terytorialnego to swoista dziedzina jego aktywności, której treścią jest zapewnianie możliwości przetrwania i swobody realizacji własnych interesów w otaczającym środowisku, w szczególności poprzez wykorzystywanie szans, stawianie czoła wyzwaniom, redukcja ryzyka oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla układu terytorialnego i jego interesów. Bezpieczeństwo przejawia się zatem we wszystkich dziedzinach aktywności

układu terytorialnego, a jego struktura odpowiada strukturze funkcjonowania jednostki terytorialnej.¹

BEZPIECZEŃSTWO JAKO OBSZAR ZARZĄDZANIA JEDNOSTKA TERYTORIALNĄ

Współcześnie poprawa bezpieczeństwa mieszkańców jest jednym z podstawowych zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego a władze lokalne i regionalne podejmują różnorodne działania w tym zakresie. Istotne są w tym kontekście działania, których celem jest ograniczanie pośrednich przyczyn stanowiących podłoże powstawania konfliktów, zagrożeń lub patologii społecznych, przy czym poszczególne szczeble samorządu terytorialnego w znaczny sposób różnią się w zakresie zadań i kompetencji w tym zakresie. Z kolei z punktu widzenia potrzeb społecznych, bezpieczeństwo jest elementem zarządzania publicznego, które wiąże problematykę administracji z nauką organizacji i zarządzania a także wskazuje na potrzebę ujmowania polityki bezpieczeństwa jako polityki publicznej, realizowanej w określonych warunkach społeczno-organizacyjnych i przestrzennych. Należy podkreślić, że rolą władz publicznych w zarządzaniu bezpieczeństwem jest koordynacja działań szeregu organizacji i instytucji, jak też opracowanie procedur działania, zasad współpracy, wymiany informacji i rozwiązywania konfliktów. Zarazem zarządzanie bezpieczeństwem opiera się na realizacji wielu inicjatyw, których celem jest podejmowanie przedsięwzięć adekwatnych do sytuacji, w tym występujących konfliktów lub potencjalnych zagrożeń, jak też wzmocnienie i usprawnienie koordynacji systemu bezpieczeństwa. Można przyjąć, że wszystkie zadania realizowane w systemie samorządu terytorialnego bezpośrednio lub pośrednio oddziałują na poziom bezpieczeństwa publicznego. Jednocześnie poprzez podejmowanie szeregu innych działań związanych z procesem zarządzania rozwojem lokalnym i regionalnym władze samorządowe ukierunkowane są na eliminację źródeł powstawania zagrożeń, negatywnych zjawisk i sytuacji konfliktowych. W strukturach samorządu terytorialnego podejmowanych jest wiele działań bezpośrednio i pośrednio ukierunkowanych na zapewnienie optymalnego poziomu bezpieczeństwa publicznego. W obszarze zarządzania bezpieczeństwem istotą działań jest współpraca i partnerskie relacje między samorządami, jednostkami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo oraz społeczeństwem, co niewątpliwie stanowi podstawę efektywności realizowanych przedsięwzięć. Zarazem, podjęcie działań na rzecz bezpieczeństwa publicznego i skuteczna ich realizacja wymaga akceptacji i aktywności społecznej. Należy też podkreślić, że administracja publiczna, podejmując realizację przedsięwzięć na rzecz bezpieczeństwa, musi kierować się istniejącymi zasadami, precyzyjnie określać cele

¹ A. Potoczek, *Bezpieczeństwo jako obszar zarządzania jednostką terytorialną*, Monografie KJ TSW, Toruń, 2018

i zadania, umiejętnie analizować sytuację, pozyskiwać środki finansowe i rzeczowe, decydować, koordynować, dostosowywać działania do wymogów otoczenia, identyfikować i eliminować wszelkie bariery w działaniu, a także prowadzić stały monitoring efektów. Trzeba też podkreślić, że sprawność w przygotowaniu i realizacji działań z zakresu bezpieczeństwa publicznego w dużym stopniu zależy od myślenia i działania strategicznego oraz efektywności planowania przestrzennego. Tak więc należy postrzegać bezpieczeństwo jako integralny obszar zarządzania rozwojem jednostki terytorialnej z jednoczesnym odniesieniem się do wielorakich związków pomiędzy owym bezpieczeństwem a procesem kształtowania terytorialnego systemu społecznego. Jednocześnie konieczne jest wskazanie na szeroki zakres oraz możliwości postrzegania problematyki bezpieczeństwa w odniesieniu do różnych aspektów procesu rozwojowego i jego rozlicznych uwarunkowań.

Takie pojmowanie zagadnienia umożliwia szersze spojrzenie na problematykę bezpieczeństwa z punktu widzenia władz publicznych na poziomie lokalnym i regionalnym jak też włączenie jej w proces planowania i wdrażania przedsięwzięć istotnych z punktu widzenia rozwoju, budowania przewag konkurencyjnych oraz kształtowania poziomu jakości życia wspólnot samorządowych. Z punktu widzenia praktyki zarządzania bezpieczeństwem konieczne staje się podejmowanie przez władze publiczne zintegrowanych i systematycznych działań mających na celu przeciwdziałanie i zapobieganie zagrożeniom interesu publicznego oraz przywracanie normalnego stanu funkcjonowania układu terytorialnego. Ponadto należy wskazać na różnorodne relacje, łączące poszczególne podmioty aparatu zarządzania, mając postać powiązań normatywnych, decyzyjnych, informacyjnych, współdziałania oraz funkcjonalno-przestrzennych. Kolejna sprawa to wskazanie na potrzebę uwzględniania zmian, jakie zachodzą w społeczności lokalnej i regionalnej pod wpływem występujących uwarunkowań i organizowanie w związku z tym skutecznych narzędzi, umożliwiających wypełnienie zadań ochronnych, zapobiegawczych i naprawczych. Należy też pamiętać, że elementy systemu zarządzania bezpieczeństwem w ujęciu funkcjonalnym stanowią kierunki aktywności administracji, w ramach których można budować system form jej działania służących zapewnieniu i ochronie bezpieczeństwa z uwzględnieniem specyfiki obszaru, na którym funkcjonuje. Istotne jest wzmocnienie przekonania, że poczucie bezpieczeństwa mieszkańców danej jednostki terytorialnej jest jednym z ważnych czynników jej rozwoju jak i jej atrakcyjności, a brak zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa odczuwany przez mieszkańców i partnerów społeczno-gospodarczych może prowadzić do stagnacji rozwoju i wpływać na wizerunek jednostki terytorialnej. Trzeba też pamiętać, że poczucie bezpieczeństwa wpływa na kształtowanie się podstawowych więzi oraz tożsamości, które czynią daną społeczność organizmem spójnym,

solidarnym, zdolnym do aktywnego tworzenia i ochrony wspólnych wartości i dóbr. Dlatego też pomimo zmieniających się uwarunkowań politycznych i społeczno-gospodarczych bezpieczeństwo wciąż pozostaje jednym z podstawowych i niezmiennych warunków rozwoju lokalnego i regionalnego. Zatem utrzymanie bezpieczeństwa jest jednym z najważniejszych zadań publicznych i nierozzerwalnie wiąże się systemem sprawowania władzy oraz jej społecznej akceptacji. Dla praktyki działań istotne jest wskazanie jakie wynika z omawianej pracy, iż zarządzanie jednostką terytorialną związane jest z realizacją priorytetu jakim jest zwiększenie bezpieczeństwa mieszkańców układu terytorialnego poprzez kreowanie aktywnej polityki wspierania bezpieczeństwa lokalnego i regionalnego. Można to osiągnąć poprzez system planowania, organizowania i wdrażania przedsięwzięć mających na celu identyfikowanie i rozwiązywanie sytuacji problemowych. Stąd pojawia się możliwość kształtowania poziomu bezpieczeństwa jednostki terytorialnej w odniesieniu do różnych jego aspektów, przy czym stan owego bezpieczeństwa nie jest nigdy stabilny i zależy od różnorodnych uwarunkowań oraz zidentyfikowanych w prezentowanym opracowaniu zależności. Podobnie polityka rozwoju rozumiana jako planowe i przemyślane podejmowanie działań mających na celu polepszenie jakości życia jest w praktyce także podstawą dla działań w zakresie bezpieczeństwa i w tym zakresie powinna być określana mianem polityki bezpieczeństwa, pojmowanej jako jedna z polityk publicznych realizowanych na obszarze jednostki terytorialnej. W praktyce niezwykle istotne staje się odniesienie do różnorodnych uwarunkowań wpływających na poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnych i regionalnych oraz budowanie bezpiecznych przestrzeni publicznych, rozumianych jako obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokajania potrzeb mieszkańców, poprawy, jakości ich życia oraz nawiązywaniu kontaktów społecznych, gdzie niezbędne jest współdziałanie ze społecznością lokalną i regionalną, co niewątpliwie stworzy warunki dla identyfikacji i eliminacji zagrożeń. W konsekwencji zarządzanie bezpieczeństwem publicznym opiera się w praktyce na realizacji wielu inicjatyw, których celem jest podejmowanie działań adekwatnych do potencjalnych zagrożeń, a także wzmocnienie i usprawnienie koordynacji zadań realizowanych w systemie samorządu terytorialnego, bezpośrednio lub pośrednio oddziałujących na poziom bezpieczeństwa publicznego. Wszystko to musi być oparte i ideę szeroko pojmowanego partnerstwa oraz uwzględnienie społecznego kontekstu rozwoju jednostki terytorialnej, co stanowi też zespół uwarunkowań dla kształtowania praktycznego wymiaru bezpieczeństwa na poziomie lokalnym i regionalnym.

Wydaje się, że współcześnie niezbędne jest kompleksowe uwzględnianie szerokiego zakresu zagadnień związanych z problematyką bezpieczeństwa jednostki terytorialnej powiązanych z procesem rozwoju lokalnego i regionalnego oraz obszarem zarządzania

w układzie terytorialnym. Istotne jest także odniesienie się do zadań samorządu terytorialnego oraz jego licznych uwarunkowań w kontekście prowadzenia polityki rozwoju, ściśle związanej z inicjowaniem i realizacją polityki bezpieczeństwa w jej aspekcie społecznym, organizacyjnym i przestrzennym. Pozwoli to na:

- systemowe ujęcie zagadnienia bezpieczeństwa jednostki terytorialnej w świetle występujących zadań i uwarunkowań samorządu terytorialnego w obszarze zarządzania rozwojem,
- wskazanie na ścisły związek szeroko pojmowanego bezpieczeństwa z procesem zarządzania rozwojem jednostki terytorialnej,
- przedstawienie związków pomiędzy aktualnymi trendami zarządzania i kierunkami polityki rozwoju a problematyką bezpieczeństwa lokalnego,
- odniesienie się do społecznych i przestrzennych uwarunkowań bezpieczeństwa lokalnego,
- ukazanie związków pomiędzy polityką bezpieczeństwa a polityką publiczną,
- wskazanie na praktyczne relacje pomiędzy planowaniem regionalnym i przestrzennym a problematyką bezpieczeństwa jako elementem procesu rozwoju regionalnego,
- zwrócenie uwagi na potrzebę poszukiwań badawczych oraz wspieranie działań w zakresie kształtowania form i metod realizacji polityki bezpieczeństwa jako polityki publicznej

Zarządzanie bezpieczeństwem zgodnie z zasadą decentralizacji w znacznej mierze powierzone jest organom samorządu terytorialnego różnych szczebli i wymaga sprawności oraz jasności działań z punktu widzenia przyznanych kompetencji. Stąd konieczność upraszczania i porządkowania struktur i zadań, tak by proces zarządzania bezpieczeństwem spełniał wymóg sprawności i efektywności, co w konsekwencji zapewni poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnych i regionalnych. Osiąga się dzięki temu określony stan bezpieczeństwa, który nie jest jednak stanem stabilnym, gdyż w rzeczywistości występują ciągle jego zagrożenia, zarówno ze strony sił natury jak i niezamierzonych i zamierzonych skutków działalności człowieka. Każdy podmiot musi zatem czynić starania o zapewnienie sobie stabilności stanu bezpieczeństwa. W tym celu tworzony jest system bezpieczeństwa podmiotu określany jako zespół sił i środków zapewniających akceptowalny przez dany podmiot stan bezpieczeństwa.² Efektem procesu zarządzania powinno być systematyczne zwiększanie poziomu bezpieczeństwa zarówno dziedzinowego jak i ogólnego. Proces zarządzania musi uwzględniać szczegółową identyfikację różnych zagrożeń, ich wzajemne korelacje, możliwości zmniejszania prawdopodobień-

² E. Kołodziński, *Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, <http://www.uwm.edu.pl/mkzk/download/wprowadzenie.pdf> [dostęp: 25.01.2017]

stwa ich wystąpienia jak też łagodzenia potencjalnych skutków. Pozwoli to na opracowanie procedur zarządzania bezpieczeństwem oraz wspomaganie i optymalizacji związanych z tym procesów informacyjno-decyzyjnych. Zarządzanie bezpieczeństwem powinno spełniać wymóg sprawności i efektywności, co w konsekwencji zapewni poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Osiąga się dzięki temu określony stan bezpieczeństwa, który jednakże nie jest stanem stabilnym gdyż w rzeczywistości występują ciągle jego zagrożenia, zarówno ze strony sił natury jak i niezamierzonych i zamierzonych skutków działalności człowieka. Efektem procesu zarządzania powinno być systematyczne zwiększanie poziomu bezpieczeństwa zarówno dziedzinowego jak i ogólnego. Proces zarządzania w układzie terytorialnym musi uwzględniać szczegółową identyfikację różnych zagrożeń, ich wzajemne korelacje, możliwości zmniejszania prawdopodobieństwa ich wystąpienia jak też łagodzenia potencjalnych skutków. Pozwoli to na opracowanie procedur zarządzania bezpieczeństwem oraz wspomaganie i optymalizacji związanych z tym procesów informacyjno-decyzyjnych.

Należy podkreślić, że działalność w obszarze samorządowym odnosi się do aktywności poszczególnych struktur władzy publicznej w kontekście prawnym i organizacyjnym co jest związane z realizacją zadań w zakresie zarządzania publicznego na rzecz szeroko pojmowanego bezpieczeństwa. Z punktu widzenia skuteczności procesu zarządzania w obszarze bezpieczeństwa istotną sprawą jest definiowanie środowiska bezpieczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem jego aspektów społecznych. Z punktu widzenia lokalnego poziomu zarządzania, podmiotami zainteresowanymi tą problematyką mogą być wszyscy mieszkańcy oraz grupy społeczne wraz z ich ambicjami społeczno-zawodowymi oraz możliwości ich realizacji. Ważne są tutaj wyznawane wartości, poczucie tożsamości, identyfikacja terytorialna, aspiracje oraz dążenia do zaspokojenia bieżących i przyszłych potrzeb.³ Realizując zadania w zakresie zarządzania bezpieczeństwem w wymiarze terytorialnym należy zwrócić uwagę na szerokie i kompleksowe podejście do bezpieczeństwa, opracowanie kompleksowego modelu wymiany informacji a także szeroki zakres różnych form współpracy. Konieczne jest także elastyczne dostosowywanie się do przyszłych wyzwań oraz zmian w otoczeniu jednostki terytorialnej jak również stosowanie innowacyjnego podejścia do problematyki budowy systemu bezpieczeństwa. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na nowe zagrożenia związane z organizacją i funkcjonowaniem przestrzeni publicznej, które naruszają bezpieczeństwo na wielu płaszczyznach życia społecznego. Stąd w miarę ich narastania obserwuje się coraz większą determinację w poszukiwaniu bezpieczeństwa, które jest nie tylko nadrzędną wartością, ale również celem każdej społeczności. Jest to ważny i złożony element warunkujący skuteczność i efektywność procesu zarządzania bezpieczeństwem.

³ Z. Witaszek, *Bezpieczeństwo społeczne*, w: *Wybrane problemy bezpieczeństwa. Dziedziny bezpieczeństwa*. red. naukowa A. Urbanek, Wyd. Społeczno-Prawne, Słupsk 2013

W zakresie zarządzania bezpieczeństwem niezwykle istotne jest określenie wyzwań rozwojowych oraz działanie na rzecz usprawniania systemu bezpieczeństwa, co wymaga skuteczności oraz konsekwentnej koordynacji. Kluczem do sukcesu będzie tutaj zrozumienie otoczenia i jego potrzeb, właściwe wytyczenie celów oraz optymalne wykorzystanie mechanizmów strategicznego programowania dla zwiększenia skuteczności i efektywności zarządzania. W obszarze zarządzania oraz programowania strategicznego konieczne jest prowadzenie świadomej polityki rozwoju systemu bezpieczeństwa oraz ukierunkowane przedsięwzięć na uporządkowanie i usystematyzowanie podejmowanych działań jak też upowszechnienie idei myślenia strategicznego w zakresie problematyki bezpieczeństwa. Powinno to prowadzić do doskonalenia systemu zarządzania bezpieczeństwem oraz zwiększenie integracji polityk publicznych z polityką bezpieczeństwa. Kolejna sprawa to wzmocnienie relacji pomiędzy rozwojem lokalnym i regionalnym a polityką bezpieczeństwa a także koordynacja procedur planowania rozwoju z wymogami systemu bezpieczeństwa.

BEZPIECZEŃSTWO JAKO ELEMENT POLITYKI ROZWOJU JEDNOSTKI TERYTORIALNEJ

Polityka rozumiana jako planowe i przemyślane podejmowanie działań mających na celu polepszenie bytu ludzi jest podstawą działań także w zakresie bezpieczeństwa i w tym zakresie określana jest mianem polityki bezpieczeństwa. Z uwagi na decentralizację administracji publicznej znaczna część zadań z zakresu bezpieczeństwa powierzona została samorządowi terytorialnemu, który pomimo występujących trudności, wywiązuje się z nałożonych w tym zakresie zadań, podejmując wysiłek na rzecz realizacji przemyślanej i spójnej polityki bezpieczeństwa.⁴ Problematyka bezpieczeństwa jest zagadnieniem złożonym i interdyscyplinarnym. Wiąże się ona także z zagadnieniem polityki, a więc szeroko rozumianej aktywności ludzkiej, publicznej i prywatnej skoncentrowanej na rozwiązywaniu problemów i konfliktów na wszystkich płaszczyznach funkcjonowania człowieka, grup i instytucji. Polityka bezpieczeństwa jest zatem celową i zorganizowaną działalnością kompetentnych organów publicznych, mającą na celu zaspokajanie wszystkich wartości, składających się na treść bezpieczeństwa. W tej działalności istotną rolę ze względu na decentralizację administracji publicznej odgrywa samorząd terytorialny. Należy podkreślić, że poczucie bezpieczeństwa wpływa na kształtowanie się podstawowych więzi oraz poczucie tożsamości, które czynią daną społeczność organizmem spójnym, solidarnym, zdolnym do aktywnego tworzenia i ochrony wspólnych wartości i dóbr. Istotne jest zatem odniesienie się do określonych zadań władz lokalnych w zakresie bezpieczeństwa, które bezpośrednio

⁴ K. Bojarski, *Polityka bezpieczeństwa i bezpieczeństwo w samorządzie terytorialnym*, „Rocznik Samorządowy” 2016, t. 5, s. 63

wpływa na funkcjonowanie i kształtowanie się podstawowych wartości społeczeństwa lokalnego i regionalnego. Szczególnie istotne zadania zostały nałożone na gminę i powiat, które dysponują dość rozległym instrumentarium w tym obszarze. Stąd można przyjąć, że gmina i powiat posiadają wszelkie atrybuty, aby zapewnić bezpieczeństwo społeczności lokalnej.⁵ Z tego punktu widzenia bezpieczeństwo lokalne staje się ważnym obszarem z punktu widzenia poszczególnych mieszkańców, a polityka bezpieczeństwa pojmowana jako polityka publiczna wpływa na proces integralności oraz identyfikacji terytorialnej. Istotne staje się tutaj budowanie odpowiednich strategii działań, kreowanie określonych zachowań, jak też inicjowanie odpowiednich form aktywności społecznej koncentrujących się one na zapewnieniu bezpieczeństwa w układzie terytorialnym.

Wydaje się, że warunkiem prawidłowego funkcjonowania systemu bezpieczeństwa na poziomie lokalnym jest szeroka współpraca władz publicznych, służb oraz mieszkańców. Praktyka wskazuje, że rola jednostek samorządu terytorialnego w zapewnieniu bezpieczeństwa społeczności lokalnych powinna opierać się na kilku ważnych zasadach. Tak więc organy publiczne powinny pełnić rolę koordynatorów działań na swoim terenie, ale przy założeniu, że rola ta obejmuje całość planowanych i realizowanych przedsięwzięć. Ważną kwestią jest formułowanie dalekosiężnych planów i strategii bezpieczeństwa o charakterze lokalnym, a także monitorowanie wskaźników związanych z bezpieczeństwem publicznym na terenie jednostki terytorialnej. Istotna pozostaje również kwestia właściwej organizacji życia społecznego, która ogranicza potencjalne zagrożenia i sytuacje konfliktowe. Kolejna sprawa to podejmowanie działań, których efektem powinno być ograniczenie negatywnych zjawisk społecznych. Zadania te muszą być podejmowane i realizowane na wielu płaszczyznach odpowiadających specyfice rozwoju jednostki terytorialnej.⁶

Poruszając kwestię bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym, należy zwrócić uwagę na środowiskowe czynniki bezpieczeństwa a także formy i główne kierunki działań zorientowanych na zaspokajanie potrzeby bezpieczeństwa i innych potrzeb społeczności lokalnej oraz wsparcie przy przewyciężaniu sytuacji trudnych, a także niezbędne warunki optymalizacji rozwoju społecznego. Należy przyjąć, że otoczeniem środowiskowym bezpieczeństwa jest cała społeczność lokalna, z uwzględnieniem specyfiki rozwoju społeczno-zawodowego oraz uwarunkowań kulturowych charakterystycznych dla danego obszaru.⁷ Trzeba podkreślić, że władze lokalne spełniają szereg funkcji mających

⁵ T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*. Warszawa 2011, s. 14.

⁶ E.M. Ordyniec *Prawno-organizacyjne uwarunkowania bezpieczeństwa społeczności lokalnych*, *Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej*, 2017

⁷ A.Wolski, *Bezpieczeństwo personalne na gruncie społeczności lokalnej*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochrona Pracy w Katowicach* Nr 1(14)2018.

na celu zapewnienie bezpieczeństwa społeczności lokalnej. Bardzo ważnym obszarem aktywności w tym zakresie jest zarządzanie jednostką terytorialną, gdzie administracja publiczna podejmuje wielokierunkowe działania obejmujące również zagadnienia szeroko pojmowanego bezpieczeństwa, które umożliwia funkcjonowanie i rozwój innych sfer życia publicznego. Każdy podmiot musi zatem czynić starania o zapewnienie sobie stabilności stanu bezpieczeństwa. W tym celu tworzony jest system bezpieczeństwa podmiotu określany jako zespół sił i środków zapewniających akceptowany przez dany podmiot stan bezpieczeństwa.⁸ Należy podkreślić, że system bezpieczeństwa powinien być dostosowany do specyfiki oraz potencjalnych zagrożeń danego obszaru jak też pożądanego poziomu bezpieczeństwa. Z punktu widzenia problematyki bezpieczeństwa, w jednostce samorządu terytorialnego istotne staje się gospodarowanie przestrzenią co powoduje, że uwzględniane są uwarunkowania oraz instrumenty planowania przestrzennego w kształtowaniu kierunków rozwojowych jednostki terytorialnej. Duże znaczenie ma także proces podejmowania decyzji kierowniczych i realizacja spójnych działań, zmierzających do zapewnienia efektywności zarządzania oraz racjonalnego niezbędnego wykorzystania zasobów w wymiarze ilościowym i jakościowym, zgodnie z misją i celem rozwoju uwzględniającego wymogi i standardy szeroko pojmowanego bezpieczeństwa.

Należy też zwrócić uwagę na zmiany zachodzące w percepcji bezpieczeństwa przez społeczeństwo oraz związaną z tym konieczność wprowadzania do działań korekt systemowych dostosowanych do nowej sytuacji, uwzględniających inną hierarchię rzeczywistych i prawdopodobnych zagrożeń oraz potrzeb i oczekiwań społecznych, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych.⁹ Jednym z warunków efektywności działań podejmowanych na rzecz bezpieczeństwa publicznego jest współpraca samorządów lokalnych w wymiarze instytucjonalnym z organizacjami pozarządowymi, sektorem prywatnym i obszarem obywatelskim. Dzięki temu powstaje system ochrony, którego celem jest zaspokojenie jednej z podstawowych potrzeb społecznych – potrzeby bezpieczeństwa. Współpraca administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa obejmuje takie obszary, jak doskonalenie i wdrażanie zasad oraz procedur współpracy, realizowanie przedsięwzięć zmierzających do utrzymywania i zwiększania posiadanych potencjałów, wzajemne wsparcie, przejawiające się realizacją zadań na korzyść współdziałających podmiotów a także wymianę informacji.¹⁰ Wykorzystywanie efektów współpracy

⁸ E. Kołodziński, *Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, <http://www.uwm.edu.pl/mkzk/download/wprowadzenie.pdf> [dostęp: 25.01.2017].

⁹ S. Kwiatkowski, *Spoleczne reperkusje nowego paradygmatu w polityce bezpieczeństwa*, w: *Bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe – uwarunkowania XXI wieku. Współczesne aspekty zarządzania bezpieczeństwem* red. naukowa M. Włodarczyk, A. Marjański, *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, TOM XI, ZESZYT 12, Łódź, 2010

¹⁰ B. Wiśniewski, *Podstawowe problemy współpracy administracji publicznej*, [w]: *Współpraca służb porządku publicznego z administracją rządową i samorządową*, red. A. Osierda, B. Wiśniewski, Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2008.

na rzecz bezpieczeństwa zarówno lokalnego, jak i personalnego powinno mieć charakter priorytetowy a instytucje pozarządowe zajmujące się kształtowaniem bezpieczeństwa publicznego powinny w współpracować ze wszystkimi podmiotami które odpowiadają za bezpieczeństwo w układzie terytorialnym. Pozwoli to na spełnienie oczekiwań społecznych oraz indywidualnych i będzie mieć swoje odzwierciedlenie w poziomie oraz zakresie współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za kształtowanie obszaru bezpieczeństwa. Jednym z ważnych obszarów w procesie zarządzania bezpieczeństwem w układzie terytorialnym jest zarządzanie kryzysowe będące działalnością organów władzy publicznej na wszystkich szczeblach organizacji państwa, angażującą wyspecjalizowane organizacje, inspekcje, straże oraz społeczeństwo. Jest to zatem działalność administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej oraz na odtworzeniu infrastruktury lub przywróceniu jej pierwotnego charakteru.¹¹ Kolejna sprawa to podjęcie działań na rzecz stworzenia wspólnego modelu w zakresie konstruowania narzędzi oraz doboru metod likwidowania wspólnych zagrożeń i niebezpieczeństw, stosując zintegrowane podejście jako sposób realizacji procesu planowania oraz wdrażania przyjętych ustaleń. Dlatego też niezbędna jest wzajemnie sprzężona polityka bezpieczeństwa, którą cechuje podejmowanie wysiłków na rzecz ochrony wszystkich obywateli, a podejmowane w tym zakresie przedsięwzięcia wymagają społecznej akceptacji. Niezwykle istotne jest także tworzenie warunków dla prowadzenia dialogu oraz możliwości swobodnego wyrażania opinii. Trzeba też zwrócić uwagę na proces integracji, szeroko pojmowane włączenie społeczne a także solidarność między podmiotami uczestniczącymi w budowaniu systemu bezpieczeństwa co tworzy warunki dla zgodnego działania i wzajemnego zaufania jako podstawy udanej współpracy.¹²

Wszystkie podejmowane działania powinny się wpisywać w realizację szeroko pojmowanej polityki bezpieczeństwa, która wskazuje cele oraz priorytety istotne z punktu widzenia aktywności samorządu na rzecz bezpieczeństwa jednostki terytorialnej. Wydaje się, że w kontekście doświadczeń europejskich proces zarządzania bezpieczeństwem wpisuje się w zakres zarządzania publicznego, istotnego dla realizacji zadań żywotnie interesujących społeczność lokalną. Odnosi się to do procesów, w których społeczność lokalna zaczyna odgrywać istotną rolę i wpływa na decyzje polityczne oraz społeczno-gospodarcze związane z poziomem życia oraz rozwojem jednostki terytorialnej.¹³ Skoncentrowane jest też na organizatorskich funkcjach administracji nastawionych

¹¹ Wg. Ustawy o zarządzaniu kryzysowym, [Dz. U. z 2007 r. nr 89, poz. 590 z późn. zm.].

¹² Strategia bezpieczeństwa wewnętrznego Unii Europejskiej. Dążąc do europejskiego modelu bezpieczeństwa. Opracowanie – Sekretariat Generalny Rady, Luksemburg 2010

¹³ B. Kożuch, Zarządzanie publiczne w teorii i praktyce polskich organizacji. Wydawnictwo PLACET, Warszawa 2004, s. 255.

na świadczenie szerokiego zakresu usług publicznych związanych z poprawą jakości życia mieszkańców, gdzie istotną kategorię stanowi zapewnienie bezpieczeństwa. Stąd ważną staje się społeczna akceptacja działań w tym zakresie, która jest też jednym z kryteriów skuteczności działań w obszarze bezpieczeństwa. Działania podejmowane w sferze zarządzania bezpieczeństwem oraz związane z tym cele, formy, metody oraz instrumenty realizacji ulegają systematycznej modyfikacji i wymagają ciągłego dostosowywania do specyfiki oraz potrzeb i możliwości danej społeczności. Jest to zatem proces dynamiczny, wymagający podejmowania systematycznych ocen, analiz oraz weryfikacji efektów a także odniesienia do ogólnych kierunków rozwoju jednostki terytorialnej. Stąd potrzeba stałego monitorowania tego procesu a także podjęcia badań w działaniu jak też wykorzystania dobrych praktyk w wymiarze krajowym i europejskim. Powinno to prowadzić do doskonalenia systemu zarządzania bezpieczeństwem oraz zwiększenie integracji polityk publicznych z polityką bezpieczeństwa.

Bibliografia:

1. K. Bojarski, *Polityka bezpieczeństwa i bezpieczeństwo w samorządzie terytorialnym*, „Rocznik Samorządowy” 2016, t. 5
2. B. Koźuch, *Zarządzanie publiczne w teorii i praktyce polskich organizacji*. Wydawnictwo PLACET, Warszawa 2004,
3. E.M. Ordyniec, *Prawno-organizacyjne uwarunkowania bezpieczeństwa społeczności lokalnych Obronność*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej”, 2017
4. A. Osierda, B. Wiśniewski, (red), *Współpraca służb porządku publicznego z administracją rządową i samorządową*
5. A. Potoczek, *Bezpieczeństwo jako obszar zarządzania jednostką terytorialną*, KJ TSW, Toruń, 2018
6. T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Warszawa 2011
7. A. Urbanek (red.), *Wybrane problemy bezpieczeństwa. Dziedziny bezpieczeństwa*. Wyd. Społeczno-Prawne, Słupsk 2013
8. M. Włodarczyk, A. Marjański (red.) *Współczesne aspekty zarządzania bezpieczeństwem*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, TOM XI, ZESZYT 12, Łódź, 2010
9. A. Wolski, *Bezpieczeństwo personalne na gruncie społeczności lokalnej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochrona Pracy w Katowicach”, Nr 1(14)/2018

Netografia:

1. Kołodziński, *Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, <http://www.uwm.edu.pl/mkzk/download/wprowadzenie.pdf> [dostęp: 25.01.2017 r.].

JOLANTA MARTUSZEWSKA¹

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni, Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich

WSPÓŁCZESNA EDUKACJA NA RZECZ BEZPIECZEŃSTWA – WYBRANE PROGRAMY CONTEMPORARY EDUCATION FOR SAFETY – SELECTED PROGRAMS

Słowa kluczowe: edukacja, program „Bezpieczna +”, program prewencyjny, kampania kolejowa.

Abstrakt:

Bezpieczeństwo jest jednym z najważniejszych aspektów życia człowieka. Wszyscy pragniemy czuć się bezpiecznie. Niestety, nie każdy widzi potrzebę dbania o bezpieczeństwo, a indywidualny wkład jednostki na rzecz bezpieczeństwa społecznego nie zawsze jest oczywisty.

Badania wskazują, że w tych społecznościach lokalnych, które wcześniej podejmowały skuteczne działania, będzie występowała większa gotowość do kolejnej partycypacji we wspólnych działaniach niż w takich społecznościach, które jeszcze takich działań nie wykonywały.² Tak więc trzeba stwierdzić, iż im lepiej będzie zorganizowana społeczność lokalna, im lepszy klimat społeczny, tym większe szanse na uzyskanie pożądaných korzyści społecznych.

Zmiany zachodzące we współczesnym świecie powodują również zmianę zakresu tematycznego edukacji dla bezpieczeństwa. Stwarza to niebezpieczeństwo ujęcia tematyki w sposób mało kompleksowy. Celem opracowania jest omówienie wybranych – krajowych programów edukacji dla bezpieczeństwa, realizowanych, także na terenie województwa pomorskiego.

Keywords: education, „Safe +” program, preventive program, railway campaign

Abstract:

Safety is one of the most important aspects of a person's life. We all want to feel safe. Unfortunately, not everyone sees the need to care for security, and the individual contribution of the individual to social security is not always obvious.

Research shows that in those local communities that previously took effective action, there will be greater readiness for the next participation in joint activities than in such communities that have not yet done such activities. Thus, it must be said that the better organized local community, the better the social climate, the greater the chances of obtaining the desired social benefits.

The changes taking place in the modern world also change the thematic scope of education for security. This creates the danger of capturing the subject matter in a less comprehensive way. The aim of the study is to discuss selected - national education programs for security, implemented also in the Pomeranian Voivodship.

WSTĘP

Zmiana nastawienia uczniów, nauczycieli, aby przedmiot edukacja dla bezpieczeństwa traktować bardziej realnie to kluczowy punkt w kierunku rozwoju całego społeczeństwa. Jednak w XXI wieku to żmudny proces, zważywszy na małą ilość

¹ doktorantka AMW.

² A. Brzezińska, A. Hulewska, A. Słomska (red), *Edukacja regionalna*, Warszawa, PWN, 2006, s. 35.

godzin przedmiotu w szkołach. Aczkolwiek zaangażowanie wszystkich organów systemu edukacji tj. rządowych, pozarządowych i samorządowych, pomoże stworzyć prawidłowe możliwości reakcji na dane zagrożenie. Współpraca pomiędzy podmiotami rozwinię wspólne doświadczenia, a tym samym podniesie świadomość i kwalifikacje jednostki.

Rozwój technologiczny, industrializacja powoduje, iż we współczesnym świecie zmienia się zakres tematyczny edukacji dla bezpieczeństwa. Dlatego istnieje potrzeba, aby był zmieniany stosownie do bieżących wymagań i rzeczywistości.

Istotne jest, aby nie ograniczać się do przedmiotu szkolnego „edukacja dla bezpieczeństwa”. Jedną z form działalności pozarządowej są koła zainteresowań oraz koła naukowe, które w kwestii bezpieczeństwa prowadzą darmowe szkolenia raz w roku. Zaznaczyć należy, że w świecie powszechnej edukacji na rzecz bezpieczeństwa edukacją należy objąć, poza dziećmi w wieku szkolnym, także osoby dorosłe, które przede wszystkim kreują bieżącą rzeczywistość.

Istnieje wiele dokumentów opracowanych przez podmioty bezpieczeństwa, które zawierają priorytety w zakresie bezpieczeństwa takich jak: Plany zarządzania kryzysowego, Raport o stanie bezpieczeństwa państwa w Polsce, Biuletyn Statystyczny Straży Granicznej. Jakkolwiek brak jednego kompleksowego opracowania, które zawiera wszystkie zagrożenia występujące w Polsce.

W 2004 roku została wydana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA) tzw. Informacja, której głównym obszarem zainteresowań była edukacja dla bezpieczeństwa³, jej zadania zapisane zostały w programie „Bezpieczna Polska”, jest programem rządowym poprawy bezpieczeństwa obywateli, który ma umożliwić osiągnięcie następujących celów:

- przywrócenie autorytetu państwa jako konstytucyjnego gwaranta bezpieczeństwa obywateli,
- przygotowanie państwa do realizacji zadań w dziedzinie bezpieczeństwa w ramach Unii Europejskiej,
- budowa społeczeństwa obywatelskiego,
- zredukowanie poziomu przestępczości i poprawa społecznego poczucia bezpieczeństwa⁴.

Zaangażowanie obywateli w życie publiczne, w coraz większym stopniu ma polegać na przejmowaniu współodpowiedzialności za życie własne i otoczenia. Każdy obywatel

³B. Kaczmarczyk, P. Dobrowolski, M. Dąbrowska, *Wybrane aspekty edukacji dla bezpieczeństwa*, Toruń, Adam Marszałek, 2019, s. 134.

⁴Senat RP, *Wpływ inicjatyw lokalnych na realizację rządowego programu poprawy bezpieczeństwa obywateli „Bezpieczna Polska”*, Internet [dostęp: 25.05.2019 r.], s.124.

poprzez aktywność samorządu i organizacji pozarządowych może wspierać działania organów państwa na rzecz poprawy bezpieczeństwa.

Do czynników, które mają wpływ na angażowanie się ludzi we wspólne działania szczególne znaczenie mają dwa podejścia⁵:

- Ekonomiczne, gdzie podstawowe znaczenie w mobilizowaniu ludzi do wspólnego działania ma ekonomiczny rachunek zysków i kosztów związanych z podjętą pracą.
- Afirmacyjne, które uwypukla znaczenie odpowiedzialności ludzi za własny ekosystem społeczny oraz związane z nią upoważnienie do podejmowania działania dla dobra całej wspólnoty. W tym przypadku działanie ludzi nie jest inicjowane automatycznie, gdy uznają oni, że jest ono opłacalne. Pojawia się nawet mimo wysokiego ryzyka ekonomicznego pojedynczych osób, gdyż liczy się przede wszystkim wartość, jaką jest zachowanie ekosystemu społecznego w dobrym stanie.

Ludzie są skłonni do wspólnego działania na rzecz ochrony i rozwijania kultury w przypadku, gdy z tego działania będą wynikały indywidualne korzyści (zarobki, premie, mniejsze podatki). Jednak ludzie ponoszą duże koszty, jeśli w ten sposób osiągną prestiż społeczny, powiększą posiadaną wiedzę, powiększą akceptację społeczną lub zdobędą szacunek społeczny.⁶

Profilaktyka jest jednym ze sposobów reagowania na różne sytuacje społeczne, które są szkodliwe i niepożądane. „Głównym jej zadaniem jest przeciwdziałanie zagrożeniom, których wystąpienie lub spotęgowanie w przyszłości wydaje się wysoce prawdopodobne”⁷. Skuteczna profilaktyka jest sposobem ograniczania zjawisk, które uważane są za niekorzystne. „Celem interwencji profilaktycznych jest oddziaływanie zarówno na czynniki ryzyka, jak i na czynniki chroniące”⁸. Interwencje profilaktyczne powinny być skupione zarówno na samej jednostce, jak i w jej otoczeniu społecznym. Natomiast celem działalności profilaktycznej jest eliminowanie lub redukcowanie czynników ryzyka, które tym samym przyczyniają się do prawidłowego funkcjonowania jednostki i społeczeństwa.

Programy profilaktyczne są realizowane przez wiele instytucji takich jak: Policja, Żandarmeria Wojskowa, kuratoria oświaty, władze samorządowe oraz fundacje.

⁵ M. Zimmerman, *Empowerment theory. Psychological, organizational and community levels of analysis*, (w:), *Handbook of community psychology*, (red.), J. Rappaport, E. Seidman, New York, Kluwer Academic, 2000, s. 43-64.

⁶ J. Grzelak, *Homo economicus uspołeczniony? Motywacyjne i poznawcze uwarunkowania działania w interesie społecznym*, *Studia Psychologiczne*, 1988, s. 5-30.

⁷ G. Świątkiewicz, *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, Warszawa, Krajowe Biuro ds. przeciwdziałania Narkomanii, 2002, s. 19.

⁸ J. Giereszewski, *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Warszawa, Difin, 2013, s. 182.

Prowadzone w różnej formie na przykład wykłady, prezentacje, gry, zabawy. Jednym z ciekawszych jest program rządowy Bezpieczna +.

PROGRAM BEZPIECZNA +

Jest dokumentem, który dotyczy edukacji na rzecz bezpieczeństwa. To program Ministerstwa Edukacji Narodowej. Jego głównym celem jest poprawa bezpieczeństwa uczniów nie tylko w szkole, ale i poza nią. W ramach programu realizowane są następujące obszary:

- bezpieczne korzystanie z cyberprzestrzeni;
- kształtowanie otwartości i budowanie pozytywnego klimatu szkoły;
- poprawę bezpieczeństwa fizycznego w szkołach;
- tworzenie warunków do prowadzenia przez powiatowe i miejskie jednostki Państwowej Straży Pożarnej praktycznych zajęć dla dzieci z zakresu bezpieczeństwa przeciwpożarowego⁹.

W programie znajdują się innowacyjne podejścia do tematyki bezpieczeństwa. Mianowicie, zwrócenie szczególnej uwagi na zagrożenia, z którymi dzieci mają bezpośrednią styczność np. cyberprzemoc, cyberprzestępczość. Dotacje przeznaczone są na różnego typu działania, które pozwalają na włączenie się społeczności szkół do programu z indywidualnymi pomysłami.

Przykładem takiego podejścia jest „dbanie o bezpieczeństwo”¹⁰ i stworzenie optymalnego systemu opieki zarówno w szkole jak i poza nią. Opisane działania dotyczą przede wszystkim bezpiecznej drogi do szkoły, bezpiecznego wypoczynku oraz zasad udzielania pierwszej pomocy. Wpływając tym samym na wzmocnienie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży przez:

- Działania związane z zapewnieniem bezpiecznej drogi do oraz ze szkoły to przede wszystkim działania, dzięki którym uczniowie otrzymują wiedzę o zasadach ruchu drogowego, prawidłowym zachowaniu w środkach komunikacji miejskiej oraz szybkim reagowaniu w sytuacji zagrożenia życia.
- Działania związane z zapewnieniem bezpiecznego wypoczynku dzieci i młodzieży w czasie ferii oraz wakacji polegają głównie na dostarczeniu informacji dotyczących w jaki sposób należy zadbać o bezpieczną podróż dziecka oraz jego pobyt na koloniach.
- Dbanie o bezpieczeństwo i higienę pracy to zapewnienie bezpieczeństwa dla

⁹Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Bezpieczna szkoła*, Internet, <https://bezpiecznaszkola.men.gov.pl/>, [dostęp: 26.05.2019 r.].

¹⁰MEN, *Bezpieczna szkoła. Dbamy o bezpieczeństwo*, Internet, <https://bezpiecznaszkola.men.gov.pl/tematy/dbamy-o-bezpieczestwo/informacje-2/> [dostęp: 26.05.2019 r.].

całego środowiska szkolnego. Systematyczna ewidencja i analiza zaistniałych zdarzeń oraz eliminacja potencjalnych zagrożeń poprzez planowe działania przynosi wymierne efekty w postaci m.in. zmniejszonej liczby wypadków.

- Pierwsza pomoc to jak najszybsze wykonanie czynności, które są niezbędne i możliwe w konkretnej sytuacji i mają na celu utrzymanie podstawowych czynności życiowych, zapewnienie pomocy lekarskiej, niedopuszczenie do powikłań i złagodzenie bólu. Dlatego też, wiedza o metodach udzielania pierwszej pomocy i sposobach zachowania się w sytuacji wypadku jest ważna i potrzebna w każdym wieku.

KAMPANIA KOLEJOWA „ABC W MOJEJ SZKOLE”

W wyniku wielu tragicznych wypadków na przejazdach kolejowo-drogowych oraz na tzw. dzikich przejściach prowadzone są zajęcia edukacyjne w ramach ogólnopolskiej kampanii informacyjno-edukacyjnej z zakresu bezpieczeństwa kolejowego. Kampania skierowana jest przede wszystkim do dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym (klasy I-III oraz klasy IV-VI szkoła podstawowa) oraz ich nauczycieli i wychowawców. Osoby te mają nieoceniony wpływ na kształtowanie konkretnych nawyków, zachowań i postaw wśród swoich podopiecznych. Projekt jest realizowany od 1 stycznia 2017 r. do 31 grudnia 2020 r.

Celem kampanii jest „propagowanie zasad bezpieczeństwa oraz wartości i wzorców związanych z odpowiedzialnym zachowaniem podczas korzystania z transportu kolejowego, a także podczas poruszania się na obszarach stacji, przystanków i przejazdów kolejowych”¹¹. Przygotowane działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa jej odbiorców realizowane są równolegle: zarówno w placówkach edukacyjnych, jak i w ramach kampanii medialnej.

W placówkach edukacyjnych prowadzone zajęcia wpływają na rozwój zdolności poznawczych dzieci takich jak: uwaga, myślenie przyczynowo-skutkowe czy spostrzegawczość, a także na umiejętność bezpiecznego poruszania się w pobliżu linii kolejowych oraz umiejętność przewidywania i podejmowania właściwych decyzji. Zajęcia rozwijają wyobraźnię dzieci oraz poczucie odpowiedzialności za bezpieczeństwo swoje i innych. Mają także wpływ na prawidłowe zachowania i reakcje na sytuacje i miejsce w trakcie korzystania z transportu kolejowego oraz przy poruszaniu się na terenie kolejowym lub w jego pobliżu.

Drugim, równie ważnym elementem projektu, jest informacyjno-edukacyjna kampania medialna poprawy bezpieczeństwa pasażerów. Realizowana jest zarówno na szczeblu ogólnopolskim, jak i lokalnym. W klasach I-III poruszana jest następująca tematyka:

¹¹ Centrum Edukacji Obywatelskiej, *Kolejowe ABC. Podręcznik klasy I-III*, Internet, https://kolejowe-abc.pl/images/2017_12_05-Kolejowe_ABC-podrecznik_klasy_I_III.pdf [dostęp: 26.05.2019 r.].

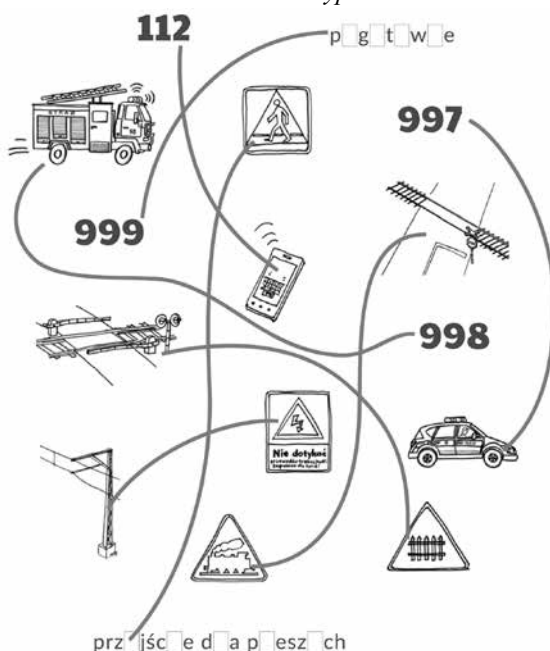
- Znaki drogowe i piktogramy.
- Bezpieczeństwo w pociągu, na torach i na peronie.
- Potrafię rozpoznać niebezpieczeństwo i wezwać pomoc.
- Podróż pociągiem.

Nauka wzywania pierwszej pomocy jest tematem oczywistym podczas pracy z dziećmi, jednak wielokrotnie bywa zbyt pobieżnie realizowana. Jest to bardzo istotny aspekt nauczania. Uczeń powinien otrzymać rzetelną wiedzę na ten temat. Współcześnie wielokrotnie nie ma miejsca udzielanie pomocy poszkodowanemu w wyniku wypadku, zaślabnięcia. Przyczyną takiej reakcji jest brak adekwatnej, praktycznej wiedzy.

Dlatego bardzo istotne jest, aby krok po kroku analizować wszystkie elementy, które składają się na odpowiednie rozpoznanie sytuacji, właściwą reakcję i fachowe wezwanie pomocy. Praktyczne ćwiczenie podczas wzywania pomocy pozwala czuć się pewnym poprawnej reakcji. Przekazanie dyspozytorowi kilku informacji wbrew pozorom, kolejność przekazywania jest bardzo ważna.

Podczas przykładowej lekcji „Potrafię rozpoznać niebezpieczeństwo i wezwać pomoc” uczeń kształtuje nawyk empatii, spostrzegawczości, dbania o siebie i innych w czasie codziennej drogi do szkoły. Stara się poznać odpowiedzi na pytanie: Co robić, gdy widzę niebezpieczną sytuację?: pożar, omdlenie na peronie, zagubione dziecko na dworcu.

Schemat 1. Rozsypanka

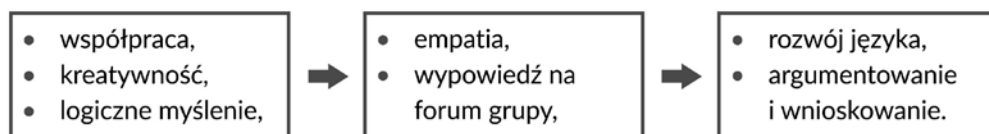
Źródło: opracowanie własne na podstawie „Podręcznika ze scenariuszami zajęć dla klas I-III Kampania Kolejowe ABC w mojej szkole”, s. 40.

Przykładem ćwiczenia, w którym uczniowie przypominają sobie znaczenie znaków drogowych i zasady, jakie przy nich obowiązują jest rozsypanka (schemat 1). Uczniowie omawiają numery alarmowe, zwracają uwagę na to, w jakich sytuacjach należy zadzwonić na dany numer, wówczas, gdy my lub inna osoba potrzebuje pomocy.

Biorąc pod uwagę statystyki wypadków drogowych, przejazdy kolejowe są jednymi z najniebezpieczniejszych miejsc na drodze. Tematyka „Kampanii Kolejowa ABC” na drugim poziomie edukacyjnym (klasy IV-VI) obejmuje obszary: Drużyna specjalistów, Jesteśmy bezpieczni – wiemy co robić, Niebezpieczeństwo – właściwa reakcja, „Kampania Kolejowa ABC w naszej szkole”.

Schemat 2. Umiejętności, które można kształtować podczas proponowanych zajęć w klasie IV-VI

Umiejętności kształtowane podczas proponowanych zajęć:

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kolejowe ABC klasy IV-VI.

Nauka o bezpieczeństwie na obszarach kolejowych, na drodze, podczas podróży czy w czasie codziennej drogi do szkoły to jeden z istotnych elementów samodzielności, ćwiczenie nawyku uwagi, spostrzegawczości, empatii, dbania o siebie i innych. „Kampania Kolejowe ABC w mojej szkole”¹² przekazuje elementarne zasady obowiązujące w ruchu kolejowym, rozwija wyobraźnię i myślenie przyczynowo–skutkowe, a także zachęca do twórczego szukania odpowiedzi i tworzenia rozwiązań.

Wiele z zaproponowanych ćwiczeń można rozwijać i zmieniać, dostosować do grupy wiekowej czy osadzać aktywności w lokalnym kontekście. Aktywność rodziców jest istotna w trakcie rozmowy o bezpieczeństwie na obszarach kolejowych w domu, w drodze, w samochodzie, na rowerach z dzieckiem. Zabawa w odgadywanie znaków i właściwych zachowań, „czytanie piktogramów”, zagadki o właściwym i niewłaściwym zachowaniu na peronie, dworcu czy w pociągu w formie zabawy rozwija myślenie i wyobraźnię.

Do zakładanych rezultatów programu prewencyjnego „Kolejowe ABC” można zaliczyć¹³:

- podniesienie świadomości i wiedzy w zakresie merytorycznym projektu,
- stworzenie spójnego, kompletnego i uniwersalnego programu edukacyjnego, który może być realizowany bezpośrednio przez placówkę edukacyjną, także po zakończeniu projektu,

¹² Centrum Edukacji Obywatelskiej, *Kolejowe ABC*, Internet, https://kolejoweabc.pl/images/2017_12_05-Kolejowe_ABC-podrecznik_klasy_IV_VI.pdf [dostęp: 26.05.2019 r.].

¹³ Tamże, s.14.

- zwiększenie stopnia zainteresowania tematyką bezpiecznego korzystania z transportu kolejowego oraz poruszania się na obszarze kolejowym lub w pobliżu terenów kolejowych,
- podniesienie stopnia wiedzy, umiejętności praktycznych i prawidłowych zachowań w przypadku wystąpienia zagrożenia dla bezpieczeństwa uczestników ruchu kolejowo-drogowego,
- promowanie przez uczestników projektu z całej Polski szeroko rozumianej kultury bezpieczeństwa wśród swoich rówieśników, członków rodziny oraz lokalnych społeczności.

Przykładem programu, który wprowadza dzieci w wieku przedszkolnym w tematykę bezpieczeństwa jest program prewencyjny „Policyjna Foczka uczy zasad bezpieczeństwa”.

PROGRAM PREWENCYJNY „POLICYJNA FOCZKA UCZY ZASAD BEZPIECZEŃSTWA”

Program dotyczy dzieci uczęszczających do klas pierwszych, w trakcie 12 spotkań lekcyjnych, poznają zasady bezpiecznego zachowania się w codziennych sytuacjach np.: podczas drogi do szkoły, zabawy czy też podczas kontaktów z nieznanymi.¹⁴ Program pomaga odpowiedzieć na pytania: Jak bezpiecznie dotrzeć do szkoły? Czy podczas zabawy może przydarzyć się coś niebezpiecznego oraz na co trzeba zwracać uwagę, aby tak się nie stało? Czy można rozmawiać z nieznanymi i jak się zachować, jeżeli ktoś obcy zaczepia na ulicy lub na placu zabaw?

Założenia programowe zakładają:

- kształtowanie u dzieci umiejętności szukania pomocy w obliczu zagrożenia u osób dorosłych,
- rozpoznawanie i przewidywanie zagrożeń,
- zminimalizowanie ryzyka stania się ofiarą,
- udzielanie pomocy w rozwiązywaniu problemów mających wpływ na poczucie bezpieczeństwa osobistego.

Tematyka programu obejmuje¹⁵:

- Policjant przyjacielem. Pomaga mi bezpiecznie żyć.
- Wiem, jak bezpiecznie iść do szkoły.

¹⁴ więcej J. Martuszczyńska, *Improves local security and prevention programs*, artykuł w trakcie publikacji, WSH, Radom, 2019, s. 8.

¹⁵ Komenda Miejska Policji w Gdyni, *Policyjna Foczka uczy zasad bezpieczeństwa*, Internet, <http://www.gdynia.policja.gov.pl/m17/prewencja/policyjna-foczka/77247,Policyjna-Foczka-Uczy-Zasad-Bezpieczenstwa.html?search=1180727564>, [dostęp: 27.05.2019 r.].

- Bezpieczne postawy wobec zwierząt.
- Bezpieczne zabawy zimą. Fajerwerki.
- Wiem, co to jest przemoc. Tolerancja.
- W domu bawię się bezpiecznie.
- Jestem ostrożny w kontaktach z obcymi.
- Wiem, że nie należy zabierać przedmiotów innym.
- Wiem jak bezpiecznie bawić się latem. Niewybuchy.
- Pamiętam, że nie wolno śmiecić.
- Wiem, co zrobić, gdy spotkam na plaży fokę i kiedy nie wolno kąpać się w morzu.
- Jadę na wakacje.

W realizację zajęć z najmłodszymi zaangażowani są gdyńscy funkcjonariusze, którzy omawiają jeden z pierwszych tematów: „Policjant przyjacielem. Pomaga mi bezpiecznie żyć”. Pozostałe zajęcia prowadzą opiekunowie danych klas. Do współpracy w uczeniu dzieci zasad bezpieczeństwa uczestniczą, także inne służby mundurowe tj. Straż Miejska, Straż Pożarna oraz WOPR. W ramach programu każde z dzieci otrzymuje podręcznik „Policyjna Foczka uczy zasad bezpieczeństwa” oraz zeszyt ćwiczeń, mający wspierać w kształtowaniu bezpiecznych postaw.

Podręcznik i zeszyt ćwiczeń „Policyjna Foczka uczy zasad bezpieczeństwa” oraz przykładowe zadania dotyczące zasad bezpieczeństwa.

Źródło: Materiały na podstawie podręcznika „Policyjna Foczka uczy zasad bezpieczeństwa”

POLICYJNY PROGRAM PREWENCYJNY „BEZPIECZNA PRZYSTAŃ – GDYNIA 2017-2019”¹⁶

Siedem obszarów tematycznych dotyczących bezpieczeństwa znajduje się w kolejnym równie ważnym programie prewencyjnym:

- Bezpieczeństwo w miejscach publicznych i w miejscu zamieszkania,
- Bezpieczeństwo w środkach komunikacji publicznej,
- Bezpieczeństwo w szkole,
- Przemoc w rodzinie i inne przejawy patologii społecznej,
- Bezpieczeństwo w ruchu drogowym,
- Bezpieczeństwo w działalności gospodarczej,
- Ochrona dziedzictwa narodowego.

Pierwszy program zainicjowano w 2005 r. Kolejne edycje realizowano w latach 2008-2016. Komenda Miejskiej Policji w Gdyni zapewnia przede wszystkim koordynację działań, poszukuje skutecznych metod zapewniających uzyskanie zakładanych celów. Głównym Partnerem są władze samorządowe reprezentowane przez poszczególne Wydziały Urzędu Miasta.

Do ważnych podmiotów zaangażowanych w program należą:

- Straż Miejska w Gdyni.
- Placówka Straży Granicznej w Gdyni.
- Straż Pożarna.

Do głównych przedsięwzięć w ramach programu należą m.in.:

- Kierowanie do służby patrolowej policjantów pełniących służbę w czasie ponadnormatywnym przede wszystkim w centrum miasta, środkach komunikacji miejskiej, wspólne patrole z ratownikami WOPR, funkcjonariuszami SOK SKM.
- Funkcjonowanie zespołów interdyscyplinarnych, których zadaniem jest reagowanie głównie w przypadkach przemocy domowej. W skład zespołu wchodzi policjant, strażnik miejski oraz pracownik socjalny MOPS.
- Aktywne wykorzystywanie informacji na temat zagrożeń uzyskiwanych od mieszkańców przekazywanych do Komendy Miejskiej Policji w Gdyni za pomocą Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa.
- Realizacja koncepcji spotkań z lokalną społecznością, debaty społeczne z udziałem dzielnicowych i właściwych Komendantów Komisariatów Policji.
- Realizacja program pt.: „Policyjna Focзка Uczy Zasad Bezpieczeństwa” skierowa-

¹⁶Komenda Miejska Policji, *Bezpieczna Przystań*, Internet, <http://www.gdynia.policja.gov.pl/m17/prewencja/bezpieczna-przystan-gdy/77246,Bezpieczna-Przystan-Gdynia.html?search=8341608341601>, [dostęp: 10.05.2019 r.].

nego do wszystkich uczniów klas I szkół podstawowych publicznych i niepublicznych (jedyne program w Polsce obejmujący swym zasięgiem wszystkie szkoły na terenie gminy).

- Realizacja „Małych Form Teatralnych”. Uczniowie szkół gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych, świetlic socjoterapeutycznych prezentują krótkie przedstawienia dotyczące takich zagrożeń jak narkomania, alkoholizm, przemoc itp.
- Realizacja „Krótkich Form Filmowych”. Uczniowie szkół gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych, świetlic socjoterapeutycznych prezentują krótkie filmy dotyczące takich zagrożeń jak cyberprzestępczość, przemoc rówieśnicza oraz ochrona praw autorskich.
- Przeprowadzenie zajęć z uczniami przez policjantów w tych klasach, gdzie istnieją problemy np. związane z przemocą, zagrożeniem demoralizacją.
- „Dni Otwarte Komendy”, na które są zapraszane dzieci przede wszystkim szkół podstawowych. Uczniowie zapoznają się z pracą policjantów na wybranych stanowiskach.
- Wspólna interwencja przez policjantów i psychologów – przeprowadzenie interwencji domowych, gdzie wystąpiła przemoc.

Gdyński Policyjny Program Prewencyjny „Bezpieczna Przystań-Gdynia” jest tożsamy z rządowym programem ograniczenia przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej”. Osiągnięcie wszystkich zakładanych celów, jest możliwe przy aktywnej i szeroko zakrojonej współpracy pomiędzy podmiotami, które wyraziły chęć przystąpienia do jego realizacji.

WNIOSKI

Rozwój edukacji dla bezpieczeństwa powinien wiązać się bezwzględnie z powszechnie uznawaną koniecznością kształcenia w tym zakresie. Niestety pojedyncza jednostka nie zawsze widzi konieczność, istotę dbania o bezpieczeństwo. Poza Białą Księgą Bezpieczeństwa Narodowego RP, podstawą programową przedmiotu szkolnego edukacja dla bezpieczeństwa jest wiele dokumentów, które zawierają priorytetowe treści w zakresie bezpieczeństwa, w tym także programy prewencyjne.

„Utworzenie programu prewencyjnego i konsekwentne wykonanie zawartych w nim zadań, przy współpracy członków społeczności lokalnych z władzami lokalnymi, Policją, Strażą Miejską/Gminną, Strażą Pożarną i innymi lokalnymi służbami, przyczynia się do poprawy bezpieczeństwa oraz poczucia bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Za pomocą tych programów kształtowana jest bezpieczna przestrzeń dla członków danej społeczności lokalnej.

Należy jednak stwierdzić, że programy prewencyjne:

- Często nie określają środków na realizację badań.
- Często powielają zadania zawarte w innych lokalnych programach.
- Zawierają skopiowane z innych programów formy oddziaływania nie dostosowane do lokalnych potrzeb¹⁷.

Faktem jest, iż bez aktywności obywateli na rzecz szeroko rozumianego bezpieczeństwa, żadne państwo nie jest w stanie osiągnąć pozytywnych rezultatów. Zwłaszcza w państwie o ustroju demokratycznym, gdzie obywatele swą aktywność wykazują przede wszystkim tworząc społeczeństwo obywatelskie.

Należy podkreślić, iż skłonność do uczestnictwa we wspólnotowym działaniu zwiększa się wraz ze zmniejszeniem się obszaru społecznego. Trudniej działać na rzecz mało zrozumiałej, odległej zbiorowości ludzkiej, łatwiej włączyć się w działalność ludzi, z którymi mamy bezpośrednią styczność.¹⁸ Czas sprzyja wzrostowi spójności grupowej, a ta z kolei ułatwia wspólną działalność. Z badań wynika, iż na zaangażowanie dla dobra wspólnoty lokalnej mają wpływ niektóre cechy osobowości. Zalicza się do nich wysoki poziom kontroli wewnętrznej, optymizm życiowy i poczucie sprawstwa. Natomiast rola wieku, płci i stanu cywilnego jest niewielka.

Współcześnie w wyniku wielu zagrożeń, spowodowanych negatywnymi działaniami człowieka i sił natury, istnieje silna potrzeba budowy społeczeństwa, które kumulując kapitał społeczny, będzie w stanie przeciwstawiać się zagrożeniom¹⁹. Istotna jest współpraca pomiędzy organizacjami rządowymi oraz pozarządowymi, na szczeblu krajowym i lokalnym. Zwłaszcza poprzez wzajemne wspomaganie się, chociażby poprzez możliwości wykorzystania potencjału ludzkiego społeczności lokalnej oraz wykorzystanie kompetencji doświadczeń pojedynczych jednostek. Taka współpraca stwarza okazje do diagnozowania potencjału. Ludzie powinni dostrzegać szanse dla własnego rozwoju w ramach programów prewencyjnych.

Na społeczne poczucie bezpieczeństwa wpływa nie tylko rzeczywisty poziom przestępczości, ale także subiektywne opinie obywateli wyrażające się w lękach i niepewności o swój byt, bezpieczeństwo rodziny, tym samym Ojczyzny. Zważywszy na ten fakt organizacje pozarządowe powinny zostać włączone, aby wesprzeć instytucje rządowe. Ze względu na to, iż uzupełniają państwo w wypełnianiu powinności względem obywateli na szczeblu lokalnym czy regionalnym.

¹⁷ J. Martuszevska, *Improves local security and prevention programs ...*, s.13.

¹⁸ L. Milbrath, *Political participation. How and why do people get involved in politics?* Chicago, Rand McNally, 1965, s. 12.

¹⁹ KONBPSRP, *Wpływ inicjatyw lokalnych na realizację Programu ...*, s. 143.

Bibliografia:

1. Brzezińska A., Hulewska A., Słomska A.(red), *Edukacja regionalna*, Warszawa, PWN, 2006.
2. Centrum Edukacji Obywatelskiej, *Kampania Kolejowa ABC w mojej szkole. Podręcznik ze scenariuszami zajęć dla klas I-III*, Warszawa, Urząd Transportu Kolejowego, 2017, Internet, [dostęp: 26.05.2019 r.], https://kolejoweabc.pl/images/2017_12_05-Kolejowe_ABC-podrecznik_klasy_I_III.pdf,
3. Centrum Edukacji Obywatelskiej, *Kampania Kolejowa ABC w mojej szkole. Podręcznik ze scenariuszami zajęć dla klas IV-VI*, Warszawa, Urząd Transportu Kolejowego, 2017, Internet, [dostęp: 26.05.2019 r.] https://kolejoweabc.pl/images/2017_12_05-Kolejowe_ABC-podrecznik_klasy_IV_VI.pdf
4. Deja M., *Bezpieczna szkoła – zagrożenia i profilaktyka*, w: *Paradygmaty badań nad bezpieczeństwem, Infrastruktura krytyczna w procesie zarządzania w sytuacjach kryzysowych*, red. A. Gałęcki, A. Kurkiewicz, S. Mikołajczyk (red.), Poznań, WSB, 2014.
5. Giereszewski J., *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Warszawa, Difin, 2013.
6. Grzelak J., *Homo economicus uspołeczniony? Motywacyjne i poznawcze uwarunkowania działania w interesie społecznym*, Studia Psychologiczne, 1988.
7. Kaczmarczyk B., Dobrowolski, P. Dąbrowska M., *Wybrane aspekty edukacji dla bezpieczeństwa*, Toruń, Adam Marszałek, 2019.
8. Komenda Miejska Policji, *Bezpieczna Przystań – Gdynia*, Internet [dostęp: 10.10.2019 r.] http://www.gdynia.policja.gov.pl/?strona=bezpieczna_przystan_gdynia.
9. Komisja Obrony Narodowej Bezpieczeństwa Publicznego Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, *Wpływ inicjatyw lokalnych na realizację Programu Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska”* Warszawa, Senat RP, 2005, Internet [dostęp: 30.05.2019 r.], <http://ww2.senat.pl/k5/agenda/seminar/a/050315.pdf>
10. Martuszevska J. *Improves local security and prevention programs*, artykuł w trakcie publikacji. WSH, Radom, 2019.
11. Milbrath L., *Political participation. How and why do people get involved in politics?* Chicago, Rand McNally, 1965.
12. Ministerstwo Edukacji Narodowej *Bezpieczna szkoła* Warszawa, MEN, 2015, Internet, [26.05.2019 r.], <https://bezpiecznaszkola.men.gov.pl/>.
13. Świątkiewicz G., *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, Warszawa, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, 2002.
14. Zimmerman M., *Empowerment theory. Psychological, organizational and community levels of analysis*, w: *Handbook of community psychology*, red. J. Rappaport, E. Seidman, New York, Kluwer Academic, 2000.

MICHAŁ SKRZYPIEC

WOJCIECH BEREDA

Studenci kierunku Bezpieczeństwo Narodowe w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Koszalinie

BEZPIECZEŃSTWO CYWILIZACYJNE – WYZWANIA I ZAGROŻENIA CIVILISATIONAL SECURITY – CHALLENGES AND THREATS

Słowa kluczowe: Bezpieczeństwo, globalizacja, cywilizacja, zagrożenie

Abstrakt:

Wynikiem rozwoju współczesnej cywilizacji jest pojawienie się przede wszystkim zagrożeń o charakterze globalnym. Globalizacja jest charakterystycznym zjawiskiem, które swoją dominację uznało w końcu XX w i początku XXI. Prowadzi przede wszystkim do większej współzależności i integracji państw, ale również do społeczeństw i kultur¹.

Keywords: security, globalisation, civilisation, threat

Abstract:

The result of the development of modern civilization is the emergence of global threats. Globalisation is a characteristic and dominant phenomenon at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century. It leads primarily to greater interdependence and integration between countries but also between societies and cultures.

WSTĘP – PARADYGMATY BEZPIECZEŃSTWA GLOBALNEGO

Poprzez paradygmat należy rozumieć współcześnie występujące zagrożenia, które swoim zasięgiem docierają do różnych krańców świata. Wśród głównych paradygmatów bezpieczeństwa globalnego wyróżniamy: państwowy wewnętrzny oraz globalny zewnętrzny. Do państwowego wewnętrznego zaliczyć możemy zagrożenia takie jak: polityczne, ekonomiczne, społeczne, ekologiczne i technologiczne, natomiast do globalnych zewnętrznych: militarne, ekonomiczne, polityczne, społeczne, ekologiczne, technologiczne.

Globalizacja w drugiej połowie XX wieku nabrała szczególnej dynamiki, charakteryzującej się szybkim wzrostem obrotów kapitału, towarów, usług oraz inicjatywy gospodarczych. W artykule Roberta Filipezaka pt. „GLOBALIZACJA JAKO ZJAWISKO CYWILIZACYJNE ODDZIAŁUJĄCE NA BEZPIECZEŃSTWO XX I XXI WIEKU” dowiedzieć się możemy, że globalizacja doprowadziła do likwidacji barier w zakresie swobodnego przepływu kapitału, towarów, usług, informacji i ludności. Opisuje to zjawisko jako iż spowodowała ona, że produkty, usługi i różne

¹ Encyklopedia PWN <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3905881/globalizacja.html> [dostęp: 05.06.2019 r.],

świadczenia stały się ogólnodostępne, gdzie wypłynęła ona na zacieśnienie współpracy gospodarczej, handlowej jak i politycznej między najodleglejszymi państwami świata.²

Jedno z opisywanych zagrożeń są zagrożenia ekologiczne. Społeczeństwo w Polsce jak i na całym świecie coraz większą wagę przywiązuje do ekologii. Przykładem na to są różnego rodzaju manifestacje w sprawie globalnego ocieplenia, które zyskują duże poparcie ze strony obywateli. Ludzie chcą, aby ich dzieci i wnuki w przyszłości żyli w zdrowym środowisku, żeby nie trzeba było lękać się o swoje zdrowie wychodząc z domu, dlatego też zagrożenia ekologiczne są bardzo poważnie brane pod uwagę. Należy na pewno zwrócić uwagę na to, że za ekologię biorą się coraz młodszy ludzie, w roku 2018 wielki rozgłos zyskała 15-letnia aktywistka ekologiczna ze Szwecji, która chciała zwrócić uwagę Rządu na to, że środowisko w Szwecji jak i na całym świecie jest coraz bardziej degradowane i z naturalnego robi się sztuczne.

Ekologia bezpieczeństwa państwa odnosi się do funkcjonowania żywej przyrody oraz warunków życia człowieka, przez co wpływa na rozwój narodu. Zagrożenia te mogą być naturalne lub spowodowane działalnością człowieka³. Definiowane jest jako *rodzaj zagrożeń, w wyniku którego może nastąpić niebezpieczeństwo dla istot żywych na skutek zmiany środowiska naturalnego*⁴. Do zdarzeń tego typu można zakwalifikować:

- masowe wycinanie lasów, niekontrolowany odłów zwierząt, rabunkowe wydobywanie kopalni;
- zanieczyszczenie wód, powietrza i gleby.
- brak lub źle zorganizowana gospodarka odpadami komunalnymi, przemysłowymi i nuklearnymi. (Zła segregacja niektórych wymienionych odpadów, przede wszystkim odpadów komunalnych wiąże się z podwyżką cen za odpady segregowane i niesegregowane, co znowu odbija się na ekonomii.)
- katastrofy naturalne i przemysłowe, (Czarnobyl 26 kwietnia 1986, Fukushima 11 marca 2011);
- próby nuklearne i nowych typów broni⁵. (Takowe próby obecnie prowadzą władze i wojsko Korei Północnej, jak i Rosji).

W następnych z nich są zagrożenia społeczne. Termin ten zawiera w sobie wiele aspektów, lecz wszystkie odnoszą się do społeczeństwa, możemy wyróżnić w nich

² R. Filipczak, *Globalizacja jako zjawisko cywilizacyjne oddziałujące na bezpieczeństwo XXI w.*, s. 3, Zeszyty Naukowe AON nr 2 (59), 2005.

³ Z. Ciekankowski, S. Krysiński, *Zarządzanie kryzysowe w Polsce w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych jako sposób umacniania bezpieczeństwa państwa*, Jarosław, PWS-T w Jarosławiu, 2014, s. 116.

⁴ Tamże, s. 89.

⁵ R. Jakubczak, J. Flis, *Bezpieczeństwo narodowe Polski XXI wieku*, Warszawa, Wydaw. BELLONA, 2006, s. 113.

wszystkie przypadki niebezpieczeństwa utraty zdrowia lub życia, tożsamości narodowej i etnicznej poszczególnych społeczności, oraz bezpieczeństwa socjalnego i publicznego⁶.

Naprzeciw zagrożeniom społecznym staje polityka społeczna i zdrowotna, która ma na celu kreowanie „dobra” społecznego, a więc urzeczywistnianie sprawiedliwości społecznej, jak i likwidowanie „zła” społecznego, zapewnianie ludziom ochrony zdrowia poprzez zwiększone nakłady na szpitale oraz ich personel.

W XXI wieku potężny wpływ na globalizację ma postęp technologiczny. Pod koniec XX i na początku XXI wieku można było dostrzec znaczny postęp w dziedzinie technologii, który trwa po dziś dzień. Naukowcy często na zlecenie rządów państw prześcigają się w tym, kto będzie miał bardziej zaawansowaną i zautomatyzowaną technologię. Na początku traktowane to było jako szansa, jako coś dobrego, natomiast teraz, ludzie widząc to co się dzieje są pełni obaw i niepokoju. Coraz bardziej zautomatyzowany przemysł wypiera z obiegu czynnik ludzki. Ludzie tracą prace, są zastępowani przez roboty, w ten sposób przedsiębiorca dokonuje wydatku raz na kilka, albo nawet kilkanaście lat, który zwraca mu się bardzo szybko, ponieważ automaty są szybsze, dokładniejsze i wytrwalsze w tym co robią, do czego zostały skonstruowane. W ten sposób eliminuje się słabości ludzkie, takie jak uczucie zmęczenia, senności czy inne czynniki wpływające na człowieka destrukcyjnie, które sprawiają, że człowiek jest mniej produktywny niż maszyna. Znaczny postęp globalizacji przyczynił się do tego, że posiadanie zaawansowanej technologii rozpoznawczej daje przewagę nad przeciwnikiem, pozwala na precyzyjniejsze działanie oraz przyczynia się do minimalizacji strat własnych oraz ludności cywilnej. Wynikiem wyścigu technologicznego, narzuconego przez globalizację, są rosnące możliwości wielu nowoczesnych armii, które dosłownie w przeciągu kilkudziesięciu godzin zdolne są do przeprowadzenia operacji wojskowych na całym świecie.⁷

Jednym ze skutków ubocznych rozwoju technologicznego jest cyberterrorizm, który uderza w bazy danych ofiar może dezorganizować życie danej społeczności (wysokorozwinięte społeczności w dużej mierze opierają się na technologii – systemy komputerowe, elektryczność⁸). Wykradanie danych wrażliwych, takich jak haseł do kont bankowych stało się „chlebem powszednim”. Sieć internetowa daje szerokie pole do popisu dla hakerów i przestępców internetowych, takie przestępstwa są bardzo skuteczne i ciężko znaleźć sprawcę tychże ataków.

⁶ R. Jakubczyk, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Warszawa, Dom Wydawniczy BELLONA, 2003, s.96.

⁷ R. Filipczak, *Globalizacja jako zjawisko cywilizacyjne oddziałujące na bezpieczeństwo XXI w.*, s 5, Zeszyty Naukowe AON nr 2 (59), 2005.

⁸ A. Bógdał-Brzezińska, M. F. Gawrycki, *Cyberterrorizm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Warszawa, 2003, s.326.

Kolejnym zagrożeniem globalnym jest zagrożenie polityczne. Zagrożenie te może doprowadzić do obalenia legalnych władz, naruszenia racji stanu, ale i uniemożliwienie realizacji interesu narodowego. Globalizacja w wymiarze politycznym to także zamiana sposobu sprawowania władzy, opierająca się na wzajemnych relacjach oraz powiązaniach pomiędzy suwerennymi państwami. Niektórzy naukowcy twierdzą, że jest to początek realizacji koncepcji rządu światowego. Poniekąd zagrożenia militarne wynikają z zagrożeń politycznych, gdyż do najważniejszych stanowisk w państwie dochodzą skrajni nacjonaści, którzy uważają ze ich kraj jest najważniejszy w świecie i nikt nie może narzucać im wymogów które muszą spełnić, aby być np. w organizacji międzynarodowej. Ostatnimi czasy oczy całego świata były skierowane w stronę konfliktu amerykańsko-irańskiego, w którym każda ze stron pozostawała nieugięta, mogło to doprowadzić do konfliktu ogólnoswiatowego i groźby użycia broni atomowej.

Powszechnie przyjmuje się, że militarne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego obejmują użycie lub groźbę użycia siły militarnej przez podmioty prawa międzynarodowego (państwa). Tezę tę weryfikują w pewnym stopniu zamachy terrorystyczne i zdolność struktur niepaństwowych do posługiwania się zbrojną przemocą w osiąganiu własnych celów⁹.

W tradycyjnym ujęciu, zagrożenie militarne postrzegane jest jako najpoważniejsze zagrożenie bezpieczeństwa państwa i rozumiane jest najogólniej jako potencjalne lub istniejące niebezpieczeństwo użycia przemocy zbrojnej – bezpośrednio lub pośrednio – przeciwko wartościom i interesom narodowym. W historii można znaleźć wiele przykładów bezpośredniego i pośredniego użycia przemocy zbrojnej jako narzędzia osiągania celów polityki.

Zalicza się do nich: demonstrację siły; dywersję, blokadę i prowokację militarną; szantaż militarny; incydent graniczny; ograniczone użycie środków przemocy zbrojnej; zbrojne starcie graniczne; napaść zbrojną grup nieformalnych, konflikt lokalny lub między państwami itp.¹⁰

Zagrożenie militarne według społeczeństw postrzegane jest jako największe i najniebezpieczniejsze z zagrożeń, wynika to z historii, dwóch Wojen Światowych w których to śmierć poniosło wiele milionów istnień. W latach, których jesteśmy żyje jeszcze wiele osób którzy byli naocznymi świadkami tragedii, które przyniosła II wojna światowa, to właśnie od nich, naszych dziadków i babć dowiadujemy się i jednocześnie ostrzegają nas przed tym, aby takie okrucieństwo się nie powtórzyło.

Postępujące procesy globalizacji oraz wzrost znaczenia handlu zagranicznego generują wzrost zagrożeń o charakterze ekonomicznym. Globalizacja w wymiarze

⁹ B. Balcerowicz, *Strategia obronna państwa*, Warszawa, AON, 1994, s. 13.

¹⁰ <https://www.bbn.gov.pl/download/1/12753/kbns37-54Aspektybezpieczestwa.pdf>, [dostęp: 23.10.2011 r.]

społeczno-kulturowym to także zmiana stylu życia i zachowań, mająca jednoznaczny charakter konsumpcyjny.

Najbardziej zagrożone ekonomicznie są kraje biedne i zacofane gospodarczo, są one często wykorzystywane przez kraje o wysoko rozwiniętej gospodarce¹¹.

PODSUMOWANIE

Żyjąc w XXI wieku, jesteśmy jawnymi świadkami głębokich przemian społecznych spowodowanych w głównej mierze przez postęp techniczny. W obecnym świecie każdy prelegent jest obeznany ze znajomością zagrożeń, lecz nadmienić trzeba, że zagrożeń tych przybywa. Nowe czasy, nowy świat, którym jesteśmy otaczani powinien skłonić nas do refleksji nad tym jak ludzie i społeczeństwa organizują się, by przede wszystkim podejmować wspólne decyzje czy też przedsięwzięcia w celu poprawy własnego ludzkiego bezpieczeństwa, gdyż rzeczywistość ta generuje wiele zagrożeń dla człowieka, takich jak: Niszczenie środowiska naturalnego; bezwzględna eksploatacja bogactw ziemi, lasów, gleb i wód, powodująca zaburzenia genetyczne, wyczerpanie surowców naturalnych, prowadzenie do chorób, epidemii, głodu, katastrof.

¹¹ P. Barciak, *Charakterystyka współczesnych zagrożeń wewnętrznych w sferze politycznej*, <http://www.nowastrategia.org.pl/charakterystyka-wspolczesnych-zagrozen-wewnetrznych-w-sferze-politycznej/>, [dostęp: 26.06.2013 r.]

Bibliografia:

1. Balcerowicz B., *Strategia obronna państwa*, Warszawa, AON, 1994.
2. Bógdał-Brzezińska A., Gawrycki M. F., *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Warszawa 2003.
3. Ciekankowski Z., Krysiński S., *Zarządzanie kryzysowe w Polsce w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych jako sposób umacniania bezpieczeństwa państwa*, Jarosław, PWS-T w Jarosławiu, 2014.
4. R. Filipczak, *Globalizacja jako zjawisko cywilizacyjne oddziałujące na bezpieczeństwo XXI w*, s 3, Zeszyty Naukowe AON nr 2 (59), 2005.
5. R. Filipczak, *Globalizacja jako zjawisko cywilizacyjne oddziałujące na bezpieczeństwo XXI w*, s 5, Zeszyty Naukowe AON nr 2 (59), 2005.
6. Jakubczak R., Flis J., *Bezpieczeństwo narodowe Polski XXI wieku*, Warszawa, Wydaw. BELLONA, 2006.
7. Jakubczyk R., *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Dom Wydawniczy BELLONA, Warszawa 2003
8. Lewandowski W., Zgorzelski M., *Góry wysokie. Leksykon*. Warszawa, Wiedza Powszechna, 2002.
9. Skrobacz A., *Bezpieczeństwo społeczne*, „Zeszyty Naukowe AON”, Warszawa, nr 3-4, 2002.
10. Wolanin J., *Zarys teorii bezpieczeństwa obywateli*, Warszawa, DANMAR, 2005.

Netografia:

1. Barciak, P., <http://www.nowastrategia.org.pl/charakterystyka-wspolczesnych-zagrozen-wewnetrznych-w-sferze-politycznej/>
2. Encyklopedia PWN [dostęp: 5.06.2019 r.], [dostęp: 2.06.2019 r.], <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3905881/globalizacja.html>; <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/pozar;3961438.html>; <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/trzesienie-ziemi;3989681.html>.
3. *Powódź: definicja i typy*, http://www.powodz.gov.pl/pl/definicja_i_typy, [dostęp: 2.06.2019 r.].
4. Serwis IMGW – PIB dla żeglarzy, [dostęp: 2.06.2019 r.], <http://www.zagle.pogodynka.pl/index.php/wiatr/definicje>.
5. <https://www.ekologia.pl/wiedza/slowniki/leksykon-ekologii-i-ochrony-srodowiska/opad-atmosferyczny>, [dostęp: 2.06.2019 r.].
6. <https://www.bbn.gov.pl/download/1/12753/kbns37-54Aspektybezpieczestwa.pdf>, [dostęp: 23.10.2011 r.].

ALBERT SAWICKI

Student – kierunek Bezpieczeństwo narodowe, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

PODSTAWOWE DZIAŁANIA RATOWNICTWA TECHNICZNEGO – STRAŻ POŻARNA BASIC RESCUE OPERATIONS OF TECHNICAL RESCUE – FIRE BRIGADE

Słowa kluczowe: działania ratownicze, ratownictwo techniczne, system kształcenia w Państwowej Straży Pożarnej w Polsce

Abstrakt:

Obowiązkiem każdego studenta jest odbycie praktyk zawodowych przygotowujących do podjęcia przyszłej pracy w swojej specjalizacji. Sam fakt, że nasza uczelnia nosi nazwę Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej sprawia, że ilość praktyk studenckich jest większa niż w innych placówkach. Mój profil kształcenia, czyli Bezpieczeństwo Narodowe daje mi szeroki wachlarz kierunków rozwoju. Otworem stoją wszystkie służby mundurowe, jak i sztaby zarządzania kryzysowego. Na pierwszą przygodę z praktykami wybrałem Państwową Straż Pożarną, a dokładnie: Jednostkę Ratowniczo-Gaśniczą w Miastku. W mojej publikacji chcę się podzielić częścią wiedzy dotyczącą ratownictwa technicznego oraz wiadomości ogólnych o straży pożarnej, którą przekazali mi strażacy w toku mojej praktyki.

Keywords: rescue operations, technical rescue, education system in the State Fire Service in Poland

Abstract:

It is the duty of each student to complete apprenticeships to prepare for future work in their specialization. The very fact that our university is called State University of Applied Sciences causes that the number of student internships is greater than in other universities. My educational profile - National Security, gives me a wide range of development trends. All uniformed services as well as emergency management staff are the opening. For the first adventure with practitioners I chose the State Fire Service, namely the Rescue and Firefighting Unit in Miastko. In my publication I want to share part of the knowledge about technical rescue and general information about the fire service that firefighters gave me during my practice

WSTĘP

Zgodnie z definicją ratownictwo techniczne to: „zaplanowanie, zorganizowanie i realizacja działań ratowniczych, które są niezbędne do poszukiwania i dotarcia do zagrożonych lub poszkodowanych osób oraz zwierząt, również zmniejszenia lub likwidacji zagrożenia dla życia, zdrowia, mienia lub środowiska”¹. Realizowane jest w dwóch zakresach: podstawowym oraz specjalistycznym. Zakres podstawowy to „wszystkie czynności ratownicze wykonywane przez jednostki ratowniczo-gaśnicze Państwowej Straży Pożarnej, ale też inne jednostki ochrony przeciwpożarowej lub

¹ T. Trybuła, https://www.straz.gov.pl/panstwowa_straz_pozarna/skrypty, [dostęp: 5.06.2019 r.].

podmioty ratownicze deklarujące w gotowości operacyjnej zdolność do realizacji zadań według posiadanych możliwości organizacyjno-sprzętowych i wyszkolenia, w systemie całodobowym i całorocznym”. „Zakres specjalistyczny to czynności ratownicze wykonywane przez Specjalistyczne Grupy Ratownictwa Technicznego”².

ZADANIA RATOWNICTWA TECHNICZNEGO

Wyróżniamy 9 głównych zadań, które są realizowane w ramach ratownictwa technicznego w zakresie podstawowym:³

- 1 **Rozpoznanie** i ocena zagrożenia dla życia, zdrowia, środowiska oraz mienia. Po przyjeździe służb na miejsce zdarzenia strażacy dokonują szybkiej analizy otoczenia, w jakim się znajdują. Przede wszystkim upewniają się, czy ich własnemu życiu i zdrowiu nie zagraża żadne niebezpieczeństwo. Dajmy na przykład strzelaninę na miejscu zdarzenia, o której strażacy nie zostali poinformowani z różnych powodów. Żaden z nich nie uda się pomóc osobom poszkodowanym, kiedy sam wie, że może za kilka sekund stracić swoje życie jednocześnie nie ułatwiając, a wręcz utrudniając ratunek innym poszkodowanych. W drugiej kolejności są poszkodowani, następnie środowisko oraz mienie.
- 2 **Pomoc** uwięzionym osobom, poprzez dotarcie do poszkodowanych lub zagrożonych ludzi i udzielenie im Kwalifikowanej Pierwszej Pomocy, a także przekazanie poszkodowanych, poza strefę zagrożenia, zespołom Państwowego Ratownictwa Medycznego. Osoby, które są uwięzione i nie mogą wydostać się o własnych siłach z potrzasku są poszukiwane oraz wydobywane. Strażacy udzielają im w miarę swoich możliwości Kwalifikowanej Pierwszej Pomocy medycznej, po czym wydobywają poszkodowanych i przekazują ich ratownikom medycznym.
- 3 **Zabezpieczenie** działań ratowniczych z uwzględnieniem asekuracji ratowników podczas działań ratowniczych prowadzonych bezpośrednio w strefie zagrożenia oraz w jej sąsiedztwie. Jeśli niemożliwe jest usytuowanie ratowników medycznych poza strefą bezpośredniego zagrożenia, strażacy mają obowiązek podjęcia asekuracji działań ratowników medycznych oraz zabezpieczenie w miarę możliwości ich zdrowia i życia.
- 4 **Stabilizacja**, cięcie, rozpieranie, podnoszenie lub przemieszczanie elementów konstrukcji, instalacji i urządzeń, atak części obiektów oraz przeszkód naturalnych i sztucznych w celu zlikwidowania lub ograniczenia zagrożenia dla osób, zwierząt, środowiska, infrastruktury i innego mienia w ramach posiadanego wyposażenia. Strażacy jako jedyne służby mają na wyposażeniu sprzęt, który umożliwia usuwanie ciężkich przeszkód, rozcinanie pojazdów, gaszenie

² Tamże.

³ Tamże.

pożarów oraz zwalczanie innych tego typu zagrożeń. Można powiedzieć, że muszą oni być wyszkoleni w wielu dziedzinach nauk.

- 5 **Ewakuacja ludzi** z miejsc, gdzie występuje zagrożenie dla życia i zdrowia. Gdy nie jest możliwe bezpośrednie opanowanie zagrożenia, strażacy są zmuszeni do ewakuacji ludności z miejsc bezpośredniego zagrożenia w miejsca bezpieczne dla ich zdrowia i życia.
- 6 **Ewakuacja zwierząt**. Po ewakuacji ludności następuje ewakuacja zwierząt. Najczęściej są to zwierzęta gospodarcze. Sam byłem świadkiem i uczestnikiem pożaru gospodarstwa, w którym znajdowało się kilkadziesiąt byków, krów i cieląt. Pierwsi na miejscu zdarzenia byliśmy my – sąsiedzi. Pożar rósł bardzo szybko i niestety nie daliśmy rady oswobodzić wszystkich zwierząt z łańcuchów ze względu na temperaturę w środku. Po przyjeździe straży pożarnej, strażacy upewniając się wcześniej, że nie ma ludzi w miejscu zagrożenia, natychmiast przystąpili do opanowywania pożaru w miejscu, gdzie znajdowały się zwierzęta, a następnie do ich ewakuacji na zewnątrz. Dzięki ich interwencji oraz sprzętowi, który mieli w wyposażeniu, żadne z żywych stworzeń nie uległo większym obrażeniom.
- 7 **Likwidacja** lub ograniczanie niewielkich, nagłych zagrożeń wywołanych przez substancje niebezpieczne lub inne czynniki szkodliwe dla środowiska. Do zadań strażaków należy neutralizacja, ograniczanie lub likwidacja wycieków substancji niebezpiecznych, bądź szkodzących środowisku. Przykładem może być wyciek paliwa z cysterny po wypadku samochodowym.
- 8 **Współdziałanie** z innymi podmiotami Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego realizującymi podstawowe i specjalistyczne czynności ratownicze. Czasami jest tak, że lokalne jednostki straży pożarnej nie są w stanie sprostać sytuacji, do której zostają wezwani. Następuje wtedy współpraca i współdziałanie z innymi jednostkami Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego.
- 9 **Współdziałanie** z innymi podmiotami zdolnymi do wykonywania ratownictwa technicznego. W przypadku, gdy siły i środki straży pożarnej są niewystarczające, współdziała się z innymi podmiotami, które są w stanie pomóc w przeprowadzeniu akcji. Przykładem mogą być specjalistyczne dźwigi, które mogą pomóc w wyciąganiu ciężkiego sprzętu po wypadku samochodowym. Zadania te są ułożone w kolejności, z jaką działają strażacy na miejscu zdarzenia bądź sytuacji zagrożenia. Ponadto współpracują ze wszystkimi innymi możliwymi służbami.

AKCJA RATOWNICZA – ETAPY DZIAŁAŃ

Aby akcja ratownicza przebiegała szybko i pomyślnie zostały wyszczególnione etapy działań, zgodnie, z którymi postępują strażacy:⁴

⁴ Ustawa o Państwowej Straży Pożarnej z dnia 24 sierpnia 1991 r. (z późn. zm.).

1. Dojazd na miejsce zdarzenia i odpowiednie ustawienie pojazdów ratowniczych.⁵ Ważne jest także ustawienie wozów strażackich na miejscu akcji. Wóz strażacki powinien być barierą odgradzającą np. miejsce wypadku od widoku osób trzecich. Jednocześnie takie ustawienie wozu strażackiego uniemożliwia najechanie innych samochodów na miejsce zdarzenia i powodowanie innych szkód. Na miejscu zdarzenia powinien znajdować się przejazd dla pozostałych służb, które jeszcze nie dotarły na miejsce. Ważne, żeby wóz strażacki stał na tyle, blisko, aby można było korzystać swobodnie z jego wyposażenia, ale także na tyle daleko, aby ewentualny pożar lub wybuch nie uszkodził pojazdu. Ponadto dobrze, żeby był ustawiony do miejsca zdarzenia z wiatrem, tak, aby żadne opary substancji niebezpiecznych nie zagrażały ratownikom tam działającym. W wypadku wycieku cieczy pojazd powinien stać nieco ponad zbierającą się plamą tak, aby zbierające się w substancje nie zagrażały ratownikom oraz nie mogły uszkodzić samego pojazdu.
2. Zabezpieczenie miejsca działań dostępnym sprzętem⁶. Takim jak odblaskowe słupki i trójkąty, taśmy ostrzegawcze, podpory do niestabilnych elementów oraz specjalne maty zabezpieczające ostre krawędzie.
3. Rozpoznanie – wszelkiego typu i rodzaju⁷: wyszukiwanie ofiar zdarzenia; zbliżenie się odnalezionych ofiar zdarzenia i wstępna ocena widocznych obrażeń; wstępna ocena stanu poszkodowanych obrażeń; wstępna ocena stanu poszkodowanych i ustalenie kolejności udzielania pierwszej pomocy oraz jej zakresu⁸.
4. Podział terenu akcji ratowniczej⁹. W celu zapobieżenia chaosowi na miejscu akcji wydziela się odpowiednie strefy. Strefa pierwsza (zwana czerwoną, brudną lub kręgiem wewnętrznym) to strefa o promieniu około 5 metrów wokół wypadkowych pojazdów. Przebywać w niej mogą jedynie ratownicy czynnie uczestniczący w akcji (np. strażacy wykonujący dostęp za pomocą narzędzi hydraulicznych, ZRM oceniający stan poszkodowanych, ratownicy medyczni wykonujący wkłucia, itp.) Ci, którzy wykonali swoje zadanie, opuszczają strefę czerwoną. Sam kierujący działaniem ratowniczym przebywa w strefie jedynie doraźnie, w celu dokonania bieżącej oceny sytuacji i weryfikacji skuteczności działań. Strefa druga (zwana żółtą, czystą lub kręgiem zewnętrznym) to strefa o promieniu około 10 metrów od pojazdów wypadkowych. Przebywają w niej ratownicy niewykonujący w danym momencie czynnych działań. W strefie tej wydziela się odpowiednie pola: pole składowania narzędzi (pole sprzętowe), pole medyczne oraz pole

⁵ T. Trybuła, ...

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ <https://medykszkolenia.pl/>, [dostęp: 05.06.2019 r.].

⁹ T. Trybuła, ...

składowania usuniętych elementów karoserii. W strefie tej zaopatruje się również ewakuowanych uszkodzonych (w bezpośredniej okolicy pola medycznego). Strefa trzecia (zwana zieloną) to najbardziej zewnętrzna strefa terenu akcji (poza strefą pierwszą i drugą). Tu ustawione są pojazdy ratownicze, karetki, radiowozy, pojazdy innych służb. W strefie tej nie mogą przebywać osoby postronne¹⁰.

5. Dezaktywacja i/lub zabezpieczenie systemów bezpieczeństwa biernego oraz zagrożeń ze strony źródeł zasilania pojazdów¹¹. Odłączenie wszelkich źródeł zasilania pojazdu oraz odcięcia dopływu paliwa.
6. Zabezpieczenie przeciwpożarowe¹². Rozwinięcie węży strażackich, przygotowanie wody, piany, wycieków paliwa, oleju i innych substancji łatwopalnych – neutralizacja.
7. Kwalifikowana Pierwsza Pomoc (KPP), czynne uczestnictwo w ewakuacji osoby/osób uszkodzonych¹³.
8. Stabilizacja, uzyskiwanie dostępu i przygotowanie kierunków ewakuacji osoby/osób uszkodzonych¹⁴.

RYZIKO ZAWODOWE STRAŻAKÓW

Strażacy podejmując się pracy w swoim zawodzie często są wystawieni na niebezpieczeństwo. Niejednokrotnie są blisko cierpienia ludzkiego i śmierci, co wywołuje silne sytuacje stresowe. „Wyróżnić tu można dwa zasadnicze typy stresorów – stresory o charakterze traumatycznym oraz stresory chroniczne. Do pierwszego typu zaliczyć można:

- sytuacje, w których dochodzi do poważnego zagrożenia życia ludzkiego,
- uczestniczenie w charakterze świadka w zdarzeniu, na skutek którego inna osoba straciła życie lub też została zraniona,
- otrzymanie wiadomości o zaistnieniu poważnego zagrożenia.”¹⁵

Stres traumatyczny może spowodować zaburzenia, naruszające stabilność emocjonalną – mamy tu do czynienia z poczuciem bezradności, zagrożenia życia, intensywnymi reakcjami strachu i przerażenia. U osób, które doświadczyły silnego wstrząsu emocjonalnego, może rozwinąć się zespół stresu pourazowego (PTSD)¹⁶, który

¹⁰ Skrypt do szkolenia z ratownictwa technicznego realizowanego przez KSRG w zakresie podstawowym.

¹¹ T. Trybuła, ...

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Ogińska-Bulik N., Kaflik-Pieróg M., *Stres zawodowy w służbach ratowniczych*, Łódź 2006.

¹⁶ PTSD – Post-Traumatic Stress Disorder; rodzaj zaburzenia lękowego będący efektem przeżycia traumatycznego wydarzenia. U niektórych osób zaburzenie może utrzymywać się przez wiele lat i przejść w trwałą zmianę osobowości

wymaga interwencji specjalistycznej. „Co ciekawe, badania nad zaburzeniami po stresie traumatycznym skupiają się głównie na ofiarach traumatycznych przeżyć, tymczasem szczególną uwagę zwrócić należy na niebezpieczeństwa związane z pracą strażaków (i innych służb ratowniczych), bowiem stałym elementem ich pracy jest bycie świadkiem ranienia i śmierci ludzi, często związane z koniecznością opanowania rozpacz i bólu innych osób”¹⁷. W efekcie zaobserwowano nowe zaburzenie – wtórny zespół stresu pourazowego (STSD – Secondary Traumatic Stress Disorder). Stresory o charakterze chronicznym odznaczają się określoną siłą i pewnym czasem ekspozycji na ich wpływ; do najbardziej charakterystycznych należy zaliczyć:

- nadmierne przeciążenie obowiązkami zawodowymi,
- duże odciążenia wynikające z odpowiedzialności za realizowanie określonych zadań,
- nieprawidłową organizację czasu pracy,
- występowanie konfliktów w miejscu pracy,
- szeroko rozumianą nieprzewidywalność w czasie pełnienia obowiązków służbowych,
- zmianowy system pracy, w tym także pracę w godzinach nocnych”¹⁸.

Niejednokrotnie zdarza się, że strażacy szukają pomocy u psychologów w pierwszych momentach swej pracy, ponieważ ich ekspozycja na traumatyczne widoki jest bardzo duża, a żaden człowiek nie jest zaprogramowanym robotem bez uczuć.

SYSTEM KSZTAŁCENIA W PAŃSTWOWEJ STRAŻY POŻARNEJ W POLSCE¹⁹

Państwowa Straż Pożarna (PSP) posiada własny system kształcenia i szkolenia. Składa się on z dwóch podsystemów, z których jeden odpowiada za podwyższanie kwalifikacji ogólnych przygotowując młodych ludzi do zawodu strażaka, technika pożarnictwa lub inżyniera pożarnictwa, natomiast drugi związany jest z podwyższaniem kwalifikacji zawodowych w strukturach straży. System ten dotyczy również strażaków zatrudnionych w zakładowych strażach pożarnych.

System kształcenia tworzy: 16 ośrodków szkolenia w komendach wojewódzkich Państwowej Straży Pożarnej; 1 Szkoła Podoficerska Państwowej Straży Pożarnej w Bydgoszczy; 3 szkoły aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie, Częstochowie i Poznaniu (w randze szkół policealnych) kształcące w zawodzie technik pożarnictwa; 1 Szkoła Główna Służby Pożarniczej w Warszawie, kształcąca na studiach

¹⁷ Oleksy J., *Narażenie zawodowe pracowników straży pożarnej – ryzyko zaburzeń psychofizycznych. Promotor BHP*, Wydawnictwo Elamed, Katowice 2015; 4/15, ss. 54-57.

¹⁸ Steciwko A. Mastalerz-Migas A. (red.), *Stres oraz wypalenie zawodowe. Jak rozpoznawać, zapobiegać i leczyć*, Elsevier Urban & Partner, Wrocław 2012.

¹⁹ <https://www.straz.gov.pl/>, [dostęp: 5.06.2019 r.].

pierwszego stopnia – inżynierów pożarnictwa oraz na studiach drugiego stopnia – magistrów inżynierów pożarnictwa.

Przyjęty system zgodny jest z powszechnym systemem edukacji, co oznacza między innymi, że jest on otwarty na każdym poziomie dla młodych ludzi, starających się związać swoją przyszłość ze strażą pożarną (po wcześniejszym zdaniu egzaminów wstępnych).

Ośrodki szkolenia i szkoły PSP realizują kształcenie kwalifikacyjne oraz szkolenia doskonalące, w tym kursy specjalistyczne. Zatrudniają strażaków i inne osoby, z przygotowaniem specjalistycznym, a także osoby wspomagające proces nauczania. Wykładowcy rozwijają swoje zawodowe kompetencje na różnego rodzaju sympozjach i warsztatach. Ponadto do prowadzenia niektórych zajęć czy tematów zatrudniani są zewnętrzni specjaliści, np. lekarze, prawnicy, eksperci w różnych dziedzinach. Zajęcia prowadzone są w salach wyposażonych w liczne pomoce audiowizualne. Szkoły i ośrodki posiadają również poligony, na których przeprowadzane są ćwiczenia z zakresu ratownictwa chemicznego, ekologicznego, technicznego oraz gaszenia pożarów. Ćwiczenia odbywają się również w komorach dymowych i komorach rozgorzeniowych. Szkoły, chcąc zapewnić wysoki poziom kształcenia posiadają specjalistyczne laboratoria i pracownie z niezbędnym wyposażeniem, które dają słuchaczom możliwość bezpiecznej obserwacji i przeprowadzania eksperymentów odwzorowujących zjawiska występujące w trakcie działań ratowniczych.

SZKOLENIE PODSTAWOWE STRAŻAKA

Osoby, które wstąpiły do służby po 31 października 2016 roku obowiązuje „Program szkolenia podstawowego w zawodzie strażak”, gdzie całe szkolenie trwa 7 miesięcy. W związku z programem etapy szkolenia wyglądają następująco²⁰:

1. Blok podstawowy – przeszkolenie z zakresu ochrony ppoż. trwające około 2 miesięcy (286 godzin dydaktycznych), zakończone egzaminami trwającymi 4 dni:

a) BHP

b) Sprzęt do działań rat.-gaś. w tym egzaminy:

- test w komorze dymowej,
- sprawienie sprzętu i armatury wodnej,
- sprawianie drabiny nasadkowej i wysuwanej,
- sprawianie sprzętu hydraulicznego oraz pneumatycznego,
- przygotowanie aparatów ODO,
- przygotowanie pilarki łańcuchowej lub przecinarki tarczowej i wykonanie cięcia

²⁰ <https://www.drogaratownika.pl/>, [dostęp: 5.06.2019 r.].

c) Taktyka zwalczania pożarów w tym egzaminy:

- sprawianie linii ssawnej,
- sprawianie linii głównej lub zasilającej
- przygotowanie się do wyjazdu po ogłoszeniu alarmu bojowego (wykonać ześlizg, umundurować się oraz zająć odpowiednie miejsce w samochodzie)
- poprowadzić linię wężową przez drogi/tory i zabezpieczyć ją
- poprowadzić linię wężową po drabinie/klatce schodowej/elewacji
- zbudować stanowisko gaśnicze na drabinie przenośnej,
- otworzyć drzwi do pomieszczenia objętego pożarem,
- przyjąć pozycję prądownika w warunkach pożaru (w zależności od rozwoju pożaru),
- ewakuować osoby bądź grupy osób ze strefy zagrożenia,
- poprowadzić korespondencję podczas akcji gaśniczej z zastosowaniem znaków gestowych,
- podać prądy gaśnicze wody lub piany w warunkach pożaru.

Przy czym wymienione powyżej zagadnienia mogą zostać sprawdzone podczas jednego lub dwóch pełnych rozwinięć np. pożar budynku mieszkalnego.

d) Taktyka działań ratowniczych w tym egzaminy:

- zabezpieczenie miejsca akcji, kierowanie ruchem,
- elementy organizacji terenu akcji podczas ratownictwa drogowego,
- stabilizacja samochodu.

I znów, w praktyce może to być założenie, w którym będziemy musieli „ciąć” wrak pojazdu np. w 5 osobowym zastępie. Ponadto słuchacze (w służbie przygotowawczej) nieposiadający tytułu „ratownika” (KPP) będą w trakcie bloku odbywały ten kurs, (który musi zostać ukończony przed rozpoczęciem praktyk).

2. Blok praktyk zawodowych – w rodzimej jednostce ratowniczo-gaśniczej – minimum 28 służb w wymiarze 24h w czasie 90 dni. W trakcie praktyk należy wypełniać dziennik praktyk. Absencja przekraczająca 10% czasu przeznaczanego na realizację programu praktyk, może być podstawą do niezaliczenia bloku praktyk zawodowych lub wnioskowania do komendanta szkoły o powtórne skierowanie do odbycia praktyk zawodowych. W trakcie praktyki można otrzymać WSKi (wolne służby) jedynym wymogiem jest odbycie wspomnianych minimum 28 służb w trakcie 90 dni.

3. Blok zasadniczy (tzw. Podoficerka) – przeszkolenie trwające około 2 miesiące (336 godzin dydaktycznych) zakończone egzaminami trwającymi 2 dni.

W szkoleniu po skierowaniu mogą uczestniczyć m.in. strażacy w służbie kandydackiej (szkoły), strażacy z jednostek ochrony przeciwpożarowej, z wyłączeniem ochotniczych straży pożarnych oraz związku ochotniczych straży pożarnych (tzn. lotniskowe, zakładowe straże pożarne)

- służbę wewnętrzną;
- służbę w ramach centralnego odwołu operacyjnego krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego;
- praktykę zawodową w szkolnej jednostce ratowniczo-gaśniczej (podczas 3 etapu szkolenia).

Pierwszy i drugi etap szkolenia odbywa się w trybie skoszarowanym w jednej ze szkół lub ośrodków szkolenia (Kraków, Częstochowa, Bydgoszcz itd.). Warto nadmienić, że miejsce odbywania przeszkolenia często, (ale nie zawsze!) nie jest zależne ani od kandydata, ani od miejscowej Komendy PSP, a raczej od miejsc dla słuchaczy w danym terminie, w danej szkole²¹

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując praca i rola strażaka ma charakter wielopłaszczyznowy. Najważniejszy jest człowiek i jego przygotowanie do działania. Samo ratownictwo techniczne odgrywa ogromną rolę, ale nie należy przeceniać jego możliwości w przeprowadzaniu akcji ratowniczych. Strażacy bez potrzebnego wyposażenia mieliby często na tyle ograniczone możliwości, że nie mogliby pomóc takiej ilości osób, jakiej są w stanie pomóc na dzień dzisiejszy. Uważam, że praca jako strażak jest typem służby z poświęceniem. Strażacy mają często trudne zadania do opanowania, bo są prawie od wszystkiego. Jednocześnie ich zarobki nie idą w parze z zaangażowaniem. Często narażają życie dla innych i nie bagatelizują żadnego wezwania. Mimo tylu utrudnień i poświęceń na stanowisko strażaka nie brakuje chętnych i to właśnie dzięki tym wszystkim ludziom, my – zwykli cywile możemy spać spokojnie.

²¹ <https://www.drogaratownika.pl/>, [dostęp: 5.06.2019 r.].

Bibliografia:

1. Program szkolenia z ratownictwa technicznego realizowanego przez Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy, w zakresie podstawowym, Warszawa, 2016.
2. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (Dz. U. poz. 1319)
3. Skrypt do szkolenia z ratownictwa technicznego realizowanego przez KSRG w zakresie podstawowym, Warszawa 2018 r.
4. Ustawa o Państwowej Straży Pożarnej z dnia 24 sierpnia 1991 r. (z późn. zm.)
5. Zasady organizacji ratownictwa technicznego w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym, Warszawa, 2013.
6. Ogińska-Bulik N., Kaflik-Pieróg M., Stres zawodowy w służbach ratowniczych, Łódź 2006.
7. Oleksy J., Narażenie zawodowe pracowników straży pożarnej – ryzyko zaburzeń psychofizycznych. Promotor BHP, Wydawnictwo Elamed, Katowice 2015; 4/15, ss. 54-57.
8. Steciwko A. Mastalerz-Migas A. (red.), Stres oraz wypalenie zawodowe. Jak rozpoznawać, zapobiegać i leczyć, Elsevier Urban & Partner, Wrocław 2012.

Netografia:

1. <https://medykszkolenia.pl/>, [dostęp: 05.06.2019 r.].
2. T. Trybuła, https://www.straz.gov.pl/panstwowa_straz_pozarna/skrypty, [dostęp: 5.06.2019 r.].
3. <https://www.drogaratownika.pl/>, [dostęp: 5.06.2019 r.].

DARIA GRABARCZYK

Studentka kierunku Bezpieczeństwo wewnętrzne, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie

BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH ORAZ DZIAŁANIA ZMIERZAJĄCE DO JEGO POPRAWY SAFETY OF LOCAL COMMUNITIES AND MEASURING MEANS FOR ITS IMPROVEMENT

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, determinant, społeczność, konflikt, społeczność lokalna

Abstrakt:

Bezpieczeństwo jako jedna z najważniejszych potrzeb w życiu człowieka. Obejmuje zaspakajanie takich potrzeb jak: spokój, posiadanie, tożsamość, ochrona poziomu i jakości życia. Kształtowanie lokalnego wymiaru bezpieczeństwa powinno być jednym z celów środowisk lokalnych. Władze lokalne w celu poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie lokalnym powinny dążyć do budowy lokalnych programów prewencyjnych, których zadaniem jest minimalizacja występujących zagrożeń.

Keywords: security, determinant, community, conflict, local community

Abstract:

Safety is one of the most important needs in human life. It covers the satisfaction of needs such as: peace, possession, identity, protection of the standard of living and quality of life. Shaping the local dimension of security should be one of the objectives of local communities. To improve security and public order in the local area, local authorities should strive to build local prevention programmes to minimise risks.

WSTĘP

Bezpieczeństwo¹ jest kategorią abstrakcyjną i funkcjonuje wyłącznie w teorii oraz w mowie potocznej. W praktycznej działalności podmiotów bezpieczeństwa funkcjonuje z przymiotnikiem, określającym kogo personalnie lub jakiego obszaru podmiotowo lub przedmiotowo dotyczy. Bezpieczeństwo jest jednocześnie „stanem” i „procesem”. Mówiąc o „stanie” mamy na myśli jego wymiar, skalę trwałości, zasięg terytorialny itp. Natomiast „proces” to nieustanne kształtowanie i umacnianie bezpieczeństwa, określające zarazem jego dynamikę, o której najlepiej świadczy stale rosnący jego zakres podmiotowy, przedmiotowy i przestrzenny.

Z przestrzennego punktu widzenia, bezpieczeństwo może być ujmowane jako: globalne (uniwersalne), transregionalne, regionalne, subregionalne, lokalne, miejscowe, personalne (dotyczące indywidualnych – osób).

¹ K. Malak, *Bezpieczeństwo jako kategoria i zjawisko społeczne*, „Piotrkowskie Zeszyty Międzynarodowe”, nr 2, Piotrków Trybunalski, 2007, s. 91-95.

Poczynając od drugiej połowy XX wieku uwidoczniła się rosnąca liczba faktów i zjawisk świadczących o tym, że w świecie dokonują się procesy obejmujące zasięgiem całą ludzkość. Nadano im miano globalizacji, która objęta oddziaływaniem nie tylko handel, finanse, gospodarkę, kulturę, ale również sferę polityki i bezpieczeństwa². Tak więc bezpieczeństwo globalne to zdolność zapewnienia rozwoju cywilizacji światowej, przeciwdziałania i zapobiegania katastrofom naturalnym w wymiarze globalnym oraz ochrona systemu wzajemnych relacji społeczności światowej przed destabilizacją, kryzysami, konfliktami zbrojnymi i wojnami. Możemy więc przyjąć, że bezpieczeństwo globalne polega na zapobieganiu, przeciwdziałaniu i zwalczaniu (likwidacji) zagrożeń dla żywotnych interesów planety traktowanej jako jedność i całość.

Bezpieczeństwo globalne ma kontekst obiektywny, naturalny, niezależny od woli i starań ludzkości. Jest następstwem odwiecznych, naturalnych procesów rozwojowych, przestrzennej ekspansji cywilizacyjnej. Bezpieczeństwo to ma także kontekst celowościowy jako system bezpieczeństwa budowany dla przeciwstawienia się różnym zagrożeniom o skali globalnej³. Uwikłane jest ono w wyzwania współczesności, które generują jego główne problemy. Od realizacji tych wyzwań przez podmioty dziejów (cywilizacje, narody i państwa oraz indywidualne osoby) zależy charakter i kształt tego bezpieczeństwa. Jest ono bowiem kształtowane przez sposoby radzenia sobie⁴.

Bezpieczeństwo regionalne ma długą tradycję. Funkcjonowało w okresie nowożytnym, po pokoju westfalskim, zostało usankcjonowane w Pakcie LN i Karcie ONZ²⁶. Rozpad świata dwublokowego dał impuls do rozwoju nowego regionalizmu, zarówno na półkuli zachodniej, jak i wschodniej. Oddalona została groźba wojny powszechnej, w zamian nasiliły się i zaostrzyły problemy o mniejszym wymiarze – regionalnym. Decyduje o tym wymiar zagrożeń, które po zakończeniu zimnej wojny, mają w przewadze charakter regionalny. Nie oznacza to, że w niesprzyjających okolicznościach nie mogą stać się globalnymi.

Bezpieczeństwo regionalne to ochrona systemu stosunków wzajemnych państw regionu przed zagrożeniami destabilizacji sytuacji, kryzysami, konfliktami zbrojnymi i wojnami o charakterze regionalnym. Buduje się je w oparciu o układ regionalny, który działa zawsze w obrębie jakiegoś regionu międzynarodowego (Europa, Azja, Ameryka Łacińska, Azja Południowo-Wschodnia). Powstanie regionalnej instytucji bezpieczeń

² T. Jemiolo, *Główne tendencje we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, w: *Bezpieczeństwo polityczne i wojskowe*, red. A. Ciupiński, K. Malak, Warszawa, Akademia Obrony Narodowej, 2004, s. 16.

³ S. Koziej, *Globalne i euroatlantyckie uwarunkowania bezpieczeństwa międzynarodowego*, Warszawa, Akademia Obrony Narodowej, 2003, s. 16.

⁴ J. Świniarski, *Podstawowe problemy bezpieczeństwa narodowego, koalicyjnego i globalnego*, w: *Problemy polityki bezpieczeństwa wobec procesów globalizacji*, (red.), J. Winiarskiego i J. Tymanowskiego, Toruń, Wyd. Adam Marszałek, 2003, s. 221.

stwa często, choć nie zawsze, dokonuje się w oparciu o geograficzne granice regionu wytworzonego na płaszczyźnie współpracy funkcjonalnej. Geograficzny zasięg instytucji bezpieczeństwa może czasem być inny, bo poczucie wspólnoty bezpieczeństwa może iść w poprzek interesów gospodarczych. Stosunkowo częściej dzieje się tak w przypadkach sojuszy wojskowych, które w powojennym systemie międzynarodowym obejmowały obszar większy niż region.

Podobnie definiowane jest bezpieczeństwo subregionalne. Dotyczy obszaru mniejszego niż region, np.: Europy Środkowej, regionu Morza Bałtyckiego itp. Pozbawione jest sensu używanie kategorii bezpieczeństwo ponadregionalne, ponieważ dotyczyłoby wszystkich regionów i było nadrzędne wobec regionalnego. Trudno by było określić jego zasięg, a tym bardziej je budować. Pojęcie ponadregionalny wskazuje przede wszystkim, że jakieś działanie ma charakter szerszy niż lokalny i ma zastosowanie wewnątrzpaństwowe. W to miejsce, proponuję stosowanie kategorii bezpieczeństwo transregionalne (transkontynentalne), tym bardziej, że w praktyce mamy do czynienia z budowaniem bezpieczeństwa transatlantyckiego. Jego definicja jest tożsamą z bezpieczeństwem regionalnym, a różni je tylko obszar, na którym jest tworzone.

Regionalizacja bezpieczeństwa powoduje, że w większym stopniu uwzględniana jest lokalna specyfika zagrożeń oraz metod i środków przeciwdziałania, szczególnie w sprawach ekologicznych i katastrof naturalnych. Coraz większe znaczenie ma więc kształtowanie lokalnego kompleksu bezpieczeństwa, co pozwala nam mówić o bezpieczeństwie lokalnym.

BEZPIECZEŃSTWO

Bezpieczeństwo jest to stan braku zagrożenia dla jakiegokolwiek dobra prawnego człowieka, stan spokoju pewności i swobody działania. Bezpieczeństwo jest zdolnością do kreatywnej aktywności podmiotu i oznacza stan obiektywny polegający na braku zagrożenia, odczuwalny subiektywnie przez jednostki lub grupy⁵. Czasy współczesne, przynosząc równoległe do postępu cywilizacyjnego rosnącą gamę zagrożeń, zmieniły zakres pojmowania bezpieczeństwa. W przeszłości rozumiane czysto militarnie, dziś rozszerzyło się na ważkie aspekty niewojskowe – polityczne, ekonomiczne, ekologiczne⁶.

Wg hierarchii potrzeb Masłowa – poczucie bezpieczeństwa jest jedną z najważniejszych potrzeb człowieka – bez względu, gdzie dana jednostka mieszka, ile ma lat, jakiej jest płci czy też jaką ma pozycję społeczną. Bezpieczeństwo obejmuje zaspokajanie potrzeb takich jak: istnienie, przetrwanie, tożsamość, przynależność, niezależność, spokój, posiadanie, ochrona poziomu i jakości życia⁷. Zapewnienie bezpieczeństwa

⁵ L. Korzeniowski, *Menedżment – Podstawy zarządzania*, Kraków, Wydawnictwo EAS, 2005, s.17.

⁶ J. Stefanowicz, *Bezpieczeństwo współczesnych państw 1932-1998*, Warszawa, Pax, rok 1984, s.16.

⁷ A. Masłow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016, s. 115-119.

oznacza całokształt działań zmierzających do zapobiegania zagrożeniom i kryzysom oraz minimalizowania ich skutków w przypadku wystąpienia sytuacji niebezpiecznych.

DETERMINANTY BEZPIECZEŃSTWA

Bezpieczeństwo posiada dwa podstawowe determinanty tzn.:

- zagrożenie – jest to potencjalna przyczyna niepożądanego stanu;
- ryzyko – jest funkcją zagrożenia i prawdopodobieństwa jego wystąpienia.

Analiza występujących zagrożeń jest podstawą planowania działań profilaktycznych, Pozwala zdefiniować obszary, które wiążą się z największym ryzykiem ich występowania. Szczegółowa ocena może być podstawą tworzenia programów poprawy bezpieczeństwa.

Ocenę zagrożeń jak i szacowanie ryzyka dotyczącego bezpieczeństwa lokalnego i porządku publicznego – można dokonać za pomocą procesu składającego się z wieloaspektowego gromadzenia informacji:

- analizy słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń (SWOT),
- analizy wpływu otoczenia na badaną społeczność (PEST);
- identyfikacji przyczyn występujących zagrożeń dla społeczności lokalnych;
- prognozowanie i szacowanie prawdopodobieństwa wystąpienia danego zagrożenia i jego skali.

Wyżej wymienione determinanty odgrywają znaczną rolę w podnoszeniu poziomu bezpieczeństwa społeczności lokalnych, jednak, aby ten cel mógł zostać zrealizowany tworzone są programy prewencyjne i dopiero utworzenie takiego programu może gwarantować poprawę bezpieczeństwa oraz poczucia bezpieczeństwa społeczności lokalnych.

BEZPIECZEŃSTWO LOKALNE

Bezpieczeństwo lokalne polega na ochronie integralności systemu przed lokalnymi użytkownikami. W praktyce odbywa się to przez rozróżnianie użytkowników, nadawanie im praw, ograniczeniu dostępu do różnych zasobów. Bezpieczeństwo lokalne obejmuje tylko część terytorium państwa i społecznej wspólnoty, na danym terytorium. Obszar ten może być oddzielnym terytorium w granicach państwa lub obejmować kilka podmiotów. Przez terytorium lokalne rozumie się jednorodny obszar obejmujący jeden lub kilka obiektów. Uwzględnia się przy tym świadomość społeczną ludności tego obszaru, która polega nie tylko utożsamianiu się z określoną okolicą, ale też uznaje się za odrębną od mieszkańców innych terenów, mających odmienne tradycje, nawyki, ekonomiczne i społeczne właściwości, często inne interesy polityczne.

SPOŁECZNOŚĆ LOKALNA

Społeczność lokalna jest to zbiorowość zamieszkująca wyodrębnione, stosunkowo niewielkie terytorium, jak np. parafia, wieś czy osiedle, w której występują silne więzi wynikające ze wspólnych interesów i potrzeb, a także z poczucia zakorzenienia i przynależności do zamieszkwanego miejsca. Na podstawie słów Pawła Starosty⁸ można stwierdzić, że społeczność lokalna powinna być definiowana przy użyciu trzech podstawowych aspektów: przestrzennego (terytorialnego), społecznego (sieci relacji, więzi) oraz psychospołecznego (tożsamość lokalna). Konstruując swoją definicję Starosta konstatuje, iż społeczność lokalna to typ struktury społeczno-przestrzennej ukonstytuowanej geograficznie, skupiającej ludzi zamieszkujących określone miejsce, tworzącej systemy powiązań w celu rozwiązywania zaistniałych problemów lokalnych oraz zapewniającej psychiczną identyfikację ludności z miejscem swojej egzystencji⁹. Według definicji Bruce'a Lewensteina, społeczność lokalna rozumiana jest jako powiązane ze sobą sąsiedztwa, które wykorzystują posiadane zasoby lokalne, realizują szereg ważnych funkcji ekonomicznych (usługi), społecznych (tożsamość), politycznych (zarządzanie). Obszar społeczności wyznaczany jest przez sieć relacji międzyludzkich i stowarzyszeniowych, często nie pokrywają się one z granicami administracyjnymi danego układu lokalnego¹⁰. Wieloznaczność w definiowaniu terminu dostrzega Paweł Starosta, według którego „społeczność tworzą ludzie pozostający wobec siebie w społecznych interakcjach i zależnościach w obrębie danego obszaru i posiadający jakiś wspólny interes lub poczucie grupowej i przestrzennej tożsamości jako element wspólnych więzi”¹¹.

CECHY CHARAKTERYSTYCZNE SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH

Każda społeczność lokalna posiada cechy, poprzez które można ją scharakteryzować:

- wyodrębnione terytorium zamieszkałe przez określoną liczbę osób – np. może być to kamienica lub miasto, trudno jest ustalić górną granicę, ale określa się ją przez możliwość nawiązywania bezpośrednich kontaktów międzyludzkich;
- interakcje społeczne, wynikające z bliskości zamieszkania mogą mieć charakter świadomościowy: polegają na wymianie sądów, opinii na daną sprawę i materialny: polegający na wymianie usług w ramach pomocy sąsiedzkiej np. ochrona osiedlowa,

⁸ Polski socjolog, nauczyciel akademicki, profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Łódzkiego.

⁹ P. Starosta, *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1955, s. 30-32.

¹⁰ B. Lewenstein, *Nowy paradygmat rozwoju układów lokalnych – w stronę obywatelskich wizji społeczności lokalnych*, Warszawa, IFiS PAN, 2006, s. 244.

¹¹ P. Starosta, *Poza metropolią ...*, s. 31.

- właściwe mieszkańcom poczucie wspólnoty i sentyment wspólnoty emocjonalnych więzi – sąsiedzi solidaryzują się, utożsamiają się ze społecznością, stan ten nazywamy „małą ojczyzną”,
- instytucje powoływane do zaspokojenia potrzeb mieszkańców np. kościoł.

W definiowaniu społeczności lokalnej ważny jest wymiar przestrzenny, społeczny i psychologiczny. Ludzie wyrażają swój emocjonalny stosunek do przestrzeni – ziemi rodzinnej, kraju ojczystego, ojczyzny prywatnej. Elementem, który ma duży wpływ na realizację wspólnych interesów społeczności lokalnej (w szczególności w społecznościach miejskich) są działające na ich obszarze stowarzyszenia, organizacje pozarządowe czy grupy społeczne będące wyrazicielami tych interesów.

W społeczeństwach tradycyjnych społeczności lokalne mają większą autonomię, swoje własne normy społeczne regulujące ich działania, natomiast w społeczeństwach nowoczesnych przeważać zaczyna makrospołeczny układ normatywny, zaś granice społeczności lokalnych ustanawiane są administracyjnie, w mniejszym stopniu istotne są ich granice kulturowe.

Czynnikiem, który katalizuje proces przekształcania się zbiorowości terytorialnych w społeczności lokalne jest partycypowanie mieszkańców danego terytorium w akcjach społecznych, przy czym większe prawdopodobieństwo udziału w tego typu akcjach występuje w przypadku osób o wyższym statusie społecznym.

SPOŁECZNOŚĆ LOKALNA A KONFLIKT

W perspektywie konfliktowej społeczność lokalna ujmowana jest jako scena, na której toczą się lokalne konflikty między mieszkańcami, przedstawicielami władz samorządowych, czy też jako trzecia strona, wymieniani są przedsiębiorcy działający na terytorium danej społeczności. Przedmiotem konfliktu są zazwyczaj:

- dystrybucja dóbr w przestrzeni społecznej,
- rosnące zróżnicowanie ekonomiczne,
- kompetencje liderów wspólnot lokalnych,
- symboliczne zawłaszczanie przestrzeni publicznej.

Konflikt pojawia się wówczas, gdy jedna ze stron pragnie utrzymać jakiś określony stan rzeczy (np. układ stosunków społecznych w społeczeństwie nie będącym w UE) – druga natomiast dąży do jego zmiany. Może także wystąpić też w sytuacji, gdy obydwie strony dążą do zmiany, ale cele lub sposoby zmiany są różnie pojmowane (np. obie strony chcą, aby Polska znalazła się w UE, ale jedna ze stron nie chce, aby się to odbyło na proponowanych warunkach).

Amerykański socjolog Lewis A. Coser określa warunki, w których dochodzi do podniesienia świadomości jednostek, odnoszącej się do własnych interesów oraz tego, co sprawia, iż dążą one do zmienienia istniejącej sytuacji społecznej. Twierdzi on, że im bardziej upośledzeni (poszkodowani) członkowie systemu kwestionują prawomocność istniejącego rozdziału rzadkich dóbr, tym bardziej prawdopodobne, że to oni zainicjują konflikt¹². Twierdzenia Cosera wskazują jednak, że zakwestionowanie prawomocności samo w sobie nie musi koniecznie prowadzić do wybuchu konfliktu. Ludzie muszą przede wszystkim zostać pobudzeni emocjonalnie. Twierdzenia kładące nacisk na stany pobudzenia emocjonalnego niezbędne do tego by doprowadzić do konfliktu są wynikiem – efektywności lub nie – procesów socjalizacji i kontroli społecznej.

SPOŁECZNOŚĆ LOKALNA A EKOLOGIA SPOŁECZNA

W ekologii społecznej, podobnie jak w podejściu funkcjonalnym, społeczność lokalna rozpatrywana jest ze względu na funkcjonalne zróżnicowanie przestrzeni, adaptację jednostek do tej przestrzeni. W ujęciu ekologicznym społeczność lokalna traktowana jest jako system społeczny, zdeterminowany układem przestrzennym danego terytorium, przy czym bierze się pod uwagę wiele czynników determinujących funkcjonowanie społeczności lokalnej w ujęciu funkcjonalnym, natomiast przestrzeń społeczna ujmowana jest jako twór społeczny, w mniejszym stopniu zależny od warunków przyrodniczych czy typologicznych. Celem, z punktu widzenia ekologii, jest zapewnienie przez społeczność ochrony przyrody oraz kształtowanie poparcia dla terenów chronionych wśród społeczności lokalnych oraz turystów.

PREWENCYJNE PROGRAMY RZĄDOWE A BEZPIECZEŃSTWO LOKALNE

Programy prewencyjne odgrywają znaczącą rolę w obszarze bezpieczeństwa i porządku publicznego. Dlatego też, wpływ programów na bezpieczeństwo, rozumiany jako ich skuteczność i efektywność, ma decydujące znaczenie przy określaniu nakładów finansowych, materialnych i osobowych przeznaczanych na ich realizację. Stąd też istotnego znaczenia nabierają również metody tworzenia, realizacji i ewaluacji programów, a także końcowego ich rozliczania. Ponadto ustalono, że decydujące znaczenia dla określenia wpływu działań prewencyjnych na bezpieczeństwo ma precyzyjne określenie celów, które zakłada się do osiągnięcia poprzez realizację poszczególnych zadań. Metodyka oceny skuteczności i efektywności programów i projektów prewencyjnych, jak i modelowa struktura programu prewencyjnego mogą zostać wykorzystane przez administrację państwową oraz samorządową, organizacje pozarządowe, a także służby i formacje realizujące zadania z zakresu bezpieczeństwa

¹² W. Wątroba, *Socjologia. Wstęp do praktycznej wiedzy społecznej*, Wrocław, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, 1998, s.178.

i porządku publicznego. Zasada działania programów rządowych polega na stworzeniu rezerwy finansowej i wspieraniu inicjatyw oddolnych m.in.: jednostki samorządu terytorialnego (JST), organizacji pozarządowych, kościołów itp. Program określa główne kierunki (projekty prewencyjne) szczegółowo określają siły, środki i metody rozwiązania problemu. Zasada działania powiatowych programów prewencyjnych polega na stworzeniu rezerwy finansowej i wspieraniu inicjatyw oddolnych, głównie gmin i organizacji społecznych. Inicjatywy realizowane w formie projektów prewencyjnych powinny być finansowane z wszelkich dostępnych i prawem dozwolonych źródeł.

PROGRAMY PREWENCYJNE

Przykłady działań prewencyjnych:

- Program „Razem Bezpieczniej” jest to formuła kompleksowego i zdecydowanego działania w celu ograniczenia zjawisk i zachowań, które budzą powszechny sprzeciw i poczucie zagrożenia. Jest to zatem program pracy zespołowej na rzecz polepszenia jakości życia pod względem bezpieczeństwa i zwiększenia dostępu do dobra publicznego, jakim jest bezpieczeństwo¹³.
- Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomani - Policja realizuje zadania przypisane Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji w obszarach: zwiększenie zaangażowania administracji rządowej w przeciwdziałanie narkomanii oraz wspieranie rozwoju lokalnej polityki przeciwdziałania narkomanii, podniesienie poziomu wiedzy społeczeństwa na temat problemów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych i możliwości zapobiegania zjawisku¹⁴.

PODSUMOWANIE

Pojęcie bezpieczeństwa społeczności lokalnych można rozumieć jako stan braku zagrożenia w tej społeczności. Bezpieczeństwo jest funkcją różnorodnych czynników charakterystycznych dla danej społeczności. Najważniejszą rolę w celu poprawy bezpieczeństwa oraz poczucia bezpieczeństwa społeczności lokalnych będą odgrywać utworzone lokalne programy prewencyjne oraz wykonywanie zaplanowanych działań przy ścisłej współpracy: Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Straży Granicznej, Straży Miejskiej/Gminnej, profesjonalnych służb ratowniczych (pogotowie ratunkowe, gazownicze, energetyczne, organizacje, związki, inicjatywy społeczne). Dzięki tym programom kształtowana jest bezpieczna przestrzeń dla społeczności lokalnych.

¹³ <http://katowice.slaska.policja.gov.pl/k14/prewencja/rzadowe-programy-prewen/37224,Razem-Bezpieczniej.html>

¹⁴ <http://katowice.slaska.policja.gov.pl/k14/prewencja/rzadowe-programy-prewen/37227,Krajowy-Program-Przeciwdzialania-Narkomanii-2011-2016.html>

Bibliografia:

1. Jemioło, T. *Główne tendencje we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, w: *Bezpieczeństwo polityczne i wojskowe*, red. A. Ciupiński, K. Malak, Warszawa, Akademia Obrony Narodowej, 2004.
2. Korzeniowski, L., *Menedżment - Podstawy zarządzania*, Kraków, Wydawnictwo EAS, 2005.
3. Koziej, S., *Globalne i euroatlantyckie uwarunkowania bezpieczeństwa międzynarodowego*, Warszawa, Akademia Obrony Narodowej, 2003.
4. Lewenstein, B., *Nowy paradygmat rozwoju układów lokalnych – w stronę obywatelskich wizji społeczności lokalnych*, Warszawa, IFiS PAN, 2006.
5. Malak, K., *Bezpieczeństwo jako kategoria i zjawisko społeczne*, „Piotrkowskie Zeszyty Międzynarodowe”, nr 2, Piotrków Trybunalski, 2007.
6. Masłowski A., *Motywacja i osobowość*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2016.
7. Starosta, P., *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1955.
8. Stefanowicz, J. *Bezpieczeństwo współczesnych państw 1932-1998*, Warszawa, Pax, rok 1984.
9. Świniarski, J., *Podstawowe problemy bezpieczeństwa narodowego, koalicyjnego i globalnego*, w: *Problemy polityki bezpieczeństwa wobec procesów globalizacji*, red. J. Winiarskiego i J. Tymanowskiego, Toruń, Wyd. Adam Marszałek, 2003.
10. Wątroba, W., *Socjologia. Wstęp do praktycznej wiedzy społecznej*, Wrocław, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, 1998.

Netografia:

1. <http://katowice.slaska.policja.gov.pl/k14/prewencja/rzadowe-programy-prewen/37224,Razem-Bezpieczniej.html>
2. <http://katowice.slaska.policja.gov.pl/k14/prewencja/rzadowe-programy-prewen/37227,Krajowy-Program-Przeciwdzialania-Narkomanii-2011-2016.html>

DOMINIKA SZMIDT

Studentka kierunku Bezpieczeństwo wewnętrzne, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie

NIEBIESKA KARTA A BEZPIECZEŃSTWO LOKALNE BLUE CARD AND LOCAL SECURITY

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo lokalne, przemoc, alkohol, telefon zaufania

Abstrakt:

Tematem niniejszej pracy jest „Niebieska Karta a bezpieczeństwo lokalne”. Artykuł zawiera charakterystykę MOPS, MOPR, Niebieskiej Karty a także Niebieskiej Linii. O zasadach funkcjonowania MOPS lub MOPR można dowiedzieć się z Internetu, gminy, urzędów miejskich lub od osób, które korzystają z tego typu pomocy. W pracy zawarto informacje, z których dowiemy się jak móc korzystać z takich jednostek. Niebieska Karta oraz Niebieska Linia to obszerny temat, który został szeroko rozwinięty. Znajdziemy informacje na temat numerów telefonów, z których można skorzystać w przypadku przemy w rodzinie. Interesującym tematem jest Niebieska Linia, która obecnie jest dość mocno poruszana przez sieci drogerii Rossmann.

Poniższa wypowiedź najlepiej oddaje charakter omawianej tematyki: „Dajcie sobie prawo do życia, na jakie zasługujecie, do szczęścia w normalności. Wychodzenie z krzywdzącego związku nie jest łatwe. Trzyma nas w szponach przemy w rodzinie, poczucie winy za nieudany związek, poczucie odpowiedzialności za samopoczucie partnera, strach przed krzywdzącą oceną innych ludzi. To wszystko fałsz. Prawdziwe poczucie odpowiedzialności to odpowiedzialność za siebie – swoje zdrowie i życie. Zaopiekujcie się sobą, dajcie sobie szansę. Na początek zaczniście od tego, żeby mówić o swoim problemie w bezpiecznym miejscu, gdzie znajdziecie zrozumienie i wsparcie, takim jak Niebieska Karta jak i Niebieska linia”¹. Powyższy cytat jest wypowiedzią jednej z ofiar przemy, która żyła w toksycznym związku. Tak naprawdę można by wymieniać wiele takich historii, gdzie każdy lub każda z osób potrzebowali pomocy, o którą zwyczajnie bali się prosić. Reasumując – nie naciskajmy, nie oceniamy, po prostu bądźmy z tymi, którzy nas potrzebują w najgorszych, najtrudniejszych momentach życia. Nie pozwólmy na przemoc i korzystajmy z pomocy tych, którzy potrafią pomóc najlepiej. Niebieska Karta może być oknem z widokiem na nowe życie.

Keywords: blue cards, security, violence, alcohol, help line

Abstract:

The title of the thesis is „The Blue Card and local security”. The article contains the characteristics of the MOPS, MOPR, Blue Card and Blue Line. You can find out about the functioning of the MOPS or MOPR from the Internet, municipality, municipal offices or from people who use this type of assistance. The paper contains information from which we will learn how to use such units. The Blue Card and Blue Line is a broad subject which has been widely elaborated. You will find information about the telephone numbers you can use to deal with domestic violence. An interesting topic is the Blue Line, which is currently quite heavily used by the Rossmann drugstore network to reconcile with victims of violence.

The following statement best reflects the nature of the subject under discussion: Give yourselves the right to the life you deserve, to happiness in normality. Getting out of an abusive relationship is not easy. It keeps us in the clutches of domestic violence, a sense of guilt for a failed relationship, a sense of responsibility for the well-being of a partner, a fear of the harmful assessment of other people. This is all false. A true sense of responsibility is responsibility for oneself – one’s health and one’s life. Take care of yourself, give yourself a chance. Start by talking about your problem in a safe place where you will find understanding and support, such as the Blue Card and the Blue Line”¹.

¹ <https://www.rossmann.pl/inspiracja/przemoc-w-rodzynie-szukaj-wsparcia-na-niebieskiej-linii,1657> [dostęp: 7.05.2019 r.].

The above quotation is a statement by one of the victims who lived in a toxic relationship. In fact, one could mention many stories where each or every one of them needed help that they were simply afraid to ask for. To sum up - let's not push, let's not judge, let's just be with those who need us in the worst, most difficult moments of life. Let's not allow violence and use the help of those who can help. The Blue Card can be a window with a view on a new life.

Dlaczego dzieci, kobiety lub mężczyźni są krzywdzeni, zaniedbywani i porzucani, skoro tyle instytucji zobowiązanych jest je chronić (pomoc społeczna, kuratela sądowa, sądy, prokuratura, policja, ochrona zdrowia, placówki oświatowego, instytucje pieczy zastępczej)? Co zrobić by w obecnych realiach społeczno-gospodarczych zmienić ten stan? Istnieje Grupa wsparcia dla Osób Doznających Przemocy w Rodzinie, gdzie odbywają się regularne spotkania tych osób. Celem tych spotkań jest zwalczanie bezradności wobec przemocy, wymiana informacji i doświadczeń oraz uzyskanie wsparcia emocjonalnego. Uczestnicy grupy wsparcia dzielą się swoimi doświadczeniami, uczuciami, przeżyciami, wątpliwościami, bez obawy przed krytyczną oceną lub radami. Jeżeli uczestnicy grupy nie są gotowi by mówić o sobie, słuchają innych i czerpią z ich doświadczeń. Uczestnictwo w spotkaniach grupy wsparcia jest dobrowolne i nieodpłatne².

Zatem jaką rolę pełni Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, skoro wiemy, gdzie można szukać pomocy? Ośrodek pomocy społecznej lub ośrodek pomocy rodzinie to instytucja samorządowa świadcząca pomoc społeczną, działająca w każdej gminie (w gminie miejskiej jest to miejski ośrodek pomocy społecznej, zaś w gminie wiejskiej to gminny ośrodek pomocy społecznej). Biuro takie tworzone jest na podstawie uchwały rady gminy, która nadaje mu statut i przekazuje w zarząd określone mienie. Podmiot ten nie ma osobowości prawnej, działa jako gminna jednostka organizacyjna, Ośrodek pomocy społecznej realizując gminną strategię rozwiązywania problemów społecznych i wykonując zadania własne gminy w tym zakresie, podlega formalnie organowi wykonawczemu gminy (wójtowi, burmistrzowi lub prezydentowi miasta). Kierownik ośrodka pomocy społecznej może wytaczać na rzecz obywateli powództwa o roszczenia alimentacyjne. W postępowaniu przed sądem stosuje się odpowiednio przepisy o udziale prokuratora w postępowaniu cywilnym. Organ wykonawczy gminy udziela kierownikowi ośrodka pomocy społecznej upoważnienia do wydawania decyzji administracyjnych w indywidualnych sprawach z zakresu pomocy społecznej należących do właściwości gminy³.

²Miejski Ośrodek pomocy Społecznej w Siedlicach, http://www.mopr.siedlce.pl/dane/d_2014/Pomoc_Ofiarom_Przestepstw.pdf, [dostęp: 11.05.2019 r.].

³ [https://pl.wikipedia.org/wiki/Ośrodek_pomocy_społecznej](https://pl.wikipedia.org/wiki/O%C5%9Brodek_pomocy_spo%C5%82ecznej), [dostęp: 11.05.2019 r.].

Zapewne wielu z nas spotkało się z terminem „Niebieska Karta”. Może zostać założona przez Policję, Ośrodek Pomocy Społecznej, jak i Gminną Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Wypełnienie „Niebieskiej Karty” nie jest jednak równoznaczne ze złożeniem zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Nie stanowi podstawy do wszczęcia postępowania karnego. Jednak w przypadku złożenia zawiadomienia i wszczęcia postępowania może ona zostać wykorzystana jako dowód procesowy. Dokumentacja „Niebieskie Karty” jest dla policji informacją, że w danej rodzinie dochodzi do przemocy. Dzielnicy ma obowiązek nie później niż w ciągu 7 dni skontaktować się z daną rodziną. Jest zobligowany do rozpoznania sytuacji i jej systematycznego monitorowania, a także do udzielania pomocy w trakcie comiesięcznych wizyt. Również dla komisji rozwiązywania problemów alkoholowych Karta jest zapisem informacji powziętych przez przedstawicieli tych służb podczas wykonywania swoich obowiązków.

Zarządzenie Niebieska Karta Komendanta Głównego Policji z dnia 18 lutego 2008r. określa, że procedura „Niebieskie Karty” to ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez policjantów, zgodnie z przepisami zarządzenia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie, rozumianej w sposób określony w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Tak jak wyżej zostało wspomniane – „Niebieska Karta” to procedura, ogół czynności podejmowanych i prowadzonych przez zespół osób będących przedstawicielami jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (MOPS), gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem istnienia przemocy w rodzinie. Dlatego warto wiedzieć jak wszcząć procedurę „Niebieskiej Karty”, kiedy dochodzi do nadużywania przemocy rodzinie? Osobą wszczynającą procedurę „Niebieskiej Karty” może być: psycholog szkolny – gdy w toku swych czynności zawodowych, służbowych uzna, iż stosowana jest przemoc w rodzinie, lekarz np. po obdukcji dziecka, które trafiło do szpitala, pielęgniarka, nauczyciel. Należy pamiętać, że wszczęcie procedury nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

Zatem, jak powinien wyglądać indywidualny plan pomocy rodzinie, w której doszło do przemocy? Osobę dotkniętą przemocą w rodzinie zaprasza się na posiedzenie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej. Tam analizuje się sytuację rodziny i wypełnia formularz „Niebieska Karta” – C. Grupa robocza opracowuje indywidualny plan pomocy rodzinie zawierający propozycje działań pomocowych. Osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc również zapraszana jest na spotkanie grupy roboczej. Z jej udziałem wypełniany jest formularz „Niebieska Karta” – D. Jeśli ujawni się, iż np. przemoc stosowana jest z powodu nadużywania alkoholu, wówczas

osobę taką kieruje się do gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych.

Niebieska Karta ma swoją ważność. Oznacza to, że zakończenie procedury „Niebieskiej Karty” następuje, gdy ustanie przemoc w rodzinie i zostanie zrealizowany indywidualny plan pomocy oraz gdy grupa robocza rozstrzygnie o braku zasadności podejmowania działań. O zakończeniu procedury powiadamia się podmioty, które w niej uczestniczyły. Procedura „Niebieskiej Karty” przeprowadzana jest niezależnie od innych rodzajów postępowań w szczególności postępowania karnego, cywilnego czy rodzinnego⁴.

„Gdy policjanci przyjeżdżają do domu, gdzie komuś dzieje się krzywda, mają obowiązek założyć niebieską kartę. Zdarza się jednak, że o tym nie pamiętają. Warto wtedy powiedzieć, że chcesz założyć taką kartę. „Niebieska Karta” powinna być wypełniana przy każdej interwencji policji. Jest to ważny dowód na to, co dzieje się w domu. Dzięki takiej karcie dzielnicowy będzie wiedział co dzieje się u Ciebie w domu i co jakiś czas (raz w miesiącu) przychodził, aby sprawdzić, czy wszystko jest w porządku. Jeśli nie czujesz się w domu bezpiecznie, gdy ktoś stosuje przemoc – zawsze możesz do nas zadzwonić”⁵.

Poniżej przedstawiona jest ilustracja z krótkim komunikatem:

Telefon zaufania dla dzieci i młodzieży

Źródło: opracowano na podstawie <https://www.niebieskalinia.pl/serwis-prawny/akty-prawne/rozporzadzenia/niebieska-karta>, [dostęp: 7.05.2019 r.].

Telefon zaufania nr 116 111 służy pomocą dzieciom i młodzieży. Od 2008 roku prowadzi go Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

Nikt z naszego środowiska czy rodziny nie ma prawa nas krzywdzić czy źle traktować. Wyzywanie i ośmieszanie w szkole, obrażanie i poniżanie, a często przemoc nie powinna być na porządku dziennym, jednak w wielu domach tak się dzieje. Założenie „Niebieskiej Karty” jest dla niektórych początkiem innej drogi, która pomaga

⁴ Ż. Urawska, *Czym jest „Niebieska Karta”?* <https://www.infor.pl/prawo/pomoc-spoeczna/przemoc-w-rodzinie/254357,Czym-jest-Niebieska-Karta.html> [dostęp: 7.05.2019 r.].

⁵ <https://www.niebieskalinia.pl/serwis-prawny/akty-prawne/rozporzadzenia/niebieska-karta>, [dostęp: 7.05.2019 r.].

pozbierać się po ciężkich traumach. Jako ludzie powinniśmy bacznie obserwować to co ma miejsce wokół nas, bo nigdy nie wiemy kto będzie potrzebować pilnej pomocy. Rozmowa o problemie i prośenie o pomoc to pierwszy krok do lepszego życia.

„Namaluj niebieską linię, bądź solidarna z ofiarami przemocy w rodzinie. Makijaż może wyrażać Twoją osobowość, ale także zaangażowanie. Namaluj niebieską linię na powiece i udostępnij na Instagramie zdjęcie z hasztagiem #niebieskaliniarossmann. Tak dołączysz do akcji Niebieska linia przeciw przemocy, którą wspiera Rossmann. Pokaż, że jesteś z nami”⁶. Powyższy cytat odnosi się do sieci drogerii Rossmann, w której dokonujemy zakupów. Ponadto oglądając reklamy telewizyjne nie sposób przeoczyć „rossmannowskiej” – mianowicie o niebieskiej linii. Pracownicy drogerii na znak solidarności z ofiarami, które doznały przemocy i korzystały z niebieskiej karty – malowały niebieską linię na oku.

Kobieta z niebieską linią pod okiem oraz hasztag jako znak pojednania z ofiarami przemocy
Źródło: opracowano na podstawie <https://www.rossmann.pl/inspiracja/przemoc-w-rodzinie-szukaj-wsparcia-na-niebieskiej-linii>, 1657 [dostęp: 7.05.2019 r.]

Reklama propagująca korzystanie z niebieskiej linii dla osób będących ofiarami przemocy
Źródło: opracowano na podstawie <https://www.rossmann.pl/inspiracja/przemoc-w-rodzinie-szukaj-wsparcia-na-niebieskiej-linii>, 1657 [dostęp: 7.05.2019 r.]

⁶ <https://www.rossmann.pl/inspiracja/przemoc-w-rodzinie-szukaj-wsparcia-na-niebieskiej-linii>, 1657 [dostęp: 7.05.2019 r.].

Przemoc ma swoją prawną definicję. Może być jednorazowa lub powtarzać się. Może być działaniem lub zaniechaniem działania, w wyniku czego naruszone są prawa członka rodziny lub osób, które mieszkają pod jednym dachem, prowadzą wspólne gospodarstwo. Może narażać na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, ale też naruszać godność, nietykalność cielesną, wolność, także seksualną, powodować obrażenia fizyczne, ale też krzywdy psychiczne, wywoływać cierpienie i krzywdy moralne u tych, wobec których jest skierowana.

To bardzo szeroki termin, bo też jej oblicza są bardzo różne: od przemocy psychicznej przez ekonomiczną do fizycznej. Ale mechanizmy zachowań i emocji sprawców i ofiar są bardzo podobne. Zwłaszcza to, że ofiarom przemocy w rodzinie bardzo trudno jest zrobić ten pierwszy krok, a samo uświadomienie sobie, że to, co spotyka je ze strony najbliższych osób, jest przemocą domową, to już wielkie wyzwanie. Bo choć odbyło się wiele kampanii i akcji nagłaśniających problem przemocy w rodzinie, wciąż pokutuje przekonanie, że osoba krzywdzona jest też winna lub co najmniej współwinna tego, że ktoś ją krzywdzi.

Według statystyk policyjnych – danych Policji na podstawie wypełnionych formularzy „Niebieskiej Karty” liczba ofiar Przemocy w Rodzinie w roku 2018 to 88 133. W tym: 65 057 kobiet; 12 404 dzieci i młodzieży; 10 672 mężczyźni⁷.

To właśnie ten nieuzasadniony wstyd sprawia, że często najłatwiej jest porozmawiać o swoich problemach anonimowo przez telefon zaufania. Z kimś odpowiednio do tego przygotowanym, rozumiejącym, że decyzja, aby zwrócić się po pomoc do Niebieskiej Linii jest aktem ogromnej odwagi. Konsultanci Niebieskiej Linii wiedzą też, że ofiarom przemocy w rodzinie łatwiej jest otworzyć się bez konieczności ujawniania swojej tożsamości, a są przy tym bardzo podatne na zranienia.

„Nasi Psycholodzy i prawnicy mają wieloletnie doświadczenie w pracy z osobami doświadczającymi przemocy. Rozumieją, że osoby dzwoniące znalazły się w trudnej, kryzysowej sytuacji. Często nie starcza im już sił, aby zgłosić się po pomoc i wsparcie bezpośrednio do placówki pomocowej, bo taka wizyta wymaga wiele odwagi i energii. Oznacza to kontakt z kimś obcym, a taki krok może wzbudzać wiele obaw i lęku u osób potrzebujących pomocy, zwłaszcza jeśli czują się bezsilne wobec przeżywanego problemu” – wyjaśnia Renata Durda, kierowniczka Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”⁸.

Ofiary przemocy zmagają się często z poczuciem winy, wstydu i brakiem zaufania do obcych, bo straciły je nawet w stosunku do najbliższych. W czasie bezpośredniej rozmowy, muszą podać swoje dane, pokazać twarz. Rozmowa przez telefon zaufania to komfortowa forma uzyskania pomocy na początkowym etapie, kiedy szuka się dróg

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

rozwiązania problemu. Anonimowość, którą daje Niebieska Linia, jest też szczególnie ważna dla ofiar przestępstw seksualnych, bo pozwala im zachować prywatność. Telefon zaufania ma też tę zaletę, że jest dostępny i może skorzystać z niego każdy. Szczególnie osoby, które w najbliższym otoczeniu nie mają żadnej placówki, mogącej udzielić im wsparcia, albo osoby chore, starsze, z niepełnosprawnościami czy kobiety w zaawansowanej ciąży.

„Niebieska Linia” była i nadal jest bezpieczną przystanią i wyspą zrozumienia w walce o siebie i o dzieci. Ważne jest też uczestniczenie w grupie wsparcia, bo możemy spotykać tam inne kobiety z problemem przemocy w ich rodzinach i ten problem bardzo zbliża do siebie i do wspólnego przeżywania podobnych emocji. Te znajomości są również utrzymywane poza grupą. Grupy edukacyjne „Niebieskiej Linii” pozwolą zrozumieć, czym jest zjawisko przemocy w rodzinie i że jest to mechanizm podobnych zachowań, emocji u ofiary i u sprawcy. Pomoże to wówczas nazywać to, co spotyka wielu – przemocą⁹.

⁹ K. Montgomery, *Przemoc w rodzinie: szukaj wsparcia na Niebieskiej Linii*, <https://www.rossmann.pl/inspiracja/przemoc-w-rodzinie-szukaj-wsparcia-na-niebieskiej-linii>, 1657 [dostęp: 7.05.2019 r.].

Bibliografia:

Druki zwarte:

1. Dutton, D. G., *Przemoc w rodzinie*, przeł. P. Kołyszko, Grupa Wydawnicza Bertelsmann Media, Warszawa 2001
2. Woźnica, A., *Przemoc wobec kobiet w rodzinie*, Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2007
3. Sasal, H. D., *Niebieskie Karty. Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie*, Wydawnictwo Edukacyjne PARPA, Warszawa 2005

Netografia:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Osrodek_pomocy_spolecznej, [dostęp: 11.05.2019 r.],
2. Montgomery, K., *Przemoc w rodzinie: szukaj wsparcia na Niebieskiej Linii*, <https://www.rossmann.pl/inspiracja/przemoc-w-rodzinie-szukaj-wsparcia-na-niebieskiej-linii,1657> (dostęp 07.05.2019r.)
3. Urawska, Ż, *Czym jest „Niebieska Karta”?* <https://www.infor.pl/prawo/pomoc-spoleczna/przemoc-w-rodzinie/254357,Czym-jest-Niebieska-Karta.html> [dostęp: 7.05.2019 r.].
4. <https://www.niebieskalinia.pl/serwis-prawny/akty-prawne/rozporzadzenia/niebieska-karta>, [dostęp: 7.05.2019 r.].
5. Miejski Ośrodek pomocy Społecznej w Siedlicach, http://www.mopr.siedlce.pl/dane/d_2014/Pomoc_Ofiarom_Przestepstw.pdf [dostęp: 11.05.2019 r.].

KARINA HINZ

Studentka kierunku Bezpieczeństwo wewnętrzne, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie

SYSTEM WSPÓŁPRACY POLICJI ZE SPOŁECZNOŚCIĄ LOKALNĄ A SYSTEM OF POLICE COOPERATION WITH THE LOCAL COMMUNITY

Słowa kluczowe: współpraca, policja, bezpieczeństwo lokalne, aplikacja mobilna, program Koncepcja Policji Środowiskowej, program „Razem dla bezpieczeństwa”, program „Dzielnicowy bliżej nas”, aplikacja „Moja Komenda”, platforma „Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa”, dzielnicowy.

Abstrakt:

Koncepcja Policji Środowiskowej (community policing) jest niezbędna w dzisiejszych czasach, w których relacje pomiędzy służbami mundurowymi, a społecznością lokalną są znacznie zachwiane. Zapewne wielu zadałoby sobie pytanie: jak je odbudować? Czy to możliwe? Jest na to wiele wspaniałych pomysłów, należy je tylko dobrze zrealizować. Program „Razem dla bezpieczeństwa” jest na to idealnym przykładem. Zrzesza on wszystkich zainteresowanych i ma wspólny cel: bezpieczeństwo obywateli i odbudowa relacji pomiędzy społecznością a funkcjonariuszami Policji. Oczywiście jest wiele podmiotów wspomagających tą inicjatywę np. aplikacja „Moja Komenda”, która pomaga polepszyć stosunki z policjantem pierwszego kontaktu, czyli z dzielnicowym. Dzięki niej m.in. możemy dowiedzieć się jak on się nazywa oraz za pomocą jednego kliknięcia skontaktować się z nim. Dzielnicowy to osoba, która powinna łączyć w sobie wiele cech, a mianowicie być jednocześnie prawnikiem, analitykiem, psychologiem, pedagogiem oraz sędzią, ponieważ to on najlepiej zna problemy danej społeczności i powinien wiedzieć jak je najskuteczniej rozwiązać. Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa również jest podmiotem, który może w znacznym stopniu pomóc w poprawie stabilności ww. relacji. Dzięki niej mundurowi są w stanie bardzo szybko wyeliminować zgłoszone zagrożenie. Jednak tu jest również potrzebna chęć do współpracy ze strony społeczności.

Program „Razem dla bezpieczeństwa” to w pewnym sensie również program prewencyjny. Ma za zadanie zapobiegać zagrożeniom. Jest to realizowane dzięki różnego rodzaju przedsięwzięciom. Dzięki tym wszystkim działaniom, które powinny być kontynuowane w następnych latach – w Polsce powinny znacznie poprawić się stosunki: obywatel – funkcjonariusz policji, oraz bezpieczeństwo, o którym tak wiele się mówi.

Keywords: community policing, the „Together for security” program, the „First-contact officer closer to us” program, the „My Command” application, the „National Map of Security Threats” platform, first-contact officer.

Abstract:

The concept of community police is indispensable nowadays in which relations between uniformed and local community are significantly shaken. Probably many would ask themselves: how to rebuild them? Is it possible? There are a lot of great ideas for that, you just have to do it well. The „Together for safety” program is a perfect example. It unites all and has a common goal: the security of citizens and the reconstruction of the relationship between the community and police officers. Of course, there are many entities supporting this initiative, for example, the application «My Command», which helps to improve relations with a first-contact police officer, namely a district police officer. Thanks to her we can find out what he is called and contact him with a single click. First-contact officer is a person who should combine many features, namely being a lawyer, analyst, psychologist, educator and judge, because he knows the problems of a given community best and should know how to solve them most effectively. The National Safety Threat Map is also an entity that can significantly help in improving stability. Thanks to

her uniforms are able to quickly eliminate the threat. However, there is also a need for cooperation from the community.

The „Together for safety“ program is in a sense also a preventive program. Its task is to prevent threats. It is implemented thanks to various types of undertakings. Thanks to all the activities that should be continued in the years to come – in Poland relations should be significantly improved: the citizen – the police officer, and the security of which so much is said.

KONCEPCJA POLICJI ŚRODOWISKOWEJ

Od wielu lat w Polsce strategie policyjne są inicjowane przez różne organy państwowe w całym kraju w celu rozwiązania istotnych problemów, takich jak przestępczość, zamieszki i strach przed przestępczością. Kolejną ważną kwestią jest zbliżenie się do społeczności lokalnej. Ta filozofia policji zyskała znaczną uwagę i wsparcie wśród administracji państwa i praktyków wymiaru sprawiedliwości.

Koncepcja Policji Środowiskowej to filozofia organizacyjna, która podkreśla znaczenie współpracy organów ścigania z członkami społeczności w celu identyfikowania i rozwiązywania problemów związanych z przestępczością i rozwiązywaniem problemów lokalnych. Wspólne strategie policyjne mają na celu zwiększenie partnerstwa między policją, a społecznością (podkreślając jednocześnie podejście do rozwiązywania problemów) w celu poprawy ogólnej jakości życia obywateli. Poprzez zwracanie uwagi na małe problemy, policja, współpracując ze społecznością, może zmniejszyć problemy takie jak strach przed przestępczością czy też zaburzenia relacji pomiędzy lokalną społecznością, a także poprawić stosunek do policji i zaufanie do niej. Niemniej jednak ocena skuteczności strategii policyjnych jest bardzo trudnym przedsięwzięciem. Wynika to po części z braku pojęciowej i definitywnej jasności strategii policyjnych, a także z znacznej zmienności i złożoności strategii i inicjatyw sklasyfikowanych jako działania policyjne.

Współpraca Policji ze społecznością lokalną stała się niezwykle popularną innowacją w amerykańskiej Policji. Stało się tak, ponieważ stwierdzono, że istnieje rozdźwięk na dużą skalę w stosunkach między policją, a społecznością. Wiele osób zaczęło deklarować, że policja straciła kontakt z członkami społeczeństwa, w szczególności z mniejszościami. Od tego czasu wiele departamentów policji w całym kraju przenieśli się z reaktywnej, tradycyjnej formy policji na styl, który był oparty bardziej na budowaniu relacji ze społeczeństwem (np. patrole piesze). Koncepcja Policji Środowiskowej, obejmuje wiele elementów takich jak:

- Decentralizacja władzy;
- Nacisk na strategie ukierunkowane na konkretny problem;
- Skupienie się na ułatwianiu udziału społeczeństwa w wywieraniu wpływu na priorytety decyzyjne policji;

- Wzmocnienie pozycji obywateli w braniu aktywnego udziału w zapobieganiu przestępczości we własnych społecznościach.

Podsumowując, elementy te podkreślają potrzebę współpracy policji i społeczności w celu ograniczenia przestępczości i nieporządku w społeczeństwie lokalnym. Co więcej, strategię policyjną ukierunkowaną na społeczność zwykle akcentują zapobieganie przestępczości poprzez manipulacje środowiskowe i zwiększoną świadomość społeczną¹.

Jednym z priorytetowych zadań nowego systemu pracy Policji w Polsce jest poprawienie sytuacji związanej z relacjami pomiędzy Policją, a społeczeństwem, czyli tzw. uspołecznienia działań Policji. W Anglii już w latach 30. XIX wieku zauważono potrzebę współpracy Policji ze społeczeństwem, a także zwiększenia zaufania do organów państwa. „We wszystkich podejmowanych przez siebie działaniach policjanci zawsze winni przestrzegać zasady, że Policja to społeczeństwo, a społeczeństwo to Policja” – Robert Peel, 1829 rok². Po tych słowach widać, że wprowadzana idea policji środowiskowej (community policing) jest bardzo ważna. Niestety idea ta jest daleka od codziennego, polskiego pojęcia policji.

Community policing ma za zadanie zmienić dotychczasowy sposób postępowania funkcjonariuszy Policji, ale również zmienić sposób myślenia społeczności na ich temat. Narzuca ona poprawę moralną oraz etyczną podejścia funkcjonariuszy do swojej pracy. Poprzez zwrócenie uwagi na problemy, które towarzyszą społeczności lokalnej oraz dzięki odpowiedniemu dostosowaniu się służby policyjnej, ludność będzie mogła w końcu poczuć się bezpiecznie. Bezpiecznie, czyli tak, aby wszyscy obywatele mogli cieszyć się lepszą jakością życia. Patrząc z tej strony, ludzie nie byłiby tylko biernymi obserwatorami tego co dzieje się wokół, ale również aktywnie uczestniczyli by w rozwiązywaniu problemów, które przecież ich dotyczą³. Community policing to pewien rodzaj usług skierowanych do społeczności, których produktem powinno być bezpieczeństwo, a przede wszystkim poczucie bezpieczeństwa przez obywateli.

DZIELNICOWY

Dzielnicowy jest funkcjonariuszem policji należącym do pionu prewencji. Ma on wyznaczony rejon, na którym prowadzi rozpoznanie oraz za który zawsze w jakiś sposób jest odpowiedzialny. Do zadań dzielnicowego należy:

¹J. N. Crowl, *Police Practice & Research*, w: *The effect of community policing on fear and crime reduction, police legitimacy and job satisfaction: an empirical review of the evidence*, t. 18, nr 5, opublikowany online 14.03.2017, s. 449-462.

²R. Łuszcz, *Koncepcja Policji Środowiskowej (community policing) jako rdzeń marketingu relacji w procesie świadczenia usług publicznych przez policję*, ZN WSH Zarządzanie, Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, 2016, s. 113-123.

³M. Działoszyński, *Community policing w praktyce polskiej Policji*, Olsztyn, rozprawa doktorska, 2013, s. 176.

- prowadzenie rozpoznania przydzielonego mu rejonu pod względem osobowym, terenowym, zjawisk i zdarzeń mających wpływ na stan bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- realizowanie zadań z zakresu profilaktyki społecznej, gdyż zapobieganie jest jednym z najważniejszych elementów;
- realizowanie zadań z zakresu ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń;
- kontrolowanie przestrzegania prawa powszechnie obowiązującego oraz przepisów prawa miejscowego⁴.

Dzielnicowy zobowiązany jest do współpracy z lokalnymi jednostkami samorządowymi, aby bezpieczeństwo na obserwowanym przez niego terenie było zawsze widoczne. Zwłaszcza są to placówki oświatowe oraz rady dzielnic i osiedli. Szczególnie powinien on zajmować się takimi sprawami jak: chuligaństwo, walka z przemocą domową, dbanie o porządek na osiedlach np.: cisza nocna oraz, w miarę możliwości, udzielanie porad prawnych. To wszystko wpływa na zwiększenie się bezpieczeństwa lokalnego. Jak można zauważyć bycie dzielnicowym to nic łatwego. Jest to bardzo odpowiedzialna i trudna praca. Policjant pierwszego kontaktu powinien wiedzieć wszystko co dzieje się na jego terenie, ale będąc nielubianym, nie będzie miał mimo wszystko takich możliwości. Dlatego służba ta wymaga niemałego poświęcenia, znajomości prawa, cierpliwości, życzliwości i bystrego oka.

Jeżeli chodzi o Koncepcję Policji Środowiskowej, dzielnicowy może tutaj bardzo dużo. Jest jednym z Policjantów, który powinien mieć najlepszy kontakt ze społecznością, która mu podlega. Bardzo łatwo może ocieplić wizerunek Policji. Tak może się stać tylko i wyłącznie wtedy, gdy odpowiedni człowiek trafi na odpowiednie miejsce. Można tak stwierdzić, gdyż ludzie mają przeróżne problemy, z którymi do dzielnicowego przychodzą – łatwiejsze i trudniejsze, a czasami wstydlive, które dotyczą życia prywatnego. Dlatego powinien on dawać dobry przykład i wzbudzać zaufanie, by obywatele nie wstydzili się zgłosić się z wszystkim do niego – jest to mały sposób na sukces⁵.

Realizację „community policing” należy zaczynać od gmin, gdyż jak na razie dzielnicowy, który jest w wielkich metropoliach takich jak Warszawa, Poznań czy Kraków ma o wiele cięższą pracę. Najczęstsze problemy z jakimi może się zmagać to zgłoszenia o złe parkowanie czy też zakłócanie ciszy nocnej oraz przemoc domową. Poza tym jest bardziej anonimowy w mieście niż we wioskach. Niestety, dzieje się tak w mieście, ponieważ panuje tam ciągły pośpiech. Nie ma czasu na pogawędki i budowę relacji międzyludzkich⁶.

⁴Zarządzenie nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r., Rozdz. 4.

⁵M. Ciarka, *Dzielnicowy to niełatwa służba*, Internet, <http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/1353,-Dzielnicowy-to-nielatwa-sluzba.html> [dostęp: 4.05.2019 r.].

⁶A. Burlita, *Człowiek pośpiechu – o problemach z czasem współczesnego konsumenta*, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2016, s. 44.

Najbardziej pożądanymi cechami u dzielnicowych jest kontaktowość i życzliwość. Równie ważne jest podejmowanie trafnych decyzji oraz radzenie sobie w trudnych sytuacjach, a na pewno jest ich sporo. Dobry dzielnicowy powinien łączyć w sobie różne umiejętności i być w pewnym stopniu m.in.:

- prawnikiem – by potrafić udzielić pomocy prawnej osobom potrzebującym lub potrafić skierować ich do odpowiedniego podmiotu;
- analitykiem – by potrafił tak długo skupić się na problemie, dopóki nie zostałyby one we właściwy sposób rozwiązane;
- psychologiem – by potrafił właściwie przeanalizować sytuacje pod względem psychologicznym;
- pedagogiem – by potrafił odpowiednio zdiagnozować problemy społeczności, ale również w stosowny sposób pełnił służbę prewencyjną (zapobiegawczą); odnajdował się w środowisku dzieci i młodzieży, ponieważ jego nauki mogą zapobiec nieszczęściu,
- sędzią – by potrafił działać na zasadach niezawisłości i bezstronności.

DZIELNICOWY BLIŻEJ NAS – APLIKACJA „MOJA KOMENDA”

Aplikacja „Moja Komenda” bardzo ułatwia kontakt z funkcjonariuszem pierwszego kontaktu, ale również znacznie ułatwia jemu pracę. Jednym z najważniejszych zadań Policji w dzisiejszym świecie jest wzmocnienie współpracy ze społeczeństwem. Idealnymi narzędziami by sprawić by koncepcja policji środowiskowej się powiodła są tworzone programy takie jak np. program „Dzielnicowy bliżej nas”, w ramach którego stworzona była aplikacja „Moja Komenda”. Natomiast promowana jest również akcja „Razem dla Bezpieczeństwa”. Aplikacja ta została stworzona, by jednak funkcjonariusz Policji, który jest stworzony by być najbliżej lokalnego społeczeństwa – spełniał jak najlepiej swoją funkcję. Ten program można stosować na systemach operacyjnych takich jak: Android oraz IOS. Może pracować ona w trybie off-line, jednak z jej wszystkich funkcji można korzystać przy dostępie do Internetu. Dzięki aplikacji „Moja Komenda” możemy:

- wyszukać najbliższą jednostkę Policji;
- wyszukać dzielnicowych po adresie lub nazwisku;
- wyznaczyć trasę do wybranej przez nas jednostki Policji, oczywiście w trybie on-line;
- włączyć nawigowanie do wybranej przez nas jednostki Policji, również w trybie on-line;
- włączyć widok streetview w miejscu, w którym zlokalizowana jest wybrana przez nas komenda lub też komisariat;
- połączyć się z wybranym dzielnicowym za pomocą jednego kliknięcia;

- wyszukać komendę lub też komisariat po adresie, mieście czy też kodzie pocztowym.

Jak można zauważyć aplikacja ta jest bardzo potrzebna, posiada wiele funkcji, które są dopracowywane. W ramach akcji „Dzielnicowy bliżej nas” roznoszone są również ulotki przez samych dzielnicowych, które zawierają jego imię, nazwisko oraz kontakt (numer telefonu oraz e-mail). Każdy z obywateli będzie mógł teraz poprosić o radę swojego dzielnicowego, ponieważ ten został wyposażony w środek komunikacji, aby znacznie ułatwić kontakt z mieszkańcami⁷.

PROGRAM „RAZEM DLA BEZPIECZEŃSTWA” REALIZOWANY W KONINIE

Podczas spotkania roboczego w Komendzie Miejskiej Policji w Koninie, 16 listopada 2017 roku podjęto decyzję o realizacji nowego programu na skalę krajową, który nosił nazwę „Razem dla bezpieczeństwa”. Głównym celem tego programu jest podniesienie poczucia bezpieczeństwa społeczności oraz podniesienie poziomu zaufania do Policji i samorządu terytorialnego, który jak wiemy nie jest zbyt wysoki⁸. Natomiast do celów szczegółowych należy:

- zbudowanie zaufania pomiędzy służbami a obywatelami;
- znaczne uproszczenie kontaktu dzielnicowego z mieszkańcami, a co za tym idzie – promocja aplikacji „Moja Komenda” oraz narzędzia „Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa”.

Podpisanie porozumienia, które dotyczyło współpracy wszystkich służb i samorządu terytorialnego, na rzecz bezpieczeństwa w powiecie konińskim nastąpiło 13 grudnia w auli Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koninie. Na potrzeby programu wybrano uniwersalną profilaktykę, która skierowana była do mieszkańców powiatu konińskiego.

Podstawowymi postulatami „community policing” jest tworzenie pewnej więzi pomiędzy społeczeństwem, a funkcjonariuszami Policji. Oznacza to, że sposób pełnienia służby patrolowej powinien być zmieniony przez funkcjonariuszy na taki, który znacznie ułatwi wymianę informacji pomiędzy Policją a społecznością lokalną. Niestety, dotychczas nie było to realizowane tak, jak byśmy tego chcieli, ponieważ istnieje jeszcze pewna bariera psychologiczna (brak zaufania). Na szczęście zaczyna się to zmieniać między innymi dzięki takim programom. Aby odpowiednio dążyć do poprawy relacji między Policją a społecz-

⁷Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji, *Aplikacja Mobilna – moja komenda*, Internet, <http://policja.pl/pol/kgp/biuro-prewencji/moja-komenda/33012,Aplikacja-mobilna-quotMoja-Komendaquot.html>. [dostęp: 1.05.2019 r.]

⁸LM – portal wielkopolski wschodniej, *Razem dla bezpieczeństwa. Autorski program konińskiej Policji*, Internet, https://www.lm.pl/aktualnosci/informacja/112673/razem_dla_bezpieczenstwa_autorski_program_koninskiej_policji [dostęp: 5.05.2019 r.].

nością, należy zorganizować wiele przedsięwzięć. Jednym z nich są spotkania, które pozwalają na bezpośrednią wymianę informacji oraz dzielenie się problemami. Pozwalają one również na ocieplenie wizerunku Policji w bardzo efektywny sposób.

W Koninie w ramach programu „Razem dla bezpieczeństwa” zrealizowano:

- 6900 spotkań z młodzieżą, w których poruszono tematy dotyczące bezpieczeństwa w ruchu drogowym, narkotyków, dopalaczy, odpowiedzialności karnej, agresji rówieśniczej, przemocy w Internecie, bezpiecznego zachowania podczas wakacji i ferii. Śmiało można rzec, że są to tematy jak najbardziej związane z problemami, z którymi zmagają się dzisiejsza młodzież;
- 7000 spotkań z gronem pedagogicznym oraz rodzicami, gdyż to oni odpowiadają za wychowanie młodzieży i to również po części od nich zależy jak będzie wyglądała ich przyszłość. Na spotkaniach były poruszane takie tematy jak: bezpieczeństwo dzieci i młodzieży, symptomy oraz objawy uzależnień, procedury powiadamiania o sytuacjach zagrażających zdrowiu i życiu dzieci;
- Również zakupiono i stworzono materiały prewencyjne (profilaktyczne);
- 18 000 elementów odblaskowych (opasek, zawieszek, kamizelek, światełek na rower), ponieważ są one elementem niezbędnym na drogach, niestety wielu ludzi o tym zapomina,
- 49 000 ulotek (dotyczących bezpieczeństwa w ruchu drogowym, bezpieczeństwa osób starszych, bezpieczeństwa dzieci i młodzieży);
- 46 000 innych materiałów (w tym poradników bezpieczne życie Seniorów, opakowań na leki, opasek „niezgubek”, naklejek na samochody).

Na początku realizacji programu została również przeprowadzona ankieta, która miała na celu poznanie opinii mieszkańców na temat dzielnicowych, tego jak wygląda ich praca oraz możliwości kontaktu z nimi. Ta sama ankieta została przeprowadzona rok po rozpoczęciu realizacji programu „Razem dla bezpieczeństwa”.

Ankieta 1

ANKIETA		2017	2018
Liczba osób ankietowanych		543	612
Kiedy miał/a Pan/i ostatni kontakt ze swoim dzielnicowym?	W ostatnim tygodniu	71	141
	W ostatnim miesiącu	109	163
	W ostatnim roku	12	207
	Nigdy	351	101

Źródło: dane uzyskane z Komendy Miejskiej Policji w Koninie

Ankieta 2

ANKIETA		2017	2018
Liczba osób ankietowanych		543	612
Czy zna Pan/Pani swojego dzielnicowego?	TAK	212	481
	NIE	331	131

Źródło: dane uzyskane z Komendy Miejskiej Policji w Koninie

Ankieta 3

ANKIETA		2017	2018
Liczba osób ankietowanych		543	612
Jak ocenia Pan/i działania profilaktyczne swojego dzielnicowego?	Dobrze	160	406
	Źle	52	97
	Nie mam zdania	331	109

Źródło: dane uzyskane z Komendy Miejskiej Policji w Koninie

Jak można zauważyć, wyniki są bardzo zadawalające. Na pierwszy rzut oka widać, że konińscy policjanci dali z siebie bardzo dużo. Ale to nie koniec, ponieważ podczas uroczystego podsumowania, które odbyło się 12 grudnia 2018 roku, wszyscy partnerzy programu podjęli decyzję, że będzie on kontynuowany. Uhonorowano również niektórych dzielnicowych, gdyż również oni włożyli ogrom pracy w to, by w końcu byli rozpoznawalni⁹.

KRAJOWA MAPA ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA

Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa jest platformą, która umożliwia nam kontakt z Policją. Każdy może anonimowo powiadomić funkcjonariuszy Policji o istniejącym zagrożeniu. Istnieje tylko jeden warunek – musi mieć dostęp do Internetu w telefonie czy też komputerze. Aby móc skorzystać z Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa, należy wejść na stronę internetową Policji, wejść w zakładkę „Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa” oraz zaakceptować regulamin dotyczący tej platformy.

⁹ Informacje uzyskane z Komendy Miejskiej Policji w Koninie.

Następnie w odpowiednim miejscu na mapie należy zaznaczyć jedno z zagrożeń, które w danym miejscu istnieje. Warto również dodać mały komentarz dotyczący zgłoszenia, który na pewno ułatwi pracę policjantom.

Koordynatorzy mają 48 godzin na ich zauważenie – wówczas oznaczenie będzie miało kolor zielony. Gdy jednak zmieni się na żółty, będzie to oznaczało, że nasze zgłoszenie zostało przyjęte przez funkcjonariuszy Policji. Następnie mundurowi mają 5 dni by dokładnie zweryfikować zgłoszenie:

- jeżeli ikona zgłoszenia zmieni kolor na czerwony – zgłoszenie zostało potwierdzone,
- jeżeli ikona zgłoszenia zmieni kolor na szary – Policja nie potwierdziła zgłoszenia.

Krajową Mapę Zagrożeń Bezpieczeństwa uruchomiono we wrześniu 2016 roku. Od tego czasu zostało zgłoszonych 1300 miejsc zagrożonych w Koninie. Część z nich nie potwierdziła się, natomiast 580 zgłoszeń zostało potwierdzonych.

Program „Razem dla bezpieczeństwa” może cieszyć się wielkim sukcesem, gdyż jednym z jego zadań było promowanie Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa. Na początku jej istnienia Policja potwierdzała kilkanaście procent zgłoszeń. W tej chwili ponad 40% zgłoszeń jest potwierdzalnych. Jest to dowodem na to, że mieszkańcy Konina potrafią jeszcze lepiej lokalizować i określać typy zagrożeń.

PODSUMOWANIE

Do najważniejszych obszarów działania administracji każdego państwa należą troska o bezpieczeństwo obywateli i porządek publiczny. Jednak rozwiązywanie problemów, które nurtują lokalną społeczność – a w konsekwencji wpływają na poczucie bezpieczeństwa - nie jest jak widać takie proste. Dlatego odpowiednie organy państwa tworzą m.in. mobilne aplikacje, które mają za zadanie poprawić bezpieczeństwo, a są to na przykład: aplikacja „Moja Komenda” czy też „Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa”. Bardzo ważną rolę pełni również funkcjonariusz Policji zwany dzielnicowym, który ma bezpośredni kontakt ze społeczeństwem lokalnym. Dużą rolę odgrywają też programy realizowane przez Policję – takie jak program „Razem dla bezpieczeństwa” czy też „Dzielnicowy bliżej nas”. Przyczyniają się one do wzrostu zaufania pomiędzy służbami a mieszkańcami. Dzięki tym wszystkim przedsięwzięciom działania Policji mogą być coraz bardziej efektywne¹⁰.

¹⁰LM – portal wielkopolski wschodniej, *Konin. Chcesz zgłosić zagrożenie? Skorzystaj z Policyjnej mapy*, Internet, https://www.lm.pl/aktualnosci/informacja/106412/konin_chcesz_zglosic_zagrozenie_skorzystaj_z_policyjnej_mapy, [dostęp: 8.05.2019 r.].

Bibliografia:

1. Burlita, A. *Człowiek pośpiechu – o problemach z czasem współczesnego konsumenta*, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2016.
2. Działożyński, M., *Community policing w praktyce polskiej Policji*, Olsztyn, Rozprawa doktorska, 2013.
3. Informacje uzyskane z Komendy Miejskiej Policji w Koninie.
4. Łuszcz, R., *Koncepcja Policji Środowiskowej (community policing) jako rdzeń marketingu relacji w procesie świadczenia usług publicznych przez policję*, ZN WSH Zarządzanie, Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, 2016.
5. Zarządzenie nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r., Rozdz. 4.

Neografia:

1. Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji, *Aplikacja Mobilna – moja komenda*, Internet, <http://policja.pl/pol/kgp/biuro-prewencji/moja-komenda/33012,Aplikacja-mobilna-quotMoja-Komendaquot.html>, [dostęp: 1.05.2019 r.].
2. Ciarka, M. *Dzielnicowy to niełatwa służba*, Internet, <http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/1353,Dzielnicowy-to-nielatwa-sluzba.html>, [dostęp: 4.05.2019 r.].
3. Crowl, J. N., *Police Practice & Research*, w: *The effect of community policing on fear and crime reduction, police legitimacy and job satisfaction: an empirical review of the evidence*, t. 18, nr 5, opublikowany online 14.03.2017.
4. LM - portal wielkopolski wschodniej, *Konin. Chcesz zgłosić zagrożenie? Skorzystaj z Policyjnej mapy*, Internet, https://www.lm.pl/aktualnosci/informacja/106412/konin_chcesz_zglosic_zagrozenie_skorzystaj_z_policyjnej_mapy, [dostęp: 8.05.2019 r.].
5. LM - portal wielkopolski wschodniej, *Razem dla bezpieczeństwa. Autorski program konińskiej Policji.*, Internet, https://www.lm.pl/aktualnosci/informacja/112673/razem_dla_bezpieczenstwa_autorski_program_koninskiej_policji, [dostęp: 5.05.2019 r.].

KLAUDIA BRODZIŃSKA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie

BEZPIECZEŃSTWO LOKALNE NA SZCZEBLU GMINY I POWIATU LOCAL SECURITY ON THE MUNICIPAL AND COUNTRY LEVEL

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo lokalne, gmina, powiat, odpowiedzialność, zagrożenie

Abstrakt:

Bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą człowieka i wspólnot ludzkich w dziedzinie tworzenia i funkcjonowania wartości niezbędnych dla egzystowania ludzkości. Działania na rzecz bezpieczeństwa są wynikiem racjonalności zachowań jednostek i zbiorowości. Współczesne społeczeństwo stało się „społeczeństwem ryzyka”, gdzie powstają różnego rodzaju zagrożenia. Przegląd regulacji prawnych określających zadania administracji samorządowej i kompetencje jej organów w sferze ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego pozwala na stwierdzenie, iż rola administracji samorządowej w tej płaszczyźnie jest bardzo ważna. Obecnie, mimo przemian ustrojowych, to terenowe organy administracji rządowej są nadal tymi, które realizują zasadniczą część zadań w sferze ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Administracja samorządowa ma jednak duży wpływ na kształtowanie się bezpieczeństwa lokalnego. Współpraca organów administracji samorządowej z Policją i innymi służbami mundurowymi ma również ogromny wpływ na kształtowanie się bezpieczeństwa społeczności lokalnej.

Keywords: Local security, commune, country, responsibility, danger

Abstract:

Security is the supreme need of human beings and human communities in the field of creation and functioning of values necessary for the existence of humanity. Actions for safety are the result of the rationality of the behavior of individuals and communities. Contemporary society has become a “risk society” where various kinds of threats are created. The review of legal regulations defining the tasks of local government administration and the competences of its organs in the sphere of security and public order protection allows to state that the role of self-government administration in this field is very important. At present, despite the political changes, these regional government administration bodies are still the ones that carry out the main part of tasks in the sphere of security and public order protection. However, local government administration has a big impact on the development of local security. The cooperation of local government administration bodies with the Police and other uniformed services also has a huge impact on the shaping of the security of the local community.

Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców jest jednym z podstawowych zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego. Gmina podejmuje nie tylko bezpośrednie działania o charakterze interwencyjnym. Na wzrost poziomu bezpieczeństwa wpływa także realizacja innych zadań samorządu, których celem jest ograniczanie pośrednich przyczyn stanowiących podłoże przestępczości oraz patologii społecznych.

Bezpieczeństwo obok porządku, życia i zdrowia, jest jedną z nadrzędnych wartości w skali oczekiwań społecznych i osobistych społeczeństwa. Na jego bazie człowiek buduje przyszłość dla siebie i swojej rodziny. Jest również naczelną potrzebą państw i systemów międzynarodowych. Jest dobrem podstawowym, gwarantującym prawidłowy rozwój życia indywidualnego każdej jednostki, jak również stabilizację i rozwój życia politycznego, ekonomicznego i społecznego.

Istota działań na rzecz zagwarantowania stanu określanego mianem bezpieczeństwa ma charakter celowościowy. Wobec braku możliwości precyzyjnego ustalenia treści pojęć, co ze względu na zmienność warunków życia, poglądów, itp. jest oczywiste, wszelkie działania ochronne powinny być ukierunkowane na zaspokajanie potrzeb generalnych, takich jak: ochrona członków wspólnoty przed niebezpieczeństwami wynikającymi z zewnątrz, zarówno naturalnymi (wszelkiego rodzaju żywioły i kataklizmy), jak i generowanymi przez inne jednostki i zbiorowości ludzkie, ochrona członków wspólnoty przed samymi sobą, poprzez regulowanie uzewnętrzniających się napięć emocjonalnych we wspólnocie, skuteczną kontrolę dewiacji społecznych, działania prewencyjno-informacyjne, itp. Ochrona dóbr materialnych i intelektualnych, realizowana jest głównie poprzez wymuszanie poszanowania prawa własności oraz takie rozumienie niebezpieczeństw o charakterze ekonomicznym, które rozróżnia teoretyczne i faktyczne zagrożenie wpływów powodujących dobrobyt oraz warunkujących wzrost jakości życia we wspólnocie.

Bez wątpienia pojęcie „bezpieczeństwa” nabrało szczególnego znaczenia po wydarzeniach 11 września 2001 r., po ataku na wieże World Trade Center. Do zapobiegania tego typu zagrożeniom, czy też podejmowania działań prewencyjnych lub represyjnych w razie ich powstania, powołane są w państwie odpowiednio wyspecjalizowane instytucje, wchodzące w skład administracji publicznej. Pierwowzory teraźniejszej administracji, która odpowiadała za bezpieczeństwo i porządek publiczny, znajdujemy już w początkowej fazie instytucji państwa, choć służby powoływane do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego zmieniały się równorzędnie do czasów, w jakich istniały: od Rzeczypospolitej szlacheckiej poprzez okres panowania mocarstw zaborczych, I i II wojnę światową, system władzy ludowej aż do współczesności. Z podmiotów o bardzo szerokim spektrum działania, przekształcały się w wyspecjalizowane organy o fachowym i bardzo sprecyzowanym zakresie kompetencji. Pierwotnie, funkcja administracji określana była jako reglamentacyjno-policyjna i w niej właśnie mieściła się większość zadań, dotyczących spraw wewnętrznych. W związku z tym resort spraw wewnętrznych, w początkowej fazie swojego istnienia, miał bardzo rozbudowany zakres działania, ponieważ poza sprawami bezpieczeństwa i porządku publicznego, podlegał mu ogólny zarząd administracyjny państwa, oświata, admini-

stracja wyznaniowa. Z upływem czasu i równorzędnie rozwijającą się specjalizacją, resort ten zawężał swoje pole działania. Pojawił się również podział administracji na zespoloną i niezespoloną, podyktowany potrzebą koordynacji poszczególnych resortów na szczeblu lokalnym, a kierownictwo terenowej administracji zespolonej podlegało służbowemu nadzorowi szefowi resortu spraw wewnętrznych. Władza wykonawcza – według monteskiuszkowskiej teorii państwa – wykonywała zadania z zakresu: prowadzenia wojny, uprawniania dyplomacji, organizacji obrony państwa a także dbania o bezpieczeństwo wewnętrzne kraju i właśnie to ostatnie zadanie stanowiło główny obszar działania administracji spraw wewnętrznych.

Do gruntownej reformacji resortu spraw wewnętrznych i umiejscowienia go w administracji publicznej, przystąpiono ustawą z 21 lipca 1995 r. Na jej podstawie ministrowi tego resortu nadano uprawnienia naczelnego organu administracji państwowej, w stosunku do właściwych terenowych organów rządowej administracji ogólnej, w dziedzinie spraw społeczno-administracyjnych, określonych w odrębnych ustawach oraz w stosunku do organów samorządu terytorialnego – w zakresie zleconych mu zadań z tej dziedziny¹.

Administracja centralna państwa, generalną reformę przeszła w 1996 r., kiedy to mocą ustawy z 21 czerwca 1996 r. zagadnienia resortu spraw wewnętrznych określone zostały w zakresie działania ministra spraw wewnętrznych i administracji. Zgodnie z art. 1 pkt 1 wyżej wymienionej ustawy o niektórych uprawnieniach pracowników urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw wewnętrznych oraz funkcjonariuszy i pracowników urzędów nadzorowanych przez tego ministra do jego zadań należy inicjowanie i realizowanie polityki oraz zapewnienie koordynacji działań w dziedzinach:

- ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- ochrony granicy państwa oraz ochrony przeciwpożarowej;
- administracji publicznej;
- stosunków państwa z Kościołem Katolickim oraz innymi kościołami i związkami wyznaniowymi.

Punkt 4 artykułu 1 cytowanej ustawy mówi o uprawnieniach Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w stosunku do terenowych organów rządowej administracji ogólnej oraz organów samorządu terytorialnego. Natomiast artykuł 3 ujmuje zakres działań Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, do których (poza zawartymi w artykule 1) należy między innymi:

- nadzór nad działalnością Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Straży Granicznej i Obrony Cywilnej, w zakresie ustalonym odrębnymi ustawami, jak również

¹ A.Misiuk, *Administracja spraw wewnętrznych w Polsce*, s. 283, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2005 r.

- koordynacja działań porządkowo-ochronnych oraz czynności ratowniczych w razie klęsk żywiołowych i innych podobnych zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu powszechnemu².

Porządek publiczny definiowany jest jako faktycznie istniejący układ stosunków społecznych, uregulowanych przez zespół norm prawnych i innych norm społecznie akceptowanych, gwarantujących niezakłócone i bezkonfliktowe funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie.

W literaturze podkreśla się, że zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego nie należy rozpatrywać wyłącznie poprzez pryzmat polityki kryminalnej i podejmowania działań interwencyjnych. Obejmuje ono również zadania z zakresu ograniczania pośrednich przyczyn stanowiących podłoże przestępczości oraz patologii społecznych, np. działania w obszarze edukacji, wychowania, ochrony zdrowia, rozwoju gospodarczego, przeciwdziałania bezrobociu, narkomanii, alkoholizmowi i przemocy w rodzinach.

W związku z tym, że jednym z głównych zadań administracji publicznej jest zapewnienie i utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego państwa i jego obywateli, na każdym szczeblu tej administracji wyodrębniony został organ administracji ogólnej, odpowiedzialny za działania i ich rezultaty w tej sferze. Władzę administracji ogólnej mogą wykonywać zarówno organy samorządu terytorialnego jak i administracji rządowej.

W Polsce podstawową wspólnotą lokalną jest gmina, która odpowiada za zaspokajanie zbiorowych potrzeb mieszkańców. Działa ona poprzez swoje organy: radę gminy(miasta) jako organ stanowiący i wójta (burmistrza lub prezydenta miasta) jako organ wykonawczy³.

Kompetencje gminy dotyczą wszystkich spraw lokalnych, które nie zostały zastrzeżone na rzecz innych podmiotów. Zgodnie z art. 7 ustawy o samorządzie gminnym, do zadań własnych gminy, wykonywanych we własnym imieniu, na własną odpowiedzialność i finansowanych własnymi środkami należą między innymi:

- zapewnienie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli,
- ochrona przeciwpożarowa oraz ochrona przeciwpowodziowa (wyposażenie i utrzymanie gminnego magazynu przeciwpowodziowego)⁴.

Poza zadaniami własnymi, gmina realizuje również zadania administracji rządowej. Są to zadania zlecone, których wykonanie jest umocowane upoważnieniami zawartymi

² Ustawa z dnia 21 czerwca 1996 r. o niektórych uprawnieniach pracowników urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw wewnętrznych oraz funkcjonariuszy i pracowników urzędów nadzorowanych przez tego ministra, art. 1c (Dz. U. z 1996 r., Nr 106, poz. 491, ze zm.)

³ Art. 164 ust. 3, Konstytucji RP.

⁴ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 7 pkt 1 (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz.1591, ze zm.).

w ustawach szczególnych. Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom gminy oraz ochrona porządku publicznego, jest jednym z podstawowych zadań samorządu gminnego, a ponieważ nie posiada on takich środków władczych jak organy administracji rządowej (np. Policji), to do skutecznego zwalczania zaistniałych zagrożeń stosuje środki prewencyjne, które zapobiegają naruszaniu porządku lub dają gwarancję bezpieczeństwa mieszkańcom.

Formy prawne działania gminy zostały określone w ustawie ustrojowej. Na jej podstawie w kompetencjach rady gminy, jako organu stanowiącego i kontrolnego znalazło się między innymi: stanowienie prawa miejscowego, to znaczy prawa powszechnie obowiązującego na obszarze danej gminy. Zawierają się w nim przepisy wykonawcze lub porządkowe niezbędne dla ochrony życia i zdrowia obywateli, jak również konieczne dla zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego. Rada gminy może również podejmować uchwały, dotyczące spraw utrzymania porządku publicznego w zakresie gminy, które są następnie kierowane do wójta (burmistrza lub prezydenta miasta).

Wójt (burmistrz lub prezydent miasta) jako organ wykonawczy gminy realizuje: uchwały rady oraz bezpośrednio zadania gminy. Upoważniony został również do kierowania bieżącymi sprawami gminy, w których zawiera się również sfera bezpieczeństwa i porządku publicznego, co w rzeczywistości daje mu legitymację do wydawania zarządzeń jednostkom samorządu gminnego. Do zadań wójta (burmistrza lub prezydenta miasta) w omawianym zakresie należy między innymi:

- wydawanie decyzji administracyjnych,
- wydawanie przepisów porządkowych w przypadku, gdy zaistnieje sytuacja wyjątkowa, wymagająca natychmiastowego działania (muszą być one jednak zatwierdzone na najbliższej sesji rady),
- opracowywanie planu operacyjnego ochrony przed powodzią wraz z ogłaszaniem i odwoływaniem pogotowia i alarmu przeciwpowodziowego. W przypadku braku możliwości usunięcia bezpośredniego zagrożenia ogłasza ewakuację ludności z terenów objętych zagrożeniem.

Wójt, jako organ jednoosobowy samorządu terytorialnego, bierze odpowiedzialność za bezpieczeństwo i porządek publiczny, w sytuacji ogłoszenia stanu klęski żywiołowej, jeżeli taka została ogłoszona na terenie jednej, konkretnej gminy (w przypadku zaistnienia takiej sytuacji na obszarze kilku gmin, kierownictwo zostaje powierzone staroście). Kieruje on działaniami mającymi na celu zapobieganie i usuwanie jej skutków.

W tym zakresie wójt może wydawać polecenia organom jednostek pomocniczych i kierownikom jednostek ochrony przeciwpożarowej z terenu gminy, może również występować do władz innych jednostek organizacyjnych gminy o wykonanie zadań,

związanych z likwidacją zaistniałej sytuacji. Wójt uprawniony jest również z mocy art. 21 i art. 22 ustawy o stanie klęski żywiołowej, do wprowadzenia na terenie swojej gminy ograniczeń wolności i praw człowieka, polegających głównie na zarządzeniu ewakuacji z zagrożonych miejsc, czy też zakazie organizowania imprez masowych. Wójt (burmistrz lub prezydent miasta) jest również właściwym organem w sprawach dotyczących zarządzania kryzysowego, o czym stanowi art. 19 ustawy o zarządzaniu kryzysowym. W związku z tym, wójt kieruje działaniami związanymi z monitorowaniem, planowaniem, reagowaniem i usuwaniem skutków zagrożeń. Przedstawia staroście (do zatwierdzenia) wcześniej opracowany gminny plan reagowania kryzysowego, przeciwdziałania skutkom zdarzeń o charakterze terrorystycznym oraz realizuje zdania z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej.

W powyższych działaniach wójta wspiera gminny zespół zarządzania kryzysowego, który sam powołuje, określa jego organizację, siedzibę oraz kieruje jego pracami. W skład zespołu wchodzi między innymi osoby spośród pracowników urzędu gminy, gminnych jednostek organizacyjnych lub jednostek pomocniczych oraz pracowników zespolonych inspekcji, służb i straży jak również spośród przedstawicieli społecznych organizacji ratowniczych.

Powiat jest jednostką samorządu terytorialnego II stopnia i podziału administracyjnego, która obejmuje część obszaru województwa. Jest on ogniwem pośrednim pomiędzy gminą jako jednostką podstawową, a województwem jako podmiotem polityki regionalnej. W Polsce wyróżnia się dwa rodzaje powiatów: powiaty ziemskie, które skupiają od kilku do kilkunastu sąsiadujących ze sobą gmin oraz powiaty grodzkie, którymi są miasta na prawach powiatu lub gminy o statusie miasta, wykonujące zadania powiatu.

W związku z reformą ustrojową z 1998 r. i decentralizacją administracji publicznej, zmiany objęły również organizację administracji bezpieczeństwa i porządku publicznego poprzez rozszerzenie odpowiedzialności samorządów lokalnych za terytorialne zapewnienie bezpieczeństwa obywateli i utrzymanie porządku publicznego.

Administrację zespoloną w powiecie tworzą: starostwo powiatowe, powiatowy urząd pracy oraz jednostki organizacyjne będące aparatem pomocniczym kierowników powiatowych służb, inspekcji i straży. Samorząd powiatowy, zgodnie z art. 4 ustawy o samorządzie powiatowym otrzymał do wykonywania ponadgminne zadania administracyjne i z zakresu usług publicznych, których zasięg przekracza obszar przeciętnej gminy, ale nienaruszające właściwości gminy oraz nie mające charakteru wojewódzkiego. Są to zadania własne powiatu, realizowane przez powiat we własnym imieniu, do których należą między innymi:

- bezpieczeństwo obywateli i porządek publiczny,
- ochrona przeciwpowodziowa i przeciwpożarowa⁵.

⁵ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, art. 33b oraz art. 34 pkt 2 (Dz. U. Nr 62, poz. 558, ze zm.)

Ponadto powiat może wykonywać zadania zlecone z zakresu administracji rządowej, powierzone szczególnymi ustawami. Samorząd powiatowy wykonuje te zadania za pomocą własnych organów lub jednostek organizacyjnych. Mogą być one również wykonywane przez wyspecjalizowane służby administracyjne, stanowiące część administracji rządowej terenowej, a oddane prawnie pod zwierzchnictwo samorządu terytorialnego⁶.

Wedle przepisów ustawy o samorządzie powiatowym, powiat wykonuje między innymi zadania publiczne w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli. Są one realizowane bezpośrednio przez mieszkańców (odbywa się to np. poprzez referendum lokalne), przez organy ustrojowe powiatu, którymi są rada powiatu i zarząd powiatu, jak również przez starostę wraz z podległymi mu powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami.

Wpływ na zakres kompetencji tych organów mają warunki w jakich funkcjonuje wspólnota powiatowa. Chodzi tu o warunki „normalne”, które nie wymagają specyficznych działań oraz określane jako „szczególne”, w których dochodzi do zagrożenia życia, zdrowia, bezpieczeństwa, występuje sytuacja kryzysowa lub zaistnieją okoliczności uzasadniające wprowadzenie stanów nadzwyczajnych.

W zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego rada powiatu, jako organ stanowiący i kontrolny podejmuje uchwały, dotyczące szczególnie kierunków działań zarządu powiatu jako organu wykonawczego oraz rozpatruje sprawozdania z jego działalności, dotyczące realizacji tych zadań. Uchwala program zapobiegania przestępczości oraz ochrony obywateli. Organ ten dokonuje również oceny stanu bezpieczeństwa przeciwpowodziowego i przeciwpożarowego powiatu. Opisane powyżej zadania wynikają z ustawy ustrojowej⁷.

Z kolei zarząd powiatu jako organ bezpośrednio wykonujący zadania powiatu w sferze bezpieczeństwa i porządku publicznego wydaje uchwały, które kieruje do powiatowych jednostek organizacyjnych. Może również, w przypadkach wymagających natychmiastowego działania uchylać w zastępstwie rady powiatu przepisy porządkowe. Muszą być one jednak zatwierdzone na najbliższej sesji rady.

Odpowiedzialność za wyniki działań całej administracji na szczeblu powiatowym ponosi starosta, który posiada szczególną pozycję ustrojową – jest przewodniczącym zarządu. Dysponuje również własnymi kompetencjami, które wynikają z jego pozycji prawnej jako zwierzchnika powiatowej administracji zespolonej. Odpowiedzialność ta dotyczy skutków działań własnych starosty, jak również powiatowych służb, nad którymi sprawuje zwierzchnictwo. Warto przy tym zauważyć, że starosta jako zwierzchnik administracji zespolonej w powiecie ma wpływ na powoływanie kierownictwa służb

⁶ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, art. 5 pkt 1 i 2 (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592, ze zm.).

⁷ H. Izdebski, W. Kulesza, s. 261, *Administracja publiczna*, Warszawa 2004.

powiatowych, a konkretnie wydaje opinie dotyczące kandydatów do objęcia stanowisk powiatowych komendantów Policji i Państwowej Straży Pożarnej oraz Inspektora Nadzoru Budowlanego. Może im również wydawać polecenia w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa. Zgodnie z cytowaną powyżej ustawą o samorządzie powiatowym, do zadań starosty należy kierowanie bieżącymi sprawami powiatu również w zakresie bezpieczeństwa i porządku. Opracowuje operacyjny plan ochrony przed powodzią, jak również ogłasza i odwołuje pogotowie i alarm przeciwpowodziowy⁸.

W 2002 r jako nowe rozwiązanie prawne po nowelizacji ustawy ustrojowej, utworzona została na szczeblu powiatowym komisja bezpieczeństwa i porządku publicznego, której celem była realizacja zadań starosty w zakresie zwierzchnictwa nad powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami, a także wykonywanie zadań sfery porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, wynikających z ustaw. Cytowana powyżej ustawa o samorządzie powiatowym w art. 38a pkt 5 określa skład tej komisji. Tworzą ją:

- starosta – jako jej przewodniczący,
- dwaj radni delegowani przez radę powiatu,
- trzy osoby powołane przez starostę spośród osób wyróżniających się wiedzą o problemach będących przedmiotem prac komisji oraz cieszących się wśród miejscowej społeczności osobistym autorytetem i zaufaniem publicznym. (mogą to być w szczególności przedstawiciele samorządów gminnych, organizacji pozarządowych, pracownicy oświaty oraz przedstawiciele instytucji zajmujących się walką ze zjawiskami patologii społecznych i zapobieganiu bezrobociu),
- dwaj przedstawiciele delegowani przez komendanta powiatowego (miejskiego) Policji, a w przypadku miasta stołecznego Warszawy – delegowani przez Komendanta Stołecznego Policji.

W pracach komisji może również uczestniczyć prokurator wskazany przez właściwego prokuratora okręgowego. Do udziału w pracach komisji, starosta może powołać – ale tylko jako głos doradczy – funkcjonariuszy i pracowników innych niż Policja powiatowych służb, inspekcji i straży, a także pracowników innych organów administracji publicznej, które wykonują zadania w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli.

Do zadań komisji bezpieczeństwa i porządku publicznego, jako organu opiniodawczo-doradczego w sprawach z zakresu porządku i bezpieczeństwa, należy między innymi:

- ocena zagrożeń porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na obszarze powiatu,

⁸ Ustawa o samorządzie powiatowym, art. 34 pkt 1a (Dz. U. 1998, nr 91, poz. 578 ze zm.).

- opiniowanie pracy Policji i innych służb powiatowych, inspekcji, straży, jak również jednostek organizacyjnych wykonujących zadania w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego,
- przygotowanie projektu powiatowego programu zapobiegania przestępczości oraz bezpieczeństwa i porządku publicznego,
- opiniowanie projektów programów współdziałania Policji i innych jednostek organizacyjnych powiatu, które wykonują zadania w zakresie bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego,
- opiniowanie projektów przepisów prawa miejscowego jak również budżetu powiatu, a także innych dokumentów dotyczących spraw bezpieczeństwa i porządku publicznego i spraw wskazanych przez starostę.

Samorządy lokalne każdego z wymienionych stopni opierają swoje działania w zakresie bezpieczeństwa o współpracę ze służbami porządkowymi. Do najważniejszych aspektów w tym zakresie należą:

- Współpraca z Policją,
- Współpraca z Państwową i Ochotniczą Strażą Pożarną,
- Powoływanie własnych służb – Straże Gminne (Miejskie), itp.,
- Współpraca ze Strażą Graniczną,
- Współpraca ze Służbą Celno-Skarbową,
- Współpraca z Głównym Inspektoratem Transportu Drogowego.

Bez wątpienia pojęcie “bezpieczeństwo” ma ogromne znaczenie w życiu społecznym. Jest ono naczelną potrzebą człowieka, a wraz ze współpracą wyżej wymienionych organów ma wpływ na kształtowanie się bezpieczeństwa społeczności lokalnej. Ponadto, na poprawę bezpieczeństwa wpływają także odpowiednie samorządy, między innymi: samorząd gminny, powiatowy i wojewódzki, dlatego tak ważne jest zapoznanie się z zadaniami służb porządkowych, jak i samorządów dotyczących bezpieczeństwa społecznego, czy też lokalnego, aby w razie poczucia niebezpieczeństwa, mieć świadomość o możliwości uzyskania pomocy od służb porządkowych, jak i samorządów.

Bibliografia:

Akty prawne:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.
2. Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, Dz. U. Nr 96, poz. 603, ze zm. 4.
3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym t. j. Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591, ze zm. 5. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Dz. U. Nr 62, poz. 558, ze zm.
4. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. Nr 89, poz. 590, ze zm.
5. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, t. j. Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592, ze zm.
6. Ustawa z dnia 21 czerwca 1996 r. o niektórych uprawnieniach pracowników urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw wewnętrznych oraz funkcjonariuszy i pracowników urzędów nadzorowanych przez tego ministra, Dz. U. z 1996 r., Nr 106, poz. 491, ze zm.

Druki zwarte:

1. Chajbowicz A. i Kocowski T. (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej, Kolonia Spółka z o.o.*, Wrocław 2009
2. Izdebski H., Kulesza W., *Administracja publiczna, LIBER*, Warszawa 2004
3. Misiuk, A. *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne*, Warszawa 2008
4. Misiuk A., *Administracja spraw wewnętrznych w Polsce, Wydawnictwo UWM*, Olsztyn 2005
5. Brzeziński M., Sulowski S. (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*

Inne źródła:

1. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji: <https://www.gov.pl/web/mswia>, [dostęp: 07.01.2011].
2. Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej – tekst jednolity Uchwała nr 121/2018 Rady Ministrów z dnia 7 września 2018 r. zmieniającej uchwałę w sprawie przyjęcia Narodowego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej.

MARIAN KOPCZEWSKI

JACEK NARLOCH

Akademia Wojsk Lądowych we Wrocławiu

ARTUR DĄBEK

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

SYSTEMATYKA I CHARAKTERYZACJA WYBRANYCH ZAGROŻEŃ ANTROPOGENICZNYCH SYSTEMATICS AND CHARACTERIZATION OF SELECTED ANTHRO- POGENIC THREATS

Słowa kluczowe: zagrożenia chemiczne, zagrożenia antropologiczne

Abstrakt:

Funkcjonowanie człowieka w środowisku naturalnym i jego przekształcanie powoduje nieodwracalne skutki. Sprawia to, że coraz częściej obserwujemy zachwianie naturalnych zasad ewolucji i rozwoju tego środowiska. W artykule skupiłem się na wybranych typach zagrożeń chemicznych i radiologicznych. Stanowią one tylko ułamek zagrożeń antropologicznych jakie niesie współczesny świat.

Keywords: chemical threats, radiological threats, anthropological

Abstract:

The functioning of man in the natural environment and its transformation causes irreversible effects. As a result of this process we can observe progressive disturbance of natural principles of evolution and development of natural environment. The article focuses on selected types of chemical and radiological threats. They represent only a fraction of the anthropological threats that the modern world brings.

WSTĘP

Fundamentalnym elementem funkcjonujących szans, wzywań i zagrożeń jest nieustanne poszerzanie wiedzy o mechanizmach tych procesów w państwie. Jest to zadanie interdyscyplinarne i wielopłaszczyznowe, które musi łączyć w sobie dziedziny wiedzy zarówno o człowieku, jego środowisku naturalnym w którym żyje, wiedzy ekonomicznej, demograficznej, planowania przestrzennego, wiedzy o zarządzaniu i logistyce. Nie sposób wymienić wszystkich dziedzin, możemy z graniczną pewnością odpowiedzieć, że jest ich nieskończona ilość. Predykcja i przewidywanie w celu uniknięcia zagrożeń rodzi potrzebę planowania i organizowania przedsięwzięć zabezpieczających na każdym ze szczebli administracji publicznej. Wczesne wykrywanie jest następstwem dobrze

wykonanego antycypowania, która przechodzi w jak pisze Kotarbiński¹ w racjonalne, sprawne, reagowanie i przewyżczanie. Rozwój nauki i postępu technicznego pozwolił człowiekowi lepiej poznać i zrozumieć prawa, które rządzą w przyrodzie. To z kolei umożliwiło wcześniejsze przewidywanie wystąpienia klęsk i katastrof oraz określenie ich potencjalnych rozmiarów i skutków, a także monitorowanie przebiegu procesów technologicznych i wykrywanie niebezpiecznych zmian. Właściwe przygotowanie, szybkie i prawne reagowanie oraz opracowanie szybkiej, sprawnej, a przede wszystkim rzetelnej informacji o fakcie wystąpienia klęski żywiołowej czy katastrofy przemysłowej. Artykuł przedstawia wybrane zagadnienia z katalogu zagrożeń wynikających z nieodpowiedzialnej działalności człowieka. wpływ zagrożeń z grupy antropogenicznych na funkcjonowanie państwa i społeczeństwa.

Postęp techniczny i rozwój cywilizacji jaki dokonuje się od początku XX i XXI wieku powoduje, zmiany charakteru i skali ingerencji człowieka w środowisko. Co sprawia, że coraz częściej obserwujemy zachwianie naturalnych zasad ewolucji i rozwoju. Powszechnie panująca globalizacja i robotyzacja społeczeństwa konsumpcyjnego niesie spustoszenie i ciężko mówić o zrównoważonym rozwoju. W miarę zagospodarowania terenów, rozwoju techniki i wykorzystania coraz nowszych rozwiązań technologicznych zagrożenia wynikające z działalności człowieka zmieniają swój charakter i zasięg. Ich przyczyną są działania, którym zawsze towarzyszą niedoskonałe rozwiązania organizacyjne, błędy popełniane przez ludzi lub ich celowe działanie dla osiągnięcia zysku i partykularnych interesów jednostki lub małej grupy społecznej. Wpływ ma też na to sytuacja społeczna. Najbardziej typowe zagrożenia związane z działaniami człowieka to:

- awarie w zakładach przemysłowych;
- pożary budynków mieszkalnych, obiektów użyteczności publicznej;
- awarie chemiczne w zakładach przemysłowych, w transporcie drogowym, kolejowym, lotniczym, wodnym, rurociągami;
- zniszczenia bądź uszkodzenia systemów zaopatrzenia w energię, wodę i żywność;
- katastrofy techniczne i budowlane;
- wypadki i katastrofy komunikacyjne;
- uwolnienie materiałów promieniotwórczych;
- szerzącą się przestępczością zakłócającą bezpieczeństwo publiczne.

¹ Nowak K., *Leksykon złotych myśli.*, Warszawa 1998. T. Kotarbiński swoją myślą trafnie ujął istotę dobrej roboty: Chodzi o to by człowiek robił dobrze to, co robić musi, by tego, co robić musi, nie robił dla tego, że musi, by w robieniu tego, co musi, znalazł upodobanie i dzięki temu pracę swą usprawnił wielokrotnie, okazując hojność w oddaniu się jej.

Każde z powyższych zagrożeń pociąga za sobą skutki, które mogą stanowić przyczynę kolejnych nieprzewidzianych zdarzeń. Ustawa Prawo ochrony środowiska² wprowadza nowy termin „poważna awaria”. Pod jej pojęciem rozumiemy obecnie zdarzenie, w szczególności emisja, pożar, eksplozja, powstałe w trakcie procesu przemysłowego, magazynowania lub transportu, w których występuje jedna lub więcej niebezpiecznych substancji, prowadzące do natychmiastowego powstania zagrożenia życia ludzi lub środowiska, bądź powstania takiego zagrożenia z opóźnieniem. Z kolei ustawa o stanie klęski żywiołowej, wprowadza dwa inne pojęcia: klęski żywiołowej i awarii technicznej.

W myśl jej zapisów, klęska żywiołowa – „to katastrofa naturalna lub awaria techniczna, których skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu w wielkich rozmiarach albo środowisku na znacznych obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem”³. Z kolei awaria techniczna – „to gwałtowne, nieprzewidziane uszkodzenie lub zniszczenie obiektu budowlanego, urządzenia technicznego lub systemu urządzeń technicznych powodujące przerwę w ich używaniu lub utratę ich właściwości”⁴.

Istotne zagrożenie dla ludzi i środowiska ich otaczającego stanowią przede wszystkim zakłady stosujące w procesie technologicznym różnorodne substancje chemiczne mogące stwarzać potencjalne zagrożenie dla otaczających obszarów. Mamy wówczas do czynienia z substancjami niebezpiecznymi, którymi są – „jedna lub więcej substancji, albo mieszaniny substancji, które ze względu na swoje właściwości chemiczne, biologiczne, promieniotwórcze mogą, w razie nieprawidłowego obchodzenia się z nimi, spowodować zagrożenie życia lub zdrowia ludzi oraz środowiska. Pojęcie to obejmuje surowiec, produkt, półprodukt, odpad, a także substancję powstałą w wyniku awarii”⁵. Awarie z udziałem substancji niebezpiecznych charakteryzują się specyficznymi cechami, gdyż w ich wyniku dochodzi do uwalniania dużych ilości substancji toksycznych, mogących objąć swoim szkodliwym działaniem znaczne obszary, wyrządzając dotkliwe straty sanitarne, ekologiczne oraz szkody materialne. Z reguły niebezpieczne substancje chemiczne używane w procesach produkcji nazywane są toksycznymi środkami przemysłowymi (TŚP).

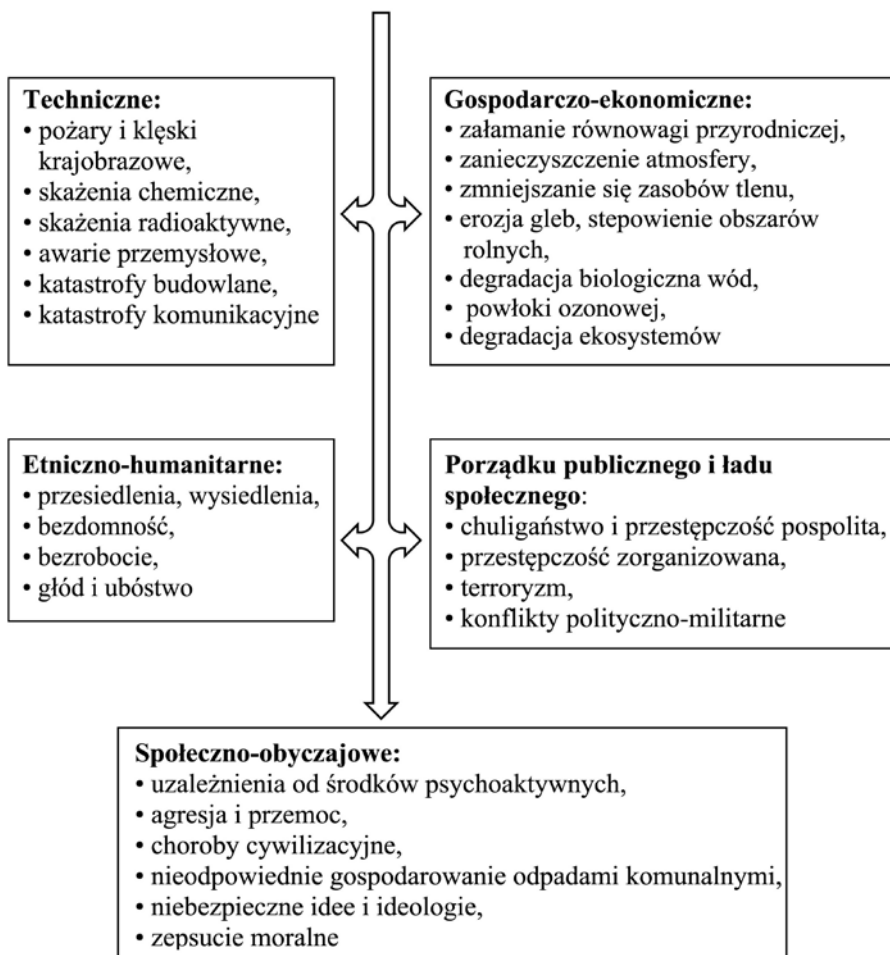
² Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska ostatnia zmiana: Dz.U. z 2019 r., poz. 452). Wprowadza ona m.in. instrumenty prawne służące przeciwdziałaniu poważnym awariom przemysłowym oraz określa podstawowe obowiązki osób prowadzących zakłady stwarzające ryzyko wystąpienia poważnej awarii, jak również obowiązki organów właściwych w sprawach poważnych awarii. W regulacji tej kluczowym organem administracji staje się komendant wojewódzki Państwowej Straży Pożarnej.

³ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski (Dz.U. z 2017 r., poz. 1897)... op. cit., art. 3, pkt. 1.

⁴ Ibidem art. 3, pkt. 3.

⁵ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska ostatnia zmiana: Dz.U. z 2019 r., poz. 452)... op. cit., art. 3, pkt. 37.

ZAGROŻENIA ZEWNĘTRZNE WYWOŁANE DZIAŁALNOŚCIĄ CZŁOWIEKA

Źródło: opracowanie własne na podstawie: K. Ficoń, *Inżynieria zarządzania kryzysowego. Podejście systemowe*, Warszawa, 2007, s. 90

Ze skażeniami przemysłowymi związane jest wielkie zagrożenie, przede wszystkim dla życia i zdrowia ludzi. Pojawia się ono na skutek awarii urządzeń; katastrof kolejowych, drogowych, powietrznych czy morskich; eksplozji zbiorników, cystem itp. Awarie produkcyjne mogą być też skutkiem oddziaływania czynników niezależnych od człowieka, np. klęsk żywiołowych. Pożary mogą być powodem uszkodzenia instalacji czy urządzeń przemysłowych, jak również przyczyną katastrof drogowych i kolejowych. Najczęściej jednak przyczyną katastrof są błędy ludzkiego czynnika decyzyjnego. Należy

do nich zaliczyć: lekkomyślność, pośpiech, brak kwalifikacji i umiejętności przewidywania, nieprzestrzeganie technologii produkcji, przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy. Niska dyscyplina pracy, nie wymaganie zarówno od podwładnych jak i od siebie. Braki w znajomości zasad obsługi urządzeń i środków zarówno produkcji i transportu. W końcu nie przestrzeganie rygorystycznych przepisów przeciwpożarowych.

ZAGROŻENIA CHEMICZNE

Skażenie chemiczne to „zanieczyszczenie powietrza, wody, gleby, ciała ludzkiego, przedmiotów, itp. substancjami szkodliwymi dla ludzi. Skażenie może być spowodowane celowo, na przykład poprzez stosowanie bojowych środków trujących lub przypadkowo – na skutek katastrofy. Może być także niezamierzonym efektem niektórych procesów przemysłowych, rolniczych, transportowych i innych”⁶.

Do najgroźniejszych zalicza się awarie związane z uwolnieniem się znacznych ilości substancji chemicznych, toksycznych środków przemysłowych, które powodują zagrożenie toksyczne, wybuchowe lub pożarowe. Substancje chemiczne z powodu swoich własności fizycznych, chemicznych i toksycznych (wybuchowych, łatwopalnych, żrących, trujących) powodują szczególne zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi na obszarach zurbanizowanych, są przyczyną zanieczyszczenia gleby oraz znacznych zniszczeń w świecie flory i fauny. Stanowią też zagrożenie dla ujęć wód powierzchniowych, a także wód podziemnych będących źródłami zaopatrzenia w wodę pitną. Są też poważnym zagrożeniem dla elementów infrastruktury krytycznej⁷.

Miejsce i czas powstania awarii chemicznej, skutkującej przedostaniem się do środowiska niebezpiecznych substancji chemicznych, trudny jest do przewidzenia. Zależnie od charakteru awarii i postaci uwolnionych substancji chemicznych, mogą one ulatniać się do atmosfery i unoszone przez wiatr skażać duże obszary, przenikać do gruntu i wód gruntowych, a nawet dostawać się do rzek skażając je na długich odcinkach. Ich przyczyny z reguły związane są z:

- awarią w obiektach przemysłowych (np.: przemysł hutniczy, motoryzacyjny, spożywczy, farmaceutyczny, celulozowo-papierniczy, nawozów sztucznych, rafinerie),

⁶ Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego (KPZK) 2017 r. wydany przez Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. str.12

⁷ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2017 r. poz. 209), art. 3 wyjaśnia pojęcie infrastruktury krytycznej, którą należy rozumieć jako systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców. Infrastruktura krytyczna obejmuje systemy: zaopatrzenia w energię i paliwa, łączności i sieci teleinformatycznych, finansowe, zaopatrzenia w żywność i wodę, ochrony zdrowia, transportowe i komunikacyjne, ratownicze, zapewniające ciągłość działania administracji publicznej, produkcji, składowania, przechowywania i stosowania substancji chemicznych i promieniotwórczych, w tym rurociągi substancji niebezpiecznych.

- uszkodzeniem rurociągów przemysłowych transportujących gaz, ropę naftową, związki chemiczne wykorzystywane w procesie produkcji,
- błędami w zarządzaniu procesami technologicznymi,
- niewłaściwym magazynowaniem substancji chemicznych, surowców i materiałów produkcyjnych i odpadów poprodukcyjnych,
- wypadkami komunikacyjnymi cystern kolejowych i samochodowych, statków rzecznych i morskich,
- awarie na lotniskach świadczących usługi załadunku, wyładunku i magazynowania towarów,
- rozszczelnienie w trzech rejonach zatapiania bojowych środków chemicznych (obecnie znane): Głębia Bornholmska – na wschód od Bornholmu, Mały Belt i południowo- zachodnia część Głębi Gotlandzkiej. Akweny te są oznakowane na mapach nawigacyjnych
- awarie komunikacyjne na głównych szlakach komunikacyjnych (szczególnie tranzytowych), kolejowych o największym ruchu pojazdów oraz w żegludze śródlądowej, w których to przewożone są substancje niebezpieczne oraz tereny bezpośrednio do nich przyległe, punkty przeładunkowe.

Charakterystyczna dla poważnych awarii jest ich losowość, złożoność i wielorakość przyczyn, niepowtarzalność i różnorodność bezpośrednich skutków. Awaryjne chemiczne najczęściej pojawiają się nieoczekiwanie, a ich gwałtowny przebieg i związane z nim zagrożenia, wynikają z faktu: stosowania w procesach technologicznych toksycznych substancji chemicznych w dużych ilościach, w wysokich temperaturach, ciśnieniach i stężeniach; przedostawania się do atmosfery w krótkim czasie dużej ilości substancji toksycznych; rozmieszczenia obiektów przemysłowych produkujących lub stosujących w procesach technologicznych toksyczne środki przemysłowe na obszarach kraju o największym zaludnieniu, i podobne usytuowanie tras przewozu takich substancji.

Źródłem zagrożeń chemicznych są niebezpieczne substancje chemiczne w postaci surowców, produktów, półproduktów, odpadów wykorzystywanych, znajdujących się na terenie zakładu przemysłowego lub transportowanych do innego zakładu lub w miejsce stałego składowania. To także substancje powstałe w wyniku awarii na terenie zakładu. Na poniższym rysunku przedstawiono sieć rurociągową w Polsce stanowiącą potencjalne źródło zagrożeń.

Organy Inspekcji Ochrony Środowiska w 2016 roku przyjęły informację o wystąpieniu 52 zdarzeń z udziałem substancji niebezpiecznych, z czego 4 podlegały obowiązkowi zgłoszenia do Głównego Inspektora Ochrony Środowiska zgodnie z rozporządzeniem⁸. Spośród 4 zdarzeń objętych obowiązkiem zgłoszenia do GIOŚ:

⁸ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 30 grudnia 2002 roku w sprawie poważnych awarii objętych obowiązkiem zgłoszenia do GIOŚ (Dz. U. z 2003 r. poz. 58 oraz z 2016 r. poz. 799).

Liczba poważnych awarii oraz zdarzeń o znamionach poważnych awarii zarejestrowanych przez IOŚ w 2016 r. : Dolnośląskie Liczba zdarzeń 11, Kujawsko-Pomorskie Liczba zdarzeń 4, Lubelskie Liczba zdarzeń 3, Lubuskie Liczba zdarzeń 0, Łódzkie Liczba zdarzeń 1, Małopolskie Liczba zdarzeń 6, Mazowieckie Liczba zdarzeń 11, Opolskie Liczba zdarzeń 0, Podkarpackie Liczba zdarzeń 0, Podlaskie Liczba zdarzeń 1, Pomorskie Liczba zdarzeń 8, Śląskie Liczba zdarzeń 4, Świętokrzyskie Liczba zdarzeń 0, Warmińsko-Mazurskie Liczba zdarzeń 2, Wielkopolskie Liczba zdarzeń 0, Zachodniopomorskie Liczba zdarzeń 1. Co daje nam razem 52 awarie ⁹.

Ocena ryzyka wystąpienia zagrożenia chemicznego w siatce zagrożeń podana jest jako zagrożenia małe. Z danych statystycznych widzimy że liczba poważnych awarii oraz zdarzeń o znamionach poważnych awarii najczęściej występuje na terenach uprzemysłowionych w województwie Dolnośląskimi i Mazowiecki znaczące jest też ilość awarii w województwie Pomorskim i Małopolski. Szacuje się, że uwolnienie zaledwie jednej szóstej środków chemicznych ze zbiorników zalegających na dnie Bałtyku mogłoby całkowicie zniszczyć życie w Bałtyku na ok. 100 lat.

ZAGROŻENIA W SYSTEMIE PALIWOWYM

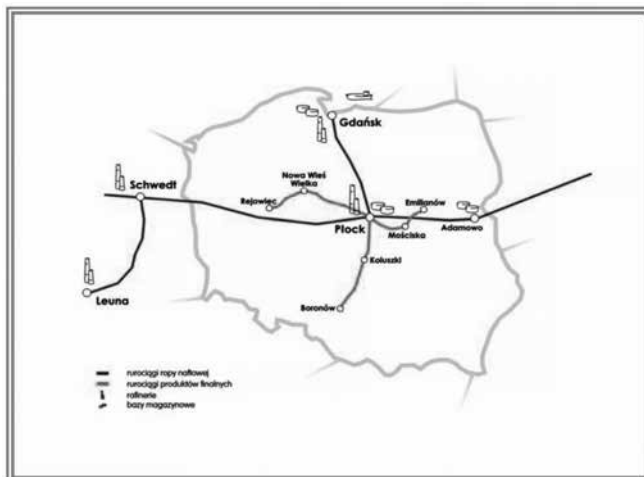
Występują tu wiele rodzajów zagrożeń związanych z bezpieczeństwem paliwowym państwa. Które definiowane jest „to stan umożliwiający bieżące pokrycie zapotrzebowania odbiorców na ropę naftową, produkty naftowe i gaz ziemny, w określonej wielkości i czasie, w stopniu umożliwiającym prawidłowe funkcjonowanie gospodarki”.¹⁰

Najczęstszymi przyczynami czynami zagrożeń w systemie paliwowym są: Awarie ropociągów lub infrastruktury towarzyszącej (przepompownie, itp.) na terenie kraju lub poza granicami kraju. Zakłócenia w funkcjonowaniu systemu dystrybucyjnego na terenie całego kraju lub w poszczególnych jego regionach spowodowane ograniczeniami importu paliw z zagranicy lub awarie terminali do odbioru ropy naftowej i paliw. Przyczynami mogą też być awarie w systemie logistycznym paliw (rurociągi produktowe, magazyny paliw) a nawet terroryzm i porwania statków(kontenerowców).

⁹ Dane udostępnione przez GIOŚ. Awary nie miały skutków w skali kraju.

¹⁰ Ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o zapasach ropy naftowej, produktów naftowych i gazu ziemnego oraz zasadach postępowania w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa paliwowego państwa i zakłóceń na rynku naftowym (Dz.U. 2017 poz. 1210)

Rurociągi w Polsce

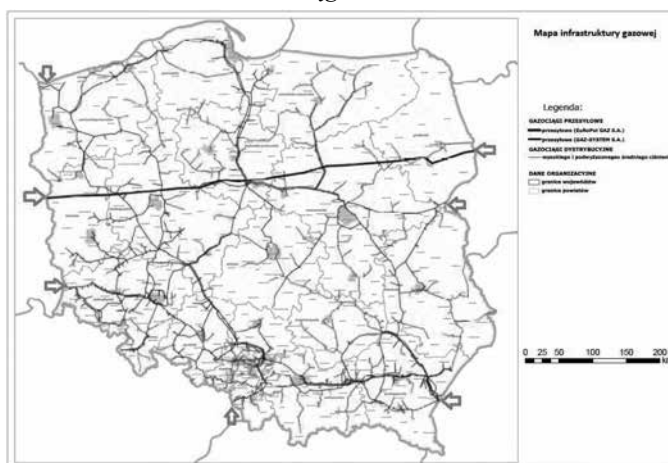

Źródło: Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego (KPZK) 2017 r. wydany przez Rządowe Centrum Bezpieczeństwa

ZAGROŻENIA W SYSTEMIE GAZOWYM

Awaria sieci gazowej to nagłe zdarzenie powodujące utratę technicznej sprawności urządzeń lub obiektów sieci gazowej, polegające w szczególności na rozszczelnieniu gazociągu, uszkodzeniu urządzeń w stacjach gazowych, któremu towarzyszy nieplany wyciek gazu, i w odniesieniu do którego zachodzi niebezpieczeństwo wystąpienia wybuchu oraz pożaru. Awaria to zjawisko niespodziewane stwarzające zagrożenie dla ludzi, mienia oraz środowiska.

Gazociągi w Polsce

Źródło: Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego (KPZK) 2017 r. wydany przez Rządowe Centrum Bezpieczeństwa

ZAGROŻENIA RADIOLOGICZNE

Zgodnie z obowiązującymi przepisami w Polsce, zagadnienia związane z ochroną monitoringiem radiacyjnym środowiska czy radiologiczną są rozpatrywane łącznie z kwestią bezpieczeństwa jądowego, a także ochrony fizycznej i zabezpieczeń materiałów jądowych. Rozwiązanie to gwarantuje, że istnieje jedno wspólne podejście do kwestii związanych z ochroną radiologiczną, bezpieczeństwem jądowym, czy zabezpieczeniem materiałów jądowych i źródeł promieniotwórczych.

Wypadki radiologiczne mogą zdarzyć się wszędzie tam, gdzie materiały radioaktywne są używane, składowane lub transportowane. Mogą mieć miejsce np. w elektrowniach jądowych, laboratoriach badawczych, w placówkach medycznych w zakładach przemysłowych, na trasach drogowych i liniach kolejowych.

Skażenie promieniotwórcze to skażenie przedmiotów, pomieszczeń, środowiska lub osób przez niepożądaną obecność substancji promieniotwórczych, przy czym w szczególnym przypadku ciała ludzkiego obejmuje zarówno skażenie zewnętrzne, jak i skażenie wewnętrzne, niezależnie od drogi wniknięcia substancji promieniotwórczej do organizmu. Analizując dalej rodzaje zdarzeń radiacyjnych można podzielić następująco¹¹:

- zdarzenie powodujące zagrożenie jednostki organizacyjnej - zdarzenie radiacyjne, które powstało na terenie tej jednostki, a zasięg jego skutków nie przekracza granic jej terenu;
- zdarzenie powodujące zagrożenie publiczne o zasięgu wojewódzkim – zdarzenie radiacyjne, które powstało na terenie jednostki organizacyjnej albo poza nią w czasie prowadzenia prac w terenie lub w czasie transportu materiałów jądowych, źródeł promieniowania jonizującego, odpadów promieniotwórczych i wypalonego paliwa jądowego, a zasięg jego skutków nie przekracza obszaru jednego województwa;
- zasięgu krajowym - jeżeli zasięg jego skutków przekracza lub może przekroczyć obszar jednego województwa.

Zagrożenia radioaktywne (choć znacznie rzadziej występujące i mniej odczuwalne bezpośrednio przez zmysły człowieka) są niebezpieczne z powodu szkodliwego oddziaływania niektórych typów promieniowania na komórki ciała. Im dłużej dana osoba jest narażona na oddziaływanie substancji promieniotwórczych, których zarówno okres działania, jak i obszar rozprzestrzeniania jest znacznie większy niż innych toksycznych środków przemysłowych, tym większe jest zagrożenie.

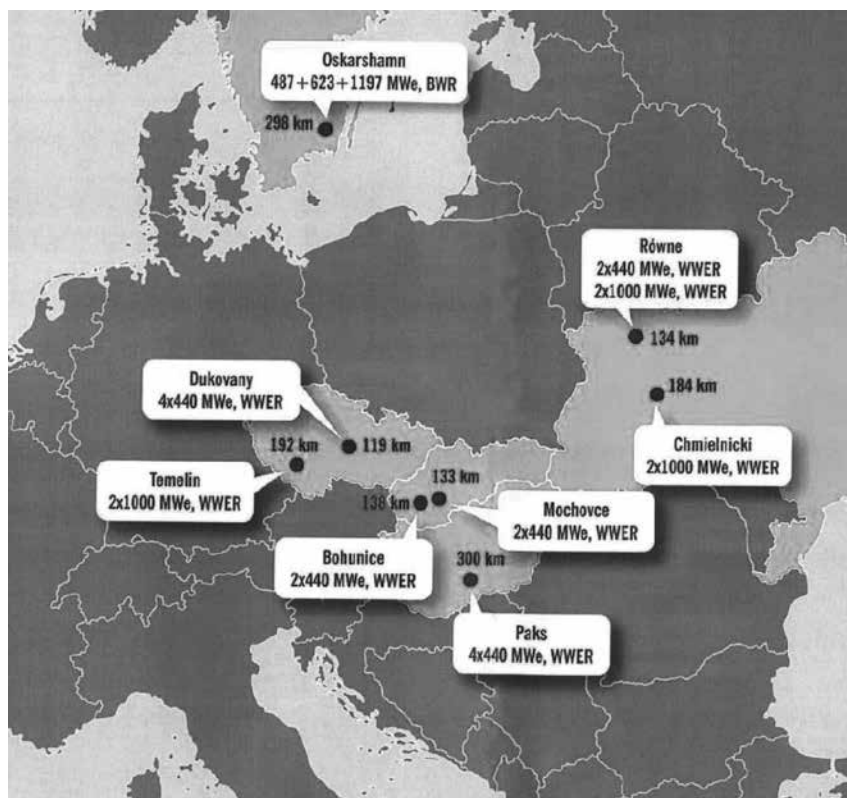
Problem wykrywania skażeń radiacyjnych ujęty jest w rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie systemów wykrywania skażeń i właściwości organów w tych

¹¹ Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe (Dz. U. z 2019 r. poz. 730)

sprawach¹². Określa ono organizację i warunki przygotowania oraz sposób funkcjonowania systemów obserwacji, pomiarów, analiz, prognozowania i powiadamiania o skażeniach na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej dla zapewnienia zewnętrznego bezpieczeństwa państwa i sprawowania ogólnego kierownictwa w dziedzinie obronności kraju.

Z rysunku poniżej widzimy, że elektrownie jądrowe są oddalone od granicy Polski już od około 120 km, a ilość ich występowania powyżej 10 w odległości do 300 km gdzie w przypadku poważnej awarii odczujemy jej skutki.

Elektrownie jądrowe zlokalizowane w odległości do 310 km od granic Polski.

Źródło: Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego (KPZK) 2017 r. wydany przez Rządowe Centrum Bezpieczeństwa.

ZAKOŃCZENIE

Rozwój cywilizacji i gwałtowny postęp techniczny powoduje, zmiany charakteru i skali ingerencji człowieka w środowisko naturalne. Sprawia to, że coraz częściej

¹² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach

obserwujemy zachwianie naturalnych zasad ewolucji i rozwoju. W miarę zagospodarowania terenów, rozwoju techniki i wykorzystania coraz nowszych rozwiązań technologicznych oraz nie przestrzeganie zasad zrównoważonego rozwoju, zagrożenia wynikające z działalności człowieka zmieniają swój charakter i zasięg. Działalność ta, w sposób bezpośredni lub pośredni, wpływa na stan owego środowiska, doprowadzając niekiedy do zmian, które z biegiem czasu powodują znaczną degradację środowiska. Przyczyną tej degradacji jest dążenie do zaspokajania nieograniczonych i wciąż wzrastających potrzeb ludzi, przy stale zwiększającej się ich populacji.

Zważywszy na fakt, iż człowiek nie jest istotą doskonałą, zagrożenia będące skutkiem jego błędnych decyzji, zawsze będą się zdarzały. Dlatego też powierzając komukolwiek odpowiedzialne zadanie trzeba się zastanowić czy na pewno powierza się je odpowiedniej osobie. Trzeba wziąć pod uwagę jego wiedzę, doświadczenie w danej dziedzinie, umiejętności radzenia sobie w trudnych, stresogennych sytuacjach.

Budowanie i stałe doskonalenie systemów zapobiegania zagrożeniom oraz reagowania na te zagrożenia jest koniecznością podyktowaną z jednej strony czynnikiem zewnętrznym, bowiem systematycznie rosną społeczne wymagania dotyczące jednostkowego i zbiorowego bezpieczeństwa oraz efektywności i jakości działania służb ratowniczych. Z drugiej zaś strony wewnętrznym, w którym zachodzą pozytywne zmiany w zakresie prawnych i organizacyjno – technicznych rozwiązań stwarzających możliwości rozwijania systemu ratowniczego na każdym szczeblu administracji publicznej i gospodarczej. Świadomość istnienia tych dwóch podstawowych determinant powinna kształtować u każdego członka społeczeństwa, a szczególnie u osób odpowiedzialnych za rozwijanie systemu zarządzania kryzysowego, twórcze podejście do wszystkich problemów mających wpływ na sprawność systemu.

Monitorowanie zagrożeń, ostrzeżenie i alarmowanie ma na celu: Uzyskanie informacji o zbliżaniu się lub stwierdzeniu faktu zaistnienia, na określonym terenie, niebezpieczeństwa dla zdrowia i życia ludności związanego z wystąpieniem klęsk żywiołowych, katastrof naturalnych, awarii obiektów technicznych, skażeń i zakażeń, stosowaniem środków rażenia lub innych zdarzeń, których skutki mogą wpłynąć negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludności określenie rodzaju, miejsca, skali i skutków zaistniałych zagrożeń oraz oznaczaniu stref niebezpiecznych

Bibliografia:

Przepisy prawa:

1. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2017 r. poz. 209).

2. Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego (KPZK)2017 r. wydany przez Rządowe Centrum Bezpieczeństwa.
3. Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (Dz.U. z 2017 r., poz. 1928)
4. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej (Dz.U. z 2017 r., poz. 1897)
5. Zarządzenie Nr 67 Prezesa Rady Ministrów z dnia 15 października 2014 r. w sprawie organizacji i trybu pracy Rządowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego
6. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 maja 2017 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Państwowej Straży Pożarnej (Dz.U. 2017 poz. 1204)
7. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej Dz. U. z 2017 r. poz. 1204, 1321, 1567, z 2018 r. poz. 106, 138, 650, 730.
8. Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne z dnia 20 lipca 2017 r. (Dz.U. z 2017 r., poz. 1566)
9. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (Dz.U. 2017 poz. 1319)
10. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów Dz.U. 2010 nr 109 poz. 719
11. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (Dz. U. z 2017 r. poz. 736 i 1169)
12. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska ostatnia zmiana: Dz.U. z 2019 r., poz. 452)
13. Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe (ostatnia zmiana: Dz.U. z 2019 r., poz. 730)

Literatura:

1. Encyklopedia powszechna PWN, t. 9, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa
2. Ficoń, K. Inżynieria zarządzania kryzysowego. Podejście systemowe, Warszawa 2007
3. Jakubczak, R., Flis, J. Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku, Warszawa. 2006
4. Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej Załącznik nr 1
5. Kalinowski, A., Taktyka gaszenia pożarów na terenach wsi, Arkady, Warszawa 1967
6. Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego (KPZK)2017 r. wydany przez Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. załącznik A i B
7. Ziarko, J., Walas-Trębacz, J., Podstawy zarządzani kryzysowego, Krakowska Szkoła Wyższa, Kraków 2009
8. Zagrożenia okresowe występujące w Polsce RCB wrzesień 2010 wydział analiz i prognoz

MIROŚLAW ŻYWIŁOWSKI

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie

ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE – DZIAŁANIE CZY PAPIEROLOGIA? CRISIS MANAGEMENT – ACTION OR PAPEROLOGY

Słowa kluczowe: zarządzanie, kryzys, plany, obronność, działanie

Abstrakt:

Zarządzanie kryzysowe to jedno z ważniejszych zadań, jakie stoją przed administracją samorządową. Należy się cieszyć, że nie jest to zadanie codzienne, tylko okazjonalne. Jednak brak czasu, który jest determinantem powodzenia wszelkich akcji, powoduje konieczność wykonania zdecydowanej większości zadań w dwóch pierwszych fazach zarządzania kryzysowego – przygotowania i zapobiegania. Niespójność poszczególnych przepisów prawnych, niejednokrotnie powielanie elementów planów, powoduje wprowadzenie chaosu oraz wykonywania zbyt obszernych, nikomu nieprzydatnych dokumentów. Nie należy przez to rozumieć, że plany są bezużyteczne. Znalezienie balansu między teorią a praktyką to główna zasada powodzenia każdej akcji w zarządzaniu, w tym kryzysowym.

Jako pracownik, który zajmuje się dydaktyką m.in. w zakresie zarządzania kryzysowego w PWSZ w Koninie (teoria) i jednocześnie praktyk szczebla gminnego, wydaje mi się, że moje spostrzeżenia będą w miarę obiektywne.

Keywords: management, crisis, plan, defense, activity

Abstract:

Crisis management is one of the most important tasks that the local government administration has to face. Crisis management is also not an everyday task, but only an occasional one. However, the lack of time, which determines the success of any action, results in the necessity to execute the vast majority of crisis management tasks in the first two phases – preparation and prevention. Simultaneously, inconsistency of particular legislative provisions and frequent duplication of the elements in the crisis management plans cause chaos and lead to preparation of cumbersome documents. However, it should not be understood that the plans are useless. Therefore, finding a balance between theory and practice is the main principle of the success of any action in management, crisis management included.

Since I am both an academic teacher, who deals with crisis management in theory, and a practitioner in this field at the municipal level the remarks presented in the article below appear to be fairly objective.

Każde państwo chcąc zapewnić swoim obywatelom szeroko rozumiane bezpieczeństwo, tworzy swój własny system obronny. W zależności od zdefiniowanych zagrożeń, system ten jest ukierunkowany na przeciwdziałanie różnym sytuacjom, zarówno naturalnym jak i spowodowanych działalnością człowieka (antropogeniczne). W Polsce przyjęto trzy stany gotowości obronnej państwa¹:

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 roku w sprawie gotowości obronnej państwa, str.2 (Dz.U. 2004, nr 219, poz. 2218).

- stałej gotowości obronnej państwa,
- gotowości obronnej państwa czasu kryzysu,
- gotowości obronnej państwa czasu wojny.

System obronny państwa winien odpowiednio funkcjonować w każdym z wyżej wymienionych stanów, co może nastąpić dzięki odpowiedniej jego organizacji, wyposażeniu, informowaniu, a także umiejętności przewidywania zagrożeń, reagowania na nie oraz usuwania ich skutków². Składa się on z podsystemów. Niezbędne kompetencje do wykonywania powyższych zadań posiadać powinny elementy składające się na ów system. W skład systemu obronności państwa wchodzi³:

- jako główny podsystem kierowania obronnością państwa;
- dwa podsystemy wykonawcze: podsystem militarny, podsystem niemilitarny.

Zagrożenia dla Polski mogą w niesprzyjających okolicznościach przyjąć charakter niemilitarny i militarny. W przypadku zagrożeń militarnych mogą one przybrać postać zagrożeń kryzysowych oraz wojennych, to jest konfliktów zbrojnych o różnej skali – od działań zbrojnych poniżej progu klasycznej wojny, do mniej prawdopodobnego konfliktu na dużą skalę⁴.

Podsystem niemilitarny, jest złożony z administracji rządowej, samorządowej oraz innych podmiotów i instytucji państwowych, na które nałożono obowiązek realizacji zadań na rzecz obronności państwa. Najważniejsze zadania, jakie są realizowane przez ten system, to przede wszystkim:

- zapewnienie bezpiecznego i sprawnego funkcjonowania państwa,
- zasilanie zasobami ludzkimi i materiałowymi Sił Zbrojnych RP oraz jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za stabilizację sytuacji w państwie,
- zapewnienie podstawowych potrzeb społeczeństwa,
- tworzenie warunków do przetrwania ludności.

Zadania te można rozwinąć oraz podzielić na następujące kategorie: zadania ogólne, dyplomatyczne, informacyjne, ochronne oraz gospodarczo-obronne. Zadania ogólne można uznawać również za zadania typowo przygotowawcze, ponieważ w ich charakterze znajduje się stworzenie warunków do odpowiedniego funkcjonowania instytucji oraz wszystkich struktur pozamilitarnych we wszystkich stanach gotowości obronnej państwa. Do podstawowych czynności zalicza się planowanie obronne, szkolenie

² J. Wojnarowski, *System obronności państwa*, str. 6, AON, Warszawa 2005.

³ Uchwała Nr 67 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie przyjęcia „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022”, str.19 (M.P. 213, poz.377).

⁴ Strategia bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej, str. 20, Warszawa 2014.

obronne, dydaktykę obronną oraz spełnianie powszechnego obowiązku obrony. Zadania o specyfice dyplomatycznej mają na celu niwelowanie zagrożeń, które mogłyby godzić w politykę zagraniczną oraz wspierają działania władz w razie wystąpienia konfliktu zbrojnego. Zadania informacyjne wykonywane są w celu ochrony polskich interesów, zagłuszania informacji dla przeciwnika, wzbudzenia u społeczeństwa chęci do obrony. Zadania ochronne mają na celu zapewnienie sprawności w funkcjonowaniu państwa oraz elementarnych potrzeb bytowych obywateli. Pierwszy aspekt odnosi się do ochrony granicy państwa, osób podlegających szczególnej ochronie, obiektów i transportu niezbędnego do działania tych osób, ochrony delegacji innych państw, a także obiektów infrastruktury krytycznej. Zapewnienie podstawowych potrzeb bytowych społeczeństwa wymaga przede wszystkim⁵:

- zaopatrzenia w odpowiednią ilość żywności, wody oraz leków,
- dostaw energii,
- ewakuacji na wypadek wystąpienia zagrożenia bądź jego symptomów,
- dostępu do ratownictwa,
- zapewnienia służb obrony cywilnej w środki niezbędne do działania,
- ochrony zdrowia,
- uwagi dla osób niepełnosprawnych.

Typowo logistyczny charakter zadań gospodarczo-obronnych wymaga, aby zapewniały materialne podstawy realizacji obrony państwa oraz społeczeństwa. Polegają na utrzymywaniu na odpowiednim poziomie produkcji oraz usług, jakie są świadczone dla państwa.

W tym momencie przechodzimy do zarządzania kryzysowego jako jednego z aspektów obronności państwa. Siły Zbrojne RP są jednym z kluczowych elementów systemu zarządzania kryzysowego państwa i realizują zadania związane ze wsparciem organów administracji publicznej w przypadku wystąpienia niemilitarnych sytuacji kryzysowych. Doświadczenia z udziału Sił Zbrojnych RP w tych działaniach, a także nowe zagrożenia wskazują, że istnieje potrzeba jego doskonalenia. Główne działania to⁶:

- zapewnienie na potrzeby kierowania kompatybilnych środków łączności dla służb ratowniczych, porządkowych oraz wydzielanych pododdziałów/oddziałów z Sił Zbrojnych RP,
- usankcjonowanie prawne procedur odszkodowawczych spowodowanych działalnością Sił Zbrojnych RP w sytuacjach kryzysowych,
- usprawnienie procedur udzielania pomocy oddziałom Policji przez oddziały sił zbrojnych prowadzonej na podstawie ustawy o Policji⁸⁶, w tym mających na celu

⁵ I. Dziubek, *Edukacja obronna w Polsce*, Zysk i S-ka, str. 143, Poznań 2013.

⁶ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej, Warszawa 2014, s. 57

przyspieszenie reagowania Sił Zbrojnych RP na wniosek o udzielenie pomocy Policji,

- dążenie do uproszczenia procedur uruchamiających udział wojska w realizacji zadań kryzysowych,
- przygotowanie i utrzymanie w gotowości do działania sił i środków do oczyszczania terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych, akcji przeciwpowodziowych i przeciwlodowych oraz likwidacji skutków klęsk żywiołowych,
- koordynacja w zakresie jednolitości i interoperacyjności funkcjonowania systemów tworzących krajowy system wykrywania skażeń i alarmowania,
- zwiększenie udziału organów administracji publicznej oraz służb ratowniczych w ćwiczeniach i treningach na szczeblu operacyjnym prowadzonych przez jednostki i instytucje Sił Zbrojnych RP.

Zarządzanie kryzysowe to jedno z ważniejszych zadań, jakie stoją przed administracją samorządową. Należy się cieszyć, że nie jest to zadanie codzienne, tylko okazjonalne. Jednak brak czasu, który jest determinantem powodzenia wszelkich akcji, powoduje konieczność wykonania zdecydowanej większości zadań w dwóch pierwszych fazach zarządzania kryzysowego – przygotowania i zapobiegania. Niespójność poszczególnych przepisów prawnych, niejednokrotnie powielanie elementów planów, powoduje wprowadzenie chaosu oraz wykonywania zbyt obszernych, nikomu nieprzydatnych dokumentów. Nie należy przez to rozumieć, że plany są bezużyteczne. Znalezienie balansu między teorią a praktyką to główna zasada powodzenia każdej akcji w zarządzaniu, w tym kryzysowym.

Podstawowym zadaniem spoczywającym na organach administracji publicznej wszystkich szczebli jest jak najlepsze koncepcyjne i organizacyjne przygotowanie się do działań ratowniczych w sytuacjach katastrof naturalnych i technicznych, a także powodowanych działaniami wojennymi, bądź wynikającymi z aktów terroru, niezależnie od czasu i miejsca ich wystąpienia oraz do likwidacji i minimalizowania ich następstw, a to wymaga sprawnego funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego. Organy właściwe w sprawach zarządzania kryzysowego oraz ich zadania i zasady działania, a także zasady finansowania zadań zarządzania kryzysowego określa ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 Nr 89, poz.590 z późn. zmianami).

W tym momencie pojawia się dysonans w kwestii zadań stawianych w różnych planach, odnoszących się m.in. do aspektów zarządzania kryzysowego i kompatybilności zapisów poszczególnych ich elementów. Najlepszym przykładem pokazującym jak dane zagrożenie zostało rozpisane w planach występujących na poziomach zagrożenia kryzysowego jest zagrożenie powodzią.

Plan zarządzania kryzysowego na szczeblu gminy tworzy się na podstawie ww. ustawy oraz wytycznych odpowiedniego szczebla, które uszczegóławiają jego zakres, który opracowywany jest na każdym szczeblu administracji publicznej czy samorządowej. Podstawą (na którym oparty jest gminny plan zarządzania kryzysowego) są zalecenia starosty powiatu, które są kompilacją zapisów art. 14 ust. 2 pkt. 2 lit. a ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2017 r. poz. 209) i zapisów zarządzenia nr 16 z dnia 20 kwietnia 2017 r. Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie wytycznych do wojewódzkich planów zarządzania kryzysowego oraz wytycznych wojewody.

Jako pracownik, który zajmuje się dydaktyką m.in. w zakresie zarządzania kryzysowego w PWSZ w Koninie (teoria) i jednocześnie praktyk szczebla gminnego, wydaje mi się, że moje spostrzeżenia będą w miarę obiektywne.

Podstawowym celem zaleceń jest określenie jednolitych zasad sporządzania planów zarządzania kryzysowego, zwiększenie poziomu ich funkcjonalności i użyteczności oraz skorelowania ich układu i zawartości z planem wojewódzkim.

Zalecenia do planów są dokumentem pomocniczym, adresowanym do wójtów/burmistrzów, wskazującym na elementy, które powinny zostać wzięte pod uwagę przy sporządzaniu planów powiatowych⁷. Opisują i charakteryzują one podstawowe elementy planu zarządzania kryzysowego takie jak:

- skróty i definicje użyte w opracowaniu,
- elementy składowe planu głównego:
- charakterystykę zagrożeń oraz ocenę ryzyka wystąpienia, w tym dotyczących infrastruktury krytycznej, oraz map ryzyka i map zagrożenia,
- zadania i obowiązki uczestników zarządzania kryzysowego w formie siatki bezpieczeństwa,
- zestawienie sił i środków planowanych do wykorzystania w sytuacjach kryzysowych,
- zadania określone planami działań krótkoterminowych, o których mowa w art. 92 ustawy z dnia 27 kwietnia 2011 r. Prawo ochrony środowiska,
- zespół przedsięwzięć na wypadek sytuacji kryzysowych,
- załączniki funkcjonalne planu głównego.

Plan ten w swoich założeniach jest dokumentem wiodącym w zakresie wszelkich zadań związanych z zarządzaniem kryzysowym, w szczególności przedstawianym zagrożeniem powodziowym. Opisane są zadania związane z przeciwdziałaniem temu zagrożeniu, siły i środki do wykonania ich oraz poszczególne procedury na wypadek jego powstania.

⁷ Zalecenia starosty konińskiego do gminnych planów zarządzania kryzysowego

I w tym miejscu (wg mojej osoby) powinien nastąpić koniec ewentualnych zadań związanych z zagrożeniem powodzią. Wszelkie dodatkowe założenia zaczynają po pierwsze wprowadzać chaos w priorytetach wykonywania zadań mających na celu eliminację ww. zagrożenia, a po drugie z odpowiedzialnością osób funkcyjnych. Niestety, brak spójności pomiędzy poszczególnymi aktami prawnymi, powoduje, że ww. zadnie jest powielane. Najlepszym przykładem jest obowiązek stojącym przed wójtem, który w myśl art. 31 a wójt opracowuje plan operacyjny ochrony przed powodzią oraz ogłasza i odwołuje pogotowie i alarm przeciwpowodziowy⁸. Wprawdzie zapisy wzmiankowanego planu mówią, że szczegółowa ocena zagrożenia powodziowego jest elementem planu zarządzania kryzysowego gminy w części „Charakterystyka zagrożeń oraz ocena ryzyka ich wystąpienia” i zapis ten nie stoi w sprzeczności z założeniami planu zarządzania kryzysowego (jest jego rozszerzeniem), to jednak nasuwa się spostrzeżenie, że w tym przypadku w ww. planie powinno być absolutne scedowanie zadań do planu szczegółowego (planu operacyjnego ochrony przed powodzią). Ułatwiłoby to zapewne kierowanie się zapisami jednego dokumentu, bez konieczności wykonywania zapisów innych dokumentów normatywnych. Ponadto ww. ustawa o samorządzie gminnym nie narzuca szaty graficznej oraz poszczególnych zapisów planu, co powoduje, że jego zapisy są absolutnie twórczością poszczególnych osób funkcyjnych (wymagania dotyczące treści planu zarządzania kryzysowego są ściśle określone w ustawie o zarządzaniu kryzysowym). Dobrze opracowany „plan operacyjny...”, bez zbędnego rozpisywania się, jest jak najbardziej materiałem do szybkiego wykorzystania w czasie pojawienia się zagrożenia powodziowego. Opisuje on zadania, jakie stoją przed wójtem w poszczególnych fazach zarządzania kryzysowego wraz z opisem środków znajdujących się.

W tym miejscu powinien nastąpić koniec cytowania dokumentów związanych z powodzią. Jednak ustawodawcy podzielili zagrożenia powodziowe na poszczególne stany obronności państwa (czasu pokoju, kryzysu i wojny). Pojawia się kolejny dokument (plan operacyjny funkcjonowania gminy w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny), który ponownie pochyla się nad oceną zagrożeń gminy (kolejna jej charakterystyka wraz z opisem zagrożeń kryzysowych) czasu pokoju oraz zagrożeniami czasu kryzysu i wojny. Załączniki do tego planu zawierają m. in. tabelę realizacji zadań operacyjnych danej gminy w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny. Zadania te często są kolejnych powieleniem zadań wykonywanych w ww. planach (zarządzania kryzysowego i operacyjnym przed powodzią). Jest to kolejne zagmatwanie priorytetów i ważności poszczególnych dokumentów zajmujących się tą problematyką.

Obrona cywilna ma na celu ochronę ludności, zakładów pracy i urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny

⁸ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95 ze zm.)

oraz współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków⁹. Ponadto należy pamiętać, że zarządzanie kryzysowe na szczeblu gminnym oparte jest o ochotnicze straże pożarne, które jako jedyne stowarzyszenia mogą bezpośrednio pomóc wójtowi w opanowaniu sytuacji kryzysowej. W czasie stanu wojennego mogą być zawieszane prawa do m.in. zrzeszania się poprzez nakazanie okresowego zaniechania działalności zarejestrowanych stowarzyszeń, którym jest ochotnicza straż pożarna¹⁰. Taki zapis ustawowy może spowodować, że w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej czasu wojny wójt nie będzie posiadał żadnych sił do przeciwdziałaniu zagrożeniom.

Najwyższa Izba Kontroli wprawdzie nie uwzględnia jednoznaczności pomiędzy zarządzaniem kryzysowym a obroną cywilną, które oparte są o inne dokumenty normatywne, jednak dla praktyków obrona cywilna jest niczym innym jak zarządzaniem kryzysowym w czasie wojny. Dlatego też opieranie się na tych samych założeniach obu planów ułatwia ich ewentualną realizację.

Konieczność posiadania planu obrony cywilnej nie jest narzucona bezpośrednio ustawowo, jednak taki obowiązek został określony w zadaniach dla m.in. wójtów. W myśl tych zapisów wójt, który jest również szefem obrony cywilnej gminy, ma obowiązek opracowywania i opiniowania planów obrony cywilnej¹¹. W planie gminnym są opracowane procedury w poszczególnych stanach gotowości obronnej państwa, mające również elementy dotyczące działania w czasie powodzi (m.in. organizowanie ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny – OCC, prowadzenie zabiegów sanitarnych, odkażania, dezynfekcji i deratyzacji oraz innych zabiegów – OCE).

Przedstawione plany pokazują jak niejednoznaczne jest zarządzanie powodzią na każdym szczeblu kierowania nią. Reasumując można stwierdzić, że:

- brak konsolidacji zadań kryzysowych w jednym planie,
- powtarzalność ww. zadań o tej samej tematyce w różnych planach,
- zbyt rozbudowana sfera teoretyczna wykonywanych dokumentów (nieczytelna, rzadko używana, przeważnie tylko do kontroli).

Środki w budżecie jednostki samorządowej, przeznaczone na zarządzanie kryzysowe, nie są narzucone odgórnie. W corocznym budżecie środki te są przeważnie margina-

⁹ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, art. 137 (Dz. U. 1967 Nr 44 poz. 220 ze zm.).

¹⁰ Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, art. 22 pkt 1 ppkt 3 (Dz. U. 2002 Nr 156 poz. 1301).

¹¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin, § 3 pkt 2 (Dz. U. 96 poz. 850).

lizowane i są wykorzystywane do bieżącego wspomagania działalności elementów zarządzania kryzysowego. Natomiast obligatoryjnie w ww. budżecie musi ostać umieszczona rezerwa celowa dotycząca zarządzania kryzysowego. Brak jej możliwości użycia (stanowiącej 0,5% budżetu jednostki administracji samorządowej), bez zgody Regionalnej Izby Obrachunkowej, wydaje się co najmniej dziwne. To przecież nie kto inny jak wójt, jest w stanie ocenić czy zabezpieczone środki są konieczne do wykorzystania.

Przedstawiony pogląd na zarządzanie kryzysowe z punktu widzenia nauczyciela akademickiego, który zajmuje się dydaktyką m.in. w zakresie zarządzania kryzysowego w PWSZ w Koninie (teoria) i jednocześnie praktyka szczebla gminnego, wydaje się, że spostrzeżenia przedstawione w artykule są celne, w miarę obiektywne i warte rozważenia pod względem usprawniania działania w sytuacjach kryzysowych.

Bibliografia

1. I. Dziubek, *Edukacja obronna w Polsce*, Zysk i S-ka, Poznań 2013;
2. J. Wojnarowski, *System obronności państwa*, AON, Warszawa 2005;
3. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin (Dz. U. 96 poz. 850);
4. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 roku w sprawie gotowości obronnej państwa (Dz. U. 2004, nr 219, poz. 2218);
5. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej, Warszawa 2014;
6. Uchwała Nr 67 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie przyjęcia „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022” (M.P. 213, poz.377);
7. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1967 Nr 44 poz. 220 ze zm.);
8. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95 ze zm.);
9. Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, art. 22 pkt 1 ppkt 3 (Dz. U. 2002 Nr 156 poz. 1301);
10. Zalecenia starosty konińskiego do gminnych planów zarządzania kryzysowego.
11. Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej – tekst jednolity Uchwała nr 121/2018 Rady Ministrów z dnia 7 września 2018 r. zmieniającej uchwałę w sprawie przyjęcia Narodowego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej.

CYFRYZACJA W ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ A BEZPIECZEŃSTWO DIGITIZATION IN THE PUBLIC ADMINISTRATION AND SAFETY

Słowa kluczowe: cyfryzacja, informatyzacja, administracja publiczna, nowoczesne technologie, e-usługi, bezpieczeństwo

Abstrakt:

Artykuł jest próbą określenia roli cyfryzacji w rozwoju administracji publicznej, ze szczególnym uwzględnieniem celów i zadań stawianych administracji. Cyfryzacja administracji publicznej jest priorytetowym zadaniem współczesnego państwa odpowiadającego na rozpoznane potrzeby obywateli. Do wzmocnienia prac cyfryzacyjnych obliguje nas członkostwo w Unii Europejskiej i obowiązujące dyrektywy. Niezbędne jest wyposażenie jednostek publicznych w infrastrukturę teleinformatyczną umożliwiającą bezpieczną wymianę danych pomiędzy jednostką a jej klientami, a także zintensyfikowanie prac przy wdrażaniu nowych, odpowiadających potrzebom rynkowym e-usług.

Keywords: digitization, computerization, public administration, modern technologies, e-services (electronic services), safety

Abstract:

This article is an attempt to define the role of digitization in the development of public administration, with particular focus on the objectives and tasks of the administration. The digitization of public administration is a priority task of the modern state responding to the identified needs of citizens. To strengthen digital works oblige us the membership in the European Union and applicable directives. It's necessary to equip public units with teleinformatic infrastructure enabling safe data exchange between the unit and its clients, also intensifying works on the implementation of the new e-services meeting the market needs.

XXI wiek to czas społeczeństwa informacyjnego i nowych technologii przyspieszających rozwój gospodarczy i zmieniających rzeczywistość. Proces cyfryzacji administracji ma cechy rewolucji i jest nieunikniony. Wynalazkiem ostatniej rewolucji przemysłowej jest Internet i miniaturyzacja. „Dziś żadna firma i żadna branża, nie może sobie pozwolić na ignorowanie postępu technologicznego”¹, a każdy urząd musi stać się bardziej technologiczny. Ponieważ „społeczeństwo korzysta i będzie korzystać z wolnego rynku jako sprawdzonego mechanizmu integracji ekonomicznej”² dlatego – w tym ujęciu - e-usługi obejmują usługi, które świadczone są przy użyciu komputera, urządzeń mobilnych, telewizji cyfrowej, wykluczają natomiast te, w których szczególną rolę odgrywa człowiek. Nie jest możliwe stworzenie katalogu obejmującego wszystkie e-usługi, ponieważ wiele

¹ P. Górecki, *MITyczna innowacyjność*, MIT Sloan, lato 2019, nr 1, s. 2.

² P. Drucker, *Społeczeństwo prokapitalistyczne*, PWN, Warszawa 1999.

serwisów łączy ze sobą usługi tradycyjne z internetowymi, a także że niemal codziennie pojawiają się nowe rodzaje e-usług³. Część społeczeństwa (z czasem coraz mniejsza) stawia pytanie o to, czy usługi, z których zamierza skorzystać dają poczucie bezpieczeństwa. Czy są one szybsze w wykonaniu, poprawne i dostępne w sposób zadowalający.

Artykuł jest próbą wskazania niektórych z elektronicznych form kontaktu z jakimi współcześnie w Polsce mamy do czynienia.

W administracji publicznej coraz częściej tradycyjną obsługę klientów zastępują nowe technologie i rozwiązania cyfrowe, które poprawiają jakość usług publicznych. Cyfryzacji nie da się zatrzymać, trzeba jednak znaleźć sposób jak przyspieszyć ten proces w kluczowych sektorach naszej gospodarki⁴. Transformacja administracji wymusza zarówno przystosowanie zasobów IT jak i przeobrażania całego systemu pracy zapewniając jednocześnie bezpieczny dostęp do sieci, usług i danych. „Komputery nie potrafią tworzyć nowych produktów i usług, ani tym bardziej prowadzić wizjonerskich eksperymentów, a innowacja i kreatywność to najważniejsze ludzkie cechy”⁵. Ludzie są więc niezastąpieni, ale cyfryzacja stawia nowe wyzwania pracownikom. Cyfryzacja wymaga od pracowników posiadania kompetencji cyfrowych, niezależnie od generacji, do której należą. Z wyzwaniem dostosowywania kompetencji do zmian technologicznych mierzą się wszyscy na świecie, ponieważ rynek IT jest rynkiem globalnym. Prognozuje się, że w wyniku rozwoju nowych technologii w ciągu najbliższych 25 lat zniknie 47% zawodów, przy jednoczesnym tworzeniu wielu nowych. Według raportu Światowego Forum Ekonomicznego do 2022 r. automatyzacja umożliwi zastąpienie ludzi na 75 mln stanowisk pracy, ale w tym samym czasie przyczyni się do utworzenia ponad 130 mln nowych etatów, a dzięki robotom praca wykonywana przez ludzi będzie lżejsza i bardziej efektywna⁶.

Cyfryzacja administracji nastąpiła na skutek przyjętej przez Parlament Europejski dyrektywy dostępności publicznych stron internetowych i aplikacji mobilnych⁷. Akt dotyczy wszystkich stron www i aplikacji instytucji publicznych, definiowanych tak samo, jak w prawie zamówień publicznych.

³ M. Sylwestrzak, B. Bartoszewska, R. Czarnecki, *Rozwój e-usług publicznych w Polsce na przykładzie projektów realizowanych przez administrację publiczną w ramach 7. osi POIG*, <https://www.il-pib.pl/czasopisma/TiTI/2016/1-2/58.pdf> [dostęp: 10.06.2019 r.].

⁴ *Center for Data Innovation: Polska na 20. miejscu w UE pod względem cyfryzacji*, <https://www.money.pl/gielda/wiadomosci/artykul/center-for-data-innovation-polska-na-20,118,0,2381174.html> [dostęp: 6.06.2019 r.].

⁵ M. Zeng, *inteligentny biznes. Jak Alibaba uczy działać, konkurować i wygrywać w cyfrowym świecie?* ICAN Institute [w:] *Innowacyjność nie musi być pustym sloganem*, J. Broda, MIT Sloan, lato 2019, nr 1, s. 23.

⁶ *Czas na robotyzację rynku pracy w Polsce*, MIT Sloan, lato 2019, nr 1, s. 132

⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2102 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego (Dz. Urz. UE L 327 z 02.12.2016 r.), <https://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r/4469069421603,Projekt-ustawy-o-dostepnosci-cyfrowej-stron-internetowych-i-aplikacji-mobilnych-.html> [dostęp: 6.06.2019 r.].

Proces cyfryzacji administracji pomaga zachować przewagę konkurencyjną w świecie technologii cyfrowych. Sednem cyfryzacji jest zatem używanie technologii do budowania modeli biznesowych, procesów, oprogramowania i systemów, które przynoszą więcej przychodów. Technologie i stosowane rozwiązania szybko zmieniają się, dlatego najważniejsze są trendy wykorzystywania samej technologii. Cyfryzacja administracji stymuluje do tworzenia nowych rozwiązań dla katalogu spraw urzędowych załatwianych online. Porównywając administrację publiczną z sektorem prywatnym zauważalne jest powolne tempo wprowadzania cyfryzacji w administracji, jednak usługi online stają się coraz bardziej powszechne. Sednem cyfryzacji w instytucjach publicznych jest więc efektywniejsze wypełnianie zadań przez zastosowanie nowych technologii.

Polska w porównaniu z innymi europejskimi krajami jest mniej rozwinięta cyfrowo, ale sądząc po nakładach wydatków na cyfryzację, które rosną szybciej niż w innych krajach – to sytuacja tymczasowa. Popularyzacja zakupów online, portali społecznościowych, a także dostępność komunikatorów sukcesywnie wzmacnia rolę Internetu w Polsce. Rozwój technologii spowodował, że w 1 minutę w Interencie światowym zhakowano 63 strony; pojawiło się 570 nowych stron; odsłuchano 39 tys. godzin muzyki online; 2,8 tys. nowych wpisów na blogach; 210 tys. wpisów na Facebook’u; 3,5 mln wyszukiwań w Google⁸.

Wśród użytkowników sieci światowej zauważalny jest udział Chińczyków, którzy stanowią 20 proc. wszystkich osób na świecie korzystających z Internetu. W Chinach z 60 proc. internautów 98 proc. łączy się z Internetem z urządzeń mobilnych, Islandia natomiast zapewnia dostęp do Internetu wszystkim mieszkańcom⁹. W Polsce 77,5 proc. rodaków przyznało się do korzystania z Internetu w 2018 roku, co oznacza wzrost o 1,6 punktu procentowego w stosunku do 2017 r., natomiast do regularnego korzystania, czyli „przynajmniej raz w tygodniu” 74,8 proc. (o 2,1 p. proc. więcej niż w 2017) Polaków¹⁰.

Tabela 1. Częstotliwość korzystania z Internetu

Wyszczególnienie	2016	2017	2018
w % ogółu osób			
Regularnie	69,9	72,7	74,8
Codziennie lub prawie codziennie	57,2	61,1	63,9
Przynajmniej raz w tygodniu, ale nie każdego dnia	12,7	11,5	10,9
Rzadziej niż raz w tygodniu	3,4	3,3	2,8

⁸ J. Broda, *Innowacyjność nie musi być pustym sloganem*, MIT Sloan, lato 2019, nr 1, s. 21.

⁹ *Tylko dla dorosłych!*, MIT Sloan, lato 2019, nr 1, s. 11.

¹⁰ *Spółczesność informacyjna w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014-2018*, Warszawa, Szczecin 2018, Analizy statystyczne GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-wyniki-badan-statystycznych-z-lat-2014-2018,1,12.html> [dostęp: 6.06.2019 r.].

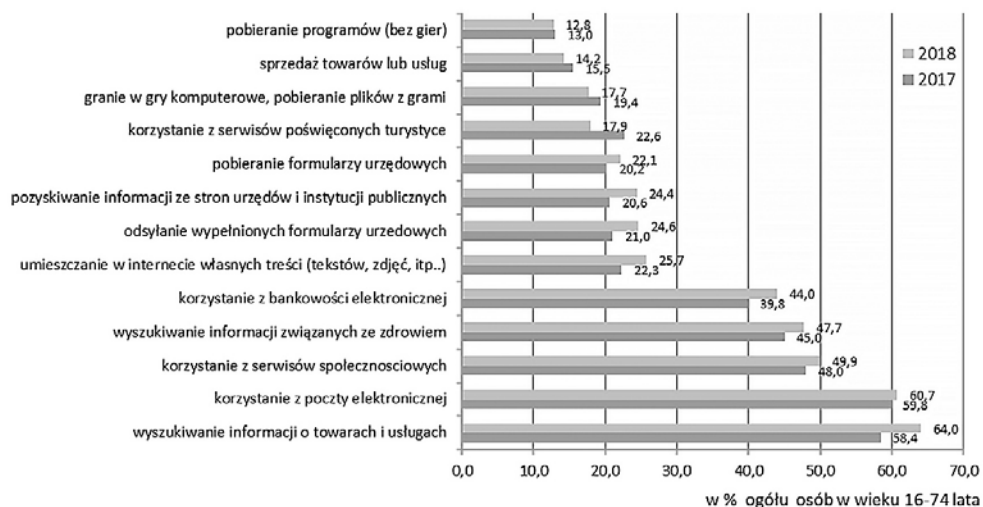
w % osób korzystających z Internetu w ciągu ostatnich 3 miesięcy			
Regularnie	95,4	95,6	96,4
Codziennie lub prawie codziennie	78,0	80,4	82,4
Przynajmniej raz w tygodniu, ale nie każdego dnia	17,4	15,2	14,0
Rzadziej niż raz w tygodniu	4,6	4,4	3,6

Źródło: *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014-2018*, Warszawa, Szczecin 2018, Analizy statystyczne GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-wyniki-badan-statystycznych-z-lat-2014-2018,1,12.html> [dostęp: 6.06.2019 r.].

Powody korzystania z Internetu pozwalają ocenić skalę zmian zachodzących w życiu obywateli i przedsiębiorstw na skutek wprowadzenia komputeryzacji i dostępu do Internetu.

Z katalogu powodów korzystania z Internetu najczęściej wymieniane było wyszukiwanie informacji o towarach i usługach (64 proc.) oraz odbieranie i wysyłanie wiadomości e-mail (60,7 proc.). W celu pobierania i odsyłania formularzy urzędowych, pozyskiwania informacji ze stron internetowych instytucji publicznych korzystało w 2018 roku od 22,1 proc. do 24,6 proc. badanych użytkowników. W wymienionych trzech kryteriach dotyczących administracji publicznej odnotowano w porównaniu z rokiem 2017 wzrost od 1,9 pkt proc. do 3,6 pkt proc.

Wykres nr 1. Powody korzystania z Internetu

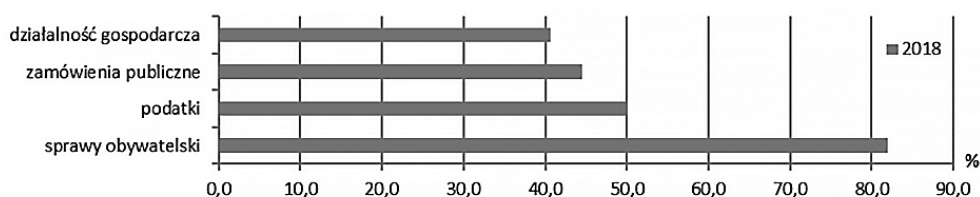

Źródło: *Jak korzystamy z Internetu? 2018*, GUS, Warszawa, Szczecin 2019, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/jak-korzystamy-z-internetu-2018,5,9.html> [dostęp: 6.06.2019 r.]

Cyfryzująca się administracja jest największą, dostrzegalną zmianą naszych czasów. Mimo to Polska zajmuje 25 miejsce wśród krajów Unii Europejskiej w obszarze e-usług publicznych¹¹. Ponieważ zauważalna jest tendencja do załatwiania spraw urzędowych online Ministerstwo Cyfryzacji przyspieszyło prace nad uruchomieniem kolejnych e-usług publicznych. Wszystkie podejmowane zabiegi cyfryzacyjne mają na celu sprostanie oczekiwaniom działającego w sieci biznesu.

W 2018 r. 96,6% jednostek administracji publicznej oferowało usługi elektroniczne dla obywateli, a wśród nich najwięcej podmiotów świadczyło e-usługi w obszarze – sprawy obywatelskie (81,9%). Dostęp do usług przez Internet umożliwiały wszystkie urzędy marszałkowskie¹².

Wykres 2. Jednostki administracji publicznej świadczące usługi elektroniczne w 2018 r.

Źródło: *Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w jednostkach administracji publicznej w 2018 r.*, GUS, 17.09.2019, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/wykorzystanie-technologii-informacyjno-komunikacyjnych-w-jednostkach-administracji-publicznej-w-2018,7,1.html> [dostęp: 6.06.2019 r.].

Rozwój technologii cyfrowych jest czynnikiem generującym rozwój gospodarczy kraju. O rozwoju gospodarki nie można więc mówić wybiórczo, wyłącznie w odniesieniu do e-administracji. Rozwój e-usług publicznych związany jest rozwojem e-biznesu i wynikającymi z tego rozwoju potrzebami powstawania nowych usług cyfrowych. Administracja modernizuje istniejące oraz buduje nowe e-usługi umożliwiające załatwienie spraw urzędowych z dowolnego miejsca, dowolnym czasie, bez wychodzenia z domu. Obecnie do administracji publicznej należą 683 systemy, z czego w fazie wdrażania jest 56 systemów, a 63 w fazie wygaszania¹³. Niemal 43 proc. e-usług publicznych można w całości zrealizować przez Internet. Skorzystało z tej możliwości 35,5 proc. obywateli¹⁴.

¹¹ *Digital Economy and Society Index (DESI) 2018*, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-economy-and-society-index-2018-report> [dostęp: 6.06.2019 r.].

¹² *Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w jednostkach administracji publicznej w 2018 r.*, GUS, 17.09.2019, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/wykorzystanie-technologii-informacyjno-komunikacyjnych-w-jednostkach-administracji-publicznej-w-2018,7,1.html> [dostęp: 6.06.2019 r.].

¹³ A. Jadczyk, *Wnioski Ministerstwa Cyfryzacji z ostatnich 2 lat – raport o cyfryzacji tuż przed rekonstrukcją rządu*, <https://itwiz.pl/wnioski-ministerstwa-cyfryzacji-ostatnich-2-lat-raport-cyfryzacji-tuz-przed-rekonstrukcja-rzadu> [dostęp: 6.06.2019 r.].

¹⁴ *Spoleczeństwo informacyjne....*

Resort cyfryzacji planuje uruchomić jeszcze w 2019 roku, 30 kolejnych e-usług publicznych¹⁵. Ministerstwo Cyfryzacji podejmując się pracy nad nowymi e-usługami powinno we współpracy z innymi resortami zdefiniować, które potrzeby biznesu przeprojektować na obsługę online. Współpraca międzyresortowa ma na celu określanie przestrzeni wymagającej usprawnienia oraz uniknięcie tworzenia nowych usług w sposób „silosowy”, niepozwalający na wzajemne wykorzystywanie danych i uzyskanie pełnej interoperacyjności systemów¹⁶. W 2018 r. prawie jedna trzecia jednostek publicznych udostępniała swoje strony internetowe w wersjach obcojęzycznych, a jedna piąta urzędów możliwość pobrania aplikacji na urządzenia mobilne¹⁷.

E-usługi publiczne zlokalizowane są na różnych platformach i portalach rządowych, m.in.: Elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej (ePUAP), Platforma Usług Elektronicznych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (PUE ZUS), portal obywatel.gov.pl, portal biznes.gov.pl., tworzony jest Portal Rzeczypospolitej Polskiej (Portal RP) – gov.pl, który zintegruje witryny internetowe ministerstw i urzędów, a przez to że będzie stanowił bramę do wszystkich informacji i e-usług publicznych ułatwi dostęp do usług cyfrowych w Polsce¹⁸. Potrzebę rozbudowy e-administracji potwierdza wzrost użytkowników usług online.

Tabela 1. Przedsiębiorstwa korzystające z e-administracji (wg klas wielkości)

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017
	w % ogółu przedsiębiorców			
Ogółem	92,4	93,6	94,6	95,1
Małe	91,1	92,3	93,5	94,2
Średnie	98,4	98,6	98,9	98,9
Duże	99,5	99,7	99,6	99,6

Źródło: Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych...

98,8 proc. jednostek administracji publicznej korzysta z elektronicznej skrzynki podawczej ePUAP do komunikacji z klientami¹⁹. ePUAP standaryzuje sposób komunikacji obywateli z administracją publiczną – można przekazywać tzw. pisma ogólne do wszystkich podmiotów publicznych, składać wnioski np. o wydanie dowodu osobistego, zgłosić utratę dowodu osobistego.

¹⁵ K. Kucharczyk, *Cyfryzacja administracji w Polsce dopiero nabiera tempa*, <https://cyfrowa.rp.pl/it/27276-cyfryzacja-administracji-w-polsce-dopiero-nabiera-tempa> [dostęp: 6.06.2019 r.].

¹⁶ Tamże.

¹⁷ *Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*

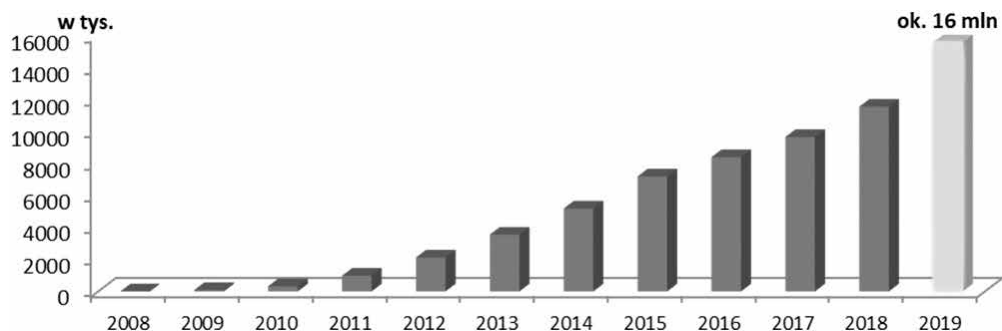
¹⁸ *E-usługi w administracji*, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/e-uslugi> [dostęp: 6.06.2019 r.].

¹⁹ *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce...*

Korelując obowiązki podatników z możliwościami e-administracji, stworzono usługę „Twój e-PIT”, dzięki której od 15 lutego 2019 roku znaczną część obowiązków rozliczeniowych przejęły organy podatkowe, zapewniając nie tylko rozliczalność operacji, dokonywanych w systemie, ale również jego integralność, poufność i autentyczność.

„Usługa Twój e-PIT przed wdrożeniem przeszła pozytywnie audyt bezpieczeństwa teleinformatycznego danych zgromadzonych w tym systemie. Są one bezpieczne, co zostało potwierdzone przez specjalistyczny podmiot zewnętrzny”²⁰. Mimo pozytywnych wyników audytu, sygnalizowanym potencjalnym zagrożeniem w działaniu „Twój e-PIT” było zbyt proste logowanie się do systemu i uzyskanie poufnych danych podatników. Ministerstwo Finansów poprawiło bezpieczeństwo usługi i od 21 lutego 2019 usługę „Twój e-PIT” rozszerzyło o dodatkowy element autoryzacyjny – potwierdzenie tożsamości poprzez podanie kwoty podatku do zapłaty lub nadpłaty z PIT za poprzedni rok, rozszerzyło program o historię logowania (m.in. dokładne daty i czas, sposób oraz miejsce (region/miasto), z którego to logowanie nastąpiło. Systemy informatyczne odpowiedzialne za realizację usługi Twój e-PIT uniemożliwiają dostęp do tajemnic skarbowych dla osób nieuprawnionych, a rozwiązania informatyczne resortu finansów zapewniają odpowiedni poziom cyberbezpieczeństwa²¹. W okresie rozliczeniowym za 2018 r. możliwe było rozliczenie online PIT-37 i PIT-38, natomiast e-usługi dla PIT-36 i PIT-28 dostępne będą od 2020 r.²²

Wykres nr 3. Liczba złożonych e-pit

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://www.gov.pl/web/finanse> oraz „Absolutny rekord” <https://tvn24bis.pl/z-kraju,74/pit-za-2018-rok-rekord-pit-ow-zlozonych-przez-internet-ministerstwo-finansow,933350.html> [dostęp: 6.06.2019 r.].

²⁰ Utrudnienia i bezpieczeństwo działania systemu „Twój e-PIT”, <https://ksiegowosc.infor.pl/podatki/pit/pit/rozliczenia/2921311,Utrudnienia-i-bezpieczenstwo-dzialania-systemu-Twoj-e-PIT.html> [dostęp: 6.06.2019 r.].

²¹ Bezpieczny Twój e-PIT, <https://www.gov.pl/web/finanse/bezpieczny-twoj-e-pit> [dostęp: 6.06.2019 r.].

²² KAS wypełni za podatnika zeznanie podatkowe, <https://tvn24bis.pl/pieniadze,79/kas-wypelni-za-podatnika-zeznanie-podatkowe,864360.html> [dostęp: 6.06.2019 r.].

Resort finansów pracuje nad tym, aby portal podatki.gov.pl był jedynym miejscem, w którym znajdzie się cały pakiet podatkowych e-usług²³, a dążąc do cyfryzacji podatków czerpać powinien z innych państw, które świetnie sobie z wprowadzenie e-usług poradziły, np. 80% spraw zgłaszanych do Australijskiego Urzędu Podatkowego załatwia zaawansowany technologicznie cyfrowy asystent ALEX²⁴. Cyfrowi asystenci są już w stanie wyselekcjonować usługi odpowiadające potrzebom klienta. Dla Krajowej Administracji Skarbowej resort stworzył własną, możliwą do personalizowania Platformę Usług Elektronicznych Skarbowo-Celnych (PUESC), która umożliwi dwustronną komunikację z klientami, zapewnia dostęp do przepisów celnych i podatkowych. Platforma PUESC regularnie poszerza się o kolejne dedykowane przedsiębiorcom i osobom fizycznym uczestniczącym w międzynarodowej wymianie towarowej usługi, dzięki którym online obsługiwane są zgłoszenia celne, tranzytowe i akcyzowe, oraz możliwa jest akceleracja odprawy celnej autobusów²⁵.

Serwisem dedykowanym przedsiębiorcom rozpoczynającym działalność gospodarczą jest centralna ewidencja i informacja o działalności gospodarczej (CEiDG) na platformie firma.gov.pl. Przez CEiDG można składać wnioski o wpis do centralnej ewidencji i informacji o działalności gospodarczej, a przedsiębiorcy funkcjonujący na rynku mogą modyfikować lub zmieniać dane wniosku. E-usługą administracji publicznej udostępnioną przedsiębiorcom jest możliwość uzyskania w Urzędzie Patentowym prawa ochronnego na znak towarowy, a także możliwość przekazywania przez przedsiębiorców do ministra właściwego ds. gospodarki e-sprawozdań dot. kosztów poniesionych na tworzenie i utrzymywanie zapasów ropy naftowej przez aplikację koszty-zapasy.

Proces zamówień publicznych ciągle się cyfryzuje. Przepisy ustawy Prawo zamówień publicznych²⁶ implementują rozwiązania dyrektyw w sprawie zamówień publicznych. Od 18 października 2018 r. (a w przypadku zamówień centralnych od 18 kwietnia 2017 r.) udzielenie zamówienia publicznego odbywa się zgodnie z Dyrektywami UE przy użyciu środków komunikacji elektronicznej. Biuletyn Zamówień Publicznych umożliwia przeglądanie i publikację ogłoszeń o zamówienia publiczne. Natomiast serwis eKatalogi jest platformą zakupową, umożliwiającą dostęp do wielu ofert, wiąże sektor administracji publicznej z biznesem, stwarzając możliwość pozyskania zarówno nowych klientów jak i nowych dostawców usług. W serwisie zamówień publicznych możliwe jest prowadzenie procedur do kwoty 443 tys. euro dla zamawiających sektorowych i 30 tys. euro

²³ *Cyfryzacja podatków i administracji skarbowej w Polsce 2019/2020*, <https://ksiegowosc.infor.pl/wiadomosci/2938325,Cyfryzacja-podatkow-i-administracji-skarbowej-w-Polsce-20192020.html> [dostęp: 6.06.2019 r.].

²⁴ Salsa Digital, *Digital transformation in Government Insight #51: Chatbots and the Public Sector, 19 lutego 2019*, <https://salsadigital.com.au/news/chatbots-and-public-sector> [dostęp: 6.06.2019 r.].

²⁵ <https://puesc.gov.pl/ecip/seap> [dostęp: 6.06.2019 r.].

²⁶ Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych (Dz. U. tj. z 2017 r. poz. 1579 ze zm.).

dla pozostałych zamawiających. Funkcjonalnością platformy Aukcji Elektronicznych i Platformę Licytacji Elektronicznych (eAukcje) jest prowadzenie aukcji elektronicznych, w postępowaniach prowadzonych w trybie przetargu nieograniczonego, przetargu ograniczonego lub negocjacji z ogłoszeniem²⁷. Z platformy Licytacji Elektronicznych możliwe jest przeprowadzanie e-licytacji. Korzystanie z obu systemów jest bezpłatne, konieczne jest tylko zarejestrowanie się w systemie.

Na platformie Ministerstwa Sprawiedliwości funkcjonują systemy umożliwiające składanie online wniosków i dokumentów do sądów rejestrowych, przeglądanie Monitorów Sądowych i Gospodarczych, oraz umożliwiające pobranie zaświadczeń z Krajowego Rejestru Karnego. Funkcjonuje również e-usługa przeznaczona do windykowania należności poprzez Elektroniczne Postępowania Upominawcze (EPU). W e-Sądzie windykować można tylko sprawy proste, niewymagające przeprowadzenia postępowania dowodowego, np. spory o nieopłaconą fakturę. Elektroniczne Postępowania Upominawcze regulują przepisy Kodeksu Postępowania Cywilnego – stronom postępowania przysługują takie same prawa, jak w tradycyjnym postępowaniu sądowym. Dążeniem wdrożenia elektronicznej windykacji było nie tylko przyspieszenie i uproszczenie wydania nakazu zapłaty, ale również obniżenie kosztów postępowania. Online działa tylko Sąd w Lublinie, który obsługuje wnioski z całego kraju. Średniorocznie e-Sąd wydaje niemal 1,9 mln e-nakazów zapłaty z 2,5 mln wpływających do niego wniosków. Online pozew załatwia się 9 min. w ośmiu operacjach; tradycyjnie w 72 minuty wykonując 28 operacji. Kosztem wniesienia pozwu jest wpis kwotowy uzależniony od wartości przedmiotu sporu, a nie jak przy tradycyjnym postępowaniu, wpis procentowy, np. dla kwot do 2 tys. zł – 30 zł; dla kwot ponad 7,5 tys. zł (do 20 tys. zł) – 300 zł.

Często dla e-usług administracji publicznej konieczne jest posiadanie profilu zaufanego na ePUAP lub bezpiecznego podpisu elektronicznego. Każdy resort przyjmuje własne rozwiązania w tym zakresie. E-usługi dedykowane osobom poszukującym pracy umożliwiają zarówno pełną rejestrację online, wysłanie wniosku o wydanie zaświadczenia, np. o statusie poszukującego pracy, jak i wyznaczenie terminu wizyty w urzędzie pracy. E-usługi dedykowane pracodawcom umożliwiają publikację ofert pracy, wsparcie przy tworzeniu miejsc pracy, sprawdzenie i podnoszenie kompetencji i kwalifikacje pracowników oraz kandydatów do pracy. Na stronie serwisu pracy zamieszczane są również oferty pracy, terminy i miejsca targów i giełd pracy.

Krajowy Rejestr Agencji Zatrudnienia dysponuje katalogiem podmiotów świadczących usługi w zakresie pośrednictwa i poradnictwa pracy u pracodawców zagranicznych. Funkcjonuje również e-rejestr RPA EURES – katalog podmiotów akredytowanych do prowadzenia pośrednictwa pracy w ramach sieci EURES. Rejestr umożliwia złożenie e-wniosku o akredytację, wyszukanie podmiotu akredytowanego do EURES,

²⁷ Tamże.

a także innych podmiotów uprawnionych ustawowo do prowadzenia pośrednictwa pracy w ramach sieci EURES.

Natomiast dla ubezpieczonych, świadczeniobiorców i płatników składek uruchomiono Platformę Usług Elektronicznych ZUS (PUE). PUE umożliwia przeglądanie swoich spraw, sprawdzanie danych zapisanych na indywidualnym koncie w ZUS, m.in. stanu konta; rodzaju ubezpieczeń którym się podlega; podstaw wymiaru składek; rezerwowanie wizyty w placówkach ZUS, uzyskanie informacji o np. przyznanych świadczeniach, należnych składkach, wpłatach, a także od 2016 roku otrzymanie zwolnień lekarskich (e-ZLA). W aplikacji ePłatnik – można składać dokumenty, zgłaszać osoby do ubezpieczeń i rozliczyć składki. Dane pobierane do ePłatnik są aktualizowane, dzięki czemu unika się braku zgodności danych na deklaracji i w ZUS.

e-Zdrowie w cyfryzacji dopiero nabiera rozpędu. Funkcjonujące systemy są niepełne i oferują wrywkowy dostęp do ważnych dla pacjenta informacji. Celem wprowadzenia usług online jest ułatwienie pacjentom dostępu do przebiegu leczenia i ograniczenie biurokracji z tym związanej. Obok systemu eWUŚ potwierdzającego prawo do leczenia w ramach ubezpieczenia w NFZ funkcjonują inne systemy, np. Zintegrowany Informator Pacjenta umożliwia dostęp online do udzielonych świadczeniach zdrowotnych i kosztów sfinansowanych przez NFZ. Priorytetowym projektem usług zdrowotnych online jest e-skierowanie (obecnie w fazie testów), które działa jak skierowanie papierowe, z tą różnicą, że skierowania tego nie trzeba donieść do placówki. Natomiast Internetowe Konto Pacjenta ułatwia otrzymanie recept koniecznych do kontynuowania leczenia bez wizyty u lekarza lub po konsultacji telemedycznej. Nowością będzie bezpośrednie przekazywanie informacji o przepisanych pacjentowi farmaceutykach wprost do apteki i innych instytucji, np. NFZ. Elektroniczna recepta ma obowiązywać od 1 stycznia 2020 r.

W 2014 roku uruchomiono System Powiadamiania Ratunkowego oraz numer alarmowy 112. W 2018 operatorzy numeru alarmowego 112 przyjęli ponad 20 mln zgłoszeń²⁸. Działanie systemu jest ciągle udoskonalane. Dla ostrzeżeń w sytuacjach kryzysowych utworzono Regionalny System Ostrzegania (RSO) (ostrzeżenia pochodzą m.in. z Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad). Usługa RSO to komunikat SMS, wysyłany wyłącznie w sytuacjach, które realnie zagrażają życiu i zdrowiu osób znajdujących się na obszarze potencjalnie zagrożonym dzięki zastosowaniu geolokalizacji²⁹. Wiadomości SMS przekazywane są mobilną aplikacją, programem naziemnego multipleksu cyfrowego MUX-3 oraz zamieszczane są na stronach internetowych urzędów wojewódzkich.

²⁸ W 2018 operatorzy numeru alarmowego 112 przyjęli ponad 20 mln zgłoszeń, <https://www.gazeta-prawna.pl/artykuly/1397064,numer-alarmowy-112-czesto-wybijany.html> [dostęp: 10.06.2019 r.].

²⁹ Aplikacja Regionalny System Ostrzegania będzie dokładniejsza, <https://www.infosecurity24.pl/aplikacja-regionalny-system-ostzegania-bedzie-dokladniejsza> [dostęp: 10.06.2019 r.].

Gospodarstwa rolne wykorzystują potencjał cyfryzacji dla zwiększenia produkcji i produktywności oraz poprawy jakości warunków życia. Nowoczesna flota rolnicza wyposażona jest często w autopilota i systemy jazdy równoległej, GPS. Rolnicy często też wykorzystują drony z kamerami na podcierwień do przemierzania przestrzeni nad uprawami. Urządzenia odnoszą się do cyfrowych map aplikacji, a nowoczesna technologia wspiera produkcję zrównoważoną, aby była jeszcze bardziej rentowna i przyjazna. Produktywizacja rolnictwa jest strategicznym elementem zarządzania gospodarstwem rolnym, w którym pomagają zaawansowane systemy cyfrowe. Dostępność do informacji przestrzennych stworzyła możliwość wykorzystania tych danych w rolnictwie. W 2018 r. w administracji publicznej 71,3% jednostek udostępniało obywatelom dane przestrzenne, wprawdzie dotyczyły one informacji o ewidencji gruntów i budynków oraz danych przestrzennych w formie ortofotomap³⁰, ale z tych pomysłów czerpał resort rolnictwa wprowadzając w 2018 roku e-wnioski o przyznanie płatności bezpośrednich oraz płatności z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Wypełnianie eWniosekPlus polega na określeniu rodzaju upraw poszczególnych działek ewidencyjnych (pobieranych z wniosku o przyznanie płatności na rok 2017) lub na dodanych, nowych działkach. Podczas wpisywania rodzaju upraw aplikacja sugeruje możliwe wnioskowania, wykonuje agregację do działek głównych i podrzędnych – w części graficznej jak i alfanumerycznej.

Zaprezentowane powyżej informacje dają powody, aby uważać, iż cyfryzacja w administracji jest uzasadniona i konieczna. Rynek usług się rozwija i rozwijać będzie.

Można stwierdzić, iż sposób elektroniczacji zapewnia poprawność oraz bezpieczeństwo kontaktów administracji z jej klientami. Obawy przed taką formą relacji, jeżeli się pojawiały, to w dużej mierze ustąpiły. Mimo incydentalnych naruszeń zasad dostępu do danych – o czym sporadycznie media donosiły – z całym przekonaniem można potwierdzić jej celowość, konieczność dalszego rozwoju i poczucia bezpieczeństwa jaką cyfryzacja przynosi.

³⁰ *Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*

Bibliografia

1. Broda J., *Innowacyjność nie musi być pustym sloganem*, MIT Sloan, lato 2019, nr 1
2. *Czas na robotyzację rynku pracy w Polsce*, MIT Sloan, lato 2019, nr 1
3. Drucker P., *Spółczeństwo prokapitalistyczne*, PWN, Warszawa 1999
4. Górecki P., *MITyczna innowacyjność*, MIT Sloan, lato 2019, nr 1
5. *Tylko dla dorosłych!*, MIT Sloan, lato 2019, nr 1

Netografia:

1. *Aplikacja Regionalny System Ostrzegania będzie dokładniejsza*, <https://www.infosecurity24.pl/aplikacja-regionalny-system-ostrzegania-bedzie-dokladniejsza>
2. *Bezpieczny Twój e-PIT*, <https://www.gov.pl/web/finanse/bezpieczny-twoj-e-pit>
3. *Center for Data Innovation: Polska na 20. miejscu w UE pod względem cyfryzacji*, <https://www.money.pl/gielta/wiadomosci/artykul/center-for-data-innovation-polska-na-20,118,0,2381174.html>
4. *Cyfryzacja podatków i administracji skarbowej w Polsce 2019/2020*, <https://ksiegowosc.infor.pl/wiadomosci/2938325,Cyfryzacja-podatkow-i-administracji-skarbowej-w-Polsce-20192020.html>
5. *Digital Economy and Society Index (DESI) 2018*, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-economy-and-society-index-2018-report>
6. *E-usługi w administracji*, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/e-uslugi>
7. Jadczyk A., *Wnioski Ministerstwa Cyfryzacji z ostatnich 2 lat – raport o cyfryzacji tuż przed rekonstrukcją rządu*, <https://itwiz.pl/wnioski-ministerstwa-cyfryzacji-ostatnich-2-lat-raport-cyfryzacji-tuz-przed-rekonstrukcja-rzadu/>,
8. *KAS wypełni za podatnika zeznanie podatkowe*, <https://tvn24bis.pl/pieniadze,79/kas-wypelni-za-podatnika-zeznanie-podatkowe,864360.html>
9. Kucharczyk K., *Cyfryzacja administracji w Polsce dopiero nabiera tempa*, <https://cyfrowa.rp.pl/it/27276-cyfryzacja-administracji-w-polsce-dopiero-nabiera-tempa>).
10. Salsa Digital, *Digital transformation in Government Insight #51: Chatbots and the Public Sector*, 19 lutego 2019, salsadigital.com.au
11. *Spółczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018*, Warszawa, Szczecin 2018, Analizy statystyczne GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spolczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-wyniki-badan-statystycznych-z-lat-2014-2018,1,12.html>
12. Sylwestrzak M., Bartoszewska B., Czarnecki R., *Rozwój e-usług publicznych w Polsce na przykładzie projektów realizowanych przez administrację publiczną w ramach 7. osi POIG*, <https://www.itl.waw.pl/czasopisma/TiTI/2016/1-2/58.pdf>

13. *Utrudnienia i bezpieczeństwo działania systemu „Twój e-PIT”*, <https://ksiegowosc.infor.pl/podatki/pit/pit/rozliczenia/2921311,Utrudnienia-i-bezpieczenstwo-dzialania-systemu-Twoj-ePIT.html>
14. *W 2018 operatorzy numeru alarmowego 112 przyjęli ponad 20 mln zgłoszeń* <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1397064,numer-alarmowy-112-czesto-wybieiany.html>
15. *Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w jednostkach administracji publicznej w 2018 r.*, GUS, 17.09.2019, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/wykorzystanie-technologii-informacyjno-komunikacyjnych-w-jednostkach-administracji-publicznej-w-2018,7,1.html>
16. Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej wprowadzony Uchwałą Rady Ministrów z dnia 7 września 2018 r.
17. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2102 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego (Dz. Urz. UE L 327 z 02.12.2016 r.)
18. Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych (Dz. U. t.j. z 2017 r. poz. 1579 ze zm.)
19. Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej – tekst jednolity Uchwała nr 121/2018 Rady Ministrów z dnia 7 września 2018 r. zmieniającej uchwałę w sprawie przyjęcia Narodowego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej.

IV. SPRAWOZDANIA, RECENZJE, KOMUNIKATY

BEATA ŻUBER

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie, Biblioteka

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEKI PAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ W KOSZALINIE (2009-2019)

W 2019 roku mija dziesięć lat działalności PWSZ w Koszalinie. Jubileusz ten jest okazją do przybliżenia historii uczelni i Biblioteki.

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie rozpoczęła działalność 1 października 2009 roku i jest najmłodszą państwową wyższą szkołą zawodową w Polsce. Uczelnia prowadziła pięć kierunków kształcenia: filologia angielska, filologia niemiecka, filologia francuska, filologia polska oraz pedagogika. Od początku istnienia Uczelnia rozwijała się bardzo dynamicznie. Władze Uczelni dbając o dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb lokalnego i regionalnego rynku pracy oraz do oczekiwań pracodawców sukcesywnie rozszerzała ofertę kształcenia. W 2010 roku powołano dwa kolejne kierunki kształcenia: pielęgniarstwo i wychowanie fizyczne. Wzrosła liczba studentów, a pracownicy biblioteki starali się podążać za ciągłymi zmianami i potrzebami czytelników. W 2012 roku w związku ze zmianami organizacyjnymi na Uczelni połączono Biblioteki Instytutu Nauk Humanistycznych i Instytutu Neofilologii w jeden oddział biblioteczny, co usprawniło pracę biblioteki. Rok 2014 zapoczątkował okres dużych zmian w uczelni: w tym roku zlikwidowano Instytut Neofilologii oraz kształcenie językowe oraz powołano nowy kierunek kształcenia: fizjoterapię studia pierwszego stopnia. Kolejne lata to utworzenie nowych kierunków kształcenia: w 2015 roku – ratownictwo medyczne, w roku 2017 – bezpieczeństwo narodowe i kosmetologia. W roku 2018 powołano aż 3 kierunki kształcenia: dietetykę, fizjoterapię – 5-letnie studia magisterskie i 2-letnie uzupełniające studia na kierunku pielęgniarstwo. Obecnie uczelnia kształci na ośmiu kierunkach studiów.

HISTORIA

Jednocześnie z powstaniem uczelni, zgodnie z zapisem ustawowym¹, powołano do życia bibliotekę uczelnianą. Biblioteka powstała na bazie zasobów bibliotecznych

¹ Ustawy z dn. 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85 poz. 539 z późn. zm.), Ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o Szkolnictwie Wyższym (Dz.U. Nr 164 poz. 1365 z późn. zm.), Statutu Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie, zatwierdzonego przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w dn. 1 października 2009r., Regulaminu organizacyjnego PWSZ.

dawnego Zespołu Kolegiów Nauczycielskich: Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych i Kolegium Języka Polskiego oraz Policealnej Szkoły Medycznej, które wcześniej działały w Koszalinie. Z chwilą likwidacji tych jednostek zbiory biblioteczne przekazano Bibliotece PWSZ. Dlatego już w pierwszym roku istnienia zbiory biblioteczne liczyły 19.727 j.inw.

Na przestrzeni dziesięciu lat wraz ze zmianą profilu kształcenia zmieniał się także profil gromadzenia zbiorów bibliotecznych.

Biblioteka Główna Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie jako jednostka ogólnouczelniana pełni funkcje naukowe, dydaktyczne i usługowe. Gromadzi, opracowuje, udostępnia zbiory odpowiadające kierunkom i specjalnościom kształcenia na uczelni. Biblioteka służy w szczególności rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych studentów przygotowujących się do wykonywania zawodów związanych z kierunkami kształcenia na uczelni.

BAZA LOKALOWA

Od początku istnienia Biblioteka PWSZ znajduje się na parterze budynku dydaktycznego uczelni – byłej Policealnej Szkoły Medycznej. Składa się z 2 pomieszczeń: wypożyczalni (100 m²) o kubaturze 315m³ i czytelni (125 m²) o kubaturze 392m³.

Wypożyczalnia Biblioteki PWSZ

Źródło: fotografia pochodzi ze zbiorów B.Żuber

Czytelnia Biblioteki PWSZ

Źródło: fotografia pochodzi ze zbiorów B.Żuber

KOMPUTERYZACJA

Szybki rozwój nowych technologii, a wraz z nim nowych form komunikowania wpłynął w znaczący sposób na organizację i działalność Biblioteki PWSZ w Koszalinie. Z chwilą powołania Uczelni przystąpiono do komputeryzacji zbiorów. W 2009 roku zakupiono zintegrowany system biblioteczny Patron i rozpoczęto czteroletni wieloletni proces komputeryzacji zbiorów. We wrześniu 2014r. zakupiono serwer, który umożliwił rozszerzenie usług bibliotecznych w zakresie udostępniania w sieci zewnętrznej katalogu on-line. Obecnie użytkownicy korzystają w pełni zautomatyzowanej biblioteki. Program umożliwia pełną automatyzację procesów bibliotecznych związanych

z gromadzeniem, opracowaniem, rejestrowaniem czytelników i wypożyczeń, przeszukiwaniem zbiorów, pozwala na zdalne wyszukiwanie, składanie zamówień, dokonywanie rezerwacji materiałów bibliotecznych poprzez stronę www uczelni. Katalog elektroniczny dostępny jest w sieci lokalnej i zewnętrznej.

KSIĘGOZBIÓR

Biblioteka PWSZ gromadzi zbiory służące kształceniu i doskonaleniu zawodowemu studentów na poszczególnych kierunkach kształcenia. Profil tematyczny zbiorów zgodny jest z prowadzonymi w uczelni kierunkami i specjalnościami. Stan księgozbioru Biblioteki PWSZ w Koszalinie na dzień 16 września 2019 roku wynosi 27 175 jednostek inwentarzowych.

Biblioteka PWSZ w Koszalinie dąży się do zapewnienia czytelnikom nowości wydawniczych oraz kompletności bieżących publikacji oferowanych przez rynek wydawniczy. Obok dążenia do kompletnego gromadzenia piśmiennictwa, głównie krajowego, biblioteka gromadzi wydawnictwa ogólnoinformacyjne, publikacje naukowe i popularnonaukowe. Publikacje fachowe wydawane przez inne placówki specjalistyczne, uczelnie akademickie, państwowe wyższe szkoły zawodowe pozyskuje się drogą darów i wymiany międzybibliotecznej.

W grupie piśmiennictwa naukowego oprócz druków zwartych biblioteka gromadzi starannie kompletowane poprzez prenumeratę stałą wydawnictwa ciągłe. Obecnie prenumerowane są 53 tytuły czasopism, w tym 2 obcojęzyczne. Ponadto 10 tytułów otrzymywanych jest regularnie drogą darów i wymiany. Ponadto Biblioteka posiada duży zbiór materiałów specjalnych – pomocy dydaktycznych, które charakteryzują się dużą różnorodnością rodzajów gromadzonych mediów dydaktycznych, jak i bogactwem treściowym.

Biblioteka PWSZ posiada dostęp do Wirtualnej Biblioteki Nauki, zasobów cyfrowych Biblioteki Narodowej – Academica, Ibuka oraz wielu specjalistycznych baz danych.

W ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki (WBN) biblioteka zapewnia bezpłatny dostęp do specjalistycznych baz danych, które stanowią istotne wsparcie w pracach badawczych, rozwojowych i wdrożeniowych we wszystkich dziedzinach wiedzy i specjalnościach naukowych w Polsce, a także jest ważną pomocą dla wykładowców i studentów. W ramach WBN dostępne są on-line następujące bazy: EBSCO, Elseviera, Science Direct, Scopus, Springer, Wiley, Web of Knowledge, bazy czasopism Springera i Elseviera, Web of Knowledge, Willey-Blackwell i SCOPUS oraz czasopism Nature i Science oraz bazy z zakresu medycyny i ochrony zdrowia: Medline, Health Source.

Academica umożliwia dostęp do ponad 3 milionów zasobów cyfrowych Biblioteki Narodowej: książek i czasopism naukowych ze wszystkich dziedzin wiedzy.

Systematycznie Biblioteka testuje dostęp do czytelni online podręczników akademickich i literatury naukowej z dziedziny medycyny i nauk pokrewnych.

CZYTELNIA

Biblioteka PWSZ jest podstawowym miejscem udostępniania szeroko rozumianej informacji naukowej. Czytelnicy mają do dyspozycji czytelnię o powierzchni 120 m², gdzie znajduje się 60 miejsc do pracy indywidualnej. Czytelnia połączona jest z pracownią multimedialną, gdzie znajduje się 25 stanowisk komputerowych z dostępem do Internetu, wi-fi oraz skaner i drukarka.

PERSONEL

Od początku istnienia w bibliotece zatrudnione były dwie osoby z wykształceniem wyższym magisterskim: jedna z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, druga ukończyła studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa. Bibliotekarze ukończyli studia podyplomowe oraz podnoszą kwalifikacje biorąc udział w szkoleniach i konferencjach. W latach 2010-2017 w bibliotece zatrudnionych było ośmiu stażystów, którzy brali udział początkowo w komputeryzacji zbiorów, a później wraz ze wzrostem liczby studentów w usprawnianiu pracy biblioteki. Dwóch stażystów zostało zatrudnionych na stałe w uczelni, z czego jedna osoba w bibliotece. Obecnie pracują trzy osoby. Priorytetem było i jest nadal udostępnianie i informowanie czytelników w sposób wszechstronny i na coraz wyższym poziomie.

Pracownicy Biblioteki PWSZ w Koszalinie aktywnie uczestniczą w życiu kulturalnym miasta oraz organizują imprezy o zasięgu lokalnym. Biorą udział w konferencjach naukowych i spotkaniach bibliotekarzy. Współpracują z bibliotekami uczelnianymi, szkolnymi, pedagogiczną i publiczną w mieście. Organizują cykliczne wystawy tematyczne. Aktywnie uczestniczą w obchodach Tygodnia Bibliotek, organizują imprezy w ramach w ogólnopolskiej akcji „Cała Polska czyta dzieciom”, które mają na celu promocję czytelnictwa, wraz ze studentami i władzami uczelni.

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA

W Bibliotece PWSZ prowadzona jest działalność informacyjna w formie tradycyjnej i elektronicznej. Biblioteka stara się sprostać stawianym jej zadaniom. Na bieżąco kompletuje i uzupełnia zbiory, organizuje właściwy aparat informacyjny, prowadzi działalność informacyjną i dydaktyczną. Jest placówką niezbędną dla prawidłowego funkcjonowania procesu dydaktycznego na uczelni.

Biblioteka dokumentuje dorobek naukowy i dydaktyczny uczelni przez tworzenie baz danych, katalogów i publikacji bibliograficzno-informacyjnych, upowszechnia

dorobek naukowy uczelni. Na bieżąco opracowuje bazę prac dyplomowych studentów PWSZ, która jest dostępna w Czytelnii Ogólnej i online.

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

W ramach działalności dydaktycznej studenci I roku studiów stacjonarnych i niestacjonarnych uczestniczą w obowiązkowych zajęciach ze „Szkolenia bibliotecznego”, których celem jest zapoznanie z działalnością Biblioteki Uczelnianej, zasadami korzystania oraz obsługą katalogu komputerowego. Ponadto na bieżąco prowadzony jest indywidualny instruktaż oraz szkolenia zbiorowe w zakresie korzystania z programu bibliotecznego i baz danych. Opracowywane są materiały ułatwiające korzystanie z biblioteki i zbiorów, które dostępne są na stronie internetowej biblioteki.

Biblioteka aktywnie włącza się w organizację uczelnianych imprez kulturalnych, naukowych i promocyjnych oraz współpracuje z członkami studenckich kół naukowych, a także bierze udział w organizacji konferencji.

Od 2016 roku Biblioteka PWSZ prowadzi akcję Bookcrossingu – ogólnoświatowej formy popularyzowania czytelnictwa, polegającej na nieodpłatnym zostawianiu i wymianie przeczytanych książek. Akcja cieszy się dużym zainteresowaniem użytkowników Biblioteki.

WSPÓŁPRACA

Z chwilą powstania PWSZ, biblioteka uczelniana współpracuje z innymi bibliotekami w mieście: biblioteką uczelnianą Politechniki Koszalińskiej, koszalińskim oddziałem Głównej Biblioteki Lekarskiej, Koszalińską Biblioteką Publiczną i jej filiami, Biblioteką Pedagogiczną Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie, bibliotekami szkolnymi i innymi placówkami. W myśl zawartych porozumień międzybibliotecznych studenci i wykładowcy PWSZ mogą korzystać ze zbiorów tych bibliotek na zasadach preferencyjnych. Podpisane umowy o współpracy oraz stały kontakt ze wszystkimi bibliotekami w mieście pozwalają na wzajemne uzupełnianie literatury fachowej poprzez wymianę oraz korzystanie ze zbiorów bibliotecznych. Na bieżąco prowadzona jest współpraca: wymiana doświadczeń zawodowych i organizacyjnych, wspólne organizowanie imprez, konferencji oraz wymiana wydawnictw uczelnianych. Ponadto Biblioteka współpracuje z bibliotekami PWSZ w Polsce, bibliotekami innych uczelni wyższych, instytucjami kultury, wymieniając doświadczenia zawodowe i organizacyjne.

Ważną rolę odgrywa współpraca Biblioteki PWSZ z miejscowym oddziałem Głównej Biblioteki Lekarskiej (GBL). W myśl porozumienia prowadzona jest wspólna polityka gromadzenia zbiorów. Pozwala to na poszerzenie oferty w zakresie udostępniania zbiorów dla pracowników naukowych i studentów Uczelni. Zbiory GBL, z których

na zasadach preferencyjnych mogą korzystać studenci to 8000 woluminów z zakresu medycyny i literatury fachowej oraz 55 bieżących tytułów czasopism krajowych. Tytuły zagraniczne gromadzone i udostępniane naszym studentom przez Oddział GBL zamieszczone są w Centralnym Katalogu Czasopism Zagranicznych dostępnym w sieci Internet na stronie WWW GBL w Warszawie.

Od listopada 2014 roku Biblioteka PWSZ jest członkiem Zachodniopomorskiego Porozumienia Bibliotek (ZPB) i współkoordynatorem projektu Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa „Pomerania”. Członkostwo w ZPB pozwala pracownikom biblioteki na współpracę i umożliwia wymianę doświadczeń z uczelnianymi bibliotekami regionalnymi.

MISJA

Od początku istnienia uczelni realizowany jest zamysł uczynienia z biblioteki aktywnego, nowoczesnego centrum informacji i „biblioteki otwartej”, nie tylko gromadzącej, opracowującej i udostępniającej swe zbiory, ale też kształtującej i inspirującej nowe potrzeby czytelnicze i informacyjne użytkowników. Biblioteka PWSZ jest pracownią interdyscyplinarną, ośrodkiem informacji naukowej, której główne zadanie polega na wspieraniu i uzupełnianiu procesów dydaktycznych oraz na tworzeniu możliwości indywidualnego rozwoju wiedzy, jak też intelektu studentów.

Biblioteka Główna PWSZ jest biblioteką hybrydową, która harmonijnie łączy zadania biblioteki tradycyjnej z biblioteką elektroniczną, przekształcając się jednocześnie w uczelniane centrum informacji i edukacji, które zapewnia użytkownikom osiągnięcie sukcesu w studiowaniu i badaniach naukowych oraz w rozwoju własnej kariery zawodowej.

W najbliższej przyszłości planuje się: sukcesywne wzbogacanie księgozbioru biblioteki PWSZ o zbiory związane z kierunkami kształcenia na uczelni, zwiększenie dostępu do elektronicznych baz danych oraz fachowych polskich i obcojęzycznych tytułów czasopism, a także rozszerzenie oferty w zakresie udostępniania regionalnych, krajowych i zagranicznych baz danych, bibliograficznych i pełnotekstowych. Planowana jest także digitalizacja zbiorów bibliotecznych oraz stworzenie repozytorium publikacji uczelnianych poprzez przystąpienie biblioteki uczelnianej do Zachodniopomorskiej Biblioteki Cyfrowej, a w dalszej perspektywie do Federacji Bibliotek Cyfrowych.

Przewiduje się także zakup i wykorzystanie technologii RFID (Radio Frequency Identification, *ang. identyfikacja częstotliwością radiową*), urządzenia do rejestracji wypożyczeń i zwrotów. Technologia ta pozwoliłaby na bardziej efektywną pracę biblioteki, wpłynęłaby na poziom jej bezpieczeństwa oraz umożliwiłaby sprawniejsze zarządzanie zbiorami bibliotecznymi.

Misją Biblioteki PWSZ jest profesjonalne zaspokajanie potrzeb i oczekiwań użytkowników oraz aktywne wspieranie procesów naukowo-badawczych i edukacyjnych – zgodnie z oczekiwaniami kadry naukowej i studentów. Misją Biblioteki jest także otwartość na oczekiwania środowiska uczelnianego, kreowanie i promowanie pozytywnego wizerunku PWSZ w mieście, regionie, kraju i na świecie.

Mając na uwadze stosunkowo krótki okres funkcjonowania można śmiało stwierdzić, że Biblioteka PWSZ w Koszalinie rozwija się dynamicznie i sprawnie. W ostatnich latach nastąpiła poprawa warunków lokalowych, przeprowadzono remont biblioteki wymieniono podłogi, odświeżono pomieszczenia, a także wymieniono sprzęt komputerowy. Zbiory są sukcesywnie powiększane, a personel podnosi swoje kwalifikacje zawodowe. Z optymizmem patrzymy w kolejne dziesięciolecia.

MAGDALENA ŁUCZKOWSKA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

SPRAWOZDANIE Z I KONFERENCJI NAUKOWEJ „DETERMINANTY BEZPIECZEŃSTWA LOKALNEGO”

17 maja 2019 r. w siedzibie Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie odbyła się I Konferencja Naukowa pt. *Determinanty Bezpieczeństwa Lokalnego*, którą patronatem honorowym objął Rektor PWSZ w Koszalinie dr Jan Kuriata. Konferencja została zorganizowana we współpracy z Wydziałem Nauk o Bezpieczeństwie Akademii Wojsk Lądowych we Wrocławiu. Celem konferencji było przedstawienie wyników badań naukowych oraz wymiana poglądów, doświadczeń z zakresu teorii i praktyki czynników i działań wpływających na bezpieczeństwo społeczności lokalnej w jednostce samorządu terytorialnego. Ponadto skupiono się także na identyfikacji i ocenie funkcjonowania zarządzania kryzysowego w jednostkach samorządu terytorialnego na wybranych przykładach.

Uczestnikami konferencji byli przedstawiciele środowiska akademickiego i samorządu terytorialnego oraz specjaliści z zakresu zarządzania kryzysowego i bezpieczeństwa publicznego, a także studenci Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie, Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koninie, Akademii Wojsk Lądowych we Wrocławiu oraz Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni.

Konferencję otworzyło wystąpienie prof. zw. dr hab. inż. Mariana Kopczewskiego, które obejmowało problematykę związaną z aktualnymi zagrożeniami bezpieczeństwa w odniesieniu do obiektów infrastruktury krytycznej oraz bezpieczeństwa obywateli, zarówno w ujęciu krajowym, jak i międzynarodowym. Z kolei ppłk dr Zbigniew Grobelny Dziekan Wydziału Nauk o Bezpieczeństwie AWL we Wrocławiu przedstawił zmiany zachodzące w Siłach Zbrojnych RP na przestrzeni ostatnich lat, podkreślając korzyści płynące m.in. z funkcjonowania w strukturach NATO. Prof. dr hab. Marek Pogonowski z Politechniki Koszalińskiej poruszył kwestie dotyczące bezpieczeństwa funkcjonowania administracji w dobie cyfryzacji. Wystąpienie dr. Grzegorza Grondysa Komendanta Straży Miejskiej w Szczecinku skupiało się na kwestiach dotyczących miejsca i roli straży miejskich i gminnych w zarządzaniu kryzysowym. Ponadto prelegenci poruszali tematykę związaną ze strukturą systemu zarządzania kryzysowego, jego specyfiką

i wzajemnymi zależnościami podmiotów go tworzących oraz znaczeniem skutecznego i profesjonalnego zarządzania nim.

Bardzo ciekawą częścią konferencji był panel, w którym możliwość zaprezentowania swoich analiz i przemyśleń mieli studenci. Treści przedstawione w wystąpieniach były bardzo dobrze przygotowane pod względem merytorycznym i spotkały się z dużym zainteresowaniem ze strony uczestników konferencji.

Podczas dyskusji towarzyszącej konferencji uczestnicy wymieniali się poglądami i spostrzeżeniami dotyczącymi poruszanych kwestii. Odnosili się do problematyki zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i praktycznym dzieląc się zdobytymi doświadczeniami. Podkreślano zalety i wady istniejących rozwiązań oraz wskazywano na możliwości usprawnienia aktualnie funkcjonującego systemu.

Konferencja została podsumowana wnioskami, a uczestnicy zgodzili się ze stanowiskiem, iż kwestie związane z zapewnianiem bezpieczeństwa czy to w ujęciu lokalnym, czy krajowym stanowią obszar wymagający ciągłego analizowania i usprawniania, co stanowi doskonały punkt wyjścia do kolejnej konferencji.

JOANNA RUDECKA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie

WSPOMNIENIE O DR. WIESŁAWIE KOWALEWSKIM KIEROWNIKU ZAKŁADU PIEŁĘGNIARSTWA W PAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOLE ZAWODOWEJ W KOSZALINIE

20 sierpnia 2019 r. na słupskim cmentarzu pochowany został doktor Wiesław Kowalewski – kierownik Zakładu Pielęgniarstwa w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Koszalinie. Miał zaledwie 52 lata. Odszedł w sile wieku, ale pamięć o nim pozostanie.

Dr Wiesław Kowalewski cieszył się uznaniem studentów, promował prace dyplomowe, zainicjował w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Koszalinie cykl konferencji medycznych, był autorem wielu publikacji naukowych. Z zawodu był pielęgniarzem, diagnostą laboratoryjnym i nauczycielem akademickim.

Łączył bogate doświadczenie zawodowe z pracą naukową. Jego pasją była medycyna. Poświęcił jej wiele lat swego życia rozpoczynając pracę w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Słupsku w Oddziale Intensywnej Opieki Medycznej, Anestezjologii i Reanimacji, pracował w Zespole Opieki Zdrowotnej w Miastku również w Oddziale Intensywnej Opieki Medycznej, Anestezjologii i Reanimacji. Był Koordynatorem Oddziału Terenowego Centrum Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa w Miastku. W Szpitalu Miejskim w Miastku pełnił funkcję Koordynatora Działu Diagnostycznego z Pracownią Analityki Medycznej, Pracownią Immunologii Transfuzjologicznej oraz Pracownią Mikrobiologii, Pracował także w Regionalnym Centrum Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa w Słupsku, gdzie był kierownikiem Działu Zapewnienia Jakości/ Kierownikiem Działu Preparatyki Krwi. Był także zatrudniony w Akademii Pomorskiej w Słupsku na stanowisku adiunkta. Ostatnie pięć lat swojego życia związał z Państwową Wyższą Szkołą Zawodowa w Koszalinie, gdzie był nauczycielem akademickim, instruktorem symulacji medycznej i pełnił funkcję kierownika Zakładu Pielęgniarstwo.

Realizował programy badawcze dotyczące m.in. wykrywalności i skuteczności leczenia czynników ryzyka, w zakresie chorób układu sercowo-naczyniowego, chorób

nowotworowych i cukrzycy, profilaktyki raka jelita grubego, badania stanu zdrowia osób po udarze niedokrwiennym mózgu w województwie pomorskim, program Światowej Organizacji Zdrowia „Courage dla Europy”.

W 2011 r. powołany został przez Ministra Zdrowia na członka zespołu w Centralnej Komisji Egzaminów Medycznych w Pielęgniarstwie Zachowawczym. Był założycielem Ogniska Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego działającego przy Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Koszalinie.

ISSN 2657-795X

9 772657 795004 >

10 LAT

PAŃSTWOWA WYŻSZA
SZKOŁA ZAWODOWA
— W KOSZALINIE —